Chefen fru Ingeborg

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1924. Andra upplagan.

TILL

MIN HUSTRU

VÅREN

Hur börjar en händelse? Hur förlöper den? Var slutar den? Betyder den lidande eller löje? Och har den någon annan betydelse, en betydelse som faller utanför lidande och löje?

Denna händelses personer äro fyra. Därtill kommer några bipersoner, bland vilka märkas i främsta räckan fru Julia Koerner, en berömd skådespelerska. Hon är icke den viktigaste bipersonen, men hon är den mest talträngda.

Hattarna.

Fru Koerner befann sig i huset Balzars spegelrum. Det var icke ett spe-

gelrum, avsett för kunderna, utan ett sådant, där kringresande agenter brukade förevisa sina varor. Chefskontoret låg näst intill. Och bredvid fru Koerner stod mode- och konfektionsfirman Jacques Balzars chef och innehavare fru Ingeborg Balzar. Dessutom kringsvävades skådespelerskan av tvenne unga vackra flickor, som insvepte henne i allehanda tyger, utsökta och rika. De betjänade henne som änglarna jungfru Maria med mjuka armrörelser, upprepade knäfall, böljande kroppsböjningar. Deras sköna och oskuldsfulla unga anleten strålade av from beundran. Man kunde ha trott, att skådespelerskan just nu gjorde de första inspirerade förberedelserna till någon av sina stora tragiska gestalter. Så allvarligt var det dock ej. Hon provade för sitt nöjes skull. Fru Julia provade rätt ofta för sitt nöjes skull och hennes väninna, fru Ingeborg, hade ingenting emot dessa ofta långvariga seanser. De gåvo henne idéer, användbara i yrket. Fru Balzar hade flera präktiga, nyttiga, beundransvärda egenskaper, men hennes fantasi var icke särdeles rik.

Nu inträdde förste kontorschefen, herr Andersson, och yttrade:

Hattmannen är här. Va ska jag svara honom?

Kära Andersson, suckade fru Balzar. Jag har sannerligen inte kunnat besluta mig. Bed honom komma igen i morgon.

Det gör jag inte, genmälte herr Andersson. Hattmannen har redan behandlats på ett oanständigt sätt. Varför fattar inte chefen ett beslut? Jag är rädd, att chefen börjar bli gammal. Det har jag för resten sagt länge: chefen börjar bli gammal.

Herr Andersson närmade sig sjuttiotalet, hans chef hade icke överskridit de fyrtiofem. Men han ville, att de skulle åldras samman. Varken som man eller yrkesman är det roligt att bli gammal. Likväl lindrar det att ha gott sällskap. Herr Andersson var en egoist och en slug karl. Han sökte inbilla sin beundrade chef att hon – i egenskap av kvinna – åldrades ungefär dubbelt så hastigt som han.

Med blicken fästad vid sin spegelbild utbrast fru Koerner:

Ingeborg är femton år äldre än jag. Och vem är jag? Är jag inte en ros i sin knoppning? Skäms, herr Andersson, och vad är det fråga om?

Fru Balzar öppnade en av de stora spegeldörrarna och tog ur väggskåpet fram en läderask. Den innehöll sju små halmhattar, alla sju olika till färgen men av samma modell och i samma flätning. Modellen påminde mest om en fransk hjälm. Flätningen var tunn och ojämn.

Fru Balzar förklarade:

Det är en massartikel. Tar jag ett stort parti, kan jag sälja hatten mycket billigt och har ändå hopp om rätt god förtjänst. Men då krävs det också, att modellen verkligen slår igenom. Jag kan inte variera monteringen särdeles mycket, det bleve för dyrbart. Alla stadens butikstöser och kontorsflickor måste trippa omkring i samma hatt. Jag tror inte på saken.

Och därmed är den avgjord, bestämde herr Andersson skyndsamt. Men fru Koerner höjde ögonbrynen och yttrade:

Ingenting är avgjort, förrän jag har provat hatten. Flickor är apor. Jag unnar dem att gå i samma hatt.

Hon tog en av modellerna och satte den med omsorg på sitt huvud. Under fem minuter rådde tystnad. Fru Balzar stod i begrundan, de båda flickorna i beundran. Gamle Andersson, vitskäggig och fet, smög omkring på tå med armarna utsträckta, fingrarna utspretade. Han tryckte den kullriga ryggen upp mot spegelväggarna, som fördubblade och mångdubblade bilden av en klumpigt men försiktigt framlinkande gorilla. Än hukade han sig ned, grinade och kisade mot den sköna, än sträckte han sig upp mot henne och vidrörde hastigt och skyggt hennes lockar. Fru Koerner, van att beskådas, beskådade ostörd sig själv. Hon mumlade:

Förvånande, förtjusande och förförisk.

Omdömet måste dock endast ha gällt hennes egen person, ty hon tillade:

Hatten är tarvlig och tråkig. Den klär mig inte. Mitt ansikte är för själfullt och har för mycket race. Låt oss nu prova på dig, Ingeborg. Du är vacker men lättfattlig. Du ser ut som en lätt åldrad butiksflicka av ovanlig skönhet.

Låt oss hellre försöka med en icke åldrad butiksflicka, mumlade fru Balzar. Hon valde bland flickorna den sötaste och satte hatten på hennes huvud. Provningen blev livligare. Flickan snurrades runt, drogs hit och dit, hatten trycktes och rycktes än ned på örat, än fram över näsan. Anderssons knotiga gubbhand grep kring flickhakan och vred det lilla huvudet så långt åt sidan att det knakade i knotorna. Åsynen av gubben och flickan väckte plötsligt fru Koerners stundom dystra fantasi. Hon pekade på gubben och yttrade:

Gammal kock vridande huvudet av späd kyckling.

Alltmer försjunkande i stilla undran fortsatte hon:

Hur är det möjligt att en man med herr Anderssons stränga åsikter och rena personliga moral har kunnat ägna ett helt liv åt modebranschen? Varför inte lika gärna bedriva vit slavhandel? Titta på ungen! Hon är läcker och lockande, därför att hatten klär henne. Den kommer att klä femtusen andra sötnosar, och den kommer att inverka ekonomiskt och moraliskt skadligt på cirka tiotusen män lågt beräknat. Alla era affärer och spekulationer syfta åt samma håll – att med ytliga och ofta förfalskande medel egga lidelserna. Hur kan en rättskaffens man förtjäna sitt bröd i ett sådant yrke utan att känna samvetskval. Trots sina sjuttio eller

åttio år åstadkommer herr Andersson flera olyckor än ett helt kavalleriregemente.

Julia, avbröt fru Balzar, det här är en allvarlig sak. Det är en affär. Skulle du vilja vara tyst i fem minuter?

I stället för att efterkomma en rimlig begäran tog den stora skådespelerskan fram sina djupaste brösttoner och gick på:

Jag klandrar herr Andersson, men jag avskyr dig. Själv går du klädd som en nucka. Du är fullständigt fri från alla ömma känslor, och du täckes förakta dem, som icke äro det. Men all din omsorg går ut på att draga männens glödande blickar till dina svagare systrar. Kan man tänka sig någonting mera infamt? Varken moral eller vänskap har någon betydelse för en modehandlerska. Jag har sett Axeline i hennes nya hatt. Den kommer från dig, från min bästa väninna. Den klär henne. Nåväl, om en hatt klär Axeline och gör henne nästan vacker, så innebär det en förfalskning. Ty hon är av naturen ful, förfärligt.

Axeline, en annan stor skådespelerska, brukade intrigera mot fru Koerner och lyckades någon gång beröva henne en roll. Hennes anmärkning var sålunda berättigad men åhördes varken av fru Balzar eller hennes kontorschef. De stredo alltjämt, ehuru tysta, om hatten. Och fru Koerner fortsatte:

Modehandeln bör räknas bland de samhällsskadliga näringarna. Så länge dess kundkrets bestod av en handfull förnäma damer, kokotter, skådespelerskor, hade den ingen betydelse. Men i våra dagar, då alla töser uppifrån kungadottern till torparflickan ägnar fyra femtedelar av sina tankar åt modehandeln, har den betydelse. Den har renodlat och förfalskat den ursprungliga naiva pyntlusten. Den har upplöst och förvanskat kärleken. Förr i tiden var kärleken en känsla mellan tvenne människor. Nu är den en känsla mellan en människa och hennes utseende. Detta har modehandeln åstadkommit. Den och dess utövare bära på en mäktig skuldbörda. Du, Ingeborg Balzar, du nuckigt klädda, kyliga kvinna, just du har gjort kärleken flack och fånig, ljum, lam, lessam, ytlig och ytterst ointressant, kall, konstlad och kuslig.

Fru Ingeborg sa:

Andersson, jag – kan – icke – besluta mig. Det är ändå en stor affär, det gäller mycket pengar.

Herr Andersson tuggade sitt vita skägg, han grinade ett löje av medlidande, förakt och kärlek. Så drog han sig sakta baklänges ut på kontoret, i det han med pekfingret vinkade åt sin chef att följa. Han tog henne med ett löst grepp om båda handlovarna:

Chefen, viskade han, det är en stor affär. Men det är inte penningrisken, som skrämmer oss mest. Det är risken att misslyckas –

Naturligtvis, mumlade fru Ingeborg.

Det är risken, att folk skall finna oss mindre omdömesgilla. Den risken törs vi inte längre löpa, ty – vi börja bli gamla. Och – som Ibsen säger – ungdomen knackar på dörren.

Med ibsensk punktlighet knackade det nu verkligen på dörren. Den öppnades omedelbart av en ung man med klirrande sporrar, kavalleriuniform, ridspö. Hans tämligen låga panna och alltför tjocka svarta ögonbryn rynkades i oro eller vrede. Han gick fram till fru Balzar och kysste henne på kinden. I detsamma upptäckte han skådespelerskan i spegelrummet. Och hon upptäckte honom. Hennes livliga ögon blevo ännu livligare. Hon lät de dyrbara tygschoken glida från skuldrorna. Med en utomordentligt behagfull rörelse vred hon kroppen ett halvt varv, sträckte inbjudande fram sina händer. Den unge mannen trädde in i spegelrummet. Han sa:

Varför står du här och skräpar? Du har gott om tid, men det finns folk, som arbetar. Lämna dem i fred.

Den stora skådespelerskan slog snabbt sina armar kring hans hals och utbristande: O mitt hjärtas egen älskling! – kysste hon honom på mun. Han gjorde sig lös, han tog upp sin näsduk, torkade sina läppar och yttrade lugnt men bestämt:

Usch! Det är verkligen obehagligt att bli kysst, när man inte alls är i den sinnesstämningen. Du tror, att du är oemotståndlig. I själva verket är du ett halvgammalt fruntimmer med sminkade läppar. Det är nakna sanningen om dig. Usch!

Du skulle inte ha kommit mig så nära, mumlade fru Julia urskuldande. Jag har ju mitt temperament.

Och hon fortsatte att drapera sig. Löjtnant Kurt Balzar tog sin mor under armen och förde henne ut på kontoret, där herr Andersson satt på lur bakom pulpeten. Löjtnanten reglade dörren till spegelrummet.

Usch! upprepade han. Nu är vi säkra på den kanten. Jag måste tala med mamma. Jag har någonting alldeles ytterligt obehagligt att meddela. Det rör Suzanne.

De tjocka svarta ögonbrynen sköto snett upp över pannan och liknade ett par djävulshorn, de mörkblå ögonen glödde dystert. Men fru Ingeborg blev icke skrämd. Sällan händer någonting så obehagligt att det icke kan uthärdas. Om man tar det med förstånd och tålamod. Hon satte sig i en svällande läderstol. Låt höra –

Då dök herr Andersson upp bakom pulpeten.

Chefen! Hattmannen! Här skall varken talas, tänkas eller handlas, förrän hattmannen fått besked. Monsieur Balzar avhandlade aldrig familjeärenden under kontorstid. Men det är det trevliga med att ha en kvinnlig chef –

Någon knackade på dörren till yttre kontoret. Det var hattmannen, som lät fråga –

Fru Ingeborg sa:

Kära Andersson, gå ut och lugna honom. Han ska få besked.

Herr Andersson gick. Lämnade allena i rummet började mor och son granska varandra med allvarligt forskande blickar. Denna tysta granskning var sedan urminnes tecken att ett avgörande förestod. Slutligen yttrade firmans chef:

Saken är den, att jag har fått offert på ett större parti vårhattar. Det kunde möjligen bli en god affär. Men jag har svårt att bestämma mig. Jag är kanske trött. Jag skulle vilja ha ditt råd.

Nu hände, vad hon med moderlig förslughet visste skulle hända. Först kom rodnaden, plötslig, hastigt övergående och åtföljd av en serie nervösa blinkningar. Så försvann den militäriska stramheten ur kroppen och ersattes av en tämligen slyngelaktig vårdslöshet. Sålunda förvandlad satte sig herr löjtnanten på läderstolens armstöd, tog modern under hakan och betraktade henne med ett löje, som han själv ansåg vara frätande satiriskt. Hon å sin sida fann det lika barnsligt och förtjusande som alla hans andra löjen.

Jaså, sa han med stark satirisk betoning. Chefen vill ha mitt råd? Det är kanske första gången jag blir tillfrågad?

Hon svarade:

Det är inte första gången jag begär ditt råd, men det blir kanske första gången jag följer det.

Han la handen över hennes mun och talade. Hon kysste handen, som låg över hennes mun, tog sedan bort

den och talade. Han la åter handen över hennes mun och talade. Så fortgick det en stund. Det var deras sätt att avhandla allvarliga ämnen. Och ämnet var allvarligt. Frågan gällde icke hattaffären allena, den gällde sonens inträde som delägare och medbestämmande i firman.

Saken var på förhand avgjord. Enligt Jacques Balzars yttersta vilja skulle sonen vid fyllda tjugufem år göra sitt inträde i firman. Herr Andersson avvaktade med otålighet den fastställda tidpunkten, Kurt likaså. Fru Ingeborg tänkte icke korsa en yttersta vilja, som i själva verket varit hennes mer än mannens. Herr Balzar hade aldrig haft någon vilja. I firman hade han representerat den fina smaken, fru Ingeborg viljan.

Olyckligtvis hade sonen ärvt mer av viljan än av den goda smaken. Det visste de, det sågo de fullständigt klart. Den goda smaken kunde ersättas utifrån. Men hur skulle det gå med de båda viljorna? Däri låg en risk för firmans trivsel och bestånd, för det dagliga brödet, den dagliga samlevnaden. Kurt målade framtiden kort och klart:

Det kommer att bli ett litet helvete.

För resten gjorde de varandra inga förebråelser. De voro sådana de voro, och saken var sådan den var. Du är ett tjurhuvud, brukade fru Ingeborg säga, och det är din mors fel. Men jag får väl söka jämka mig så gott jag kan.

Vartill sonen genmälte:

Vilket vill säga detsamma som intet. Men hör nu! Aldrig, aldrig kommer jag att inträda i firman. Aldrig så länge du lever.

Vartill modern suckade:

Nå jag får väl raska på med att dö.

Då blev han ond, ruskade henne och kysste henne.

Så hade saken stått i långliga tider, så stod den ännu i februari ungefär ett år före den ödesdigra födelsedagen. Då inträdde så småningom en förändring.

Den markerades redan vid herr Anderssons återkomst från yttre kontoret. Löjtnanten stod mitt på golvet nedhukad över läderasken med de sju hattarna. Fru Ingeborg letade bland pulpetens papper. Hon sa:

Andersson, tag fram offerten och våra kalkyler. Eftersom jag av någon obegriplig anledning inte kan bestämma mig, överlämnar jag saken helt och hållet åt Kurt. Han får avgöra. Om ett år ska han i alla fall inträda i firman. Det skadar inte, att han så småningom får vänja sig vid ansvaret.

Vändande sig till sonen tillade hon:

Ajjö min herre. Jag lämnar dig ensam med dina plikter. Andersson står till tjänst med alla upplysningar. Jag tänker inte besvära.

Andersson utstötte en viskning:

Chefen abdikerar! Äntligen –

Hon svarade:

Chefen abdikerar icke.

Hon gick in i spegelrummet, låtsades stänga dörren men öppnade den åter på glänt, så pass att hon i spegeln kunde iakttaga sonen. Hon ville inte lyssna, hon ville bara titta på. Hon tyckte det var roligt att se, hur pojken såg ut, då han gjorde sin första affär. För resten skulle hennes samvete inte ha förbjudit henne att lyssna. Men det var en fysisk omöjlighet. De båda herrarna, som tagit plats vid chefens skrivbord, talade lågmält, under det att fru Julia Koerner i spegelrummet talade högljutt.

Fru Koerner talade gärna. Elakt folk kallade henne skata. Andra menade, att den samvetsgranna konstnärinnan tränade sin starka och vackra stämma. Ej sant. Fru Koerner var en sokratisk ande, hon tänkte ständigt och hade ständigt behov av att meddela sina tankar. Åt vem hon meddelade dem kunde vara likgiltigt, men hon föredrog dock unga flickor. Ty hon var viss om att hennes tankar skulle gagna dem vid ett eller annat kritiskt tillfälle.

Ja, mina ungar, sa hon till de tjänande änglarna, utan arbete vore en människa med mitt temperament såld. Jag är vacker och tilldragande och har dessutom den egenskapen att framkalla hjärtklappning. Men hjärtklappning är en smittsam sjukdom. Mitt stackars hjärta skulle snart ha klappat slut, om jag inte i tid funnit botemedlet. Jag rabblar min läxa, den roll jag för tillfället instuderar. Man säger mig de mest bedårande saker, men jag rabblar och rabblar. Slutligen blir jag ursinnig, därför att jag inte får vara i fred med min läxa, Då är det färdigt, då upphör den ljuva hjärtklappningen. Naturligtvis rabblar jag invärtes, men ibland glömmer jag mig och rabblar utvärtes, Då upphör även den älskande mannens hjärta att slå. Vanligen helt och hållet och för alltid. Ni, stackars barn, ha inga läxor, men ni ha era hattar och tyger och bandstumpar. Tänk på dem, sakligt och intensivt, ifall någonting skulle hända er. I arbetet finns räddning. Hinc robur et securitas.

De tjänande änglarna knäböjde inför henne och beundrade henne och hon fortsatte att prova och prata. Fru Ingeborg åter var helt upptagen av spegelbilden. Kurt satt vid skrivbordet, bakom och lutad över honom stod herr Andersson. Det strida, vita gubbskägget bröts mot den unges mörka, välkammade hjässa. Det skrynkliga, rödbrusiga gubbansiktet grinade över den unges, brunhyllt och allvarligt. Tavlan kunde ha anstått en familjejournals nyårsnummer. Två generationer! tänkte fru Ingeborg och glömde den mellanliggande, hennes egen. För ögonblicket glömde hon också, att det var någonting viktigt, som avhandlades därinne, en affär, en penningsak. Pojkens allvar kom henne att småle. Hon kände igen den spända, ivriga, viktiga minen. Hon hade iakttagit den så ofta och just som nu i smyg smålett. Det var lekens vikt och allvar. Pojken lekte, modern log.

De tjänande änglarna fortsatte att knäböja och fru Koerner fortsatte att prova och prata. Hon sa:

En sak vill jag säga er, mina småttingar: man måste alltid vara beredd på överraskningar. Därför att en händelse aldrig hänt, ska man inte tro, att den aldrig kan hända. Vilken människa som helst kan begå vilken handling som helst i vilket ögonblick som helst. I dagliga livet ser man det ofta och även någon gång på scenen. En väninna till mig, en mycket stor skådespelerska, som vi kunna kalla Amalia, hade premiär på en fransk komedi. Emot henne spelade hennes frånskilde man, som vi kunna kalla Gustaf. De hade varit skilda länge och voro de bästa kamrater. Han skulle spela hennes man och hon skulle bedra honom och han skulle överraska henne i älskarens famn. Eftersom pjäsen var fransk skulle han stanna i dörren och med korslagda armar yttra: Min vän, vill ni bevilja mig ett enskilt samtal med min hustru? – eller något liknande som antyder en vulkan under snötäcket. Nå, mina ungar, vet ni vad han gjorde? Han gick rakt på mig, grep mig i skuldrorna och slungade mig tvärsöver hela scengolvet så att jag hamnade under en soffa. Publiken tyckte att det var stor konst, men den får sannerligen förlåta mig att jag inte kunde fortsätta att spela där jag låg ledbruten under soffan. Sådant hade aldrig förr hänt på scenen, ty där har man nog av författarens känslor och tackar Gud att man slipper sina egna. Men ett gammalt källsprång måtte plötsligt ha vällt upp i Adolfs själ och ersatt läxan. Hinc illæ lacrimæ. Vilken människa som helst kan bli hur vansinnig som helst i vilket ögonblick som helst. Därför måste man vara beredd på överraskningar.

Spegelbilden hade ändrats. Herr Andersson stod nu på andra sidan skrivbordet och dolde med sin breda rygg Kurt. Av sonen såg fru Ingeborg blott ena armbågen, vars rörelser antydde att han skrev. Alltså hade han gått igenom hennes kalkyler och gjorde nu sina egna beräkningar. För första gången på ett kvartsekel skulle firman Jacques Balzar göra eller icke göra en affär fullständigt oberoende av fru Ingeborgs vilja. Det kändes vemodigt. Stor affär eller liten, god eller dålig – det var i alla fall början till slutet. Hon tog i låsvredet, stängde dörren, öppnade den åter på glänt. Hon visste inte, varför hon gjorde så. I själva verket gjorde hon det för att påkalla sonens uppmärksamhet. Här har du mig! Det är kanske i alla fall bäst att jag –

Han skänkte henne ingen uppmärksamhet. Det stack henne. Men hon sa till sig själv: Jag är dum och oresonlig. Kan någon människa ha det bättre ställt än jag? Jag börjar bli gammal och jag har en son, som är den duktigaste, allvarligaste, ordentligaste pojke jag känner. Han är tjugufyra år och han har aldrig berett mig en sorg. Han är så öm och hänsynsfull och omtänksam emot mig som ingen annan son i världen. Men här står jag bakom en dörr och lurar på honom och är avundsjuk. Eller va jag ska kalla det för. Jag borde skämmas. Om han blir en god affärsman, det kan jag inte veta. Men att han är en god son, det vet jag. Och det borde räcka. Men jag är ett nöt.

Den sig förnedrar skall varda upphöjd, citerade fru Julia Koerner. Och vad nu den här stackars människan beträffar så fick hon en i mitt tycke lika upphöjd som tragisk död. Hon blev förälskad i en ung man och han i henne. Det kunde hon icke hjälpa, det var oemotståndligt. En dag, när mannen farit till staden, smög den andre sig fram till gården och sökte förmå henne att rymma. Han kom så plötsligt över henne, att hon gav vika. Hon följde honom alltså till stationen, som låg rätt långt borta och på andra sidan en skog. Men under det att de väntade på tåget, fick hon samvetskval och ångrade sig. Hon återvände hem, sprang som en toka för att komma före mannen. Det lyckades inte. Fönsterna lyste, mannen var hemma. Nu hade hon att välja. Hon kunde gå in till mannen och säga: Jag tog mig en promenad och gick vilse i skogen, det är därför jag kommer så sent. Han skulle ha trott henne. Men ser ni, mina ungar, det finns verkligen människor, som aldrig ljuga. Jag högaktar dem och avundas dem, ty själv skarvar jag gärna en smula. Det hör samman med mitt dramatiska och katastrofala temperament. Den här lilla varelsen hade aldrig sagt sin man ett osant ord och det var hennes stolthet i livet. Skulle hon avstå ifrån den? Börja ljuga och fortsätta att ljuga. Ty den som börjar, fortsätter. Eller skulle hon gå in och säga: så och så förhåller det sig – jag älskar en annan, men min plikt likmätigt stannar jag hos dig? Det hade varit att göra mannen djupt olycklig och hon ville inte göra honom olycklig. De båda vägarna hade hon emellertid att välja emellan – någon tredje fanns icke. Hon gick tillbaka in i skogen och grubblade och grubblade timme efter timme. Därinne gick mannen och väntade, för varje minut allt oroligare. Därute gick hon och vankade, för varje minut allt hopplösare. Slutligen satte hon sig på en stubbe. Jag tänker, att hon sa till sig själv: Jag stiger inte upp, förrän jag har bestämt mig. Så säger hopplösa människor. Då förbarmade sig den gode Guden över henne och löste med säker hand alla knutar på den livstråden. Det var en vinternatt. Han lät henne dö av köld.

O! utbrusto på engång de båda änglarna och böjde knä.

Fru Ingeborg spratt till.

Kurt hade rest sig, hastigt som ungdomen reser sig. Han gick med raska steg mot yttre kontoret, Andersson lunkade efter. Fru Ingeborg tvekade ett ögonblick, så ryckte hon upp dörren. Samtidigt stängdes dörren till yttre kontoret. Hon sprang in i rummet, tvärstannade mitt på golvet, stod där och vred sina fingrar.

Nu. Just nu. Plötsligt, tydligt och klart. Såg hon. Att. Affären var dålig. Den var inte bara dålig, den var omöjlig. Den betydde bortkastade pengar. Och den betydde inte bara bortkastade pengar. Den kunde betyda minskat anseende. Den var smaklös. Den kunde skada firman.

Hon kunde hindra den. Hon kunde springa efter Kurt och hålla honom tillbaka. Även om han redan sagt

hattmannen sitt ja, kunde hon ingripa och säga sitt nej. Hon var firmans chef. Men.

Om nu Kurt hade sett saken med samma ögon som hon? Om han förstått, att affären var dålig, om han gått ut för att ge hattmannen avslag? Då skulle han säga: Mamma lilla, den saken begriper jag lika bra som du. Och jag behövde bara en kvart för att besluta mig. Men du! Kan du hålla ord och avtal? Hade du inte heligt lovat att låta mig sköta den här saken själv? Där ser du!

Hon beslöt att icke ingripa, hon rörde sig ej ur fläcken. Därute avgjordes saken, hon rörde sig ej ur fläcken.

Och Kurt steg in. Han gick fram mot henne leende och vacker som en salig ängel. I hennes tycke. Han sa:

Mamma lilla, jag har bjudit hattmannen på middag i kväll. Du har väl ingenting däremot?

Hon skakade långsamt på huvudet. Hon vågade inte fråga med munnen, men hon frågade med ögonen. Han svarade triumferande:

Affären är uppgjord. Jag har köpt hattarna.

Hon stönade. Men han lyfte med ungdomlig värdighet sin hand, avvärjande varje utbrott av misströstan. Och han tillfogade:

Du kan vara lugn. Jag tänker också sälja dem.

Överraskningen.

Varför blev hon så trött? Varför ingrep hon inte. Ännu var

det tid att ingripa. Men hon gick bort till den svällande läderstolen, sjönk ned. Andersson hade kanske rätt – hon började bli gammal. Med åren mister man spänstigheten. Man mister kanske också omdömet. Vem vet – affären var kanske inte så dålig. Hon nöjde sig med att säga:

Jag skulle ha sagt nej. Men det gör detsamma. Nu är det gjort.

Hon tillade efter ett tomt ögonblick:

Vad var det du skulle berätta om Suzanne?

Usch! fnös han. Det hade jag glömt. Det var en trevlig påminnelse!

Han steg fram till läderstolen, höjde handen och pekade på hennes ansikte med pekfingret. Hans röst var allvarlig och påkallade den största uppmärksamhet. Han sa:

Mamma, minns du, att jag för sju år sen några dar efter min studentexamen hade en bjudning på Sommarro för några kamrater och ett par töser?

Det begärde han, att hon skulle minnas. Just nu!

Du minns det alldeles säkert. För jag måste be dig länge och väl, innan jag fick ha bjudningen. Det var ju bara ett halvår efter pappas död och du tyckte inte att det var passande. Men så sa du: Egentligen är det ju bara en barnbjudning. Och så fick jag ha den.

Det svävar för mig, mumlade fru Ingeborg.

Gott. Då minns du också, att det blev en liten skandal fram på kvällen? En av pojkarna hade råkat få för

mycket till bästa av vinkallskålen. Han blev oregerlig.

Fru Ingeborg gjorde en ovillig grimas:

Nej det minns jag inte. Det har jag gudskelov glömt.

Omöjligt! Det kan du inte ha glömt. Jag har aldrig sett dig så upprörd som den gången. När han skulle resa sig från bordet föll han omkull och drog med sig bordduken. Sen vinglade han till skogs och vi anställde skallgång. Det var du, som fann honom, insomnad och i ett vidrigt tillstånd.

Fru Ingeborg slog plötsligt ifrån sig med händerna.

Usch, usch! Tala inte om det! Jo, jag minns!

Ser du det! triumferade sonen. Minns du hans utseende?

Fru Ingeborg stirrade framför sig och återsåg den obehagliga scenen i skogen. Pojken liggande på magen i mossan – nedfläckad, illaluktande. Hon grimaserade, sa:

Var det inte en lång, blond en?

Alldeles! Lång och blond. Hans namn har du antagligen glömt. Louis de Lorche. Nej, det kan du inte minnas. Vi voro kamrater på Karlberg och senare på Rosersberg

Kurt, avbröt hon, vad angår mig den där stackars pojken?

Hennes son strålade av dyster triumf och hon anade plötsligt, vad komma skulle. Han sa:

Löjtnant Louis de Lorche är förlovad med din fröken dotter Suzanne.

Bombens yttre, synliga verkan blev inte stor – vilket han inte heller hade väntat sig. Fru Balzar rätade upp sig en smula, det var allt.

Vad menar du med förlovade?

Han svarade med militärisk korthet:

Ringförlovade från och med i dag, tidningsförlovade från och med i morgon.

Men när nu modern nöjde sig med att säga: Nå det var ju en trevlig historia – – gav han sitt upprörda sinne luft. Han for ut mot systern, gav henne fula namn, kallade henne slafsa och slyna. Fru Ingeborg rynkade pannan och avbröt svadan med ett kort: seså!

Inga stora ord, om jag får be. Sussi är en barnunge och vet inte vad hon gör. Det är det värsta man kan säga om den saken. För resten – hur har du fått reda på det här?

Hur? Jag kom från ridhuset och mötte dem på bron. Jag har nog märkt att de bruka gå och dra, men jag har inte fäst mig vid saken. Nu stannade jag rent händelsevis i förbifarten och frågade vart de skulle gå. I stället för att svara drogo de av vänsterhandskarna. Ringar! Jag stod där och gapade och de gingo vidare. Men Sussi ropade: Vi ha lämnat in annonsen men säg ingenting åt mamma. Det ska bli en överraskning.

Kunde just tro det, tänkte fru Ingeborg och trots sonens förebrående blickar tillät hon sig att småle. Hon sa:

Summa summarum – en förlovning är inte någon katastrof. Vi få se tiden an. Sussi är naturligtvis för ung. Sjutton år! Nåja – jag var nitton, när jag gifte mig. Men i alla fall. Hurudan människa är han? Dricker han?

Kurt tänkte efter. Han ville vara opartisk. Han trodde, att de Lorche fästade en smula, men visste inte om han drack. Fruntimmer? Visste han inte. Spelare? Nej. Tog inte i kort. Affärerna? Säkert dåliga. Som officer? Rätt bra men ingenting över sig. Hälsa? Bra. Att döma av utseendet.

Du förstår, mamma – som kamrat har jag ingenting särskilt emot honom. Men som svåger – nej tack! Sånt har man på känn. Det är i alla fall någonting obehagligt med honom. Någonting karaktärslöst, någonting slafsigt. Jag vet inte vad det är –

Från yttre kontoret förnams ljudet av skrapande stolar, springande fötter. Strax därpå inträdde herr Andersson, krumböjd, med händerna tryckta mot magen, grinande.

Hi – hi – hi. Chefen! Fröken Suzanne Balzar går på gatan arm i arm med en ung herre. Säg sen att vi inte börja bli gamla! Våra barn förlova sig. Om två år är vi mormor.

Kurt sprang bort till fönstret men kunde ingenting upptäcka. Paret hade antagligen stigit in och var på väg till kontoret. Man väntade med en viss spänning. Slutligen öppnades dörren. Suzanne. Men ensam. Hon hade en mycket käck hållning, en mycket spänstig gång. Hon bar sitt lilla huvud mycket högt. Vanligen var hon blek, men för tillfället hade vinterkylan givit henne en smula färg. Hon hade stora mörkblå ögon, alltför stora för den smala ansiktsovalen. Hennes blickar voro trotsiga, hennes mun trotsig, hennes lynne förfärligt trotsigt. Det berodde kanske därpå att hon i själva verket var en liten vek stackare utan vilja och märg.

Hon kom in spelande glad och käck. I handen höll hon en hög smal käpp med elfenbenskrycka – ett mod den vintern – och skötte den med behag. Hon såg ut att vara mycket lycklig. Men när hon varsnade brodern, tvärstannade hon. De alltför stora ögonen mörknade och flammade. Kindernas färg flammade. Läpparna skälvde. Hon höjde käppen, pekade på brodern och utbrast:

Usling! Du har skvallrat!

Skvallrat? upprepade brodern. Jag! Skvallrat!

Han rodnade högt upp över de tjocka brynen, han ville försvara sin heder men fick inte en syl i vädret. Suzanne skildrade och bedömde hans handlingssätt ur olika synpunkter betraktat. Hon slungade fram ett tjog satser utan skiljetecken och varje sats slutade med ett allt kraftigare: usling!

Från spegelrummet kom fru Julia Koerner. Svept i en päls av blåantilop och med en mäktig esprit över hjässan liknade hon någon underbart praktfull och skön exotisk fågel. Hennes hållning var den stolta tranans och hon knäppte, oberörd, sina handskar. Men med sänkta huvuden, slokande vingar smögo sig de båda små änglarna genom rummet, försvunno.

Suzanne avslöt sina anklagelser i en ton, som sakta dalade ned mot gråten. Hon sa:

När jag en enda gång i mitt liv går och förlovar mig, så ska jag inte ens få överraska min egen mamma!

Fru Koerner framkastade en fråga, ställd till alla och ingen:

Är ungen förlovad?

Med sista återstoden av trots stötte Suzanne sin käpp i golvet och utslungade ett förbittrat: ja!

Fru Koerner utförde tyst en hovnigning, fortsatte att knäppa sina handskar.

Under det lilla uppträdet satt fru Ingeborg stilla i sin stol. Och hon överraskade sig själv med att tänka: Det är ändå bra skönt att sitta bekvämt. Tillfogande med en invärtes suck: Jag börjar bli gammal.

Nu rätade hon upp sig, klarade stämman och sa:

Kära Sussi, gråt inte. Jag försäkrar dig, att jag är överraskad. Kolossalt. Om överraskningen kom i dag eller i morgon kan ju göra detsamma. Men nu vill jag veta – har du din fästman här?

Suzanne trodde, att han gått hem till sin mamma. Hon hade lämnat honom i herravdelningen, men han skulle gå strax.

Nå, sa fru Ingeborg, vi få antaga att han gått hem för att överraska sin mamma. I min ungdom brukade en ung man, som inte personligen kände sin flickas familj, avlägga visit åtminstone en vecka före eklateringen. Det brukas kanske inte numera. Men jag hoppas jag får se den unge mannen någon gång före bröllopet?

Suzanne sa:

Vi kan bjuda honom på middag i kväll. Honom och hans mamma.

Fru Ingeborg tänkte efter.

Nej, sa hon, det går inte. I kväll ska jag ha hattmannen. Jag kan inte tala affärer med hattmannen, moral med fästmannen och älskvärdheter med hans mamma. Det blir mig för mycket. Vi få uppskjuta ceremonien till i morgon. Nu bara en fråga: Hur länge har du känt honom?

Suzanne spärrade upp ögonen.

Känt? Känt! Mamma känner honom också. Minns inte mamma den där gången på Sommarro –?

Jo, jo, jo! – hon mindes. Och hon kunde icke säga, att minnet var angenämt. Hon tillade:

Jag vågar väl ändå hoppas, att det inte var den gången han vann ditt tolvåriga hjärta?

Men det var det. Ty han var så söt. Och det var så synd om honom. Och alla gjorde narr av honom. Och han var olik de andra.

Jag tackar dig Gud, mumlade fru Ingeborg, att inte alla de där pojkarna voro lika, Det var nog med en skogspromenad.

Högt sa hon:

Julia! Min dotter är förlovad med en herre, som heter de Lorche. Du, som känner alla, känner naturligtvis också honom? Vad har du att förtälja?

Knäppande handskens sista knapp steg fru Koerner fram till flickan och gav henne under högdraget halvfällda ögonlock en blick från ovan.

Mitt barn, är du förlovad med herr de Lorche? Jag gratulerar.

Hon kysste i luften och tillade svärmiskt:

Den! Den är tjusig! Den har jag länge haft kikarn –

Då hände någonting obehagligt. Pyret, som stod hopkrupet, gråthuttrande, stött mot sin bräckliga lilla käpp, spratt plötsligt upp som ett vilt och smidigt litet djur. Färgen föll snabbt från kinderna, men ögonen flammade. Högra handen höjdes med krökta fingrar.

Du skulle våga – du skulle våga –

Fru Koerner ryggade tillbaka, förskräckt. Hon stirrade på flickan, som åter sjönk ihop. Så vände hon sig långsamt mot fru Ingeborg och yttrade allvarligt:

Kära vän, det här är uppränningen till en tragedi. Barnet är redan svartsjukt.

Hon gick mot dörren till yttre kontoret, vände sig om.

Svartsjuk! Jag beklagar. Och svartsjuk på ett halvgammalt fruntimmer med sminkade läppar. Det är dystert. Dessutom ett fruntimmer, som först i dag hört herr de Lorche nämnas, Som aldrig sett honom. Och som följaktligen aldrig haft honom i kikarn.

Det var en sortiereplik och fru Julia Koerner gjorde sin sortie.

Fru Ingeborg befallde:

Sussi, kom hit! Sätt dig här!

Hon drog ned flickan på stolens armstöd, hon tog fram sin näsduk, torkade hennes ögon, kinder och näsa,

Alltså Sussi, sa hon, nu är du förlovad. Ingen kan hjälpa det. Jag menar – det blir nog bra. Du har kanske gjort ett gott val. Jag vet ju ingenting. Men om jag nu inte gör några invändningar utan låter saken ha sin gång, så gör jag det med ett bestämt förbehåll. Jag kommer att taga grundligt reda på, vad din fästman är för sorts karl. Och finner jag honom olämplig – så bryter jag förlovningen.

Det kan du inte, mumlade flickan.

Fru Ingeborg smålog.

Kan jag inte?

Sussi vände bort ansiktet. Fru Ingeborg befallde:

Titta på mig!

Hon tog henne under hakan och vände hennes ansikte mot sitt. Men flickan blundade. Fru Ingeborg befallde:

Se mig in i ögonen.

Långsamt gledo ögonlocken upp. Fru Ingeborg smålog och upprepade: Kan jag inte?

Flickan slöt åter ögonen och tårarna började sila fram i ögonfransarna. Hon torkade dem mot moderns hals. Så viskade hon:

Du kan. Men du får inte.

Tiggaren.

En herre från modeavdelningen anmälde, att en mycket hög dam an-

länt för att göra några inköp. Herr Balzar i tiden hade haft för vana att i egen person betjäna den höga damen, och fru Ingeborg följde sin mans exempel. Hon lämnade alltså kontoret, sägande: Vänta här, barn, men gräla inte.

Hon gick genom yttre kontoret och log för sig själv, då det starka suset av viskningar plötsligt tystnade.

Förlovningen diskuteras, tänkte hon, jag skulle antagligen få veta åtskilligt, om jag hade en osynlighetshätta. Hon gick ned i hissen och kom in i herravdelningen. Det led mot stängningstid, kunderna voro få, expediterna började redan ordna hyllor och fack. Vid disken med halsdukar stod en kund i valet och kvalet. Tydligen tog han saken grundligt. Han la hatten på disken, knäppte upp ytterrocken och gick med ett knippe halsdukar i handen fram till en pelare, i vars spegelyta han prövade de olika kulörerna mot västen. Ingenting dög. Han räckte halsdukarna åt expediten och vände tillbaka för att söka andra. Samtidigt passerade fru Balzar disken. Hon tvärstannade. Hennes hjärta började våldsamt dunka. Varför?

Det var han! Fästmannen.

Mycket riktigt, det var han. Fru Ingeborg glömde den höga kunden, hon började plocka ihop kragar som lågo kringströdda. På andra sidan disken stod fästmannen. Han hade åter vänt sig mot spegeln, provade. Fru Ingeborg såg honom i profil. Han var lång och blond, civilklädd visserligen men i snitt och hållning oförtydbart officer. Han hade en kraftig haka, en rak näsa, ett ärr på kinden strax nedanför ögat. Fru Ingeborg kände igen honom. Naturligtvis hade han förändrats och utvecklats. De sju åren mellan 17–18 och 24–25 äro mäktiga år. Men hon kände igen honom. För resten var förändringen uteslutande av godo. Hennes hjärta dunkade alltjämt hårt och oregerligt. Hon visste inte varför. Antagligen hade Suzannes överraskning tagit djupare, än hon själv velat kännas vid. Och plötsligt blev hon alldeles våldsamt glad. Ögonen tårades, hon knäppte sina händer, hon tänkte:

Herregud vad jag är glad! Han ser ju hygglig ut. Han ser ut som en karl, en riktig karl! Herregud vad jag är glad! Det kan inte vara något fel med den där. Han ser ut som en fin, hygglig, duktig pojke. Ärret klär honom. För resten är han på något sätt lik min egen pojke. De är lika som två parhästar, den ena mörk och den andra ljus. Herregud vad jag är glad!

Och hon tänkte:

Om jag skulle ge mig tillkänna? Varför inte?

Då upptäckte hon, att den unge mannen smålog. Eller snarare småskrattade. Det förbryllade henne. Varför skrattade han? Hon vände på huvudet och såg i samma riktning som han. Deras blickar möttes i spegeln! Det var åt henne han skrattade! Blodet sköt upp i hennes huvud. Han kunde ha skäl att skratta. Där stod hon med knäppta händer, mumlande läppar och stirrade oavvänt på en främmande ung man. Främmande – ty han kände antagligen inte igen henne. Tog henne kanske för en åldrande butiksflicka, som i hemlighet tillber manlig skönhet. Hon blev ännu mera förvirrad, hjärtat dunkade ännu värre, kinderna brände. Hon visste inte, om hon skulle ta till flykten eller stanna och förklara. Men någon vidrörde hennes arm och viskade i hennes öra: Chefen, hennes kunglig höghet väntar –

Hon skyndade mot damavdelningen. Den ovanliga sinnesrörelsen stillnade för varje steg, men glädjen stannade kvar. I morgon skulle hon förklara saken för sin käre svärson in spe. Det var ett lustigt qui-pro-quo. Han såg trevlig ut, när han skrattade. Spjuvern!

Hon hälsade sin höga kund och betjänade henne. Det blev inte mycket krus, ty ingendera av damerna var kruserlig. Men mitt under det att varor förevisades, granskades, avhandlades, sammansattes, förändrades, förkastades, avbröt plötsligt den höga damen förhandlingarna sägande: fru Balzar, ni är trött.

Trött, upprepade hon förvånad. Nej, inte särdeles. Man har ju rätt mycket att stå i. Men jag är inte särdeles trött.

Den höga kunden betraktade henne än uppmärksammare, hon lyfte pekfingret och hötte åt henne.

Jo, ni är trött. Om ni inte tar er ledigt snart, blir ni överansträngd. Ni skulle fara upp till Dalarna på några

veckor och sporta. Lyd mitt råd, fru Balzar.

Fru Balzar tackade med ett tyst leende för det vänliga rådet och fortsatte att expediera. Efter några minuter blev hon störd. Från herravdelningen trängde ljudet av häftiga röster. Det liknade ett gräl. Det stegrades, det stegrades, det stegrades. Hon hörde en drucken, lallande stämma. Hon tänkte: Det är omöjligt, det kan inte vara han, jag såg honom nyss, han var inte drucken. Hon råkade i skälva, hon hade aldrig i sitt liv känt en sådan skräck, hon visste inte vad hon sa, hon urskuldade sig, hon skyndade tillbaka in i herravdelningen.

Hon stannade vid första pelaren, pustade ut, var nära att sjunka samman. Hur kunde hon vara så dum! Sommarrominnet hade spökat, det var förklaringen. Den unge herrn, fästmannen, stod vid kassapulpeten med sin plånbok och sitt kvitto i hand. Hans trygga och korrekta lugn tog inte ens något intryck av det växande grälet. Fru Ingeborg skämdes.

Det var vid utgången uppträdet ägde rum. En skara biträden omringade en slusk. Avdelningschefen hade lagt sin hand på hans skuldra för att köra ut honom. Men slusken klamrade sig fast vid en hög, fristående glasmonter med herrhattar. Den vacklade betänkligt. Fru Ingeborg banade sig skyndsamt in i gruppen. Avdelningschefen sa:

Det är en tiggare.

Lögn! skrek slusken. Lögn! Jag är en kund, jag som andra. Jag är en kund.

Avdelningschefen sa:

Jag såg själv, att han tiggde av herrn där.

Han pekade på den unge mannen, som besvärad ryckte på axlarna. Slusken började åter skrika.

Tyst! befallde fru Ingeborg. Släpp montern.

Han lydde ögonblickligen. Hon sa:

Har ni kommit för att köpa något? Vad är det ni önskar?

Hon granskade honom och fann en ohyggligt förfallen stackare, skälvande, söndersupen, varig i ögonen, skäggig över hela ansiktet, stinkande av sprit och smuts. Hon tyckte sig känna igen honom men hade ingen aning om, var hon sett honom. Antagligen på gatan.

Han sluddrade – sannolikt på måfå –

Ja – jag – skulle ha – ett par kängsnören –

Några bland biträdena fnissade till. Fru Ingeborg sa:

Behagade herrarna återvända till sina sysslor?

Och till tiggaren:

Var god och följ mig. Den här vägen.

Hon gick före och hörde honom följa på ostadiga ben. Hon var dödligt rädd att han skulle ramla omkull och kanske krossa en glasmonter. Den materiella risken bekymrade henne inte, men hon var rädd att göra sig löjlig. Inför sin käre herr svärson. Hon hade en känsla av, att hennes ära stod på spel.

Det gick lyckligt, de kommo oskadda in i skoavdelningen. Fru Balzar sköt undan det tjänstvilliga biträdet

och drog själv ut lådorna med skoband. Svarta eller bruna? Tiggaren sänkte sin tunga, ostadiga blick ned mot vraken av ett par skor.

Bru-bru-bruna – låg-lågskor – om jag får be.

Hon tog fram en handfull buntar. Plötsligt lutade han sig över disken, hans huvud kom tätt intill hennes. Dunsten av denaturerad sprit var så stark att hon hickade till. Tiggaren viskade i upphetsad ton: Frun! Ja-jag har in te ett öre att betala med.

Hon svarade lågmält:

Det ordnar sig nog. Var god och välj: breda eller smala?

Hans skälvande hand fladdrade över buntarna, dök ned och högg en i högen. De anträdde återtåget till kassan. Även det gick lyckligt. När tiggaren fått sina skoband, väl inslagna, i handom, bugade han sig för fru Balzar och gick mot utgången. Men han ångrade sig. Han lufsade tillbaka mitt in i salen, han tog av sig hattskrället och gjorde en åtbörd, som påkallade uppmärksamhet. Och han yttrade:

Mina damer och herrar. Så. Ja just så. Så ska en affär skötas. Jag är en gammal man i branschen, jag vet vad jag talar om. Därinne står en prinsessa. Jag ser henne mycket väl. Där står hon. Och husets chef expedierar henne. Som sig bör. Då inträder en tiggare. Ty jag är numera en tiggare, mina herrar, jag är en tiggare. Och jag blir illa behandlad. Av en lymmel. Då lämnar husets chef prinsessan och skyndar till tiggaren. Så, mina herrar, skall en affär skötas. Kund som kund. Alla lika, alla lika, alla lika. Jag rekommenderar mig.

Och han lufsade ut. Biträdena skrattade. Fästmannen skrattade. Fru Balzar själv drog på munnen. Men hon sa:

Nåja, mina herrar, ni kan ju gärna skratta. Om ni bara lägger läxan på minnet.

Hon återvände till den höga kunden och urskuldade sig.

Det var en stackars tiggare, sa hon. Man måste ju köra ut dem, men det bör ske på rätta sättet.

Hon följde den höga damen till dörren. Så vände hon långsamt tillbaka till herravdelningen. Man hade redan börjat stänga, alla kunder hade gått, även fästmannen. Hon kom att tänka på en sak. Varför hade han inte gett sig tillkänna? Låt vara att han i förstone inte kände igen henne – ehuru redan det var märkvärdigt eftersom hon känt igen honom – men sedan? Uppträdet med tiggaren måste ju ha låtit honom förstå, att hon var chefen, fru Balzar. Likafullt hade han helt enkelt gått sin väg!

Hon rynkade pannan och mumlade:

Jag är rädd att unga herrn saknar vanligt folkvett.

Hon stannade framför spegeln, i vilken hon och han en sekund bytt blickar. Plötsligt återfick hon den underbart behagliga känslan av en mycket djup tillfredsställelse. En tillfredsställelse som fyller hela kroppen med välbehag, spänstighet, kraft.

Hon sa till sig själv:

Jag är i alla fall mycket glad. Han har ett ovanligt sympatiskt utseende. Det kan inte vara något fel med den pojken. Jag är helt enkelt förtjust i honom.

Besvikelsen.

Herr Balzar d. ä. hade aldrig tilllåtit att man talade affärer vid hans

middagsbord. Även om gästen icke hade annat än kommersiella förbindelser med sin värd, måste man söka andra samtalsämnen. Fru Balzar hade ditintills upprätthållit traditionen. Sonen bröt den. Han och hattmannen talade affärer alla fyra rätterna igenom. Fru Balzar deltog icke i samtalet. Dels var hon förargad över att den goda, gamla traditionen bröts, dels möttes hennes små försök till deltagande med tankspriddhet och tystnad. Hon var utanför. När slutligen Kurt i sin iver tog upp papper och penna för att fortsätta sina kalkyler, blev hon så smått ond. Det kände han genast, rodnade och mumlade en ursäkt. Hattmannen, en välvillig liten människa, märkte bryderiet och sa leende:

Sådan är ungdomen. Entusiastisk och livlig. Det är roligt att ha med ungdomen att göra. De gamla äro slöa och dåsiga, de våga ingenting. Men sådan är ungdomen!

Han klappade Kurt på skuldran. Fru Balzar sa: Tack för komplimangen! Den lille hattmannen blev förtvivlad, krängde på sin stol, gestikulerade med både armar och ben. Naturligtvis hade han icke syftat på fru Balzar, han hade haft helt andra människor i tankarna. Sussi insköt med spydigt putande läppar: Det är nog mig, ni tänker på. Eller varför sitter ni och sparkar mig på benen?

Man skrattade.

Man skrattar bort en oavsiktlig klumpighet, glömmer den fullständigt. Men svedan finns kvar. Ifall klumpigheten träffat en öm punkt. För resten tillät icke hattmannen, att hon glömde. Hans blickar bådo henne oavlåtligt om ursäkt. Ursäkter och förolämpningar ligga varann nära. Och när han gick samlade han allt sitt mod och allt sitt levnadsvett i ett utrop:

Fru Balzar! Ni är yngre än er dotter. I utseendet. Det är sant. Jag säger det inte för att smickra.

Hattmannen var icke någon fin kavaljer, han var en enkel, välvillig människa och gjorde så gott han kunde. Efter honom kom Andersson med bokslutet.

Andersson med bokslutet var en fast nyårsinstitution, daterande sig från herr Balzars senare år, de sjukliga. Herr Balzar gjorde bokslutet i sitt hem, biträdd av herr Andersson, i sin tur biträdd av tvenne kontorspojkar, som hade att forsla de tunga böckerna fram och tillbaka. Barn, brukade fru Ingeborg säga, håll er nu tysta. Herr Andersson har kommit med böckerna. Lekar avbrötos, tvistiga frågor uppskötos, barnkammardörren hölls väl stängd. Måste man gå genom våningen skedde det på tå, och med en skygg snedblick in i herrummet försäkrade man sitt klappande hjärta om att herr Andersson ingenting märkt. Herr Andersson var betydande och farlig. Han kom med bokslutet. Vad var bokslutet? Herr Balzar sa: Mina barn! Det är bokslutet, som avgör om ni ska få sylt och plättar eller bara plättar eller inga plättar alls! Undra sen på att man hyste vördnad för Andersson med bokslutet!

Den satt i ännu. Knappt hade herr Andersson och hans chef lutat samman sina huvuden över böckerna, förrän Kurt drog sig tillbaka på sitt rum, försiktigt stängande dörren. Suzanne lämnade pianot. Firmans chef utförde ett viktigt arbete, ingen fick störa henne. Fru Ingeborg borde ha känt sig tillfredsställd. Efter sidovördnaden vid middagsbordet borde den tysta andakten nu ha känts som en upprättelse. Men fru Ingeborg var icke tillfredsställd. Hon skulle ha önskat att Kurt kommit in i herrummet för att hämta en cigarr och att Suzanne fortsatt att spela. Hon skulle ha ropat: Kära Sussi, skulle du inte kunna vänta med det där? Du ser ju, att Andersson och jag –

Och hon skulle ha sagt: Snälla Kurt, jag skulle nog bli dig mycket tacksam –

Hon kände ett behov av att manifestera sin överhöghet, sin ansvarsfulla ställning. Men hon fick icke något tillfälle. Förrän herr Andersson plötsligt yttrade:

Chefen! Om chefen vill ha några upplysningar om fästmannens familj, så kan jag stå till tjänst. Jag känner en person, som kände hans far. Det var lite si och så med honom –

Andersson, avbröt hon snabbt, rädd att gå miste om tillfället. När började Andersson skvallra i stället för att arbeta? Hur är det egentligen med åldern?

Betalt för många gamla ostar! Men efter en halvtimmes tyst arbete sa hon: Nå, vad skulle Andersson berätta?

Först sedan frågan upprepats, lyfte herr Andersson sitt anlete, gav henne en kylig, oförstående blick, sänkte åter sakta sitt anlete mot boken och fortsatte att arbeta.

Andersson med bokslutet försvann i sinom tid och ersattes av Tysta Marie. Så länge en främling fanns i våningen, lämnade hon icke köksavdelningen. Ett födelsemärke, som rödfärgade halva ansiktet, hade gjort henne folkskygg. Eljest var hon en duktig människa, en oöverträfflig hushållerska. Monsieur Balzar hade döpt henne till Tysta Marie, därför att hon aldrig var tyst. Hon resonerade i ett ständigt mummel med sig själv, avhandlade dagens frågor. Om man lyssnade uppmärksamt, kunde man fatta en och annan ofta upprepad fras och därav sluta till tankarnas tema. Hon läste flitigt tidningarna och intresserade sig för politiken. Ibland kunde man få höra, att hon önskade avsätta kungen, ibland upplösa riksdagen, ibland någonting annat. Men oftast rörde sig tankarna kring hem och hushåll. I kväll kring ungarna. Fru Ingeborg hörde henne muttra: Den där dumma pojken. Den där fåniga flickan. Tydligen hade barnen retat henne. Barnen hade också retat fru Ingeborg en smula. Hon sa:

Ja, vet Marie! Det kan vara bekymmersamt med ungarna. Ibland.

Med det röda märket flammande av hetsighet svarade Tysta Marie: Om frun själv hade mera vett! Att släppa in en främmande karl, som ska gå här för jämnan! Det blir trevligt!

Tysta Marie gick vidare genom rummen, ordnande och städande, med flammande olycksmärke, muttrande olycksbådande profetior.

Men fru Ingeborg tänkte:

Hon har alldeles rätt. Det är ändå en obehaglig sak att släppa in en vilt främmande människa i familjen. Aldrig mer för oss själva. I kväll är sista kvällen. O, hur många kvällar ha vi suttit ensamma kring salsbordet? Hur många sköna kvällar! Först vi fyra, så länge pappa levde. Sen vi tre. Hur många lugna, ljuvliga kvällar, då man kröp samman, tyade sig ihop. Nu – slut. Naturligtvis skulle främlingen inte komma varje kväll. Men i alla fall – man gick aldrig säker. Och hans ande skulle vara där. Man skulle aldrig mer känna sig riktigt fri från det främmande –

I kväll var sista kvällen. Hon beslöt att sitta uppe till midnatt. Vanligen gick hon till sängs en eller två timmar tidigare än barnen. Men i kväll skulle hon sitta uppe. Hon tänkte inte låtsas om att det var sista kvällen och att hennes sinne var känslosamt. Hon visste vad hennes frid tillhörde. Känslosamma mödrar är besvärliga tingestar, tycka barnen. Hon skulle inte låtsas om någonting. Ungarna ovetandes skulle hon sitta där och njuta den sista kvällens söta vemod. Hon började ordna i herrummet. Hon tände golvlampan bakom karmstolen, i vilken herr Balzar brukat tillbringa sina hemmakvällar. Där skulle Kurt sitta. Hon skulle locka honom dit helt finurligt. Hon skulle lägga aftontidningarna på bordet bredvid, säga: Kurt, se efter om det är något nytt och läs högt –

I dörren till salen stod Suzanne, aftonkappa, slöja kring huvudet. Hon sa:

Mamma, jag ville inte störa, när Andersson var här. Men Louis och jag ska gå på teatern. Du har väl

ingenting däremot?

Nej. Hon hade ingenting däremot. Hon frågade, om de hade något förkläde och om de ämnade supera ute. Hon ångrade genast, att hon frågat om förkläde. Det var onekligen gammalmodigt. Hon ångrade också, att hon frågat om supén. Den trotsiga lilla näsan höjdes, de trotsiga ögonen flammade. Och Sussi svarade:

Jag kan inte gå på en automat i den här toaletten och Louis har inte råd att bjuda mig på ett dyrt ställe. Varför ska du göra narr av honom, därför att han är fattig?

Fru Ingeborg gjorde icke narr av någon annan än sig själv. Hon var känslosam i kväll och hon var ingalunda van att vara känslosam. Hon skämdes. Hon ville ha tösen för sig själv. En kväll, den sista. Men tösen stod redan vid främlingens sida, ohjälpligen, beredd att försvara honom med näbbar och klor. Även mot beskyllningar som aldrig framställts. Även mot modern! Som alltså redan börjat bli mera främling än främlingen.

Fru Ingeborg sa:

Varför, lilla etterbigga, är du så misstänksam? Har jag ännu sagt ett ont ord om den utkorade? Din misstänksamhet blir din olycka. Mycket nöje för resten. God natt.

Där gick dottern, här kom sonen.

Mamma, sa han, låna mig dina nycklar. Jag tänker gå upp på kontoret ett slag och se igenom kalkylerna.

Hon såg på sonen och hon såg på den tomma stolen, som skulle förbli tom. Hon tänkte: Jag tackar dig Gud, att jag åtminstone inte förrått ett uns av mina känslosamma tankar. Dessa barn skulle inte ha sagt: Kära lilla mamma, vi stanna hos dig denna sista kväll, en stilla och vemodig högtid till minne av alla lugna och ljuvliga kvällar i hemmet. Nej. De skulle ha skrattat. Och herr Andersson skulle ha sagt: Chefen börjar bli gammal. Och han skulle haft rätt.

Hon tog fram nyckelknippan ur skåpet, nycklarna till chefens rum, bord och skåp. Hon tog sonens framräckta hand i sin vänstra. Hennes min var allvarlig när hon nu höjde högra handen med nyckelknippan. Hon betraktade den ett ögonblick och hon betraktade sonen, som blinkade, en smula överraskad av ceremonien. Hon la nyckelknippan med en viss kläm i sonens hand, slöt hans fingrar om den. Hon vände honom helt om och gav honom en liten avskedsdunk i ryggen. Hon sa:

Ajjö och god natt.

Hon släckte lamporna i herrummet, dröjde en stund i mörkret, stödd mot karmstolens ryggstöd. Hon hörde tamburdörren öppnas och stängas. Tysta Marie svepte än engång genom rummen, mumlande, försvann ut i köksavdelningen. Och fru Ingeborg sa till sig själv:

Stackare, den ska sitta här ensam och nicka och nucka. Vad gör en klok gammal kvinna, övergiven av de sina? Kastar hon sig i nöjen? Söker vänner? Superar med älskvärd kavaljer? Ånej. Hon går och lägger sig.

Fru Ingeborg klädde av sig. Spegeln i badrummet återgav snart bilden av en kropp, som tycktes vara ung, smidig och spänstig, spenslig och mjuk. Spegeln kunde ha tröstat henne för herr Anderssons gnat och hennes egen missmodiga känsla av annalkande ålderdom. Men hon skänkte den icke någon uppmärksamhet. Hon hyste och hade alltid hyst en märklig ringaktning för sin kropp. Huttrande drog hon på sig ett nattlinne, som skulle ha ruinerat huset Balzar, om det utställts i dess skyltfönster. Det var ytterligt gammalmodigt, ytterligt enkelt, dess väv var grov och dess enda prydnad en smal, tarvlig, knypplad spets. Iförd detta linne och svept upp till hakan i sängens sidentäcke insomnade huset Balzars chef ögonblickligen.

Insomnade endast för att väckas efter en halvtimmes sömn av röster och nyckelrassel. Tysta Marie hade öppnat och släppt in Suzanne, spärrade därefter vägen för en tredje person, som tydligen icke var någon annan än fästmannen. Sovrummets dörr vette åt tamburen, och fru Ingeborg kunde rätt väl följa förhandlingarna. Hon tände ljus och tittade på klockan, som visade halv elva. De båda ungdomarna hade alltså gått raka vägen hem, antagligen i hopp om att få en pratstund i lugn och ro och ömhet. Däremot reste sig nu Tysta Maries sinne för det passande. Entonigt och envist upprepade hon samma ord: Här tas ingen emot, för frun ligger, här tas ingen emot –

Fru Ingeborg lyssnade och log. Hon kände sig elak och skadeglad och hon njöt av att vara elak och skadeglad. Hon kunde mycket väl föreställa sig den unge mannens häpnad över att bli portförbjuden av en tjänsteande. Hon förstod, att Sussi måste vara förbittrad ända till tårgränsen, och det gladde henne. Så elak hade hon blivit bara på en dag. Hon tänkte: Det är rätt, Marie. Håll dem stången. De där båda ha framtiden för sig. De behöver inte sitta uppe och kyssas just i natt. De kan gå och lägga sig, alldeles som jag gått och lagt mig. Unga herrn ska förstå, att det här är en familj med hög moral och stränga seder. Det är bra, Marie!

Och fullständigt övertygad om att Tysta Marie nu som alltid skulle avgå med segern, släckte hon ljuset och försökte somna om. Tysta Marie avgick mycket riktigt med segern, men fru Ingeborg lyckades icke somna. Hon kände sig orolig, utan att veta varför. Hon rannsakade: Är det hattarna, som oroar mig? Nej, det är inte hattarna. Kurt har köpt dem, Kurt får sälja dem. Är det Sussis förlovning?

Plötsligt satte hon sig upp i sängen och yttrade högt och högtidligt samt med förvåning:

Det är sannerligen inte Sussi, som oroar mig. Det är jag själv. Vad ska det bli av mig?

Hon lade sig åter tillrätta i somn-in-ställning, men tankarna ville inte somna.

Vad ska det bli av mig? Jag har aldrig haft ett ögonblick att tänka på mig själv. Och jag vill inte tänka på mig själv. Det är odrägligt. Jag är ett medelålders fruntimmer, som har en affär och två barn. Det är ingenting att tänka på. Men snart har jag inte affären, åtminstone inte som förr. Och snart har jag inte barnen, inte som förr. Vad har jag då? Ingenting. Vad blir det av mig? Ingenting. Det är så enkelt. Men det är inte roligt. Det är odrägligt att tänka på sig själv.

Hon var fast besluten att tänka på någonting annat. Eljest skulle hon inte kunna somna. Hon vankade i andanom genom affärens lokaler. Hon gick från disk till disk, från monter till monter, ordnade, ändrade, plockade. Hon fortsatte i tankarna förhandlingen med den mycket höga damen, föreslog ändringar i beställningen, arrangerade, kritiserade, komponerade. Hon gick till tiggaren. Hade hon behandlat honom rätt? Skulle han inte ha fått en slant? Visserligen fick han kängsnörena, men dem kunde han inte äta. Han kunde inte ens hänga sig i dem. Han var lik någon, Vem kunde han vara lik? Hon grävde och grävde i minnet efter ett ansikte, som liknade tiggarens. Hon fann intet. Och det var gruvligt likgiltigt. Äntligen släppte hon tiggaren och tog fram den unge mannen.

Hon gjorde det motvilligt. Den unge mannen betydde Sussis förlovning och Sussis förlovning betydde en stor och tråkig förändring i hennes eget liv. Där var hon alltså inne på förbjudet, sömnfientligt område. Men det kunde inte hjälpas, hon tog fram minnet av den unge herre, som provade halsdukar framför pelarens spegelglas. Först konstaterade hon med yrkesmässigt välbehag, att hans dräkt var oklanderlig, ej snobbig, men ytterligt korrekt. Så tog hon hans huvud, hon nästan tog det mellan sina händer. Samma behagliga glädje, som fyllt henne vid anblicken, fyllde henne åter vid minnet. Så ska en ung man se ut! Han var lik Kurt, men skarpare präglad, kraftigare. Hakan var starkare, och en stark haka betyder osvikligt energi. Han såg ut att äga alla en mans dygder: fasthet, klokhet, viljestyrka, kroppsstyrka, lugn, mildhet, ömhet, värme – för en vek och trotsig, spröd och livlig varelse som Sussi var han just den rätte. Han skulle leda henne som den gode herden leder ett nyckfullt litet lamm. Man kunde inte se honom utan att känna sig glad. Och det

gjorde inte ens ont att behöva ge honom företräde framför Kurt. Han skulle ju bli hennes svärson! Hon skulle få parhästar framför sin ålderdoms bekväma vagn. Parhästar, en mörk och en ljus!

Liknelsen roade henne. Hon småskrattade där hon låg i mörker, tystnad och sömnlöshet. Men blev åter allvarlig. Ty allting var ju inte lika bra som utseendet. Pojken var fattig. Sannolikt hade han skulder. Sussi var bortskämd, och de skulle inte kunna leva på hans lön, Visserligen hade hon sitt fäderne, men om hans skulder voro stora, skulle överskottet kanske bli litet eller intet. Alltså bleve hon själv eller firman Balzar tvungen att hjälpa –

Åter satte hon sig upp i sängen, hastigt, med starkt klappande hjärta, uppspärrade ögon. Hans fattigdom? Hans fattigdom var ett plus! Hans fattigdom var en egenskap, som gjorde alla de andra egenskaperna dubbelt värdefulla. För henne och för firman. Hans fattigdom gav honom i hennes våld. Hon kunde uppställa sina villkor. Du får gifta dig med Suzanne, om du tar avsked och inträder i firman. Naturligtvis som chef – souschef – lydande under mig och jämnställd med Kurt. Jämnställd med Kurt! Parhästarna!

Hon sa åt sig själv, tillrättavisande:

Det här är inte något skämt. Det är en allvarlig sak och jag måste tänka allvarligt på den. Men jag begriper inte – jag känner mig så uppspelt.

Hon försökte tänka allvarligt på den allvarliga saken. Varför ville hon, att han skulle inträda i firman? Det var lätt funnet: Kurt krävde en motvikt. Han var för obetänksam, för het på gröten. Den andre var oändligt mycket mera besinningsfull. Det kunde man se bara på hans lugna och metodiska sätt att välja en halsduk. Han skulle inte göra upp en stor och tvivelaktig hattaffär på en knapp kvart! Han skulle bliva den bromsande kraften, Kurt den drivande. Och hon själv – den styrande, den avgörande! Hon förstod mycket väl, att det var där hennes besynnerliga och behagliga glädje bottnade. Hon var glad och skadeglad. Hon var glad därför att firman skulle få ett lämpligt överbygge, en väl avvägd hierarki: de båda ungdomarna sida vid sida och över dem hon! Och hon var skadeglad därför att den anstormande, självsäkra ungdomen skulle möta en annan ungdom, icke mindre självsäker. Just den dag, då Kurt gjorde sitt första, öppna försök att tränga henne från chefsstolen, hade försynen eller slumpen sänt henne en bundsförvant. Hon skulle spela ut den ene mot den andre. Och även om båda höllo samman emot henne, skulle hon ha lättare att reda sig mot två än mot en. Ty, sorgligt att säga, icke ens i affärer är en kvinna helt oberoende av sina känslor. En mor är alltid svag, ger efter – under det att en svärmor –

Hon småskrattade och kröp åter ned i det smeksamt mjuka sidenhöljet. Hon sa:

Jaså, nu är man svärmor. Det låter rysligt. Han ska få kalla mig mamma. Det är åtminstone gammalt och vant.

Hon somnade nöjd. Undersökningen hade givit klart besked. Hon visste vad hon önskade och varför hon önskade. Hon tänkte på svärsonen och kände sig glad, hon tänkte på sonen och kände sig skadeglad. Så elak hade hon blivit bara på en dag.

Men dagen därpå kom besvikelsen.

Den kom, oförberedd och hjärtekrossande. Nattens besynnerliga och behagliga glädje hade icke övergivit henne under dagen. Hon hade betett sig skälmskt och övermodigt mot herr Andersson, retande hans nyfikenhet med antydningar om stora förändringar i firman. Hon hade betett sig skälmskt och övermodigt och sårande mot sina barn. Hon hade avspisat Kurts allvarliga frågor rörande vissa affärer genom att torka honom bakom örat med sin näsduk. Hon hade tänt alla den trotsiga vredens flammor i sin dotters själ och ögon genom att antyda att en viss ung man, om än aldrig så käck, skulle komma att dansa efter svärmors

pipa.

Högmod går före fall. Nu var stunden inne. Festbordet stod dukat med blommor och ljus och kristaller. Tysta Marie, den dystra och fula, hade dragit sig tillbaka. Sussis kinder flammade i kärlek och oro. Kurt stod och tog sig bra ut, allvarlig men vacker. Själv var hon snyggt och anständigt klädd samt hade dessutom besökt sin hårfrisörska. Och förstuklockan ringde. Husan sprang genom salen, men hejdades. Fru Balzar ville själv öppna. Hon öppnade. In trädde fästmannens mamma, efter henne fästmannen. Och med honom den stora besvikelsen.

Det var icke HAN.

Han var icke ens lik honom. Undantagandes att båda voro långa och ljusa fanns ej ett spår av likhet. Den här var på allt sätt svagare, utan fasta linjer, utan prägel, suddig. Hakan liten. Ögonen stora och blå men sömniga. Händerna nervösa, minspelet oroligt.

Hon hajade till. Där stod hon och glodde och märkte nu först att fästmannen bugade för andra gången, och yttrade:

Fru Balzar, mitt namn är Louis de Lorche. Det här är min mor.

Tack för upplysningen, tänkte fru Balzar, välkomnade gästerna efter förmåga och ropade på barnen. Och under det att barnen hälsade, smet hon in i sängkammaren. Bara för ett ögonblick. Hon måste sansa sig.

Hur var det möjligt? Hur hade hon kunnat inbilla sig, att den andre var fästmannen? Inbillat sig så grundligt att hon icke ett ögonblick tvivlat! I går hade hon funnit en stor likhet mellan halsduksprovaren och den druckne pojken. I dag sökte hon åter erinra sig pojkens utseende. Det gick inte alls. Hon hade icke något minne av honom i dag och hon hade inte haft något minne av honom i går. Hon hade helt enkelt skapat ett minne och skapat det efter halsduksprovarens beläte. Därför att hon tyckte om honom. Därför att hon ville att allting skulle vara bra. Hon hade önskat, hoppats och trott. Så var det med den saken.

Suzanne kom insmygande. Hennes ögon voro mycket stora, hennes kinder mycket heta, hennes ärende mycket viktigt: fästmannen önskade ett samtal med fru Balzar. Han väntade i herrummet. Fru Balzar begav sig till herrummet. Fästmannen tog emot henne med en ny bugning. Han sa:

Fru Balzar, Suzanne och jag tycka om varandra. Har ni något emot, att vi förlova oss?

Fru Balzar satte sig. Av allt att döma, tänkte hon, begär denne väluppfostrade herre min dotters hand. Det är sött. Hon sa:

Suzanne har verkligen täckts underrätta mig om herrskapets förlovning. Dessutom har jag läst annonsen i tidningen. Frågan förefaller överflödig.

Han rodnade livligt och urskuldade sig. Själv skulle han aldrig ha kommit på en sådan idé, han hade velat göra visit långt före detta, men Sussi hade förbjudit honom. Fru Balzar avbröt:

Är det något mer ni har att säga?

Ja, sa han, det är två saker, ni måste veta. Den ena rör min far. Han var en tid mycket förmögen, men ruinerade sig på spekulationer. Det var dock inte det värsta. Han förskingrade också en massa pengar för andra människor. Släkt och vänner trädde emellan. Han slapp fängelse, men saken är allmänt känd. Jag ville inte att ni skulle få veta den skvallervägen.

Smaklöst! tänkte fru Balzar, sa:

Vidare.

Vidare, upprepade fästmannen och tog med nervöst fubblande händer fram ett papper. Vidare måste jag underrätta er om att jag har skulder. Jag har skrivit upp dem här –

Han räckte henne papperet. En sån handstil! tänkte fru Balzar. Fordringsägarnas namn voro fullständigt oläsliga, siffrorna något tydligare och slutsumman tecknad i stora, rankiga streck. Det hela gick lös på 28,700. Av gammal vana räknade hon ned posterna och fick till resultat 29,700. Hon kunde inte låta bli att säga:

Ni kan ju inte ens addera!

Å så förargligt! utbrast han. Det ska vi genast ändra.

Han satte sig vid skrivbordet och plitade med fubblig hand dit den rätta siffran. Han var tydligen mycket förlägen. Fru Ingeborg betraktade honom, suckade och tänkte: Det där skulle alltså vara min svärson, min parhäst? Vad jag är ledsen, gruvligt ledsen! Hon sörjde, men sorgen gick snart över i brinnande förargelse. Utan att taga blicken från det nedklottrade papperet yttrade fästmannen i låg, förlägen ton:

Fru Balzar, ni skulle väl inte vilja betala mina skulder? Jag vet knappt, hur jag ska kunna göra det själv.

De jämmerligaste äro alltid de fräckaste, tänkte fru Balzar, sa:

Det kan inte falla mig in.

Några ögonblicks tystnad. Därpå fästmannen i fundersam, blid, oskuldsfull ton:

Jag hade nästan hoppats att ni skulle betala mina skulder. Det hade varit en god hjälp för mig och mamma. Och det brukas ju, när den ena parten är rik och den andra fattig. Jag hade fått för mig, att ni var mycket förmögen.

Han är ju helt enkelt en penningutpressare, tänkte fru Ingeborg. Besvikelsen förvandlad till vrede kom henne att kippa efter andan. Men hon lyckades åstadkomma en kylig, behärskad röst.

Era skulder kommer jag inte att betala. Och när sålunda det verkliga syftet med förlovningen i alla fall icke uppnås –

Hon tvärtystnade. Hon kippade åter efter andan fast annorlunda än nyss. Det nästan otroliga hade hänt: chefen, fru Ingeborg Balzar, hade blivit skrämd, hjärtskrämd. Utan att yttra ett ord, utan att brusa upp, utan att röra vare sig hand eller fot hade han skrämt henne. Han hade lyft blicken från papperet till hennes ögon, åter sänkt den. Vad hade skrämt henne? Det visste hon inte. Kanske hade hon helt enkelt skrämt sig själv genom att säga någonting grymt sårande. Hon hade en utomordentligt stark känsla av att hon skulle få bittert ångra sina ord. Hon väntade i olidlig spänning på hans svar, som dröjde. Slutligen smålog han, en smula sömnigt, en smula vemodigt, en smula barnsligt. Han sa långsamt och släpande, men omsorgsfullt uttalande orden, stavelse för stavelse:

Ånej, fru Balzar. Nu gör ni mig orätt. Fullt så tarvligt beräknande är jag inte. Min far förskingrade en massa pengar, men själv är jag rätt ärlig. Eljest hade jag nog inte avslöjat mina tankar och förhoppningar så, som jag nu gjort. Medgiv det.

En böjning på huvudet och ett ganska ödmjukt uttryck i hennes ansikte medgav och bad om förlåtelse. Så återfick hon helt sinnets jämvikt. Besvikelse, förbittring, sorg tog rimliga proportioner. Hon blev lugn, klar, kall, bestämd som vanligt. Hon reste sig, sägande:

Ni är förlovade. Det har stått i tidningen. Det är ett faktum. Jag är inte vidare förtjust. Sussi är för ung, och er känner jag inte. Men jag vill förbereda er på en sak: jag kommer att skaffa mig så många och säkra upplysningar som möjligt rörande er person och era förhållanden. Och får jag veta någonting verkligt ofördelaktigt, bryter jag förlovningen. Om ni tror att det är ett tomt hot – så fråga Sussi.

Han reste sig och bugade på det odrägligt väluppfostrade sätt, som redan retat henne ett par gånger. Han svarade:

Det är klart att fru Balzar ska tänka och handla så. Det är det enda riktiga. För mig återstår att hoppas att ni inte får höra någonting verkligt ofördelaktigt.

Så gingo de ut i salen.

Fru Balzars blick möttes av fru de Lorches. De båda mödrarna betraktade varandra, den ena kyligt avvisande, den andra ängsligt forskande, oroligt bedjande. Den enas blick frågade: Hur tycker du om min pojke? Den andras svarade: Uppriktigt sagt –

Men plötsligt tog fru Ingeborgs goda hjärta ut sin rätt helt och fullt. Skulle hon kanske plåga den där ängsliga lilla mamman med kyla och trumpenhet? Usch och nej! Inte! Hon gick rakt på henne, tog henne i famn, kysste henne på kinderna. Hon kände den lilla kroppen vidgas och sjunka samman i en djup suck. Hon tänkte: Det var lättnadens suck! Stackars människa – nu tror hon att jag är glad åt hennes pojke. Om hon visste! Om hon kunde läsa i mitt falska hjärta!

Högt sa hon:

Kära söta, vi känner ju inte varandra. Men jag tror att vi ska bli vänner. Tror ni inte?

Utan vidare ceremonier tog hon det lilla huvudet mellan sina händer och granskade ansiktet närgånget men vänligt. Det var ett fint litet ansikte, fina, regelbundna drag, vackra gråblå ögon, en mild blick – en liten smula vemodig, en liten smula ironisk. Munnen, leendet –

Hennes eget leende slocknade. Ett sådant leende! Ett sådant ohjälpligt tröstlöst, utpinat, urskuldande, sorgdöljande, nådtiggande leende. Ett sådant leende, som det endast är en son förunnat att skänka, sin mor.

Fru Ingeborg släppte huvudet. Hennes tårdisiga ögon sågo inte längre klart. Hennes tankar voro desto klarare. Hon tänkte: Du lilla stackare är ohjälpligt fast. Men vad Sussi och förlovningen beträffar – så är det ändå i sista hand jag som bestämmer.

De satte sig till bords. Måltiden blev angenäm. Soppan var god. Suzanne var förtjusande. Fisken var utsökt. Kurt var en smula butter, men korrekt och älskvärd mot fru de Lorche. Och vacker. Köttet var förträffligt. Fru de Lorche var söt, angenäm, fin, en liten smula förtegen. Hennes son var i alla händelser trevlig och väluppfostrad, till och med lite för väluppfostrad, nästan blyg. Alltså inte fräck, som hon först hade trott. Steken var härlig! Sparrisen dyr och dålig, men ovanlig för årstiden. Vinerna goda. Han drack inte mycket, och händernas nervösa ryckningar berodde alltså ej på dryckenskap. Visserligen kunde hans måttlighet vara förställning – men varför tro en människa om ont utan bevis? Varför ta sorg på förlag? Varför inte vara glad så länge glädjen räcker? Tids nog tar den slut, vår bön förutan.

Champagnen var ljuvlig och sval och hon höll tal för de unga. Hon förstod, att Kurt tänkt tala. I egenskap av familjens huvudman! Han hade varit så allvarlig, därför att han suttit och funderat och svarvat sitt tal. Nu grep han snabbt sitt glas, men ännu snabbare grep fru Ingeborg sitt. Det fick herr huvudmannen för sina funderingar –

Talet blev kort och gott. Glasen klirrade. Suzanne snyftade lite. Kurt sa:

Chefen är en utmärkt talare. Men när nu förlovningen är icke blott annonserad utan också på gammalt hederligt sätt eklaterad, borde chefen upphöra med att kalla sin dotters fästman för ni. Det låter så konstigt.

Du har rätt, medgav fru Ingeborg och rodnade. Till fästmannen sa hon:

Kyss mig på kinden. Du får kalla mig mamma.

Mamma? upprepade Suzanne förvånad och förargad. Du är väl inte hans mamma! Varför får han inte säga Ingeborg?

Ingeborg? upprepade Kurt ännu mera förvånad och förargad. Ingeborg! Det låter väl ändå något vanvördigt! Varför får han inte säga tant?

Fru Ingeborg åhörde lugnt leende dessa invändningar. Och hon sa:

Denna riksviktiga sak kan endast chefen avgöra. Och chefens orubbliga beslut är: Han skall kalla mig mamma.

Hon räckte honom kinden och kände en mycket lätt beröring av hans läppar. Hon hörde honom säga, lågmält, nästan blygt:

Tack, mamma.

Det stack till i henne. Hon undrade, hur den andre skulle ha sagt det där – den rätte, som inte var den rätte. Den rätte, som skulle ha gått i par med Kurt! Den drömmen var krossad, den leken förbi. Hur kan en gammal människa ligga vaken en halv natt för att leka med tomma inbillningar? Det är inte mer än rätt och lagom att hon dagen därpå blir besviken.

Firman Jacques Balzar.

Blev hattarna en framgång? Svårt att avgöra. Somliga sa ja, andra sa nej. Herr Andersson

avgav följande förklaring:

Om hattarna var en god eller dålig affär, det kan jag inte säga nu. Och jag kommer inte att kunna säga det vid bokslutet. Men om tre eller fyra år ska jag kunna säga chefen, huruvida vi gjort en dumhet eller ej.

Försäljningen gick utmärkt. Så gott som hela partiet slutsåldes på några veckor. Men vad hade försäljningen kostat? De betydande reklamkostnaderna kunde man överblicka, likaså kostnaden för ökad personal. Men lokalen?

I firman Balzars fastighet fanns tvenne rätt stora lokaler med fönster och ingång vettande åt en sidogata. Här var helig mark, ty i dessa lokaler hade den unge Jacques Balzar för jämnt femtio år sedan börjat en blygsam verksamhet som coiffeur i den ena lokalen och modehandlare i den andra. Redan efter ett par år var den unga firman mogen för utvidgning och inflyttning i de vida större och förnämligare lokalerna vid stora gatan. Fastigheten ägdes vid den tiden av ett bolag, som – utnyttjande herr Balzars något hetsiga och oförvägna temperament – lyckades påtvinga firman rätt betungande villkor. Bland annat måste den hyra de gamla lokalerna för ytterligare fem år. Det var en fullständigt gagnlös börda, allra helst herr Balzar redan nedlagt sin coiffeurverksamhet. Han fick en idé. Varför skulle inte han, som prydde stockholmskans huvud med luftiga, läckra, franska hattar, varför skulle inte han kunna fylla samma huvud med luftig, läcker fransk poesi? Det skulle han göra! Nom de Dieu! Han skulle importera fransk litteratur och sälja den i de gamla

lokalerna.

Drivfjädrarna i det djärva beslutet vara flera. Först och främst en känslosak. Herr Balzar älskade böcker. Och han älskade boklådor. Lidelsefullt. Helt säkert skulle han ha blivit bokhandlare, om han blott icke älskat kvinnorna än mera lidelsefullt. Hans goda smak, hans fina sätt, hans vackra utseende, hans kvinnotycke och en gammal tant hade fört honom in i modebranschen, men hans hjärta var hos böckerna. Det blev honom en utsökt, ehuru kortvarig njutning att offra någon av dagens timmar i sin boklåda, bläddra i det sistkomna, samtala med de tyvärr lätträknade kunderna.

Vidare: det är någonting visst distingerat med litteraturen. Åtminstone den franska. Att sammanföra två så subtila creations som vårhatten och vårboken, c'est distingué. Den lilla bokhandeln i de gamla lokalerna skulle göra modehuset Jacques Balzar än mera exclusivt de haut gout, parisiskt. I stockholmarnas ögon. Tidens smak gick åt det hållet. Vidare gav sammankopplingen av bok och hatt herr Balzar tusende tillfällen att göra ordlekar. Han älskade ordlekar dels för deras egen skull, dels därför att kunderna funno dem charmanta och spridde dem – en sorts gratisreklam – bland sina vänner, dels därför att de gåvo honom anseende av att vara en spirituell karl. De gåvo honom den lilla distinktion, som krävdes för att framhäva hans gestalt ur det jämnsläta handelsskrået. Till sist: bokhandeln var ett experiment. Och det finns människor, som dö av ledsnad, om de inte få experimentera.

Merkantilt sett utföll experimentet illa. Herr Balzar förde en förbittrad kamp med sitt ekonomiska samvete, gav slutligen vika. Den franska litteraturen realiserades ej utan betydande förlust. I lokalerna inflyttade en vin- och spritfirma. Även nu kunde herr Balzar ha gjort ordlekar om saker som stiga åt huvudet och saker som sitta på huvudet. Han gjorde dem icke, han var en man med smak. Sedan vinfirman gjort konkurs och sedan firman Balzar inköpt fastigheten, upplevde de båda lokalerna skiftande men alltid ödmjuka öden. Än användes de som uppackningsrum eller tillfälliga lagerrum, än uthyrdes de åt mera sporadiska företag: bokrealisationer, smärre utställningar, blygsamma välgörenhetstillställningar. Och nu var det här, i firman Balzars enkla vagga, som Kurt sålde sina hattar.

Naturligtvis hade den enkla vaggan förvandlats. De båda lokalerna hade sammanslagits och försetts med en ingång av stora mått och med svängdörr. Fönsterna hade betydligt vidgats. Golvet höjde sig amfiteatraliskt kring en halvcirkelformig plats, från vilken en halvannan meter bred gång förde till entrén. På avsatserna, sju till antalet, stodo ståndare av olika höjd, var och en med sin hatt. Tvåhundra ståndare, tvåhundra hattar. Det biträde, som på en kunds begäran tog ned en hatt till förevisning, ersatte den samtidigt med en ny. Inte nog med det: tre gånger om dagen, kl. 9, 12,30, 6,30 öppnades en dörr i amfiteaterns bakgrund och in tågade i god ordning ett tjugutal unga flickor, var och en lastad med fem hattar. I spridd skyttelinje (enligt Kurts terminologi) angrepo de ståndarna och utbytte de gamla hattarna mot nya. Efter tio minuter var utställningen förvandlad, omkomponerad. Under dessa tio minuter, tre gånger dagligen, måste polisen ordna kö utanför firman Balzars fönster. Omdekorering inför öppen ridå intresserar. Färgspelet var praktfullt. Dessa enkla små halmkroppar, som tagit regnbågen och silkesmasken samt himlens fåglar till hjälp för att med yttre skönhet dölja sin ohjälpliga inre likhet, tycktes själva vara fåglar med solig vårluft kring vingarna. Eller de liknade fjärilar. Den gamla boklådan, mättad med fransk poesi, hade förvandlats till en fjärilsamling.

Men dessa fjärilar voro sannerligen icke döda! En efter en, än oftare i par och stundom i flock, flögo de ut genom svängdörren. De spridde sig över staden, de hyste en viss förkärlek för Söders berg och backar, de älskade Djurgården, de syntes i vingat lopp kring det lugna Haga, de förekommo på Strandvägen, i skymningen singlade de fram genom Kungsträdgården, bländade av dess kaféers glans, och sent i vårnatten såg man dem långsamt försvinna bland Vasastadens och Kungsholmens stenar, sökande en vrå att vila. Det var vackert, det var vårligt. Det var alls inte enformigt, ty färgerna varierade i det oändliga. Och fjärilarna fladdrade i så olika takt, på så olika sätt. Somliga rörde sig tungt och sakta, andra hade så brått, somliga

svävade makligt, förda av vindpustar än hit än dit, andra strävade i knyckig, beskäftig flykt fram emot ett mål. Det var lustigt. Det påminde om en flickas skratt.

Men fru Balzar fann det olustigt. Hon kände sig ängslig. Tjugufem år i yrket hade givit henne den vanan att – omedvetet – fästa blicken vid varje mötande hatt. Var hatten av kvalitet, blev blicken medveten och hon sa till sig själv: Kan den vara från oss? Så skänkte hon den två eller tre sekunders tankar. Nu blev vanan pinsam, tack vare Kurts hattar. Överallt såg hon dem sväva omkring, dessa rysliga tingestar, med sina dåliga stommar, sina pråliga, tarvliga monteringar. Och alla voro de från »oss»! Var enda en hade »vi» på vårt samvete. De kvalde henne, de skrämde henne. Hon ville inte se dem. Hon sa till sonen:

Vet du Kurt – jag skäms!

Han skämdes inte! Han var stolt och lycklig. Han gick inte på gatan utan att med blicken jaga sina fjärilar. Hans kamrater fann honom odräglig. Deras konversation intresserade honom inte. Han gick på spej. Rätt vad det var, höjde han handen, pekade, ögonen blixtrade:

Se där! Där går en av mina hattar. Och där en till! Och där! Och där! Vi rycka framåt, vi ha vunnit bataljen!

Vunnit? Var det så säkert? Kostnaderna för ombyggnad och inredning av den nya lokalen kunde approximativt beräknas och voro högst betydande. Rimligtvis kunde endast en bråkdel därav läggas på »Kurts affär». Lokalen fanns där ju och den var präktig. Ja. Men dess inredning var så speciell. En hattbatalj som denna kan vinnas en gång, knappast flera. Man måste hitta någonting nytt. Den präktiga lokalen kunde inte stå och gapa, tom. Någonting nytt – men vad? I vilken riktning skulle firman utveckla sig? Och hade den just nu ekonomisk kraft till utveckling? Hade dess ledning tillräcklig kraft? Nu kunde han ha behövts, den där parhästen, som fru Ingeborg drömt om på lek. Han skulle inte ha blivit någon lyxhäst. Tyvärr kunde han icke sökas inom familjen.

Vidare: »hattaffären» hade vidgat firmans kundkrets kolossalt. Men dessa nya kunder funnos inom helt andra samhällsskikt än de gamla. Skulle firman övergå från kvalitet till kvantitet? Skulle den söka erövra en ny kundkrets – kanske blott för att mista den gamla? Det är inte lätt att välja, ty valet måste bli ödesdigert. Dessutom, valet borde vara en förståndssak, ena och allena. Men det kunde inte hjälpas att det också var en känslosak. För fru Ingeborg. Det hände och hände inte så sällan att hon hejdades på gatan eller i affären av gamla damer, som ville tala om för henne att de mycket väl mindes herr Balzar. Vad han var charmant! Och en sådan utsökt smak! Och en sådan trevlig människa! Och så kvick och rolig! Och så det, fru Balzar, att man kunde vara säker på att få kvalitet. Monsieur Balzar och billighetskram? – nej, min söta vän!

Fru Ingeborg tyckte om dessa gamla damer, som mindes den charmante herr Balzar. Hon brukade niga för dem. Hon hade nigit för dem, då de voro unga, vackra fruar och hon en tös bakom disken. Ekonomiskt betydde dessa gamla damer inte stort. Även om en ny publik skrämde bort dem, skulle det inte märkas i kassorna. Men i viss mån företrädde de hela den gamla kundkretsen, som firman under femtio år långsamt samlat och segt bevarat. Det var en kräsen, lättstött och förtegen kundkrets. De där människorna skulle inte komma till henne och säga: Fru Balzar, vi tycker inte längre om er affär. Ni har svikit dess traditioner och vi trivs inte mer.

Nej, det skulle de inte göra. De skulle inte varna henne. De skulle helt enkelt försvinna. En kuslig möjlighet att grubbla över, med gubben Anderssons ansikte mittemot och hans ständiga tjat i öronen. Chefen, vi börja bli gamla –

Och därhemma gick Tysta Marie och ramsade:

Förr i tiden hade vi Rikets Fruar till kunder. Nu är det fabriksjäntor. Det är att komma sig upp i världen.

Förr i tiden hade vi Rikets Fruar –

Jäkt och bekymmer och sugande, mattande vårluft och jäkt igen och ständiga tvister med Kurt.

Kunde hon hjälpa, att hon inte förmådde hålla sitt löfte? Hon hade lovat, att han skulle få sköta hattaffären själv. Men när han nu kom med det ena kravet på kassa och kredit mer svindlande än det andra – kunde hon låta honom hållas? Omöjligt. Alla löften till trots. Där måste bromsas och kraftigt. Tvister. Hon blev häftig. Inte han. Han blev ledsen. Inte nedslagen. Ingenting kunde nedslå hans mod och hans förtröstan på sig själv och sin förmåga att sälja hattar. Han blev ledsen på samma barnsligt hoppfulla sätt, som alltid präglat hans sorg under de tjugufyra år hon haft nöjet av hans bekantskap. Alltså – han blev ledsen. Och – så – gav hon vilka.

Långtifrån alltid, det måste hon säga till sin heder. Men alltför ofta. Det hände om kvällarna. Helt naturligt. Om kvällarna är man trött. När man stiger upp i arla morgonstund, kan man nog vara karsk och påstridig. Men sedan man varit rustande chef i 8 timmar och suttit 25 minuter i spårvagn och hälsats av Tysta Maries olycksbådande mummel och ätit en middag, som inte smakat, därför att en ledsen pojtke suttit på andra sidan bordet – ja, sen är man trött. Och ger vika. Sviker traditioner och ruinerar firman.

Kurt gick aldrig ut nuförtiden, om kvällarna. När de nyförlovade, guskepris, dragit sig undan i någon skyddad vrå, kom han in i herrummet. Kom i pyjamas och pappas nattrock, som engång varit ett dyrbart parisiskt under, nu slitet. Han var inte ledsen längre. Han strålade. Och fru Ingeborg suckar, mycket tungt. Ty hon vet, att nu har han funnit en annan utväg. Det där förslaget, som mamma sa nej till i morse, det var dumt. Det har han själv ratat. Men han har funnit en annan utväg, som chefen själv skall gilla. Så kommer han med det nya förslaget. Det är kanske lika dyrbart som det förra eller ännu värre. Men – ska hon göra honom ledsen för andra gången? Är inte två gånger om dan väl mycket? Hon ger vika. Låt Jerusalem brinna. Fast det är min stad.

För resten hade han en trollformel, som gjorde henne till vax. Lyckligtvis anade han inte, att det var en trollformel. Och hade han anat – så hade det kanske inte varit någon trollformel. Det var en hel liten ceremoni i all enkelhet. Så här gick det till. Han satt i pappas stol, knä över knä, armarna korsade, ansiktet allvarligt, ögonen grubblande under rynkade bryn. Det var första tempot. Andra tempot: han sprang upp och vandrade med tysta, smidiga steg fram och tillbaka, händerna på ryggen, ansiktet strålande av heligt allvar, ögonbrynen konvulsiviskt rynkade. Tredje tempot: vandringen sackade av, pannans rynkor utslätades, allvaret övergick i blitt lugn, han stannade framför henne, han satte sig på stolens armstöd, han böjde sig ned och stödde sin panna och näsa mot hennes kind och han viskade:

Mamma, vet du vad? Jag älskar mitt yrke.

Lidelsefullt! Som den äldre Balzar älskat böcker och kvinnor. Hur kunde det gripa henne så djupt? Hur kunde den där lilla ceremonien röra henne så mäktigt? Hon visste, att den kostade pengar. Det var under de där kvällsvandringarna han fick sina dyrbara idéer. Och ändå! Hon kunde ha böjt sig ned och kysst hans nakna fot. En fot, som hon kysst mycket ofta förr, då den var en helt liten fot.

Fästmannens skulder.

Så småningom och likväl på ganska kort tid tog

sonen från henne makten. Den gled från henne till honom utan att de ville det och nästan utan att de märkte det. Skulle kanske ingenting märkt om inte den kvickögde Andersson hållit vakt, obarmhärtigt markerande varje förändring. Nu vågar chefen inte göra det och det – utan att fråga Kurt – nu vågar chefen inte – börjar bli gammal –

Hon kunde ha svarat, att det var firman, som började bli gammal, och att gamla firmor riskera att förvandlas till ålderdomshem – ifall chefen är aldrig så lite hjärtnupen. Hon kunde ha sagt att hon ibland vid en viss herr Anderssons pulpet tyckte sig se en helt ung man med ovanligt kraftig haka, ett osvikligt tecken på energi.

Hon sa varken det eller annat, hon hade inte tid. Vårarbetet hotade att stiga henne över huvudet. Firmans personal var för liten. I den nya lokalen sköttes arbetet av nyanställda, men de nyanställda måste uppblandas med beprövade krafter. På så sätt decimerades huvudaffärens personal. Nytt folk måste anskaffas och de voro i regel okunniga och odugliga. Fan var lös, som man plär säga. Allting gick på sned. Gamla goda kunder ringde upp chefen och frågade, om det var en ny affärsprincip att ha färgblinda flickor på ateljén? En annan sa: Kära fru Balzar, jag köpte en hatt och ni skickar mig en förtjusande fjäderboa. Kanske det är en present?

Sådant ska man stå och skratta åt, låtsas vara road av det vänliga skämtet. Ty det var gamla goda kunder och det var snällt av dem att inte bli onda. Men hon var sannerligen inte road. Små förtretligheter ska man bära med jämnmod, stora likaså. Bara de inte upprepas dag för dag och varje timme på dagen. Då kan det bli för mycket. En dag kom tiggaren, densamme som hon en annan märklig dag på ett fint sätt visat dörren. Fru Ingeborg hade just telefonluren vid örat, och dess membran återgav Sussis lidelsefulla stämma. Hon fattade inte vad tösen sa, men hon fattade fullkomligt, att hennes dotter befann sig i det förfärligt trotsiga tillståndet, då ultimatum framställdes och en förändring av ett eller annat oavvisligen krävdes. Hon tyckte sig förstå, att det denna gång var Tysta Marie, som måste förändras. Hon sa: Vänta tills jag kommer hem. Tillade av gammal vana: Och försök att hålla sams, kära barn.

Så la hon ner luren och tittade på tiggaren. Han stod vid dörren i vördsam väntan, men han tycktes henne drömlikt kuslig. Hur hade han kommit in, oanmäld? Hur hade han kunnat tränga ända fram till chefskontoret utan att hejdas av någon? Obegripligt. För resten kände hon inte genast igen honom. Han hade riggat upp sig, han bar en visserligen blanksliten jacquette, grårandiga pantalonger, stärkkrage. Och när han gjorde en stor åtbörd med handen – som för att be sig själv taga plats – visade det sig att han också bar manschetter. I ett var han sig lik: han fyllde hela rummet med spritdoft. Talet var svarvat, fast lite suddigt. Han hade ryktesvis förnummit att firman Balzar behövde nya krafter. Han var villig att ställa sig till dess förfogande.

Naturligtvis borde hon ha sett det sorglustiga i saken, naturligtvis borde hon ha uppträtt fint och finurligt som förra gången. Men hon var för trött, hon blev ond. Hon pekade på dörren: ut! Han blev lång i ansiktet, vände mot dörren men vände om igen. Han sa:

Fru Balzar skulle inte förhasta sig. Man bör aldrig förhasta sig inför ett avgörande. Betänk att ni kan resa en fallen! Det är en stor lycka att kunna hjälpa en olycklig. Betänk det!

För ögonblicket var hon inte hågad att betänka någonting. Han retade henne. Hon tyckte, att hans ömkliga, obehagliga person var inkarnationen av alla de fåniga, meningslösa små olyckor, som förföljde henne. Hon ropade in ett par ungdomar från yttre kontoret och bad dem köra ut slusken. Tiggaren stirrade på henne. Han var förvånad och ledsen. Han sa helt stillsamt:

Det hade jag inte väntat av fru Balzar. Någon utkastning behövs inte. Jag har levnadsvett. Jag går frivilligt.

Han gick, men redan på yttre kontoret tycks levnadsvettet ha tagit slut. Han började gorma. Det blev ett väsen! Stolar och bord började dansa. Slutligen kom portvakten med en poliskonstapel. Då förändrades tonen, tiggaren blev jämmerlig, snyftade och bad. Fru Ingeborg, som stod vid dörren och lyssnade, blev också jämmerlig: hon brast i gråt. Hon satte sig vid skrivbordet och grät hejdlöst. Hon hade inte gråtit på många, många år. Nu gav hon källorna frihet. Och bakom henne stod den ohygglige och oundviklige

gubben, knackade henne i ryggen med hårda, brungula fingrar, muttrade: jo, jo, vi är inte längre densamma. Åldern tar ut sin rätt – –

Sådant hände på kontoret. Ständigt trassel, förtret, obehagliga scener. Hemma var det inte stort bättre. Tysta Marie hade tagit till uppgift att övervaka fästfolkets seder. Det gamla fruntimret med eldmärket hyste överdrivna föreställningar om förlovningstidens frestelser och faror. Hon följde de förlovade hack i häl. Det rum, där de sökte en fristad, inspekterades minst fyra gånger i timmen. Reglade de dörren, knackade hon envist som en hackspett. Och hon vägrade fästmannen det ljuva privilegiet att knäppa sin fästmös pampuscher. Hon muttrade: Besvära sig inte med påklädseln. Det är han för fin till som är löjtnant och adlig. Hon knäppte själv pampuscherna. Fästmannen skrattade, men Sussi flammade. Det var förnedrande, det var outhärdligt. Fru Ingeborg måste gå emellan. Varligt och inte utan bävan, ty mellan den flammande Sussi och den pyrande Marie var hettan stor.

Frun begriper! sa Tysta Marie. Att när frun är hemma, ska frun ha uppsikten. Men när frun är borta, ska väl jag ha uppsikten? Eller ska det kanske inte vara någon uppsikt?

En smula uppsikt skadar inte, medgav fru Ingeborg. Men vi kan ju vara lite diskreta. Vi behöver inte stå och stirra på dem som en kossa på en laduvägg. Vi kan kika genom nyckelhålet.

Hon skämtade, men egentligen hade hon inte rätt att skämta. Den alls inte önskvärda förlovningen var redan tre månader gammal och hon visste inte mer om sin svärson nu än på förlovningsdagen. Hon visste inte ens huruvida hon tyckte bra om honom eller illa. Hade han inte varit förlovad med Sussi, skulle han förefallit henne obetydlig och likgiltig. Som fästman i huset var han besvärlig med sin väluppfostrade stelhet, sitt nervösa ansikte, sitt konstlade sätt, sina dåliga affärer, sin ohjälpliga onåd i Kurts ögon. Det sista var nästan det värsta. Familjen skulle splittras, en ödesdiger kil skulle köras in i den lilla trehörningen mor, syster och bror.

Hon sa till sig själv:

Det är en syndig tanke, men jag nästan önskar att jag finge veta någonting ofördelaktigt om honom.

Det måste till och med vara någonting mycket ofördelaktigt. Hon måste ha synnerligen allvarliga skäl, om hon skulle kunna och våga bryta förlovningen. Ty tösen var obevekligt förälskad. Det undgick inte ens en utsläpad modehandlerskas ögon. Och hon sa till sig själv:

Det är en mycket syndig tanke, men jag nästan önskar att jag finge veta att han drack – ty då – stackars Sussi –

Hon hade sina misstankar åt det hållet. Det var kanske endast en inbillning, bottnande i det obehagliga minnet från Sommarro. Hon bad Kurt höra sig för bland fästmannens kamrater. Men Kurt vägrade. Han avskydde den där människan och just därför ville han inte spionera på honom. Det får mamma göra själv!

Spionera? Ungdomen tar stora ord i sin mun, fula eller vackra, men alltid stora. Den brännmärker och upphöjer, regerar och domderar, bränner hela skogen för att bana väg, där gammalt folk vandrar varligt mellan snåren. Fru Ingeborg ämnade inte spionera. Hon tänkte helt öppet fråga fästmannens mor, huruvida sonen drack eller ej. Det var ingen dum tanke. Den var kanske en smula grym. Hon var övertygad om, att fru de Lorche skulle tala sanning, och för fru de Lorche kunde sanningen vara grym. Men man får inte vara överkänslig i ett fall som detta. En mor har rätt att plåga en mor.

För resten var hon skyldig fru de Lorche ett besök. Hon hade gjort sig skyldig till en otrolig försummelse. Ännu tre månader efter eklateringen hade hon inte gjort visit hos sin dotters svärmor in spe. Det var obegripligt taktlöst och tanklöst. Hon visste inte ens, var den lilla människan bodde. Hon frågade Suzanne

och fick veta, att fästmannens mor var pensionär på Södra Ålderdomshemmet. Hon bodde fem trappor upp i en vindskupa. Suzanne tillade:

Jaha! Mamma behöver inte se dum ut. Så fattiga äro de, men det är ingenting att skämmas för.

Visserligen inte. Men det gjorde fru Ingeborgs ärende ännu obehagligare. Var den lilla människan verkligen så gammal och fattig och slut? Det skulle bli en sorts tvekamp dem emellan och för engångs skull kände hon sig obehagligt ung, högmögen och präktig. Känslan stegrades då hon på anstaltens gård och i dess trappor mötte de gamla, gamla människorna med böjda kroppar, nötta kläder, slitna ansikten, slitna leenden, slitna röster, själva nyfikenheten i blicken sliten och slö.

Hon kom upp på vinden, läste gulnade visitkort på dörrarna och fann snart det rätta: Fru Elsa de Lorche, f. von Battwhyl. Hon knackade och öppnade och sa med ens till sig själv:

Mitt ärende får vara. Jag kommer på en vanlig hövlighetsvisit.

Vindskupan var vacker. Väggarna blåvita utan mönster. Möblerna tillhörde pensionären, få och gamla, fina och små, ett vackert hem i stark förminskning. Värdinnan själv vid sybordet i fönstersmygen var vacker och en liten smula hemsk. Håret vitt, ansiktet blåvitt, nästan så blåvitt som väggen. Ögonen stora och blå men glanslösa som stundom blindas ögon. Vacker och hemsk, förunderligt nätt svarvad, lätt och gracil. Ingenting att trampa ned, men kanske någonting att blåsa bort med en pust från munnen.

Fru Ingeborg sa:

Kära söta, sitt stilla. Jag måste titta. Det är som en tavla av Hammershöj.

Hon tog en stol och satte sig vid fönstersmygen. Där sutto de och sågo på väggarna och möblerna och varandra. Och smålogo. Fru de Lorche sa:

Har jag det inte bra? Fönstret är inte stort, men jag ser lite stad och lite land, lite vatten och lite berg. Just så mycket som gammalt folk behöver se för att minnas, på vilken planet de fördröjt sig. Här är fridfullt och någon gång stör någon friden. Jag blir alltid lite rädd, när det knackar på dörren. Va ska nu komma? Hjärtat börjar klappa och hindras från att somna ohjälpligt. Och så har jag min stora och farliga hemlighet att fundera på. Den är en smula obehaglig, men den är spännande.

Hon böjde sig fram och viskade:

Jag lever på nåder!

Hon skrattade tyst åt gästens ofrivilligt höjda ögonbryn och fortfor:

På nåder leva vi ju alla i detta lyckliga hus. Men jag intar en särställning. Jag lever här på fusk och tack vare relationer och protektion. Man måste vara mycket fattig för att få leva här, och jag är mycket fattig. Men jag har inte åldern inne! Om en sträng revisor får sikte på mitt födelseår, kan han köra mig på dörren. Det känns kusligt. Jag visar mig inte gärna. Jag är rädd att de andra, de ärliga gummorna, ska se snett på mig för min ungdoms skull. Fast jag har ju mitt vita hår. Det är bra ibland att åldras i förtid. Jag skulle vilja leva så länge att jag inte längre behövde leva på nåder. Det skulle kännas stolt och förmöget och tryggt.

Hon log. Hon tog ur sybordet upp sitt handarbete, en pärlstickning. Alltunder det hon handskades med pärlorna, nålen och sidenet talade hon om sonen. Hon samtalade inte, hon talade. Hennes röst var spröd och lite entonig. Det var ingenting märkvärdigt, hon berättade. Små tilldragelser. Hon bläddrade på måfå i minnesboken, tog en sida här, en sida där. Alla sidor voro lika vackra. Bara dagrar, inga skuggor. Ibland såg hon upp från arbetet och betraktade gästen med tårade ögon. Tårarna berodde på det ansträngande arbetet,

pärlstickningen. Som modist måste fru Ingeborg beundra pärlstickningen, ett välgjort arbete, ett vackert mönster. Som mor måste hon beundra sagan om sonen. Ett välgjort arbete, ett vackert mönster.

Fru Ingeborg tänkte:

Jag måste avbryta henne, annars blir jag nervös. Jag är en klumpig människa och jag kommer att förplumpa mig. Jag vill inte göra den där lilla människan ledsen. Jag går min väg.

Men hon kunde inte avbryta den spröda, entoniga rösten, som läste upp valda sidor om sonen. Hon satt, där hon satt, och hennes beklämning blev allt starkare. Hon kände, att hon måste göra någonting, att hon måste finna en rent yttre handling, som avbröt. Vad gör man när en tiggare söver en med sin långa, entoniga litania? Man ger en allmosa, sen är man honom kvitt. Fru Ingeborg tog plötsligt pärlstickningen ur berätterskans händer.

Får jag se? Vad du är skicklig! Så väl gjort!

Hon prisade arbetet och hon frågade, hur det betalade sig. Fru de Lorche nämnde priset per meter. Det var ungefär detsamma, som huset Balzar betalade för liknande arbete. Kanske några ören mer, kanske några ören mindre. Fru Ingeborg mindes inte så noga. Det betydde heller ingenting, ty huset Balzars chef hade beslutat att göra en dålig affär, mycket liten, guskepris, men verkligt dålig. Det var ett fint sätt att öva välgörenhet.

Hon spelade en komedi, hon himlade sig, hon stirrade ömsom på arbetet, ömsom på arbeterskan, hon utbrast:

Det är oförsynt! Det är skamligt! Det är stöld! Jag är verkligen upprörd. Jag minns inte exakt, vad vi betala, men jag tror att det är det fyrdubbla. Minst! Jag ska genast höra efter och underrätta dig om vårt pris –

Hon reste sig hastigt som om hon inte velat spilla en minut innan hon förvissat sig om huset Balzars frikostiga priser.

Går du verkligen? frågade fru de Lorche. Fru Ingeborg hajade till. Den spröda stämman stack som en syl. Den hade en ironisk klang, som hon inte förstod. Fru de Lorche upprepade:

Går du verkligen? Utan att ha frågat mig om Louis dricker?

Det kom som ett slag i ansiktet. Det var obehagligare än om hon själv hade frågat. Hon satte sig, knäppte händerna över paraplyskaftet, sa ingenting. Fru de Lorche fortfor, nu åter milt och lugnt:

Kära barn, med mig behöver man inte vara så finkänslig. Hela tiden har du haft frågan på tungan. Du kom med den och nu ville du gå med den. För att spara mig ett obehag. Men jag är gammal och van. Det har hänt några gånger att släkt och vänner velat hjälpa oss genom att skaffa Louis ett eller annat lönande uppdrag bredvid tjänsten. Då kommo de till mig: Vi skulle vilja hjälpa Louis till det och det – men säg oss uppriktigt – vi ha hört att han dricker – fast du är hans mor kan du väl säga uppriktigt – Ja, så är det att vara känd för sin uppriktighet!

Hon fortfor:

Så att jag nästan visste att du skulle komma du också. Och med större skäl och rätt än de andra. Ty ditt uppdrag kan man verkligen kalla ett förtroendeuppdrag. Och jag? Jag svarar dig som jag svarat de andra: han dricker.

Fru Ingeborg ryckte till. Den där lilla människan med det vita håret, det blåvita ansiktet, den där lilla som

man kunde blåsa bort med en pust från sin mun – hur kunde hon plötsligt få en hård stämma, en rå stämma, en vidrig stämma? Hur länge, hur ihärdigt ska man skrapa och skala en sån där fin liten varelse, innan råheten kommer fram? Säkert vill det till en lång, långsam, aldrig vilande pina.

Fru de Lorche fortsatte, lugnt och kyligt som förut:

Nu har jag sagt det värsta som kan sägas om Louis. Och nu har jag kanske rätt att försvara honom så gott jag kan? Han har burit för tung börda på för unga axlar. Han var sjutton år när hans far gjorde sig skyldig till något, som rättvisligen straffas med fängelse. Fadern undgick fängelset, men sonen undgick inte skammen. Min man fick ackord, men när han dog, visade det sig att han gjort nya skulder. Louis var tjugutvå då och nybakad underlöjtnant. Naturligtvis borde han ha gjort sig urarva. Det gjorde han inte, han tog på sig faderns skulder. Det var dumt, men man kan inte säga att det var fult. Hur han sedan lyckats balansera dem, förstår jag inte. Antagligen ha de vuxit. I två år låg jag honom till last. Jag har aldrig kunnat spara. Men han kan. Han har varit flitig. Han har tagit vad arbete som helst. Ibland har jag måst slita honom från arbetet för att han inte skulle förstöra sig. Ja, han drack, det är sant. Men felet var mitt. Jag tappade huvudet. Jag försökte hindra honom, jag spionerade på honom. Med hans lynne och karaktär var det rätta sättet att utbilda honom till drinkare. Ty han är trotsig. Det kan vara ett fel, men det kan också vara en förtjänst. Det kan det vara.

Hon tystnade. Den gracila gestalten satt rak i stolen, huvudet högburet, en svag, skär färg på kinderna och ögonen lysande. Fru Ingeborg tänkte: Om han verkligen har något trots eller någon styrka i sin slankiga varelse, så nog vet jag varifrån han fått trotset och styrkan. Men ögonen blevo åter glanslösa, ansiktet blåvitt, gestalten en trött liten gummas. Fru de Lorche hostade. Försvarstalet hade gjort henne hes, och hon fortsatte nästan viskande:

Jag har varit uppriktig och jag ber Ingeborg att också vara uppriktig. Louis har sagt mig, att du hotat bryta deras förlovning. Ifall du finge höra någonting verkligt ofördelaktigt. Anser du, att du har hört det? NU.

Fru Ingeborg nickade, mumlande:

Jag antar det. Jag antar att det är min – min –

Plikt, ifyllde fru de Lorche. Ja visst. Var och en har sin plikt att tänka på. Jag ber bara, att du inte förhastar dig. Man ska aldrig förhasta sig inför ett avgörande. Och det är en stor lycka att kunna hjälpa en olycklig.

Hjälpa? mumlade fru Ingeborg. Fru de Lorche log.

Just hjälpa. Jag måste tala om en sak. Sedan den dagen då Louis och Sussi –

Hon avbröt sig och började leta i sybordet, hon tog fram en liten dagbok, bläddrade.

Jag kan säga vilken dag det var – den tjuguförsta oktober. Det var den riktiga förlovningsdagen. På kvällen kom de upp till mig och talade om, hur det stod till. Sedan den kvällen har jag aldrig sett Louis drucken.

Åter ryckte fru Ingeborg till vid ordet. Fru de Lorche sa:

Det är ett otäckt ord, men jag har vant mig vid det. Från den dagen räknat har han inte varit drucken. Andra människor se inte när han är drucken. Det är en lycka i olyckan. Men jag ser det genast. Jag är van.

Hon satt en stund och funderade, log en smula ironiskt, som om hon tänkt på en sak, den där varken var odelat angenäm eller odelat oangenäm. En sak som kunde ha sina olika sidor –

Från den dagen. Betänk det, Ingeborg! Från den dagen. Man kan kanske göra för sin fästmö, vad man inte

förmår göra för sin mor? Sig omvända och bättra – –

Åter sutto de tysta. Åter hade fru Ingeborg en känsla av att hon måste rädda sig ut ur det blåvita rummets beklämning, köpa sig fri på ett eller annat sätt. Och hon sa:

Om det är skulderna som plågar honom och gör att han dricker, så kunde väl den saken ordnas. Så mycket kan jag väl göra för honom –

Innan hon riktigt visste, vad som hänt och hände, hade den lilla gestalten bredvid henne böjt sig fram, fattat hennes hand mellan sina och kysst den. Det var obehagligt. Alltjämt nedböjd i sin ödmjuka ställning, men med det vithåriga huvudet lyftat, viskade fru de Lorche ivrigt och andlöst: Får jag säga honom det? Eller vill Ingeborg själv –? Nej, kära, låt mig göra det! Jag har inte fått säga honom någonting roligt på så många herrans år – Låt mig!

Ja visst, mumlade fru Ingeborg. Ja visst. Gärna.

Då täckte hon handen med kyssar. Fru Ingeborg kände läpparnas hetta genom handskens skinn. Det var ohyggligt obehagligt. Det kändes som om den gamla, vita, skrumpna försökte suga hennes blod. Hon fick en oredig föreställning om bakhåll, svek, överlistning, plundring. Den fattiga plundrade den rika! Hon stacks av misstänksamhet, de rikes skötesynd och plåga. Hon ryckte till sig sin hand, bryskt.

Fru de Lorche lutade sig tillbaka i sin stol. Hon betraktade den andra med lysande ögon, forskande, nyfikna, ironiska, leende ögon. Och plötsligt brast hon i skratt, ett lågt, lugnt men mycket glättigt, ljust skratt. Hon utropade:

Vad ni är skamligt lyckliga, ni förmögna människor! Ni vet inte hur lyckliga ni är. Jag har själv varit förmögen. Jag vet, att ni inte vet. Ni bara räcker ut handen och reser den fallne! Vad ni är lyckliga, ni förmögna!

Förmögen och förmögen! muttrade fru Ingeborg. Jag är inte särdeles förmögen –

Och hon blev ond och tillade högdraget:

För resten, kära du – förmögenhet? Vad är förmögenhet? En förmögenhet består lika mycket av en bra och fast karaktär som av pengar. En fast karaktär utan pengar är visserligen inte någon förmögenhet. Men pengar utan fast karaktär är sannerligen ännu mindre någon förmögenhet. Jag börjar misstänka, att jag inte har någon särdeles fast karaktär.

Hennes avsked blev snävt. Fru de Lorche följde henne till dörren. I handen höll hon pärlstickningen. För att avrunda sitt kantiga farväl sa fru Ingeborg:

Glöm nu inte att komma till oss med dina arbeten. Vi kan ge dig full sysselsättning. Det är ju ingen mening med att arbeta för en så skamlig underbetalning, som du har gjort.

Fru de Lorche svarade:

Tack, kära, för välmeningen. Men det är till er, jag brukar sälja. Jag har så att säga varit i firman Balzars sold de sista fem åren.

Fästmannens försvarstal.

Nu hade hon alltså lovat att betala skulderna. På förlovningsdagen hade hon sagt: Får jag höra

någonting ofördelaktigt, bryter jag genast förlovningen. Nåväl – hon hade fått höra någonting mycket ofördelaktigt, och fem minuter efteråt hade hon lovat att undanröja det värsta hindret för bröllopet. En människa, som handlar så, bör fråga sig själv, huruvida hon verkligen är lämpad att mästra sina barn och leda en stor affär. Vad skulle Kurt säga?

Det är tungt att bära sina föräldrars ogillande, det är tyngre att bära sina barns. Det dröjer så länge, innan barnen få något beaktansvärt omdöme. Kycklingen, nyss krupen ur skalet, söker sin föda, väljer och ratar. Några månader gammal går kattungen på jakt. Barnen däremot leva av föräldrarnas gåvor minst ett decennium, ofta två. Under minst ett decennium måste man dagligen lära dem, vad som är gott eller ont, lämpligt eller olämpligt. En femtonårings missnöje tar man med ro. Hans omdöme är oändligt underlägset, den vuxnes. Man ler, man säger: Vänta tills du blir torr bak örat; då kommer du att förstå – – Två, tre år senare ha förhållandena något ändrats. Alltjämt står man konungsligt, gudomligt högt över invändningar och klander, men man ler inte längre åt dem, man blir förargad. Man säger allvarligt: jag skulle ändå förmoda att jag är din mor. Eller spotskt: Nej, hör på ägget, som vill lära hönan värpa! Eller känslofullt: Det kommer en dag, då du skall tacka mig –

Jo, jag tackar, jag! Det kommer en dag då det gudomliga föräldramajestätet ramlar ohjälpligt. Det kommer en dag, då man blir sedd över axeln och får höra vissa fraser: Mamma lilla, låt oss inte tvista – vi ha så olika syn på saken – det där kunde vara bra förr i världen – Fraser som betyda: jag kan inte ens resonera med dig, ty du saknar omdöme. Man stretar emot, man muttrar mellan tänderna: Gammal är ändå äldst. Tröst för ett tigerhjärta. Och det kommer en dag, då man säger till sig själv: Kanske har han rätt, kanske är det jag, som inte förstår – Det bär utför. Det höga modet är förbi. Ett hopp har man kvar! Man hoppas, i tysthet, på upprättelsens dag. Och den kommer den också, osvikligt. Med de orden: Tänk! Mamma hade ändå rätt – Men när den dagen kommer, har hela världen blivit ett litet, blåvitt rum med några få och små och gamla saker och en liten skröplig gammal kropp. Man torkar dammet av de gamla sakerna och pysslar med den gamla kroppen och undrar hur länge den skall hålla samman. Det är allt. Segern är vunnen, segraren övervunnen.

Om Kurt ogillade hennes löfte till fru de Lorche, skulle hon bryta löftet. Lova en mor att hjälpa hennes son och sedan bryta löftet – det är sannerligen tarvligt. Men hon skulle göra det. Efter den fördömda hattaffärens segslitna tvister orkade hon inte taga upp lika segslitna tvister om fästmannens affärer. Hon måste genast tala med Kurt, ty skulle hon bryta löftet, så måste fru de Lorche underrättas så fort som möjligt. Att låta den lilla gumman bringa sin son ett falskt glädjebud vore en onödig grymhet. Hon gick in i en bod och ringde upp mässen. Löjtnant Balzar hade varit där men nyss gått. Hon ringde till ridhuset. Löjtnanten hade varit där men nyss gått. Hon ringde upp kontoret. Löjtnanten hade varit där men nyss gått. Det var som förhäxat. Kanske det var meningen att den lilla människan skulle hinna framföra det falska löftet. Hon blev het om öronen. Halvannan timme hade hon strövat omkring i Söders backar, vägande skäl och motskäl. Hon var trött. Hon gick in på ett konditori och drack ett glas vin. Äntligen fick hon den kloka tanken att ringa hem. Tysta Marie svarade: Löjtnanten sitter här och väntar på frun. Det kändes som en lättnad. Nu skulle hon få tala med honom. Hon tog en bil. Först då hon kommit till kroppslig vila och i behaglig fart gled utför Slussbacken började hon undra över en sak: Varför satt Kurt hemma mittpå förmiddagen? Varför väntade han på henne?

Men det var inte Kurt som väntade, det var Louis. Överraskningen var obehaglig. Hon hade frågat efter löjtnanten, glömmande att löjtnanten för Tysta Marie alltid betydde fästmannen, under det att sonen i huset, alltefter sinnesstämningen, kallades än herr Kurt, än dumma pojken. I första häpenheten förmådde hon inte dölja sin missräkning, och det var skada. Fästmannen hälsade henne okonstlat hjärtligt och med ett gott, ljust, pojkaktigt leende, som hon såg för första gången. Hon hann tänka: Så här måtte han se ut, när han är ensam med Sussi. Däremot hann hon inte hejda ett förargat utrop: Vad gör du här? Vad vill du mig? Genast

bytte han leende. Växlingen föreföll så mekanisk att den förde i tankarna de skiftande ljussignalerna på en nattlig järnvägsstation. Emellertid svarade fästmannen:

Först var jag på kontoret och gick sen hit för att invänta mamma. Jag ville inte dröja ett ögonblick med att framföra min utomordentliga tacksamhet –

För andra gången blev fru Ingeborg knäsvag av sinnesrörelse. Hon sjönk ned på en stol, mumlade: Herregud, hur har hon hunnit –?

Åter hade hon en känsla av att vara överlistad, offer för en komplott. Kanske hade Sussi underrättat fästmannen om hennes beslut att besöka fru de Lorche, och kanske hade han i sin tur underrättat och instruerat sin mor? Kanske hade han rentav stått vid vindskupans dörr och lyssnat i största spänning? Hon förstod, att antagandet var orimligt och hon sköt skulden på vinet. Jag skulle inte ha druckit vin, jag tänker inte klart.

Under tiden sa fästmannen:

Mamma skulle ha sett min stackars mors fröjd! Och min glada överraskning kan mamma säkert tänka sig. Efter vårt samtal på förlovningsdagen hade jag nästan förlorat allt hopp.

Fru Ingeborg passade på att inskjuta:

Gör dig inte heller nu för stora förhoppningar. Mitt löfte är villkorligt. Jag kommer inte att göra någonting utan Kurts samtycke och jag har ännu inte talat med honom.

Fästmannen rodnade långsamt och grundligt. Men hans röst var alltjämt lika vänlig, lika lugn, lika konstlad som förut.

Det är helt naturligt att mamma vill rådgöra med Kurt, och det kan ju hända att han säger nej. Men min tacksamhet för mammas godhet och välvilja förblir densamma. Min glädje också, ty löftet måste ju betyda, att mamma inte fått några ogynnsamma upplysningar om mig utöver dem, som min stackars mor nödgades ge.

Han log sitt mest förvridna leende. Det retade henne. Hon sa:

De upplysningar, din mor gav mig, voro alldeles tillräckligt ogynnsamma –

Alltjämt med det fula grinet kring munnen avbröt han henne.

Tillräckligt och lite därtill, inte sant? Just därför måste jag säga, att de nog också voro en smula överdrivna. Jag vill inte förneka att jag under en särskilt svår period av mitt liv drack oförsvarligt mycket, och att jag därigenom plågade min stackars mor på ett avskyvärt sätt. Men så band jag också ris åt min egen rygg. Mors föreställning om min dryckenskap var verkligen betydligt överdriven. Och den blev en fix idé. Så till exempel har det hänt att hon gått till folk, som önskat ge mig ett eller annat avlönat uppdrag, och sagt dem: Tack för att ni vill hjälpa honom, men tyvärr kan han inte sköta en syssla ordentligt – han dricker!

Det är inte sant! utbrast fru Ingeborg upprörd. Du sitter och ljuger på din egen mor!

Han höjde handen på ett ganska befallande sätt men grinade samtidigt urskuldande.

Jag vet mycket väl att mor har en annan version, men min är nog den riktiga. Jag har den från mina välgörare själva, som för resten, betecknande nog, inte fäste något avseende vid varningen. Mors handlingssätt kan ju tyckas mycket besynnerligt, men i själva verket är det inte så besynnerligt. Hon har

väntat sig orimligt mycket av mig och var, förr i tiden, ohyggligt stolt över sin pojke. Sådant hämnar sig alltid. När de onda dagarna kommo och jag började anlita glaset något för mycket, fick mor genast klart för sig, att jag var en ohjälplig drinkare. Någonting mittemellan en förfallen stackare och en hjälte kunde jag inte vara. Antingen – eller. Det var en skam. Olyckligtvis kunde hon inte förstå, att skammen var min. Nej, den var hennes. Jag var bara ett barn, jag hade intet ansvar. Men hon! Hon hade genom dålig uppfostran förstört den präktigaste pojke i världen. Det måste hon tala om för våra vänner. Louis är inte längre densamme, jag har förstört honom. Att förtiga skulle ha varit att bedraga. Enligt hennes åsikt Somliga människor finna det ohederligt att dölja ett lyte. Har mamma märkt det? Lytet skall tvärtom framhävas, helst förstoras. Om en sådan människa begår ett brott, måtte hon ha svårt att hålla tyst med saken. Ibland undrar man, varför brottslingar bekänna, även då det inte finns bindande bevis mot dem. Man säger: polisen har nog använt någon sorts tortyr för att klämma fram sanningen. Men jag tror, att den värsta tortyren för en brottsling består i att hålla tyst. Har mamma märkt det?

Fru Ingeborg hade inte märkt det. Hon var inte själv någon brottsling och brukade inte umgås med brottslingar. Vad åter drickandet beträffade, så fann hon det möjligt, att fru de Lorche överdrivit. Saken var allvarlig nog ändå. Fästmannen böjde artigt på huvudet, som om han medgivit, att hon naturligtvis hade rätt. Fru Ingeborg tänkte resa sig för att lägga av ytterkläderna, men knäsvagheten och mattigheten höllo i sig, hon förblev sittande, dåsig. Hon kände, att fästmannen granskade henne uppmärksamt, och det var en obehaglig känsla. Hon rynkade pannan. Genast hörde hon hans röst urskuldande:

Jag försöker bara fundera ut, om mamma kan ha hört någonting annat ofördelaktigt.

Fru Ingeborg mumlade sömnigt:

Det förefaller som om du skulle ha dåligt samvete –

Ånej, men det skvallras så mycket. Och folk i allmänhet tycker inte om mig. Det finns en väldigt dum historia, som jag kanske gör klokast i att själv berätta. Eljest får mamma kanske en vacker dag höra att jag är mördare, och det vore oförtjänt melodramatiskt. På Karlberg hade jag en kamrat, som var min bäste vän. Efteråt gick han in i reserven och blev fondmäklare, men vi höllo ihop ändå. En kväll hade vi festat en smula, och sen tog han mig med sig hem. Där anförtrodde han mig, att han sålt några stora aktieposter, för vilka han inte kunde redovisa. Han hade absolut ingen möjlighet att klara upp saken. Vi resonerade i timmar fram och tillbaka men kunde inte finna någon utväg. Slutligen sa han, att han måste skjuta sig. Jag blev väldigt upprörd och försökte på alla sätt och vis avråda honom. Men ju mer jag avrådde, desto ivrigare blev han. Han kallade mig en feg stackare, som ville hindra honom att göra det enda en karl i hans belägenhet borde göra. Då kom jag att tänka på att det kanske kunde vara lika bra att han sköt sig.

Vad? sa fru Ingeborg, vaknande ur sin dåsighet. Fästmannen upprepade:

Jag kom att tänka på, att det kanske kunde vara lika bra att han sköt sig. Å ena sidan olyckan att leva vanhedrad, å andra sidan olyckan att inte leva alls. Man kan inte säga att det ena är bättre än det andra. Så att jag avrådde honom inte längre. Och jag vill bara tala om, att då tryckte han båda mina händer och förklarade, att jag var hans verklige vän. Sen bad han mig gå, för han hade några brev att skriva. Nu frågar jag: skulle jag ha gått? Skulle jag kanske ha gått hem och lagt mig? Var det kanske inte bättre eller åtminstone lika bra att jag stannade? Kunde han inte ha behövt min hjälp för ett eller annat? Jag stannade. Han gick in i sängkammaren och jag satte mig i salen.

Satte dig i salen? upprepade fru Ingeborg och satt nu själv kapprak i stolen. Menar du, att du lät din vän gå in i sängkammaren –

Han ville vara ensam! insköt fästmannen snabbt och urskuldande. Han ville vara ensam, när han skrev

breven.

Och du satt i salen? Och väntade på att han skulle skjuta sig?

Fästmannens nervösa händer slingrade sig om varandra, han såg ned i golvet och mumlade:

Jag hör att mamma resonerar som alla andra.

Fru Ingeborg upprepade för tredje gången:

Och du satt i salen? Helt lugnt! Vad gjorde du? Läste du tidningen?

Fästmannen gav henne en pojkaktigt förbittrad och förebrående blick. Han svarade buttert:

Mamma kan vara övertygad om, att jag inte var lugn. Jag var tvärtom väldigt upprörd. Jag höll av honom. Men jag kan inte hjälpa att jag tyckte att det kunde vara lika bra –

Han tystnade. Fru Ingeborg höll andan; så suckade hon djupt.

Och sen då? Du vill väl ändå inte säga att han verkligen –

Fästmannen svarade:

Kanske kan det trösta mamma att höra, att han inte dog. Men det var ett otäckt sår, och hade han inte genast blivit omhändertagen och förd till sjukhuset, så hade han sannolikt dött. Där ser mamma! Att det kanske var lika bra att jag stannade. Men nu ska mamma få höra! När jag kom till sjukhuset för att hälsa på honom, vägrade han att ta emot mig. Varför? Därför att jag inte hindrat honom! Och mer än så! Inför kamraterna påstod han, att jag tvingat honom att skjuta sig. Jag skulle ha sagt, att jag inte tänkte lämna honom förrän det var gjort. Och det är sant. Det sa jag verkligen. Men inte i den betydelsen, inte alls för att tvinga. Tvinga, sedan jag i timmar avrått honom! Det kan man kalla att förvränga fakta. Tvinga! Jag hade inte ens rått honom till det. Jag hade bara sagt, att det kanske kunde vara lika bra. Vad säger mamma om det?

Jag säger, svarade fru Ingeborg lugnt, att du är ett odjur. Du är avskyvärd. Om det är sant, vad du berättat, så är du avskyvärd. Och är det inte sant, så är du lika avskyvärd ändå.

Varför sa hon så? Trodde hon att historien var uppdiktad? Både trodde och inte trodde. Men hon hade under berättelsens gång fått ett allt starkare intryck av, att han försökte skrämma henne. I vad syfte kunde hon inte begripa. Och inte heller hade det lyckats honom. Hon var fullständigt lugn. likväl ryckte hon till, när han plötsligt reste sig och flyttade sin stol tätt intill hennes. Han la sin hand på hennes knä. Det kändes obehagligt, men hon lät den ligga. Det skulle ha verkat nervöst och obehärskat att skjuta undan den.

Fästmannen började sitt försvarstal.

Jag vet inte, vad mamma menar med odjur. Tror mamma att jag är hjärtlös? Känslolös? Fråga Sussi. Det är jag inte. Men jag medger att jag har en svaghet. Och den består just däri, att jag ibland tycker att allting kan vara lika bra.

Med andra ord, insköt fru Ingeborg, du kan inte skilja mellan rätt och orätt.

Handen på knät skälvde, tryckte.

Jo, mellan rätt och orätt kan jag skilja. Det vållar mig ingen svårighet. Jag visste mer än väl, att jag rätteligen borde med alla medel hindra min vän från att begå självmord. Det hade varit rätt! Men nu frågar jag: kan inte rätt och orätt vara lika bra? Till exempel: på den tiden då jag drack omåttligt förstod jag

naturligtvis att jag skadade min hälsa, min ekonomi, mitt anseende. Det förstod jag. Men jag sa till mig själv: Varför kan det inte vara lika bra att skada som att inte skada? Vem avgör det? Folk i allmänhet resonerar så här: Nu mår jag bra, mitt huvud mår bra, mitt hjärta mår bra, min mage mår bra, hela min varelse mår bra – nu måste jag handla så att detta goda och angenäma tillstånd varar så länge som möjligt. Men jag frågar: varför det? Är det inte lika bra, att det tar slut så fort som möjligt?

Hon gjorde en otålig rörelse och hans hand tryckte hårdare.

Mamma tycker, att det låter vansinnigt. Men är det vansinnigt, så är mänskligheten vansinnig. Ty visserligen resonerar man så som jag nyss sa, men man handlar annorlunda. Om man verkligen hade som rättesnöre att endast eftersträva det allmänna bästa, eller om man blott hade som rättesnöre att endast eftersträva sitt eget bästa, så skulle man ha nått betydligt längre i den riktningen, än vad som är fallet. Men människorna tycka lika mycket om att skada varandra som att hjälpa varandra. Och inte nog med det: de tycka lika mycket om att skada sig själva som att gagna sig själva. Eller rättare sagt – de tycka alldeles som jag: det ena kan vara lika bra som det andra. Jag tycker och tänker så, men människor i allmänhet bara tycka så. Och när de få lust att skada sig själva eller andra, hitta de på svepskäl, varför de nödgas skada. Ty att skada är orätt, och mellan rätt och orätt kunna de, liksom jag, skilja. På den punkten ha vi mänsklig lag och gudomlig lag och samvetets lag som upplyser oss. Men varför det rätta skulle vara bättre än det orätta, därom upplyser oss ingen. Därför strunta vi, även de bästa bland oss, alltsomoftast i det rätta och vederkvicka oss med det orätta. Då talar man om köttets svaghet och andens förvillelse. Men varken är köttet svagt, ej heller anden förvillad. Utan orsaken är helt enkelt den, att vågskålarna väga fullständigt jämnt. Det rätta kan vara lika bra som det orätta, det orätta lika bra som det rätta.

Nu låg handen inte längre så tung på hennes knä. Fästmannen, som hållit ansiktet till hälften bortvänt, såg henne in i ögonen, när han fortfor:

Mamma undrar, varför jag säger allt det här. Det är ett slags försvarstal. Inte för de felsteg jag kan ha begått eller kommer att begå. Dem får jag väl försöka att släta över så gott jag kan med det vanliga pratet om köttets svaghet och andens förvillelse. Nej, det är ett försvarstal för mitt förhållande till Sussi. Hon är nödvändig för mig. Jag kan skilja mellan rätt och orätt, och lastens nästen och annan styggelse har inte större lockelse för mig än för flertalet. Men jag saknar nästan fullständigt förmågan att fatta ett beslut. Ty uppriktigt och än engång sagt: jag tycker att allting kan vara lika bra. Sussi däremot –

Nu började hans hand svagt smeka hennes knä. Han log otvunget, utan grinmin :

Sussi har den underbara egenskapen att ständigt och på pricken veta vad som är bra. Inte ett spår av tvivel. Hon vet! Och Gud nåde den, som vet någonting annat än hon. Undra sen på att hon för mig är så ljuvlig som en Guds ängel. Vi passa utomordentligt väl för varann, ty hon vet absolut vad hon vill, och jag vet vanligen absolut inte vad jag vill. Mamma hör att det blir ett idealiskt äktenskap! Den ena vill, den andre lyder. Och ett äktenskap blir det. Mamma fick kanske på förlovningsdagen det intrycket, att jag även beträffande Sussi tyckte att det ena kunde vara lika bra som det andra. Giftermål eller uppslagning. Så var det kanske då, men så är det inte nu. Ty Sussi vill att vi ska gifta oss, och då kommer vi att gifta oss. Trots allt vad min mor eller andra kan ha att säga om mig. Alltså, kära mamma, det här har varit ett slags försvarstal, eller om mamma så vill: en krigsförklaring. Sussi sa mig i morse, att mamma tänkte göra min mor en visit, och då visste jag vad klockan var slagen. Men nu hör jag Kurt i tamburen. Och det kommer mig att tänka på att det kanske kan vara lika bra att gå som att stanna.

Han log och kysste båda hennes händer. Gick. Från tamburen hördes tvenne korthuggna: goddag, ajjö. Kurt kom i dörren, stannade på tröskeln, pekade med tummen över axeln och rynkade pannan. Fru Ingeborg tänkte: Den där, han tycker inte att allting kan vara lika bra. Låt oss nu höra vad dom jag får, guhjälpe mig

stackare –

Hon vinkade honom till sig, drog ned honom på stolen, där nyss fästmannen suttit, lade hans hand på sitt knä. Hon sa:

Jag måste bekänna någonting. Men avbryt mig inte. Efteråt får du säga din mening och jag kommer att göra som du vill.

Hon skildrade sitt besök hos fru de Lorche och vad där hänt och sagts. Vidare omtalade hon fästmannens rättelse av moderns överdrifter, men uteslöt hans försvarstal. Kurt lyssnade under obrottslig tystnad och teg ännu länge efter berättelsens slut. Fru Ingeborg smekte hans hand. Hon tänkte: Du får gärna gräla på mig, min gosse, gärna! Det är obeskrivligt tryggt att ha dig, och det gör ingenting att du grälar på din gamla mamma.

Kurt sa:

Du har alltså givit gumman ditt löfte?

Det hade hon onekligen. Men hon var villig att bryta sitt löfte, om så fordrades. Det kunde kanske vara lika bra, tillade hon, och Kurt upprepade tankspridd: lika bra? Plötsligt rynkade han pannan rent otroligt och utbrast förtrytsamt: Bryta ditt löfte! Du pratar! Men lika hastigt som åskvädret kom, försvann det. Pannan klarnade hastigt och helt, och herr Kurt, ibland kallad den dumme pojken, gjorde följande myndiga uttalande:

Louis är husets dotters fästman. Det kommer vi inte ifrån, åtminstone inte för närvarande. Bli de gifta, måste vi förr eller senare ordna hans affärer. Vi kan lika gärna göra det nu. Slås förlovningen upp, så ha vi visserligen iklätt oss en alldeles onödig förbindelse. Men jag tänker att den uppslagna förlovningen skulle trösta oss för större förluster än så. Chefen har som vanligt handlat rätt.

Tack, sa chefen.

Giv en fest för Julia –

Vårkampanjen sackade av, stillnade. Halva ex-

trapersonalen kunde avskedas. Felexpedieringarna upphörde, flickorna på ateljén återfingo färgsinnet. Chefens talträngda, argsinta och försmädliga telefon förvandlades till en trivsam varelse, nyttig och beskedlig. Herr Andersson tog redan sin semester, fiskade lax i Norrland. Med honom försvann ålderns tryckande börda. Chefen överraskade sig själv med att gäspa under kontorstid. Lyckligtvis var hon ensam. Hon reste sig, öppnade fönstret för vårluften, gjorde höfterfäst, bålrullning, påtåhäv, knänaböj. Det knakade i knäskålarna, ett riktigt skott. Alldeles som vid islossning. Hon beslöt att ägna nästa söndag åt Sommarro.

Kurt ville, att han och hon skulle fara allena till Sommarro. Men det stämde inte med traditionen. Första besöket var en familjehandling, ett rådslag av betydelse. Sussi och Tysta Marie måste vara med. Följaktligen även fästmannen. Dessutom gårdskarlen med mångfaldiga verktyg och husan med matsäckskorgen. Ett helt följe, två bilar fulla. En ledig plats erbjöds åt fru de Lorche. Kurt sa: Varför gumman? Fru Ingeborg svarade: Därför att det är söndag och därför att man ska vara vänlig mot gammalt folk. Alltså tog man en omväg och hämtade fru de Lorche, som väntade vid Hemmets port, svept i en mycket sliten bisamkappa. När man åkt en bit hände någonting obehagligt: fru de Lorche tog ur sin handväska upp pärlstickningen och började arbeta. Fru Ingeborg hade fullständigt glömt sitt enfaldiga försök att öva en tyst och fin välgörenhet. Nu mindes hon sitt ömkliga fiasko, skämdes och rodnade. Genast sa Kurt: Varför är mamma så röd? Mår mamma illa? Fru de Lorche, som arbetat i ungefär fem minuter,

stoppade pärlstickningen tillbaka i väskan, stängde den. Hon klappade fru Ingeborg på handen och sa: Vad det klär Ingeborg med lite färg på kinderna! Jag blir kanske rödblommig jag med i vårluften. Fru Ingeborg sa: Det ska bli roligt att se, hur långt våren har kommit därute.

Som alltid vid första besöket hade våren ingenstans kommit. Det kunde man veta på förhand, men det blev alltid en besvikelse. Det var tråkigt att se de smutsiga snöschoken i skogen, den smutsgrå, luckra, men obrutna isen på fjärden. Av fåglar såg man bara kråkor, av blommor några fattiga sippor, böjda på huk i visset brunt löv och fruset gult gräs. Det var olustigt. Sommaren kommer visst aldrig i år! Men på den runda rabatten framför villan blommade en skog av vita narcisser.

De gingo huttrande i rummens vinterunkna luft, drogo upp gardiner, öppnade fönster, upptäckte nya råtthål, funno mögel i skafferiet, konstaterade att spisen rök in. Plötsligt sa Sussi: Nu vill jag bara fråga – var ska Louis bo? Bo! utbrast Kurt, bet sig i läppen. Suzanne vände sig långsamt mot honom och yttrade: Min fästman ämnar begära ditt tillstånd att någon gång få besöka mig. Alltså måste han ha ett rum. Eller vill du att han skall ligga hos mig?

Nej men Sussi! utbrast fru de Lorche. Fästmannen grinade förläget, Kurt rodnade, fru Ingeborg skyndade att föra fästmannen upp på vinden. Där fanns tvenne gästrum: det ena stort, präktigt möblerat och med utsikt över fjärden, det andra betydligt mindre och enklare. Fästmannen valde det enkla. Han sa: Det duger utmärkt åt mig, och mamma kan behöva det andra för att hysa förnämligare gäster. Det var ju blygsamt, men också tråkigt. Det lilla rummet var beläget ovanför hennes sängkammare. Och eftersom hon gick tidigt till sängs och barnen sent, skulle det bli otrevligt att ha honom där. Han skulle störa hennes sömn. Men sådant är småsaker och hon gjorde inga invändningar. Hon lovade att göra rummet så trevligt som möjligt. Han tackade och kysste på hand, vilket hon egentligen fann obehagligt. Men sådant är också bara småsaker.

De åto upp matsäcken på förstukvisten. De förlovade kysstes. Kurt sa till fru de Lorche:

Är det inte otroligt snaskigt att pussas, när man äter? Bör man inte kunna behärska sig så pass, att man håller sig hygglig under måltiderna? Och är det inte ouppfostrat och oblygt att plåga andra människor med erotisk läppakrobatik? Be Louis att han skonar våra känslor.

Suzanne pekade på sin fästman, sa: Han är oskyldig. Det är jag, som kysser honom. Och hon upprepade manövern.

Fru de Lorche skrattade:

Ja, sa hon, jag måste ge Suzanne rätt. Min pojke är verkligen alldeles för blyg för att frivilligt kyssas offentligen –

Usch! utbrast Kurt. Jag mår illa. Tag bort dem. Jag vägrar att äta. Det är oanständigt!

Blunda! tillrådde fru Ingeborg, mumsande med frisk aptit. Blunda och försök att behålla ditt ädla tänkesätt, när du själv blir förlovad.

Jag vet inte, fortfor fru de Lorche och log, halvt vemodigt, halvt ironiskt, om det är med alla mödrar som det var med mig. Jag inbillade mig i det längsta, att Louis aldrig skulle bli kär. På nytt menar jag. Ty han var kär. Han var blint förälskad i ett medelålders fruntimmer med vitt hår och härjade drag. Inte sant, Louis?

Fästmannen nickade ivrigt och log – den gången utan att vrida munnen på sned. Kurt sa allvarligt och bestämt:

Så är det med mig. Jag är kär i min mamma. Jag kommer aldrig att bli kär i någon annan. Jag kommer aldrig

att gifta mig. Åtminstone inte så länge jag har mamma.

Stillsam och sorgsen kom fru Ingeborgs betraktelse:

Det besynnerliga är, att han vill uppskjuta allt roligt och angenämt till efter min död. Så är det att vara älskad av ett troget hjärta. Lita på mig – åtminstone så länge du lever –

Fästmannen inföll:

Vet ni vad? Vi se ut som ett begravningsfölje!

Det gjorde de verkligen. Alla voro de svartklädda, och fru de Lorche bar till på köpet änkehatt. Men vad som gav dem prägeln av begravningsfölje, var narcisserna. De hade skalat hela rabatten. Alla hade fånget fullt med vita blommor.

En del av skörden gick till kyrkogården. Efter middagen begåvo sig fru Ingeborg och Kurt till herr Balzars grav. De stirrade i två minuter på gravskriften, som var dem välkänd och så kort, att den kunde läsas på två sekunder. Den meddelade att R. V. O. Herr Jacques Balzar fötts i Paris anno 46 och dött i Stockholm anno 15. Vidare att hans dotter Ingeborg kommit till världen den 3/12 1898 för att redan den 4/2 1899 lämna det jordiska. Första barnet. Fru Ingeborg sa:

Tänk Kurt, att inte ens jag minns riktigt hur det lilla pyret såg ut. Inte ens jag! Varför skulle den lilla kraken komma till världen? Bara för att dö. Det är så länge sen, men jag blir alltid sorgsen när jag tänker på de fattiga nio veckor hon levde. Det var så meningslöst. Tycker du inte?

Kurt tyckte just ingenting; han skämtade, han sa:

Hon fick i alla fall vara med om en julafton, pyret. Det var därför hon kom. Hon ville se julgran tändas.

Fru Ingeborg ordnade blommorna i vasen, men nio blommor skilde hon från de andra och lade dem lösa på graven. Hon tänkte: Du ska ha dina blommor särskilt för sig, annars tror du kanske, att du inte har fått några. Du får nio blommor därför att du levde nio veckor.

Kurt tog henne om livet, och de gingo i sakta mak därifrån, vandrade långsamt mellan gravarna. Vårskymningen gjorde henne vemodig. Hon frös. Sonen kände att hon frös och drog henne ännu tätare intill sig. Det var skönt. Två små gummor kommo emot dem. De stretade segt framåt, som om de gått i motvind, fast kvällen var stilla. De voro lika stora, lika gamla, lika klädda – i grönt – och liknade varann som den ena gräshoppan liknar den andra. Mor och son hade fångat deras uppmärksamhet: den ena smålog, den andra sköt samman ögonbrynen. Kurt, som talade om affären, ivrigt förfäktande vissa åsikter, avbröt sig och viskade: Titta på gräshopporna! De tro att vi är ett förlovat par. Hans ansikte fick ett fånigt förälskat uttryck, och mötande de båda gummorna utbrast han: O, mitt älskade sockerhjärta! och kysste modern smackande. Usch! sa fru Ingeborg, men kunde inte låta bli att vända sig om, för att se verkan. Den var lustig. Gummorna hade vänt sig om, och ett ögonblick såg hon deras ansikten tätt intill varandra, lika som två teatermasker av samma karaktär, men med olika uttryck: den ena mysande mild, den andra bistert fördömande. Kurt sa: Den ena tror att vi är förlovade, den andra misstänker en brottslig kärlek. De komma att tvista om oss hela kvällen.

Säkert, bekräftade fru Ingeborg. Och när de släckt ljuset kommer den milda att tänka någonting vackert om kärlek och kyrkogård. Livet triumferande över döden. Hon kommer att säga till sina kära döda: Vi ses igen, ty den som älskar kan icke dö. Hon kommer att somna i en vision av Uppståndelsen, hon kommer att se sig själv hand i hand med de kära döda vandra genom Paradisets port. Den bistra däremot kommer att tänka någonting fult om människorna, som inte ens på dödens mark förmå styra sina skamliga lidelser. Hon

kommer att tänka på ett dött barn, ett litet pyre som min Ingeborg. Lycklig du, som slapp det skändliga. Även hon kommer att somna i en vision av den Yttersta Dagen, men hon får djävlar och fördömda i sällskap. Så olika världar bygga två tvillingar på samma lilla händelse, som inte ens var en händelse utan bara ett narri. Vad tjänar det då till att grubbla?

Du milde! utbrast Kurt, när började du grubbla?

Fru Ingeborg svarade allvarligt:

Jag tänker börja. Jag har aldrig grubblat över någonting annat än affären och ungarna. Rätt vad det är kommer döden och då har jag inte tänkt mig om det allra ringaste. Har jag haft mera nytta av mina fyrtiofem år än pyret av sina nio veckor? Har jag kommit till världen för att se en modehandel växa och förkovras? Finns det modeaffärer i himlen, dit jag hoppas komma? Eller varför eljest detta allt uppslukande intresse för modebranschen?

Nu gå vi hem, avgjorde Kurt. Körrgårdsluft är inte nyttig för svaga hjärnor. Inte i skymningen, inte!

De gingo. Men vid grindarna stannade fru Ingeborg och sa:

Titta! Kan man se någonting vackrare och löjligare?

Hon pekade på en gubbe, som lekte med en helt liten pojke. De sprungo emot varann, fäktande med armarna, skrikande och pipande, de framställde rädsla och vrede, låtsades skrämma varann, låtsades slå riktigt hårt. Dessemellan stånkade de av trötthet och framstötte ansträngda skratt.

Det är ju alldeles tydligt, sa fru Ingeborg, att båda två ha lika tråkigt. Gubben längtar efter nattrock och tofflor, pysen efter sina leksaker. Men det är vårsöndag och de måste ha alldeles särskilt roligt hela dagen. Se hur de anstränger sig! Se hur gubben våndas! Se hur nära pysen är att ta till lipen, fast han skrattar! Jag måste roa den stackars pojken, tänker gubben. Jag måste roa den stackars gubben, tänker pojken. Är det inte pinsamt att se dem? Jag önskar, att de kunde tänka: Kanske är det lika bra att inte roa sig som att roa sig? Egentligen är det ett ganska förnuftigt tänkesätt: kanske är allting lika bra –

Sannerligen! utbrast Kurt, nu går vi hem.

Han förde henne med fast hand till spårvagnen. När de tagit plats och åkt en bit smålog fru Balzar urskuldande och sa:

Jag ber om ursäkt. Det var tanken att pyret kommit till världen blott för att se julgran tändas, som gjorde mig lite grubblande. Pyrets ankomst var nämligen på sin tid en mycket stor händelse. Jag försökte grubbla, men min begåvning ligger tydligen inte åt det hållet. Nu är jag åter mogen för affären. Fortsätt ditt lärorika föredrag –

En dag trädde fru Koerner in på kontoret och gick med utsträckta händer fram mot chefen. Hon var strålande, älskvärd, leende, inställsam, blid, falsk och förtjusande. Hon fattade chefens motsträviga händer och tryckte dem varmt, sägande:

Ingeborg! Giv en fest för Julia!

Det var en ganska egendomlig begäran, i all synnerhet som fru Koerner någon vecka tidigare betett sig underligt och ohövligt mot fru Balzar. De båda damerna hade mötts på Hamngatan. Fru Koerner i bil, själv vid ratten, fru Balzar till fots. Fru Balzar hade gått tvärsöver gatan, tecknande åt väninnan att stanna. Fru Koerner hade mycket riktigt stannat, men i stället för att hälsa på fru Balzar hade hon med sin djupa, klangfulla stämma ropat till en närstående trafikkonstapel: Konstapeln! Var god och tag hand om det här

fruntimret. Hon raglar kors och tvärs över gatan och omöjliggör en ordnad trafik. Naturligtvis hade folk stannat och spärrat upp ögon och öron. Den förbluffade konstapeln, som ingenting anmärkningsvärt sett, fann sig dock föranlåten uppmana fruntimret att hålla sig på gångbanan. Vad skulle fru Balzar ta sig till i häpenheten? Rodnande av blygsel och berättigad vrede gick hon hastigt därifrån, allt under det att fru Koerner uttryckte sin triumferande skadeglädje i livliga hornstötar. En femtonårig vänskap hade lärt fru Balzar att ha fördrag med skådespelerskans elaka nycker, men den dumma lilla episoden hade i alla fall plågat henne. Och nu kom människan, som varken förklarat sig eller bett om ursäkt, nu kom hon leende och inställsam och sa:

Ingeborg! Giv en fest för Julia!

Fru Balzar svarade:

Kan inte falla mig in! Varför skulle jag göra det?

Därför att jag är ledsen. Under månader har det inte hänt mig någonting gloriöst eller skandalöst eller amoröst. Det har varit förbaskat jämnstruket. Ledsnadens gräs växer i min själ och där ligga lastbara nycker och brottsliga instinkter på lur liksom i djungeln tigrarna. Ledsnad är ett farligt tillstånd. Själen upplöses i sina beståndsdelar, och vad som engång var ett harmoniskt helt, blir en osmaklig röra. Men du kan rädda din väninna. Giv en fest!

Kan inte falla mig in! upprepade fru Balzar.

Dessutom finns det tusen andra skäl, fortfor skådespelerskan. Du har inte haft någon bjudning på hela vintern. Men väl har du låtit dina ungar springa omkring i gårdarna, slicka andras tallrikar, dricka andras vin och dansa på andras golv. Det kallar jag att snylta.

Visserligen kan det vara sant, medgav fru Ingeborg, att jag är skyldig vårt umgänge en bjudning. Jag får väl ge en middag eller två. Men jag vet en, som inte blir bjuden. Ty hur bar du dig åt häromdagen på gatan?

Jag vet, vad du åsyftar, svarade fru Koerner allvarligt, och jag är beredd att ge dig en tillfredsställande förklaring. Den morgonen hade jag råkat öppna min handväska. Det skedde i misshugg, ty jag har under de sista månaderna aktat mig att öppna väskan. Jag hade fått för mig, att det låg någonting obehagligt på bottnen, fast jag inte visste vad. Mina farhågar besannades. På bottnen låg en räkning från Jacques Balzar, tre månader gammal, fullständigt okvitterad och gående lös på tretusentrehundrasjuttiofem kronor. Man tänke sig min sinnesrörelse! Ett par timmar senare möter jag på Hamngatan en nuckigt klädd varelse, som med miner och åtbörder ger sig sken av att vara min väninna. Vad hade denna människa gjort? Hon hade avsiktligt och för resten med stor skicklighet och slughet lockat mig att köpa hennes bjäfs och glitter. Hon hade plundrat mig – mig, en fattig skådespelerska. Jag, som lever blott för min konst, mina ideal, den heliga anden, jag måste årligen betala denna krämerska en blodig tribut. Nåväl, jag protesterade genom att förneka bekantskapen. Det var inte en personlig förolämpning, det var en symbolisk handling. Andens förakt för materien. Det var en fullt berättigad protest, och sen blåste jag: Alles tot och for vidare. Där har du förklaringen, och inte ett ord vidare om den saken!

Men, fortfor hon, det finns ännu ett skäl som talar för festen. Kurts hattar har givit affären en knäck. Vart jag kommer, hör jag folk säga: Vad Balzars har blivit tarvligt! Där kan man inte köpa längre. Skadan är kanske ohjälplig, men jag vill dock påpeka nyttan av en lysande, fast diskret fest, lämpligen omtalad i pressen, och framför allt man och man emellan. Nu inser du också varför festen måste ges just för Julia. Om mina söta, snälla presspojkar ska kunna göra någonting av saken i reklamväg, så måste den ha en sorts officiell karaktär. Den måste beröra ett samhällsintresse: konsten. Man ska kunna skriva någonting sådant som: Chefen för vår mest exklusiva modefirma, fru Ingeborg Balzar, är inte blott den framstående

konnässösen av en förfinad lyx –

Stopp! avbröt fru Ingeborg. Du äcklar mig! Det är förfärligt att du skall vara så reklamsjuk. Dina presspojkar skulle skriva: Julia Koerner hyllad av entusiastiska beundrare eller något i den stilen. Lilla fru Balzar, som betalade fiolerna, skulle inte ens omnämnas. Och hon skulle vara tacksam för att inte bli omtalad. Ty hon råkar vara lite blygsam – hon är inte någon teaterapa – hon är en beskedlig borgarfru –

Den stora skådespelerskan rodnade av harm och fnös av förakt, hon sa:

Nobla varelse, jag beundrar ditt skarpsinne, din takt och ditt fina sätt. Men det finns också andra talande skäl. Kurt har sagt mig att du på sista tiden blivit grubblande och virrig. Det förvånar mig inte. När man till manligt umgänge blott har den ålderssvage Andersson, den drumlige Kurt och den vidrige fästmannen, sjunker så småningom levnadsmodet, och man börjar fråga sig själv: Vad är meningen? Ledsnaden lurar på dig, liksom på mig. Jag varnar dig. Vid din ålder är ledsnaden farlig. Om inte livet och händelsernas gång sopar bort den, måste man protestera. Protesten kallar man fest. Lyckliga människor festa inte. Men de ledsna samla sitt torra gräs till ett festligt bål. När Den Allvisa Försynen börjar bli meningslöst ledsam, måste man ge den en lektion. Man festar och säger: Lite mera i den här stilen, om vi får be! Lite mera ljus och klang och jubel. Giv en fest för Julia! Hon är konsten, hon är livets blomma! Hon ger på lek, vad man aldrig får på allvar. Hon är livets protest mot livets fattigdom. Bedöva din småsnålhet. Den pinar dig lika mycket som mig. Offra en stor summa utan att fråga varför. Kasta bort några tusenlappar därför att en väninna fällt ett ord om en fest. Känn dig som en rik och bekymmerslös gudom. Varför giva en fest för Julia, den nyckfulla markattan, den egenkära komedianten? Det vore vansinne! Just därför säger jag dig: Giv en fest för Julia!

Så sägande lämnade fru Koerner hastigt rummet, hållande händerna för öronen för att inte behöva höra ett nytt: kan inte falla mig in.

Julias första fest.

Hur kom det sig att hon verkligen gav festen för Ju-

lia? Några klara skäl fanns där: barnen måste »bjuda igen»; fästmannen borde presenteras för familjens vänner; Kurt, som snart skulle taga avsked, var skyldig sina jämnåriga kamrater en fest; själv kunde hon ha gott av att se lite ungdom, behagliga flickor i vackra toaletter. Det livar sinnet, skärper blicken, ger idéer nyttiga i yrket. Men varför skulle fru Koerner vara hedersgästen? Säg det! Därför att hon var fräck, självsäker, egenkär, lättsinnig, bekymmerslös, oanständig, oförskämd och förtjusande. Därför att hon var fru Balzars raka motsats, gav fru Balzar festen till hennes ära. För resten hade frågan ingen verklig betydelse. Fru Koerner var inte alltid hedersgäst, men hon uppträdde alltid som om hon varit det.

Alltså sa fru Balzar till sin son: Jag funderar på att ge en fest för Julia på Hasselbacken. Sonen svarade: Den ska jag ordna. Fru Balzar skyndade säga: Gärna, men jag vill ha ett ord med i laget. Det fick hon inte. Barnen togo saken om hand med glättig iver och skrämmande energi. För första gången fick fästmannen ett visst inflytande, sedan Kurt motvilligt övertygat sig om hans goda smak. Men den verklige ledaren av förberedelserna blev festföremålet, Julia. Det retade fru Balzar. Hon satt i salen vid sin enkla och uppvärmda middag och hörde fru Koerner i herrummet framkasta projekt, som prasslade av tusenlappar. Kurt! ropade hon. Kom ihåg, att det inte får bli för dyrt! Kurt ropade tillbaka: Teaterapan vill ruinera oss, men var du bara lugn! En annan gång burrade fru Balzar upp sig, steg in till den arbetande kommittén och framlade sitt ultimatum: Gör som ni vill i övrigt, men kom ihåg att den och den och den ska bjudas! Några gamla vänner, som på sistone råkat i skymundan. Kommitten mumlade tankspritt: Naturligtvis – som mamma vill – Hon förstod, att de inte ens hörde på när hon burrade upp sig och framlade ett ultimatum. En morgon ställde sig

Kurt framför henne, bredbent och med händerna i sidan, granskade henne några sekunder under impertinent tystnad och yttrade: Nå? Vad tänker du ha på dig?

Skulle hon möjligen få bestämma det själv? Nej. Ty man riskerade att få se henne komma i sin kontorsklänning, uppfiffad med en bunt tarvliga spetsar, två meter sidensars och ett violett band med rosett vid halslinningen. Kommittén tog genast upp frågan. Fyra par ögon granskade och värderade hennes kroppsliga företräden. Obehagligast var fästmannen, som stirrade sakkunnigt än på hennes ben, grubblande kanske över strumpornas färg, än på hennes byst, mätande ut urringningen. Fru Ingeborg anhöll ödmjukligen att få ha svart. Fru Koerner sa: Omöjligt. Jag ska ha svart. En älvlik och lätt demonisk typ som min är rafflande i svart. Du skulle se ut som en vacker nämndemansmor i silverbröllopsstass. Du ska ha rosa. Rosa! Hon skrek som en örn: Jag gamla kärring i rosa! Men de skreko värre och värst den flammande Sussi. Kärring? Å skäms! Fästmannen kom bakom fru Ingeborg, la sina händer på hennes skuldror och sa: Mamma, var förnuftig! Det kommer att klä. Efteråt granskade hon sin spegelbild, och seende sig själv med djupsinnig min in i ögonen, mumlade hon: Nåja, det kommer kanske att klä. Jag minns att jag engång hade en sommarklänning i rosa –

Därmed var det inte slut. Kommittén fortsatte att avhandla hennes utstyrsel. Andra kunde hon klä, men inte sig själv. Provningar i spegelrummet. Under en vecka ägnade huset Balzar all sin smak, sitt vett, sin energi, sin ambition åt chefens toalett. Kassörskor och springpojkar, avdelningschefer och inslagningsflickor voro lika varmt intresserade. Töserna togos om rätten att bära in rekvirerade varor i spegelrummet. Ungherrarna i yttre kontoret fångade dem i förbifarten. Nå, hur blir det? Var dag hade sin brännande fråga. Är det något bestämt om decolletaget? Blir skorna i rosa? Äntligen var det färdigt. Firman Balzar rensade ett skyltfönster och ställde ut en förtjusande creation i rosa. Så lustigt, sa fästmannen, att mamma ställer ut sin egen klänning! Fru Ingeborg svarade: Den är verkligen lyckad och man ska väl ha någon nytta av den. Tysta Marie fann dräkten nyttig ur en annan synpunkt sedd. Hon sa: Frun ska gå med den där i sommar när körsbärna mogna. Så behöver vi inte sätta upp fågelskrämman. Och hon fyllde våningen med sitt mummel: gamla människan – spöka ut sig – gamla människan –

Så var det med dräkten: lyckad. Festen likaså. Men värdinnan själv, fru Balzar, höll på att komma för sent. Barnen hade farit i god tid för att övervaka de sista anordningarna. Fru Ingeborg blev aldrig färdig. Husan var klumpig och valhänt. Tysta Marie hade skurit sig, antagligen med flit, i tummen och vägrade sitt bistånd. Fru Ingeborg fick reda sig själv, och allting gick motigt. Hon blev het, ivrig, fubblig. Ansiktet svällde av värme. Hon blev nervös, hon blev upprörd. Dumma tillställning! Välsignade ungar! Förbaskade Julia! Slutligen sa hon: Ta mig tusan om jag gör om det här, jag fåniga gamla människa! När hon äntligen körde upp till festvåningens ingång hade bilarna redan börjat defilera. Det gjorde henne ännu mera ivrig och förargad. Då trädde ur bilen, som stannat närmast framför hennes egen, en ung man med kraftig haka, ett ärr under högra ögat. Hon kände genast igen honom, halsduksknytaren, qui-pro-quo-mannen, den falske Louis de Lorche. Hastigt blev hon lugn, trygg, bekymmerslös, lätt om hjärtat. Hon sa till sig själv: Så lustigt! Vi skulle träffas i alla fall. Det hade jag nästan på känn. Antagligen är det någon av Louis' kamrater. Nu får jag åtminstone veta vad han heter –

Festen blev Julias fest. Från den stora skådespelerskans entré till hennes sortie behärskade hon ensam scenen – en stående, sliten men sann fras ur sommarturnéernas landsortspress. Hon hade fordrat att Kurt skulle hålla ett tal för henne, ty hon tyckte om att höra sig prisas. Men när nu Kurt vägrade att vara med om någonting så fånigt som ett tal, höll hon tal själv. Vem kunde göra det bättre än hon? Vem hade maken till stämma? För resten är det roligare att tala än att lyssna. Och visserligen nödgades hon formellt ställa talet till Konsten. Men vem visste inte att Konstens borgerliga namn var Julia Koerner? I alla händelser var det Julia som applåderades, Julia som av starka unga händer bars över mängdens huvuden, Julia som från sin upphöjda plats ej kunde undgå att framvisa ett par hänförande ben. Då hon hälsade på värdinnan, fru Balzar,

kysste hon hennes kind och yttrade med ömhet: Kom nu ihåg att du roar dig tappert. Kom ihåg att vi ställt till med allt det här uteslutande för att pigga upp dig, stackars våp. Minns allt besvär vi haft för din skull, och gör oss heder. Så blygsam var hon då. Men när de några timmar senare händelsevis stötte samman i vimlet, spärrade hon upp ögonen och utbrast: Vad ser jag? Fru Balzar! Är du också här! Ty hon var lite glömsk. Vid tretiden glömmer man värdfolket.

Fru Balzar åter var en dam, som man hyllade med fem eller tio minuters älskvärd konversation. Hon var mycket nöjd med den hyllningen. Den var just lagom. Hon var nöjd med hela festen. Hon njöt av alla dessa ungdomar, men saknade sina jämnåriga. Hon sa till Kurt: Det här är ju en barnbjudning! Har ni verkligen strukit alla mina gamla? Hon önskade sig en medelålders fru eller kanske hellre en riktig gumma eller allra helst – av gammal vana – Andersson att byta åsikter med. Till gammalt folk kan man säga: Titta på den där söta flickan! Såna charmanta axlar, en sån smidig liten kropp! Och titta på benen om jag får be! Säger man sådant till en annan ung flicka, blir hon svartsjuk och stött. Säger man det till en ung man, så tänker han: Det ser jag nog, din gamla höna, men här ska jag sitta och prata med dig i stället för att sluta hela härligheten i famn.

Hon saknade de gamla men var ändå mycket nöjd. Kanske huvudsakligast därför att Sussi obestridligen tog priset. Åtminstone i mina ögon, tilllade hon för att inte förhäva sig. Som hon nu stod där och jämförde Suzanne med var och en av de andra flickorna, kom hon att kasta en blick i väggens spegel. Där såg hon en underbar rosafärgad creation, uppburen av en dam till synes i trettioårsåldern. Sannerligen, hon såg inte äldre ut än själva den strålande Julia. Men denna dam höll händerna korsade över den något framskjutna magen, armbågarna tryckta intill sidorna, huvudet högt och stelt buret, hennes panna låg i eftertankens rynkor och hennes mun putade myndigt. Hon var inte mjuk, hon var inte tillgänglig, hon var inte förförisk. Hon var en mamma, som stod och spejade och undrade om hon skulle upptäcka en unge, sötare än hennes egen unge. Hon skrattade. Och hon fortsatte att speja.

De unga herrarna intresserade henne mindre än flickorna. De voro varann så lika. Deras kläder voro så lika. Hon var inte expert på herrkläder. Andersson skulle kanske ha varit mera intresserad än hon. Mittemot henne, men på andra sidan de dansande paren, stod en herre med ovanligt stort svart hår. Vid den hastiga presentationen hade hon hunnit uppfatta att han var italienare och officer. Han var vacker, men hon tyckte inte om honom därför att han lett mot henne på ett överlägset sätt. Man ler inte överlägset, när man hälsar festens värdinna. Nu såg hon att han, ensam, icke i samtal med någon, alltjämt log på samma sätt. Det var ej ett stillastående leende, det kom och försvann som vindkrusningen på ett vatten. Och hon tänkte: Det där leendet har en särskild orsak. Så där ler folk, som upphört att vara rädda för döden. De få någonting överlägset och liknöjt i uttrycket. Livet är dem kanske inte likgiltigt, men döden. De äro inte blaserade, de äro helt enkelt tappra. Jag tycker om den där pojken. Trots sin ungdom har han naturligtvis varit med om krig och oroligheter. Han har sett döden nära. Det är en tapper pojke.

Som hon det tänkte, satte sig den tappre pojken med det överlägsna leendet plötsligt i rörelse, gick rakt på henne och bjöd upp. Hon kände inte dagens danser, hade inte dansat på tio år. Den tappre pojken sa: Det gör ingenting, vad skulle det göra? Och innan hon visste ordet av, var hon mitt upp i eländet. Hon tänkte: Det bär åt skogen. Jag kommer att knuffa omkull någon, jag är så klumpig. Men hon hann inte knuffa ikull någon, ty plötsligt ropade Kurt: Nej, titta, titta! Mamma dansar! Strax upphörde de andra att dansa. Det blev tomt kring fru Balzar och hennes kavaljer. Man stod utmed väggarna och beundrade dem. Det var precis som när gamla farmor stiger upp på skälvande ben för att visa hur pas de basque dansades för sjuttio år sen. Det var inte smickrande för ett fyrtiofemårigt fruntimmer, som kan ha rätt att dansa utan att bli betraktad som ett fenomen. För dessa ungdomar var hon tydligen en vördnadsvärd relik från det förflutna, och de inbillade sig att de voro artiga när de efter slutad dans klappade i händerna.

För resten gick dansen bra. Hon trampade inte kavaljeren på tårna, han inte henne – vad kunde man mer

begära? De togo plats, de pratade. Fru Ingeborg tänkte: Nu min gosse har du gjort din skyldighet mot balens värdinna, sök nu dina nöjen. Men han satt där och pratade tämligen fåordigt. Slutligen sa hon: Ska ni inte dansa? Jo, han skulle dansa med hennes dotter. Han bjöd upp Suzanne. Strax kom fästmannen. Jag har permission, sa han, och nu måste mamma dansa med mig. De dansade, och det gick också utmärkt, till och med bättre än förra gången. Inte heller skrek Kurt; man hade försonat sig med det faktum, att gamla fru Balzar var dansant. De dansade ända till dess att fru Ingeborg blev varse sin dotter, ensam och tydligen missnöjd. Hon klappade fästmannen med solfjädern och sa: Tack, min gosse, gå nu till Sussi. Han släppte henne, men hans arm ersattes genast av en annan. Det var italienaren. Fru Ingeborg förklarade att hon var trött. Då bjöd han henne en stol och satte sig bredvid henne. I detsamma dansade Kurt och Julia förbi. Julia ropade: Är han inte söt, din kavaljer? Släpp honom inte förrän jag kommer! Fru Ingeborg rynkade pannan. Hon såg Kurt nypa sin dam i örat, så spetsade de munnarna, dock utan att kyssas, så gnedo de kind emot kind. Usch, tänkte fru Ingeborg, såna fasoner! Då kände hon, att den tappre pojken gned sin kind mot hennes nakna arm och slutligen kysste den. Hon kippade efter andan, tänkte: Vad ska jag göra? Jag ämnar inte tåla oförskämdheter, men jag är värdinna och måste vara artig. Vad ska jag göra? Innan frågan besvarats kom fru Julia och satte sig på andra sidan om italienaren. Vänd till denne och pekande på sin i skräck stelnande väninna sa hon: N'est-ce pas, monsieur? Vous êtes éperdument épris de cette jolie femme? Eh bien. Je la connais. Elle est charmante. Elle a un esprit très élevé, un corps ravissant et un coeur bien tendre.

Hon reste sig, fångad av en kavaljer, log mot fru Ingeborg och sa: Det kallar jag att hjälpa folk på traven –

Även fru Ingeborg reste sig. Strax kände hon den tappre pojkens arm fängsla hennes egen i ett fast grepp. Hon tänkte: Jag kan inte näpsa honom här bland alla människor, det blir skandal. Vad ska jag göra? Hon behövde inte fatta något beslut. Italienaren förde henne genom vimlet in i ett sidorum. Här voro de allena. Han slog armarna kring hennes liv och började kyssa de nakna skuldrorna. En knuff för bröstet gjorde slut på omfamningen och övertygade fru Ingeborg om att hon åtminstone fysiskt var situationen vuxen. Men hon kunde inte hindra den tappre pojken från att göra sin kärleksförklaring på blandad italienska och franska, kryddad med ett enda svenskt ord: älska! Hon gjorde inte ens något försök att hejda svadan, ty hon var rädd att han skulle höja rösten. Till sist tröt den ändå. Han bad att få göra henne ett besök följande dag, och hon svarade: Kom, kom! Jag har verkligen något att säga er –

Han försvann och hon ramlade ned i en soffa. Svetten bröt fram och rann kittlande över rygg och skuldror. Hur var det möjligt? Såg hon verkligen ut som en människa den där man ogenerat kan karessera vid första bästa tillfälle? Eller var han drucken? Eller hade han märkt att hon betraktat honom och trott henne betagen? Får nutidens ungdom ingen tuktan? Gör den precis vad som faller den in? Har den ingen självbehärskning, ingen stolthet, intet levnadsvett? Hon var matt, hon mådde illa, hon ville smyga sin väg, men förmådde inte resa sig. Hon såg en skymt av Kurt i dörröppningen, och ropade. Han kom, brådskande, upphetsad, strålande och otålig. Hon grep honom i armen för att han inte skulle springa sin kos ögonblickligen, och hon sa: Den där italienaren, är han drucken? Kurt stirrade häpen på henne, brast så i skratt.

Har han gjort dig sin kärleksförklaring? Fäst dig inte vid det, stackars mamma, den är värdelös. Han har varit gasförgiftad och är lite krack alltjämt. Inte mycket, just lagom för att göra kärleksförklaringar till höger och vänster. Ingen fäster sig vid det, allra minst han själv –

Kurt bort. Och fru Ingeborg utbrast: Jaså, han är konstig. Nå, guskepris för det! Synd om pojken – men det höjer honom i min aktning att han är konstig. Han kan ju inte rå för att han varit gasförgiftad.

Klockan var redan ett och hon fann det vara tid att smita. Ingen skulle sakna henne. Ibland är det bra att inte bli saknad. Hon längtade våldsamt efter sängen. Men just som hon skulle resa sig ur soffan, kom ett par indansande. De dansade fram och tillbaka i det lilla rummet, och allt under det att de dansade, kysstes de. Hennes obetydliga närvaro varsnade de ej, och när de kyssts tillräckligt, dansade de åter ut. Fru Ingeborg sa:

Åter ett fall av gasförgiftning! Och hon skrattade.

Hon kände sig plötsligt helt tolerant. Gamla människor bli lätt gnatiga. Kanske var ungdomen lika lättsinnig på hennes tid, fast hon inte mindes så noga. I alla händelser tänkte hon inte förarga sig eller komma förargelse åstad. Hon skulle roa sig! Det var hon, som skulle betala räkningen, och hon hade varit bra dum om hon inte sökt valuta för pengarna. Men hur skulle hon roa sig? Hon ville inte dansa, det roade henne ej. Hon ville inte bli kysst, det roade henne ännu mindre. Hon ville se på. Hon ville njuta andras dans och andras kyssar. Hon ville njuta andras kroppar utan att vidröra dem med annat än blicken. Hon trodde att hon var tolerant. Hon trodde att hon förskaffade sig ett oförargligt nöje genom att betrakta ungdomens lek. I själva verket var hon – utan att ha en aning därom – så djupt omoralisk som en människa kan bli. Under det att hon strövade omkring bland den lekande ungdomen, glömsk av sitt beslut att lämna festen, alltmera behaglig till sinnes, road, tolerant, förtjust av vackra syner, värmd, rörd av sin dotters skönhet, stolt över sin son, stolt till och med över fästmannen, som förde sig väl, värmd av ungdomens värme, smekt av dessa intima och eggande smekningar, som kallas dans, upphetsad av de unga ansiktenas upphetsning, kittlad av svartglittrande feberblickar, som visserligen inte sökte hennes, uppjagad till ett erotiskt sinnesrus, som hon själv tog för en ovanlig men oskyldig munterhet, gled hon in i den impotenta omoral, som skulle medföra döden, egendomligt nog ej själens död, men väl kroppens. Och varför ej själens? Därför att denna engång kloka och besinningsfulla och alltjämt stolta och starka människa vid en viss tidpunkt klart såg att hon kunde undgå själens förruttnelse blott genom att offra sin kropp.

Utan att längre känna någon längtan efter säng och sömn, tvärtom för varje timme alltmera stimulerad, vandrade hon omkring bland den erotiskt upphetsade ungdomen, njutande denna upphetsning mångfaldigad i andras kroppar. Hon mumlade för sig själv: Ja, gå på ni barn, roa er mens ni är unga! sen har man minsann ingen fröjd. Hon gick fram mot italienaren och såg honom in i ögonen med en blick, som hon trodde vara moderligt spefull, men som var könsligt utmanande. Han undvek blicken, och hon skrattade och tänkte: Endera vill han diskret dölja vår ljuva hemlighet eller också har han redan glömt den, min vackre gasförgiftade! Det sörjde hon inte över, ty hon ville honom sannerligen ingenting. Varken honom eller någon annan. Men alldeles som en drinkares längtan efter glaset växer med antalet redan tömda, så växte hennes begär efter att se andra smekas. Och då hon inte såg nog därav i danssalen, sa hon till sig själv: Jag gamla människa har mina plikter, jag måste se efter så att inga odygdspåsar stuckit sig undan i det fatala lilla rummet. Smög sig dit och fann alltid ett par i smek. Skrattade och vojjade sig och sa: Är de inte rysliga? Vad ska man göra med dem? – Smög bort.

Men vid ett dylikt besök i den kvava och av heta människokroppar upphettade lilla salongen fick hon en stöt för bröstet och ett slag för pannan, som äntligen gjorde slut på hennes upphetsning. Paret, som den gången kysstes, var hennes son Kurt och festföremålet, fru Julia. De stodo med kropparna tätt hoptryckta och munnarna inbitna i varandra. Fru Ingeborg blev kall av vrede. Allt det behagliga var borta. Modern förnam, vad som nyss kändes oskadligt och angenämt, nu som någonting skadligt, hotade hennes unge.

Hon gick fram till dem, utan att de varsnade henne. Hon sa:

Vad gör ni? Är ni förlovade? Tänker ni gifta er?

Trots överraskningen öppnades deras famntag helt långsamt. De vände sig emot henne med sömniga ögon, släpande ögonlock, läpparna ännu skälvande. Fru Julia mumlade:

Gifta oss – oroa dig inte – så dumma är vi inte –

Hon gick mot dörren. Fru Ingeborg betraktade sin vällustdåsige son med vrede och vämjelse, hon sa:

Gjorde jag rätt, skulle jag ge dig en rungande örfil!

Han gjorde en ofrivillig liten handrörelse som för att skydda sina öron. Skamsen, men ännu mer förvånad, muttrade han:

Varför tar mamma så illa vid sig? Det är väl inte första gången – Julia brukar ju alltid kyssas –

Inte på det där vidriga sättet! avhögg fru Ingeborg.

Julia i dörren vände sig om och yttrade högdraget och försmädligt: När blev du expert på kyssar? Har din vackre kavaljer redan lärt dig så pass mycket? Och jag som trodde att du saknade anlag –

Det var festens verkligt obehagliga händelse. Men då hon äntligen låg i sin säng, hade hon redan glömt den eller åtminstone urskuldat sin son och fru Julia. Allt hade varit lyckat. Ungdomen hade varit vacker och glad. Lite lättsinnig kanske, men inte värre än att hon, gamla människan, härdat ut. Först nu kom hon att tänka på, att hennes okände gunstling, som stigit ur bilen närmast före hennes, inte synts till på festen. Etablissemanget var stort och hennes fest ej den enda. Men det var ju skada! Ty han var i alla fall hennes gunstling, fast hon just inte visste om han var fågel eller fisk. Hon muttrade leende:

Den där, han ska då alltid lura mig –

SOMMAREN

Jorden. Lazarus kommer till den rika kvinnan.

Man ska vara bra rik för att nödgas välja ett slott till sommarställe. Stugan är bättre, man bor närmre jorden. Sommaren är en tid då folk ogärna sitter på stolar; man föredrar förstutrappan eller bara backen. Det gäller att vara enkel. Urgamla kläder tagas fram och rustas upp nödtorftligen. Hur väl trivs man inte i dem! Byxan får en kådfläck, rockärmen en rispa och man trivs ännu bättre. Det är hederliga gamla kläder, säger man, jag bryr mig inte om att de är lite sjaskiga. Man tycker om att bli sedd i dem. Det kommer främmande! Vad bryr jag mig om det? Jag tänker inte byta. Tål de inte se en enkel bonne (eller fiskare) så får de vända om. Man går emot dem med händerna nedstuckna i rockfickorna så att plagget förlorar det lilla av fason, det ännu äger. Man är enkel och rättfram. Ibland gör man kanske som kontorschefen herr Andersson: lagar egenhändigt ett par kasserade smokingpantalonger med det klargröna bakstycket på en likaledes kasserad soffkudde. Varför skulle det präktiga tygstycket inte komma till användning? Fyllde det inte sin uppgift? Var står det skrivet att man inte kan bära en klargrön lapp i stussen? Så resonerar den sunde, sparsamme, över flärd och fåfänglighet upphöjde bonde, som vi alla äga inom oss. Innerst inne. Äga eller önska äga.

Man smakar på fiskarns kokta strömming och säger: Det är just sån mat, som jag tycker om. Tysta Marie får befallning att koka strömmingen i stället för att steka den. En gång, två gånger – sen upptäcker man att det finns annan mat, som är absolut lika enkel men som smakar bättre. Då upphör man att äta kokt strömming, ty att fortsätta skulle vara rena vidskepelsen, ett överskattande av strömmingens tarvlighet. Och man är inte någon fantast. Bor inte i lövhydda, livnär sig inte uteslutande av markens örter, spankulerar inte omkring naken. Men man frukosterar i kamkofta (inte morgonrock!) utan att säga: herrarna får ursäkta. Intet fnosk, intet pjosk. Själva den heliga renligheten får maka på sig. Man säger: Nu behålla vi knivar och gafflar, så blir disken mindre. Eller: Det där glaset är inte oklanderligt, men så här på bondvischan –! Ordet bondvischan fyller sinnet med stilla fröjd. Man uttalar ordet så grovt som möjligt, med grötig, tarvlig röst.

Och man umgås helst med enkelt, okonstlat folk. Man säger inte längre: Prinsessan var så vänlig och frågade, hur jag mådde – Utan: Vännen Öhman och jag ha resonerat politik. Jordbruk, fiske och politik äro de stående samtalsämnena då man samspråkar förtroligt med sin granne fiskaren och sin granne bonden.

Därvid använder man enkla, ibland grova ord och vändningar, som förefalla riktiga. Tyvärr grinar bonden öppet åt dessa ord, som han visserligen finner riktiga, men uttalade av oriktig person. Han erkänner icke någon jämställdhet med stadsbon. Han kan hysa vänskap för honom, men han erkänner honom icke som sin nästa. Står man lutad mot hans ko utan att fästa det ringaste avseende vid att hon är fruktansvärt smutsig, avbryter han snart samtalet och säger: Frun ska väl akta sig så att den fina klänningen inte blir lortig. Man inbillar sig att man går klädd ungefär som hans egen gumma – vilken han sannerligen inte skulle varna! Men bonden inbillar sig ingenting i den vägen. Han vet, att stadsbor och bönder inte gå likadant klädda. När han är i stan, skäms han en liten smula för sina kläder, på landet förargar honom stadsbornas. De passa inte, de är dumma. Det är därför han vid alla möjliga tillfällen säger: Akta den fina klänningen! Det är hans sätt att skilja getterna från fåren. Fast man bor ett stenkast från hans gård, fast man så gott som dagligen besöker honom och troget delar alla hans åsikter rörande politik, jordbruk och fiske, blir man aldrig hans granne. När man talar om sin »gamle vän Öhman» innebär det ungefär samma tomma skryt som när en titulär kammarherre talar om »sin gamle vän Oscar».

Lättare är det att bli förtrolig med kringvandrande försäljare av bär, svamp, vispar, träskedar. Man köper, bjuder på kaffe och samtalar länge och med verkligt nöje. Ty man har plötsligt funnit den rätta tonen. Tror man. I själva verket är det den kringvandrande, som funnit rätta tonen. Yrket har lärt honom att tala till herrskapsfolk, lantligt, okonstlat och likväl avpassat efter deras fattningsförmåga. Kommer en sådan gubbe eller gumma igen år efter år, vilket ofta är fallet, betraktar man henne som en vän och nästan som en tillhörighet. Man säger: vår Lotta. Hör man sen ett dussin andra familjer säga »vår Lotta» blir man en smula överraskad och stött. Emellertid uppfattas hon som ett värdefullt samband med de människor som leva ett okonstlat liv i naturen.

En annan väg att komma det okonstlade jordelivet nära är förtrolighet med djuren. När man stryker kossan över mulen och gnuggar henne mellan hornen, har man en behaglig känsla av att förstå sig på djur. Man är inte främmande för detta stora rike. Grannhundens smekningar smickra. När katten stryker sig emot en, känner man sig älskad. Man säger: Jag vet inte hur det kommer sig, men alla djur tycka om mig. Det låter inte särdeles egenkärt, men det skulle i själva verket vara mindre egenkärt att säga: alla människor tycka om mig. Ty man litar mer på djurets instinkt än på människans. Man resonerar så här: om dessa oskyldiga, ursprungliga, ofördärvade varelser tya sig till mig, så betyder det, att det finns något gott hos mig. En förfallen människa skaffar sig gärna en hund och misshandlar honom för att visa att det ännu finns något gott hos husbonden. Ty varför skulle hunden eljest stanna, slicka hans hand? Hunden, som slickar uslingens hand, påminner om prinsessan, som kysser paddan. Du är ryslig, men jag anar att du är en förtrollad prins! Man sätter stort värde på djurens omdöme. Om en kejsare stiger ur sin vagn för att trycka din hand, så känner du dig oändligen smickrad, men om en tiger bryter sig ur sin bur för att slicka din fot blir du högfärdsgalen. Ty kejsaren ser vad som för ögonen är och begår många misstag, under det att djurets instinkt är ofelbar. Ingen ler mer självbelåtet än mannen, ur vars hand sparvarna äta. Djuren betyda mycket för vår fantasi och våra känslor. Att på sin morgonpromenad möta en räv är mer minnesvärt, mer uppiggande än att möta en berömd statsman. Hela ens dåsiga lekamen blir plötsligt spänstig, man stannar som en katt mitt i steget, hjärtat blir livligt och man behärskar fullständigt sina muskler, en mustig lust att handla snabbt, träffsäkert, rovgirigt sjuder i bröstet. För några ögonblick är man naturbarn, vilde. Eller tror sig vara. En liten räv gör starkare intryck än en stor statsman.

Luffaren gör också ett starkt intryck. Han är hälften människa, hälften djur, ett naturväsende, en nordisk faun. Hans tillvaro är hemlighetsfull, hans själ ogripbar. Det är lättare att studera en ekorres själsliv än en luffares. Man vet blott att han ständigt vandrar. Han äger en människas förstånd, men saknar eljest ett flertal av hennes högre egenskaper: arbetslust, smak för ordnat liv, kärlek till hem och familj, förmågan att samarbeta med andra, lusten att lyda, begäret efter likars aktning. Hans drifter äro otyglade, han inger fruktan. Frun, det är en luffare i köket! Var är herrarna? Man tillkallar dem icke, men man vill veta, var de

finnas. Luffaren får mat och ett par gamla stövlar. Utan att tacka avlägsnar han sig. Man följer honom med blicken. Se efter så att han inte går upp på höskullen! Timmar efteråt beger man sig plötsligt till vagnslidret eller hönshuset för att se om han gömt sig där. Han har de vilda djurens förmåga att sticka sig undan. Han är otyglad och väcker en stark känsla av otrygghet. Man tyr sig till de sina, räknar över dem, stänger i smyg dörrarna. Ett åskväder har samma verkan.

Ljuvt jordisk känner man sig, då man ligger på magen i skogsmassan och betraktar ett kryp, vars svenska namn är lika okänt som dess latinska. Trots fyrtio somrar på landet har man aldrig sett det förr. Kanske är det en tillfällig komposition, en creation för säsongen. Det har stora horn, sex par ben, två par vingar, onyxögon – en ovanligt ful herre, men sympatisk på grund av sin arbetsiver. Han gräver i den hårda gråmossan för att få fram en stor död fluga, som han antagligen vill äta upp. Det är ett sånt tillfälle, då man känner sig skyldig att hjälpa. Man tar en pinne och börjar försiktigt lossa det matnyttiga bytet ur mossan. Strax reser sig den fule herrn på två ben och fäktar protesterande med återstående fyra. Han har missförstått, han är upprörd, han faller på rygg. Dumma kräk, säger man, förstår du inte att jag vill hjälpa – Med pinnen reser man honom, men som en trilsk barnunge kastar han sig ånyo på rygg. Det upprepas gång på gång. Man blir ivrig, man känner förtrytelse och tillgivenhet, ty det är en ohjälplig dumbom man vill hjälpa. Äntligen får man honom på benen. Han står sten stilla, hans energi tyckes krossad. Man ger honom en liten knuff därbak. Friskt mod! Nya tag! Maten väntar! Då spänner han plötsligt ut vingarna, flyger. Man följer honom med blicken, fastnar i molnen. Ett helt litet rosafärgat moln har glidit loss från allting annat, glider allena, lätt och sorglöst.

Gruvligt och ljuvligt jordisk känner man sig, då man lägger dynga på sin ägandes jord, själv jordig högt upp över knäna, ja, ända upp i pannan. I stället för ordet dynga kan man använda ordet gödsel eller gödning. Men Öhman säger dynga. För väluppfostrade barn ha fula ord en stor betydelse. De avsky dem och längta efter dem, och de avsky och längta efter tingen bakom orden. De veta, att allt det där är de elaka barnens egendom. Och de undra om det kanske kan vara lika bra att vara ett elakt barn som ett snällt. De äro långtifrån att tro så, men de misstänka. De misstänka att det kan finnas en viss sorts styrka och glädje i fula ord och fula handlingar. En liten flicka som strängeligen tillhålles att aldrig yttra ordet sk–t, går hela dagen omkring och mumlar: jag ska aldrig säga sk–t, det är fult att säga sk–t. Genom att samtidigt förbjuda synden och begå den söker hon i dubbel månto stärka sin lilla själ. Hon vill vara på den säkra sidan, ifall det skulle visa sig att allting är lika bra.

Ur jorden, som man själv arbetat, gödslat, besått, kommer i sinom tid det, som fullbordar återföreningen med jorden: blommorna, grönsakerna, rötterna, potatisen. Blommorna äro till för att barn ska få känna sig som vuxna och de vuxna som barn. Skyddslösa ställa de sig under barnens beskydd och väcka hos dessa självviska och grymma små vilddjur den första ömheten, den första osjälviska varsamheten, den första lusten att vårda och skydda. De glada färgerna, den söta doften spela samma roll för barnen som för bi och humla: de locka dem till blommorna, som i sin maktlöshet ha makt att skänka åt bi och humla honung, åt barnen glädje och godhet. Och om barnet förstör blomman är hon ädelmodig och ödmjuk nog att icke förstöra sitt glädjevärv. Den förfärliga dockan med avslagen näsa hämnas genom grymma samvetskval. Blomman hämnas icke. Det här lilla missödet får vi väl glömma, säger hon, vissnar hastigt och ger rum för sina vackra systrar. Så förhåller det sig med barnen. Men för den vuxna människan äro blommorna de enda leksaker som hon ej blott kan leka med utan även älska. De äro hennes glada, ljusa, lätta, sorglösa tankars barn. En kvinna framför sitt blomsterfönster är nästan lika lycklig som en liten flicka framför sitt dockskåp. Så förhåller det sig med de blommor, vi själva så, vattna och vårda. Vad den självsatta potatisen beträffar, rötterna, grönsakerna, så föra de oss rakt ned i jorden. De förmäla vår kropp och vår själ med myllan – vår själ genom arbetet, vår kropp genom arbetets frukter. Vi äta vårt arbete. Vi leva av oss själva. genom jorden.

Man är inte en konstprodukt av okänd och kanske oduglig sammansättning; man är virke med rot i jorden.

Någon gång om året bör man känna efter att så verkligen är förhållandet. Övertyga sig om att man i själva verket icke är något annat än en människa på en jordlapp.

Sittande på Sommarros förstutrappa hade fru Ingeborg till höger om sig på några hundra meters avstånd tennisbanan, nästan dold bakom träd och buskar. Vita byxor och vita ben under en vit kjortel blixtrade då och då fram ur den mörka grönskan, och hon förnam än Kurts, än Suzannes, än fästmannens röst ropande en spelterm. Dämpande det intryck av mondänitet, som vitklädd ungdom på en tennisbana möjligen kan giva, larvade Tysta Marie fram och tillbaka mellan träden, hängde upp tvätt.

Till vänster låga uthusen och bakom dem granskogen, starkt kåddoftande efter några heta, regnlösa veckor. Ur skogsdunklet framskymtade en klargrön fläck, det omtalade bakstycket på en soffkudde, numera bakstycket på herr Andersson. Att det syntes så tydligt berodde därpå att han stod framåtböjd över en myrstack. Redan som skolpojke hade herr Andersson börjat studera myrornas liv och troget fortsatt under sextio år, fyllande anteckningsbok efter anteckningsbok med iakttagelser. Ungdomar utan marskalksstav i ränseln skaffar sig ofta en onyttig sysselsättning, i vilken de lägga sina bästa krafter: samla frimärken, spela schack, studera myrornas liv – Man har jämfört dessa sysselsättningar med hemliga laster och funnit dem lika kraftödande. Det är svårt att klart och tillfredsställande avgränsa begreppet last. Herr Anderssons last tog sig oskyldiga uttryck. Varje sommarlördagskväll kom han till Sommarro rustad med en färglåda, fångade några individer ur olika stackar, färgade dem, släppte dem långt bort från stackarna och återvände följande lördag, ivrig att se om de hittat hem. Ingenting kunde vara oskyldigare, ingenting mindre skadligt för herr Andersson. Men för fru Ingeborg, som varken hade mod eller hjärta att hindra en så vetenskaplig sysselsättning, betydde det fördärvad helg.

Mittframför henne låg, rak och kantad av björkar, vägen till viken. Hon kunde se bryggan, inbäddad i vassen, och nu på bryggan en gestalt kravlande upp som det tycktes ur vattnet, men antagligen ur en ökstock. Gestalten reste sig synbarligen med möda och började vandra fram mot huset. Fru Ingeborg antog att det var en luffare. Dräkten och sättet att lafsa framåt, brådskande, med kraftiga steg och likväl hållningslöst gav henne rätt. Men vid ett visst ögonblick blev henne synen av luffaren drömligt overklig – när han kommit så nära att hon tydligt urskilde ansiktet. Luffaren var samme tiggare, som två gånger oroat henne på kontoret. Hur hade han hittat hit och varför förföljde han henne? Hon blev inte orolig, hon hade ju folk runtomkring sig, men det beredde henne ett verkligt obehag att plötsligt varsna den där figuren mitt i den fridsamma, kära Sommarrotavlan. Emellertid blev hon en smula orolig – troende honom drucken eller tokig – då han tätt framför henne svängde sin hatt och hälsade henne med de något besynnerliga orden:

Fru Balzar, jag ber att få presentera herr Lazar.

Han skrattade med vidöppen, nästan tandlös mun, men drog därvid in luften i stället för att framstöta den. Skrattet ljöd därför som ett kippande Ah! Ah! Ah! Det lät kusligt dårhusaktigt, fast det blott berodde därpå att han led av astma. Med händerna tryckta mot bröstet, sjönk han ned på trappan, i halvliggande ställning. Fru Balzar, som inte rätt visste, vad hon borde göra, förblev sittande. Anfallet gick över, tiggaren satte sig upp. Han bad om ursäkt. Och han sa:

Jag hoppas, fru Balzar uppskattade min lilla calembourg? Det var en sammanslagning av mitt namn, Larzon, och min fattigdom. Frun begriper? Lazarus! För resten har jag gjort bättre ordlekar i min dar. Jag har haft den äran att gå i monsieur Jacques Balzars skola.

Där har vi det! tänkte fru Ingeborg. Det är någon gammal bekant. Jag visste, att jag sett honom förr.

Upptäckten lugnade henne fullständigt. Det fanns inte längre någonting egendomligt vare sig i hans efterhängsenhet eller i det särskilt beklämmande intryck han gjorde på henne. Båda delarna hade sin naturliga förklaring i en gammal bekantskap, som hos henne väckte oredigа hågkomster och hos honom

hopp om riklig allmosa. När en händelse, som verkat besynnerlig och oförklarlig, plötsligt får sin allt annat än övernaturliga förklaring, drar man en lättnadens suck och slår sig till ro i det vardagliga. Händelsen placeras bland de likgiltiga. Den anses betydelselös, Kanske tar man därutinnan miste.

Pastor primarius' dotter.

Tiggaren sa: Jag var förste man

hos Balzars. Frun minns mig nog, för det var jag, som stavade mitt namn med z.

Han kunde ha anfört bättre grund för rätten att vara ihågkommen. Det var han, som skaffat henne plats hos Balzars. Men han föredrog att påminna om namnet, ty på den tiden hade det varit någonting nytt och påhittigt att så där med ett penndrag nobilisera sitt enkla son-namn. Det var ett lyckligt fynd, och eftersom det var det enda lyckliga fyndet i hans liv, kunde han inte tro att annat folk lättsinnigt glömt det. Han misstog sig inte. Fru Balzar mindes, att det funnits en Larsson med z, men hon mindes inte att han skaffat henne platsen. Så här hade det gått till:

Hon hade kommit in i butiken, sorgklädd. Alla kände henne, eftersom hon var kund, om också inte någon stor kund. Dessutom var hon dotter till en på sin tid mycket välkänd man, pastor primarius Höök. Det var efter fadern hon bar sorgdräkten, förfärdigad hos Balzars, och hennes förödmjukande ärende var att begära uppskov med betalningen. Så snart hon lyckats skaffa sig en plats, skulle hon göra rätt för sig. Herr Balzar, älskvärd mot alla kvinnor, i synnerhet de vackra, bedyrade med faderlig hjärtlighet att inte ens ett tioårigt uppskov skulle oroa honom, när det gällde en sådan kund. Kanske var denna hjärtlighet i en pinsam stund första upphovet till hennes tillgivenhet för herr Balzar. Hon tackade och gick mot dörren, följd av den artige chefen. Här stannade hon och sa plötsligt – som om det just fallit henne in –: Inte har väl herr Balzar något arbete åt mig? Tanken att en dotter till pastor primarius ville bli modist både roade och chockerade modehandlaren. Han log vänligt, men skakade samtidigt kraftigt på huvudet. Ödmjuk som en hjälpsökande fortsatte flickan: Jag tar vad arbete som helst, jag ska gärna städa lokalerna –

Herr Balzar kände sig upprörd över denna ogrannlagenhet. Man befann sig bland kunder och expediter och här stod en flicka av bästa familj och formligen tiggde. Det är det värsta med fattigdomen, att den även hos väluppfostrade personer avtrubbar känslan för det passande. Man kan beundra och hålla av en fattig vän, men man skall aldrig lita på hans takt. Herr Balzar rynkade pannan och förklarade med bestämdhet att han inte hade något arbete för henne. Då ingrep Larzon. Man hade just annonserat efter extrahjälp. Varför inte ta fröken Höök på prov? Överrumplad av sin förste man, klämd mellan sköldarna, gav herr Balzar sitt samtycke. Den blivande chefen gjorde sitt inträde i firman tack vare herr Larzons ingripande. Och tiggaren sa: Tretti år efteråt var det Larzon som tiggde arbete. Sånt händer. Dygden belönas. Sånt händer ofta!

Men han hade inte kommit för att vara obehaglig. Då han såg henne förlägen, klappade han henne på foten – hon satt ett par trappsteg högre än han – och fortsatte:

Bry sig inte om det, frun. Jag hade inte stannat en vecka. Jag går, jag går. Jag har vandrarblod. För mig finns det ingenting annat än att luffa.

Han gav henne några upplysningar om sitt eget liv. Det var magra och likgiltiga upplysningar, ty, han mindes inte stort av sitt liv. Förfallna stackare, och i all synnerhet alkoholister, äga sällan ett omfattande och klart minne. Det finns stora luckor i deras serie minnesbilder. I gengäld kunna enstaka bilder vara förbluffande klara och friska. Kraftiga och verksamma människor ha en viss motvilja att minnas flydda tider. Minnet är en onödig börda i nuets verksamhet. Så är inte förhållandet med den stackare, som redan kastat alla levande tankar bakom sig. Hans sinne är tomt och kan plötsligt bliva ramen för en sällsynt frisk minnesbild. Tiggaren Larzon kunde inte rätt erinra sig hur och när och varför han blivit skild från sin hustru,

men hans hågkomster från en viss period av fru Ingeborgs liv voro vida rikare än hennes egna. Han avbröt den knappa berättelsen om sig själv och utbrast:

Pastor primarius! Pastor primarius! Det var som tusan! Pastor primarius' dotter en vanlig butiksflicka!

Fru Ingeborg blev het i ansiktet. Hon hade för länge sedan glömt – och tvingats att glömma – hur stor och hur pinsam den kvartssekelgamla skandalen varit. Här satt nu en människa, som visste mer om den saken än hon själv. Vad hon själv visste var följande:

Efter moderns död hade hon lämnat flickpensionen för att under de båda sista tonåren sköta faderns hushåll. Hon hade nyss fyllt tjugu, då fadern dog, lämnande henne så gott som medellös. Hon hade inga syskon, inte ens kusiner. Men längre bort i släkten fanns det folk, som kunde hjälpa henne. Vidare hade fadern ägt många inflytelserika och förmögna vänner. Hon trodde, att de på ett eller annat sätt skulle bistå henne. Det visade sig sedermera att ett tjugutal varit lika villiga som mäktiga att hjälpa. Men var och en hade tänkt: Det finns andra, som stå henne närmre än jag. Fadern hade under de sista åren av sjuklighet tvingats att leva som en enstöring. Hans vänner voro alltjämt hans vänner, men en vänskap, som inte näres av dagligt umgänge, vissnar.

Vissnar och finns likväl kvar i form av förpliktelser. När pastor primarius' dotter tog plats som butiksflicka i en modeaffär, skyndade vännerna fram. Någonting sådant fick inte ske! Det skulle ställa släkt, vänner, ämbetsbröder i ofördelaktig dager. Varför hade hon inte vänt sig till dem – sagt ett ord –? Hon kunde ha svarat: Varför vände ni er inte till mig? Den hjälpstarke är skyldig att söka upp den nödställde. Den nödställde har ingen annan skyldighet än att varje morgon väckas av växande förtvivlan, förgäves vittja brevlådan, smyga sig in till vissa mäktiga chefer för att i deras väntrum tävla i ödmjukhet med andra ödmjuka, fylla grå kvällstimmar med maktlösa fantasier, i sömnen söka kraft att vakna till växande förtvivlan. Allt det där hade hon gjort, sorgfälligt undvikande vännerna, som själva voro mycket undvikande. Och hon hade stigit in till främlingen Balzar och i ett anfall av tillfällig sinnesförvirring – den blygsamme nödställdes enda räddning – tiggt om hjälp. Hon hade stött mot en kylig vägran, men i sista stund räddats av Larzon, en herre med vandrarblod i ådrorna och ringa vördnad för det konventionella. Nu kommo vännerna och bjödo henne frikostigt en vida bättre ställning. Men hon sa nej. Hon hade själv skaffat sig en plats och tänkte behålla den. Följden blev brytning. Gamla bekanta hälsade henne alltjämt på gatan, men stannade ej för att hälsa. Unga vänner vägrade henne till och med hälsningen. Några enstaka kommo till henne i smyg för att trösta och uppmuntra. Det var dem, hon längre fram i tiden brukade kalla »mina gamla» – desamma som »kommittén» uteslutit från Julias fest. Vissa andra sökte förmå herr Balzar att avskeda henne. Det plågade dem att bli betjänade av pastor primarius' dotter. Den försiktige chefen flyttade henne efter några månader från butiken till kontoret, vilket i varje fall inte var någon degradering.

Ungefär så mycket mindes fru Balzar av skandalen, en serie hågkomster, schematiskt ordnade, detaljlösa. I tiggarens skalle däremot trängdes en massa livliga, färgstarka minnen, sprattlade och snodde omkring varann som guldfiskar i en glaskupa. Minns frun det? Minns frun det? Och hon lyssnade till små berättelser om glömda lidanden, lyssnade rörd och ibland upprörd, fast på ett alldeles osjälviskt sätt. När en liten pys blir orättvist agad, uppröres han inte så mycket av orättvisa som därav att olyckan just drabbar honom. Men när farmor tjugufem år senare skildrar denna för längesen glömda aga, vredgas han över orättvisan, inte därför att den drabbat honom, utan därför att den existerat. Ett lidande är övergående, men dess moraliska innebörd förblir ett värde eller ovärde. Handlingens moral överlever handlingen i årtionden, stundom i årtusenden. Skildringen av ett justitiemord, begånget i Aten två och ett halvt årtusende tillbaka i tiden, kan komma oss att glömma den felaktiga slaktarräkning, man nyss ville tvinga oss att betala och som dock innebär ett hot mot vårt välstånd.

Bland tiggarens minnen fanns det likvisst några – en hel serie – som upprörde henne inte blott därför »att

någonting sådant får förekomma» utan än mer därför att de förekommit i hennes liv. Beträffande dessa episoder hade hennes motvilja att minnas varit tillräckligt stark för att hålla dem alldeles nere. Nu sköto de plötsligt upp i ljuset. Tiggaren, som ibland satt tyst för att låta minnena självmant tillströmma (han var alltför slö för att ha någon makt över dem), inledde denna serie med att utropa:

En liten modist, frun, hon är alltid lätt på foten! Folk är tvärsäkra på det!

Varje yrke anses äga sin särskilda moraliska atmosfär. Läkaren omges av ett kyligt, lätt cyniskt allvar, prästen av ett hjärtevarmt. Lärarens allvar är torrt och dammigt. Officern och köpmannen äro båda hederliga, men på så skilda sätt, att officern skulle anse sig vanhedrad om hans heder vore som köpmannens, och köpmannen skulle anse sig ruinerad om hans heder vore som officerns. Av konstnärens arbete väntar man sig njutning och identifierar därför konstnären med njutningsmänniskan: han är en glad ture, en bohemien. Diplomaten, som dels sysslar med hemlighetsfulla statsärenden, dels representerar vid diverse fester, omges också av en njutningsatmosfär, men en hemlighetsfull, raffinerad, syndig. Samma luft insveper hovkretsar, någon gång tillsatt med en smula religiositet. Den luft, en sadelmakare inandas, har en betydligt starkare politisk och social halt än luften kring en dramaturg – även fastän dramaturgen råkat skriva »Vävarna». När Paderevski blev president talade man om operett och fars, ehuru man då näppeligen visste något om hans statsmannaegenskaper. En officersfru har inte lika sträng moral som en prästfru. Bonden och skådespelaren leva i rättframhet, men bondens är tung och allvarlig, skådespelarens lättsinnig och lustig. Bankcheferna slå upp sina tält vid floder med grumligt vatten, under det att stora industrigrundare älska luften kring kristallklara forsar. Kring kyparen och varietéartisten är det någonting unket, kring jägmästaren någonting friskt, kring tidningsmannen någonting skarpt och giftigt, kring klockaren någonting fjantigt och lustigt, kring biskopen någonting högtidligt, kring tryckerifaktorn någonting pålitligt, kring bokförläggaren någonting opålitligt, kring domaren någonting strängt och värdigt, kring polisen någonting brutalt och klumpigt. Likväl möter man ofta värdiga poliser, klumpiga domare, pålitliga bokförläggare och opålitliga typografer, lustiga biskopar och högtidliga klockare, milda tidningsmän, unkna jägmästare och hurtiga kypare. Just därför att de skilda yrkenas sammansättning av individer skiftar i det oändliga, är det besynnerligt att dylika antaganden och föreställningar kunnat uppstå. Men de finnas, dessa sociala fördomar, som lika ofta riktas nerifrån och uppåt som uppifrån och neråt. De spela kanske ej så stor roll, ty i de flesta fall spränger individen yrkesskalet och gäller för vad den är. Officerare, som smutskastas emedan de antagas vara högfärdiga, skådespelerskor, som behandlas lättsinnigt därför att de antagas vara lättsinniga, polisen, som misshandlas av en folkhop blott därför att han är polis, journalisten, som åthutas därför att journalisten eo ipso är framfusig – se där några offer för ett urgammalt socialt missförhållande, som ibland har än allvarligare följder.

En flicka, som får gå i fred i skymningen, om hon bär en matkorg, blir antastad om hon bär en hattask. Modistyrket hör till dem, som omges av erotisk luft. Vandringen från det högvördiga prästhemmet till modebutiken föreföll vissa unga herrar misstänkt. Ungdomen tänker erotiskt, handlar efter erotiska motiv, ibland även på de mest oerotiska områden och misstänker för andras handlingar liknande motiv. En oväntad befordran: han kan tacka sin vackra hustru! En kritiker slår på trumma för en sångerska: det har kostat ungen många kyssar! En butikägare anställer ett vackert biträde (skönhet kan äga en oskyldig merkantil betydelse): nu har han funnit sig en läckerbit, den gamle flickjägaren! De unga herrarna hade träffat pastor primarius’ dotter och bemött henne som man bemöter en prästdotter. Att nu plötsligt se henne förvandlad till en liten modist var alltför eggande för deras erotiska fantasi. Nöden hade varit trollkarlen, men det ville de inte erkänna, eftersom flickan haft hjälpvilliga vänner och eftersom det smakade dem bättre att inte erkänna nöden. De anställde klappjakt, de bildade ett jaktsällskap och ingingo vad om vem som skulle få första skottet. Alla dessa kvällsliga förföljelser, oförskämda, vidriga närmanden, skrämmande angrepp från bakhåll i portgångar och trappor, förolämpande förtrolighet inför kamraterna hade hon lyckats glömma fullständigt. Men luffaren hade lunkat omkring på vägarna bärande dessa minnen i sin skalle, alldeles som

vissa kringstrykare vandra omkring med fåglar i en bur. Minnena hetsade upp honom, inte därför att de voro pikanta eller upprörande utan därför att han, förfallna vrak, mindes mer än hon. Han utropade:

Och så var det herr Balzar! Han var svår på vackra flickor. Frun kan veta att vi kamrater undrade hur det skulle sluta –

Det äckel, som hans berättelser så småningom fyllt henne med, rann plötsligt över. Hon blev ond. Hur kunde hon tillåta detta vrak att sitta på trappan till Sommarro och fördärva en vacker kväll med obehagliga minnen? Om hon stulit i sin ungdom och fått besök av en gammal medbrottsling, kunde förödmjukelsen inte ha varit större. Skulle han kanske sitta där ännu när barnen kom från tennisbanan, sitta där och rabbla sina minnen?

Hans hågkomster beträffande herr Balzar voro emellertid för fru Ingeborg de minst plågsamma, ty härvidlag var hennes minne hans överlägset. Det fanns ingenting obehagligt att minnas rörande herr Balzar och följaktligen skötte sig hennes minne tämligen oklanderligt. Närmare bestämt lika oklanderligt som hennes förhållande till herr Balzar. Så här hade det varit: från hans sida aktning för en flicka av god familj – från hennes sida tacksamhet mot en man som hjälpt henne i nödläge – från hans sida begynnande beundran för en vacker och duktig flicka, blandad med svag sentimental beundran för sig själv (han hade hjälpt ett stackars barn i nödläge – Larzons ingripande hade de båda glömt) – från hennes sida begynnande beundran för en man, som var älskvärd, god, finkänslig, vacker, synnerligen framstående i sitt yrke – från hans sida tankar på att »göra slag i saken», »att bli rangerad karl», att gå under det oundvikliga oket (och varför inte med henne, som jag tycker om?), tankar, mot vilka reste sig en svag och omedveten affärsmansmotvilja att gifta sig med en fattig flicka – från hennes sida ett par månader i formlöst svärmeri, som inte rörde sig kring herr Balzar utan fastmer kring en ung man, som hon träffat en enda gång (trots detta erfor hon en angenäm känsla vid varje kroppslig beröring med herr Balzar, även om den endast bestod däri att hans armbåge knuffade den tjocka kassaboken, som i sin tur knuffade hennes armbåge) – på båda sidorna en kort period, kännetecknad av varma handslag, huvudena sammanlutade över boken etc. – från hans sida ett fast och »väl överlagt» beslut (väl överlagt endast om man vill tillerkänna det erotiska tänkandet förmågan att väl överlägga) att »taga denna kvinna etc. i nöd och lust» – från hennes sida en kortvarig rådvillhet (tycker jag verkligen om honom? är det inte rysligt att gifta sig? vad ska folk säga?) – därefter förlovning – eklaterad förlovning med behag och obehag – giftermål. Man kan inte tänka sig ett mera regelrätt förlopp. I tiggarens framställning blev det annorlunda, men denna framställning rubbade på intet sätt hennes minnen, som härvidlag voro fasta. Hans minnen bottnade i en feluppfattning av vissa små händelser, vilka inträffat mellan förlovningen och den eklaterade förlovningen.

Samhällets tyranniska fordran att in i detalj bestämma individens liv tar sig under skilda tider skilda uttryck, men individens protest mot detta förtryck har som oftast tagit gestalt inom den erotiska sfären. Om man hade en pålitlig statistik (contradictio in adjecto) beträffande antalet hor och antalet inbrott, begångna under ett år (för att inte tala om det socialt mera betydelsefulla brottet: vägran att göra militärtjänst), skulle man kanske upphöra med pratet om erotikens samhälleliga betydelselöshet. Det är ingalunda betydelselöst att individen protesterar mot samhället, som, hållande honom i sitt järngrepp, stundom hjälper honom, stundom stjälper, stundom förbättrar, stundom försämrar, men som alltid handlar »på en slump» (ty i vida högre grad än individen lever samhället ett »driftliv», föga påverkat av förnuft, än mindre av ideal). Individen, som inte kan erkänna att ett riksdagsbeslut eller »härmed nedkallar jag Guds välsignelse över detta äkta förbund» eller andra formula äro lika bindande som hans eget bondförnufts slutsatser, protesterar in Veneris. Det är inte köttet som är svagt, det är anden, viljan, modet: han väljer den lättaste, vanligaste, minst riskfyllda formen för protest. Ett påtagligt och ganska roande uttryck tar sig denna »protestantism» i äkta makars plötsliga lust att hemligt, förstulet smekas. Den regelrätta godnattkyssen, den ofta upprepade omfamningen blir dem med ens förhatlig. Man ersätter dessa legitimerade handlingar med en hemlighetsfull promenad i

Hagaparken eller en resa till Venedig. Och vare sig penningpungen väljer Haga eller Venedig ger man sig sken av att vara ytterst nygifta eller ännu hellre bara förlovade eller allra helst förenade i en »brottslig» kärlek. Sålunda kan det hända att ett grånande silverbröllopspar smyger sig in i en veneziansk eller hagalundsk portgång för att med skygghet och ängslan pussas. Det är brudrovets spänning man vill känna. Samhället ordnar och stämplar (»trikinfritt») allt. Vi anse detta ordnande och stämplande nödvändigt, men i våra bästa ögonblick – d. v. s. de fåtaliga då vi leva – finna vi det odrägligt. Om man nu överraskar ett dylikt silvereller järnbröllopspar i veneziansk eller hagalundsk omgivning frestas man kanske att säga: De där söka krydda en falnad och fadd kärlek! Man har fullständigt orätt. Den äktenskapliga kärleken falnar inte. Över de flesta skilsmässor skulle man kunna rista orden: Du är inte död, du sover. Ynglingen, som naken, på spänstigt höjda fötter smyger sig in i brudkammaren är inte mer älskad än gubben, som blottas för sista tvagningen. Kärleken är en förklädd prins. Det tycks roa honom att taga tjänst hos Kroppen, springa ärenden, förrätta drängsysslor. Han vet att han en dag skall återfinna och återvinna sin värdighet. Kärleken är kroppslig och suveränt oberoende av kroppen. Credo quia absurdum. Jag älskar en flicka. Om nu Moses stiger ned från Sinai och förbjuder mig att äga henne kroppsligen, så kan jag mycket väl lyda honom. Jag kan draga mig tillbaka till Sinai och leva som eremit, eller jag kan fara till Babylon och roa mig på tusende sätt. Men om Moses förbjuder mig att älska flickan, så kan jag inte lyda denne urtyp för alla dåraktiga samhällsgrundare. Jag skall vandra genom mitt liv och hans samhälle med flickan i mitt hjärta, och då jag ligger på mitt dödsläger skola alla samhällen störta samman och flickan skall komma och kyssa mig. Emellertid har Moses inte förbjudit mig vare sig att äga eller att älska flickan. Då låtsas vi att han lagt denna dumhet till alla de andra, och gömmande oss i ett veck av jättens mantel protestera vi genom en oförbjuden kyss mot samtliga Tio Guds Bud – dessa stentavlor, på vilka människan byggt en religion, samhället ett polisreglemente.

Sedan köpman Balzar och pastor primarius' dotter förlovat sig, bestämt dagen för eklateringen och – approximativt – dagen för bröllopet, började de leka den gamla leken: »förbjuden frukt smakar bäst». Förstulna och krampaktiga handtryckningar, kyssar-bak-dörren, finurligt planlagda möten i lagerrummet, en middag på Pelikan, ett möte i Humlegården, ett möte hos Balzar, en supé på Djurgårdsbrunn – alltsammans verkställt efter många och långa viskande samtal över kassaboken, och i upphetsad rädsla att »någon skulle få nys om något». Detta »något» som de redan bestämt sig för att annonsera i tidningarna om ett par månader! Det hade varit en lustig tid och det var lustigt att på gamla dar höra dess små händelser skildras av en, som bevittnat dem och missförstått dem. Herr Larzon och hans kamrater hade med utomordentligt intresse avlyssnat en komedi, som de trodde vara en tragedi: den värnlösa flickans kamp med förföraren. Och de hade inte nöjt sig med att avlyssna, de hade efter förmåga ingripit. Upprepade gånger hade de stört herr Balzar i hans »skamliga» kärlekshandel, hindrat honom, i förtäckta ordalag uppmanat honom att hålla sig på mattan. De tyckte om henne, de beundrade henne personligen och voro stolta över att äga en kamrat, som var dotter till pastor primarius. Hon spred glans över firman, över yrket, och de ämnade inte tillåta att denna glans fläckades. När de slutligen misstänkte att det hade hänt som i själva verket hände först tolv timmar efter det att prästen sagt: Vill du Jean Jacques Emile Balzar taga denna kvinna – blev deras förbittring så stor, att de beslöto taga sin förment otuktige chef i upptuktelse. En kväll begåvo de sig alltså i samlad trupp till herr Balzar och fordrade att han skulle gifta sig –

Vad är det Larsson säger! utbrast fru Ingeborg, kippande efter andan. Vad är det för dumt prat! Det är inte möjligt –

Tiggaren sa:

Jo jo mensan, frun! Vi gick till honom och han blev mjuk i knäna –

Mjuk i knäna! upprepade fru Ingeborg.

Visst! sa tiggaren. Det var jag, som talade med honom. På skarpen, förstår frun. Och sen blev det förlovning.

Hans version av det Balzarska äktenskapets tillkomst var påtagligt falsk. Dess enda sanning var, att Larzon under tiden mellan förlovningen och förlovningens eklatering blivit vittne till några förstulna smekningar, anat »det värsta», vredgats över att en fin flicka, som han till på köpet betraktade som sin skyddsling, råkat ut för någonting dylikt samt sagt till sig själv: jag ska minsann lära chefen att veta hut. Längre hade han inte gått då, men tio eller tjugu år senare hade han förverkligat sin tappra och ädelmodiga föresats – i fantasin, förfalskande sina minnen. Sådant är just vad man kan vänta sig av en man, som stavar sitt hederliga Larsson med z. Ty vad innebär en dylik felstavning? Den säger oss, att mannen i fråga velat »göra sig gällande», skilja sig från hopen, stiga uppåt. Vidare säger den oss att hans förmåga att göra sig gällande är lika slö som hans önskan är livlig. Eljest skulle han inte tillgripa ett så futtigt medel som att felstava sitt namn. Det säger oss än vidare att han är en obeslutsam människa. Han tror att namnet Larsson är ofördelaktigt, men kan inte förmå sig att slunga det helt och hållet och kalla sig Björk eller Borg eller Habsburg. Han nöjer sig med att förfalska det gamla namnet.

Föreställningen att hennes tappre, ridderlige och ytterligt förälskade Jean-Jacques skulle ha tvingats till äktenskap av sina biträden var i all sin löjliga absurditet pinsamt osmaklig. Fru Balzar blev ond, hon kände sig förolämpad. Nu är det olyckligtvis så, att en medelklassfru inte kan bli förolämpad av en luffare. Hon står för högt över honom. För resten inte bara över honom. Mången liten borgarfru säger till sin väninna: Nej, kära du, jag kan verkligen inte bli förolämpad av min piga – Fru Balzar var allt annat än struntförnäm, men kunde likväl inte erkänna sig förolämpad av en luffare. Hon kunde inte säga: Min herre, jag ber er gå, ty ni har sårat mina känslor. Hon kunde inte ens säga: Det där har Larsson drömt! Redan det hade varit att tilldela honom för stor betydelse. Emellertid ville hon komma snabbt ifrån samtalsämnet och började därför utfråga honom rörande hans egna förhållanden.

För slö att snabbt byta ämne dröjde tiggaren några ögonblick vid det gamla och mumlade: Han blev mjuk i knäna; det var mig, som talade med honom – Uttrycket »mjuk i knäna» – kanske en luffarterm i stil med skalliga bankmäns uttryck »diskontera håret» – bibehöll han, men utbytte i andra satsen ordet jag mot ordet mig (mej). Det tydde på att hans tankar börjat glida åt annat håll. Småbarn använda ofta ackusativ i stället för nominativ: mej vill ha mat. Tiggaren hade ur sitt fattiga förråd av tankeämnen tagit fram det tredje. Det första var Larsson med z, det andra pastor primarius' dotter, det tredje barnen. Efter den i dunkel höljda skilsmässan hade makarnas barn, tvillingsystrar, upptagits som »egna» av ett barnlöst äkta par. Ett villkor ställdes av fosterföräldrarna: de verkliga föräldrarna skulle inte få återse barnen. Larzon respekterade villkoret de första tre eller fyra åren, men när han under sina många irrfärder engång råkade komma i närheten av deras nya hem – en bondgård i Skåne – frestades han för starkt att »titta på dem ett tag». Han gick inte ända fram till gården utan satte sig vid ett dike under en pil ett bra stycke från mangårdsbyggnaden. Det var inte särdeles troligt att barnen skulle komma dit, men han tänkte: Kommer de, så är det bra, och kommer de inte, så är det väl meningen att jag inte ska se dem. Emellertid somnade han där han satt stödd mot pilen, och när han efter en stund vaknade stod två tultor, fem- eller sexåringar, och tittade på honom.

Och tänka sig frun! utbrast tiggaren förtjust, tänka sig, de var inte rädda för mig. De hade på känn att jag ville dem väl.

De stannade en stund hos honom, lekande och småpratande sinsemellan. Några månader efteråt satt han åter i diket vid pilen. Samma sak upprepades, med den skillnaden att de nu kände igen honom och hälsade honom som en gammal vän. Sen dess hade han under tio års tid besökt dem två eller tre gånger om året: en gång på högsommaren, en gång i november (då de gåvo honom hemmalagad korv) och en gång i april. Vid de tiderna höllo de utkik på pilen och han behövde sällan vänta förgäves eller länge. Han berättade inte

sagor för dem, eftersom han inte kunde några sagor, och han gav dem inte leksaker. Han var själv en leksak, som de fått, när de voro riktigt små och som det alltjämt roade dem att titta på, fast de redan voro vuxna jäntor. Han försökte beskriva dem för fru Ingeborg, men blev därvid så ivrig, att han stammade och slutligen tappade talet i ett nytt anfall av astma. Han bad om en cigarrett, ty ett par rökbloss lättar det astmatiska trycket över bröstet. Hon gick in och hämtade en ask, oupptagen, och tog samtidigt ur hushållsskrinet en hundralapp. Hon skulle ha velat ge honom både mer och mindre – mer om hon därmed verkligen hjälpt honom – mindre därför att det dock är meningslöst att sticka en så stor slant i handen på en fullständigt förfallen stackare. Tiggaren tog emot hundralappen som om den varit en femöring, och i stället för att tacka utbrast han: Frun skulle se töserna! Frun skulle! Han tryckte på ordet skulle som om han velat säga, att lite var kunde ha gott av att kosta på sig en Skåneresa för att få titta på töserna. Han berättade, att de kallade honom guffar. Det hade de hittat på själva och det fann han betydelsefullt, eftersom de ju inte visste att han var deras far. Tro om de hade något på känn? Blod är tjockare än vatten. För resten fann han det också mycket löjligt att bli kallad guffar av sina egna barn. Han frågade om det inte var skämtsamt? Och han skrattade och slog sig på knäna. Är man bara tillräckligt ödmjuk, finner man till sist i försynens stränga regemente det skämtsamma. En eländig luffare har två döttrar, välklädda, välfödda, vackra, lyckliga – han besöker dem när det faller honom in, ser efter hur mycket de vuxit, hör dem kvittra och babbla, han blir väl emottagen, omhuldad, nästan hedrad, kallas guffar, får bröd och korv – alltsammans utan att behöva betala ett öre. Det är skämtsamt, ty vore han en arbetsam och ordentlig fader skulle han ha en massa besvär och kostnader och inte roligare för det.

Plötsligt suckade han och sa:

Men brännvin har de inte, töserna. Skulle frun vilja bjuda mig på något starkt?

Hon hörde inte alls på det örat, utan frågade om det inte kändes hårt att se dem så sällan och kort. Han muttrade:

Varför det? Man träffas och så går man sin väg. Det kan vara lika bra som något annat. Men jag blir sittandes här tills frun ger mig något starkt.

Hotelsen att stanna kom henne att tänka på att han helst borde ge sig i väg så fort som möjligt. Ty om nu Andersson komme från myrstacken och om han och luffaren kände igen varandra – vilket var troligt – så skulle den sentimentale Andersson börja tala om gamla minnen med sin förolyckade kamrat. Hela historien skulle dras omigen, vilket var odrägligt i och för sig. Men inte nog med det. Barnen skulle komma, bli nyfikna, lyssna. Hon kunde riskera att de fingo till livs den osmakliga historien om förlovningen. Eller någonting liknande. Alltså var det obehagligt att han satt där och nödvändigt att han gick. Hon beslöt att ge honom en sup. Visserligen är det orätt att ge en drinkare sprit, men å andra sidan betyder väl ett glas mer eller mindre inte mycket för en redan fördärvad kropp? Och om hon nu kunde befria sig själv från ett obehag genom att bereda stackaren ett behag, så kunde det inte ligga någonting så värst ont i det. Emellertid sa hon någonting om att hon inte borde ge honom sprit, eftersom spriten tydligen varit hans fördärv. Han gav henne en förargad, föraktfull blick och svarade: Frun ska inte vara dum! Det är själen som tar kol på kroppen och om den använder rep eller sprit, det kan vara lika bra. Man super därför att man vill bli av med livhanken.

Svaret gav henne inte något moraliskt stöd, men betydde heller ingenting, eftersom hennes beslut redan var fattat. Hon gick in i salen och öppnade hörnskåpet. Där stod en akvavitbutelj med ungefär tre eller fyra vanliga supar på bottnen. Hon tänkte: Slår jag upp en sup så dricker han den där han sitter och blir kanske sittande, men får han buteljen, så ger han sig nog i väg för att njuta i fred. Det var finurligt tänkt och rätt uträknat. Tiggaren, som stoppat på sig hundralappen utan att bevärdiga den med en blick, överväldigades av glada känslor vid åsynen av buteljen. Hundralappen kunde skaffa honom massor med sprit, men för den rätt

förfallne betyder en närliggande njutning oändligt mycket mer än den avlägsna. Låt en drinkare välja mellan en sup i dag och tio i morgon och han skall välja det förra. Att vara nykter i morgon skrämmer honom inte alls, bara han får vara onykter i dag. Denna omständighet ger honom själv en illusion av att vara herre över sin last. Han känner att det är just i dag han behöver brännvin, i morgon kan han reda sig utan. Alltså är det inte så farligt med honom. Tyvärr har han ingen morgondag.

Tiggaren reste sig hastigt på något ostadiga ben, ryckte med skälvande händer till sig buteljen och stoppade den i fickan. Därpå gjorde han en lustig rörelse med armarna som om han i inbillningen omfamnat en kär person – kanske den ädla givarinnan, pastor primarius' dotter – tog så åt hatten och sa: Ja, tack nu för mig, frun. Nu går jag till töserna. Det lät så lätt och ledigt som om töserna bott hos grannens i stället för långt nere i Skåne. Lyckan, som kluckade muntert och vänligt i fickan, förkortade alla vägar, jämnade alla backar. Betydligt käckare än han kommit gick han. Utkommen på bryggan tog han första klunken. Så försvann han i vassen.

Fru Ingeborg återtog sin plats på trappan. Hon tänkte på tiggaren och hans töser, försökte sätta sig in i hur det skulle vara att ha sina barn på de villkoren. Se dem några gånger om året, konstatera att de ha det bra, att de växa och frodas, att de är snälla och glada. Leka och prata med dem några timmar och gå sin väg. Naturligtvis för att återvända snart nog. Ja, varför inte? Den kroppsliga närheten betyder väl inte så mycket. Man har dem i tankarna och i ögonen ändå. När man vill kan man se dem lika tydligt som om de stode inför en. Man kan till och med resonera med dem, eftersom man rätt väl vet, hur de resonera. Och man slipper att bli småförargad över en massa struntsaker. Det dagliga samlivet sliter på känslorna. Ibland kan man bli rasande på dem, man kan avsky dem en timme och vara förargad på dem en hel dag. Det slipper tiggaren. Han får bara vackra och glada intryck av sina barn. Det kan också vara värt något. Hon borde kanske fara bort en sommar, vara alldeles ensam några månader. Varför inte? Man bör vänja sig i tid att leva ensam, ty förr eller senare blir man ensam. Hon skulle vara borta hela nästa sommar. Inte denna – eftersom den redan var påbörjad. Men nästa sommar. Varför inte?

Svaret kom nästan omedelbart när nu ungdomen i sommarmaklig takt återvände från tennisbanan. Hon såg på Kurt, hon såg på Suzanne. Hon smålog och sa till sig själv: Tänk att jag tror att jag ändrar mig! Det där att titta på dem är bestämt detsamma för mig som brännvinet för tiggaren – det piggar upp och gör mig lite karskare.

Och hon skakade på huvudet. Kurt sa:

Vad är det med mamma? Varför sitter mamma på trappan och skakar på huvudet? Här har mamma suttit och dåsat i timmar. Varför rör inte mamma på sig? Mamma kommer att bli fet och gammal i förtid. Och varför skakar mamma på huvudet? Just som jag kommer.

Hon svarade:

Jag skakar på huvudet åt mig själv. Jag tycker för mycket om mina ungar.

Hon började till och med tycka om fästmannen. Eftersom hon aldrig såg honom annat än i en synbarligen oupplöslig förening med Sussi smälte de småningom samman till ett dubbelväsende. Det är svårt att ägna siamesiska tvillingar motsatta känslor: älska den ena och hata den andra.

– en vanlig butiksflicka.

Luffarens besök orsakade följande:

Vid frukostbordet sa herr Andersson: Chefen, gissa vem jag mötte i skogen!

Det var inte svårt att gissa. Han hade mött Larzon, och luffaren, som befunnit sig i soligt brännvinslynne, hade slagit sin f. d. kamrat på den gröna byxlappen och uttalat en förmodan, att den, som gick så klädd, också måste vara en luffare eller en luffares jämlike. Vidare hade han berättat att han lyckats »klå» chefen på en hundralapp och en skvätta brännvin. Det roade herr Andersson att skildra allt detta utförligt, och från mötet med luffaren övergick han till den gamla historien om pastor primarius' dotter. Därmed underhöll han sällskapet så länge frukosten varade.

Herr Andersson var en man som sökte visa sin kraftiga säregenhet genom att sätta grön lapp på svarta byxor och sin intelligens genom att låtsas odla en vetenskap som var honom fullkomligt främmande. En dylik människa känner sin underlägsenhet men erkänner den inte. Råkar han hålla av en överlägsen människa blir han odräglig, söker med all makt spela jämlike, antyder en förtrolighet, som inte finns, retar sin älskade med stickord och dumma kvickheter för att genom sin frimodighet dölja en grym fruktan att vara föraktad. Strykande en åldersskillnad på tjugufem år talade herr Andersson om »våra ungdomsminnen» och skildrade dem så retsamt som möjligt. Han lyckades försätta fru Ingeborg i en sinnesstämning, som bäst karakteriseras med orden: hon gitte inte bli ond.

Barnen lyssnade livligt intresserade till berättelsen om pastor primarius' dotter. De hade hört den förr och kunde ingripa med rättelser och förmodanden. Fästmannen var ännu mera intresserad. Hans vördnad för den blivande svärmodern var så stor, att den gränsade till rädsla och motvilja. Nu försökte han tänka sig fru Ingeborg som en liten snärta, kanske med hattask på armen, trippande framåt, följd i hälarna av en eller annan flickjägare. Tanken behagade honom helt enkelt därför att den något lättade trycket av en alltför stor vördnad. Han log spjuveraktigt och utbrast:

Nej, tänk så lustigt! Att mamma varit en vanlig butiksflicka!

Klumpigheten bekom honom inte själv det allra ringaste, inte heller Kurt, inte heller Andersson, inte heller Sussi, som dock anmärkte: Vanlig! – jag skulle tro att hon var en högst ovanlig butiksflicka! Men de båda fruarna de Lorche och Balzar rodnade, den förra svagt, den senare ganska djupt. Olyckligtvis iakttogo de varandra och den ofrivilliga klumpigheten, som eljest kunnat halka obemärkt förbi, blev genom den ömsesidiga rodnaden erkänd som en förolämpning. Vidare betydde rodnaden för fru Ingeborg ett erkännande av att hon skämdes över att ha varit en vanlig butiksflicka. Erkännandet var fullständigt falskt och hon kunde gott ha sagt: Jag rodnar, men jag skäms inte. Emellertid sa hon ingenting.

Fru de Lorche hade kommit med första morgontåget för att fira en söndag på landet. Så snart frukosten var över, slog hon sig ned i trädgården och tog fram sin pärlstickning. Ungdomarna försvunno åt sjösidan, herr Andersson i skogen. Fru Ingeborg stannade hos sin gäst. Hon betraktade de smala, flitiga fingrarna och hon tänkte: Stackars lilla människa, det där gör du bara för att plåga mig. Hon hade rätt. För folk, som sett bättre dagar, blir fattigdomen inte blott en plåga – den blir också en last. Den fattige skaffar sig en sadistisk njutning genom att plåga den rike släktingen med sin fattigdom. Å din skojare, tänker han (i tankarna kallar han honom alltid skojare), du ska åtminstone veta, hur jag har det! Min svett skall blandas med ditt vin! Den fattige tror alltid att hans fattigdom plågar den rike. I de flesta fall tar han fel. Endera erfar den rike ett lätt obehag och köper sig då genom en allmosa dels fri från plågan, dels ökad självaktning, eller ock blir den rike helt enkelt uppiggad och eggad av kontrasten mellan sin egen lycka och den andres olycka. Vad fru de Lorche beträffar så lyckades hon dock grundligt plåga sin värdinna. Ännu för tio år sedan hade fru de Lorche varit en glad, blid, vekhjärtad liten varelse. Men olyckan skapar fanatici. Det finns en mycket utbredd sekt som man skulle kunna kalla olycksdyrkare. De göra sitt eget vidriga öde till det enda väsentliga, upphöja det till ett Högsta Väsende, vars tillvaro städse bör predikas. Pärlstickningen på söndagsmorgonen var en dylik predikan. Se min fattigdom! Hur kan man ha samvete att vara lycklig i den värld, där jag lever? Kom ihåg hur klumpigt du bar dig åt, då du ljög för att kunna ge mig en allmosa! Visa mig åtminstone vördnad, ty jag är Olycklig! Att ha det så bra som du är skamligt!

Under denna stumma predikan, maskerad med ett lamt samtal, förflöto tre morgontimmar. Ungdomarna återvände från sjön med badlakan kastade över axlarna. Fru de Lorche synade sitt arbete, smålog, sa: Vet Ingeborg hur mycket jag har förtjänt på de här tre timmarna? Jämnt tjugufem öre! Ungefär samtidigt ropade Kurt från verandan: Vem har tagit mina cigarretter? Det var dyra cigarretter! tjugufem öre stycket! Fru de Lorche betraktade sin värdinna och arbetsgivarinna. Slumpen eller den heliga Olyckan själv hade givit hennes tysta predikan en triumfal avslutning. Hon kände medlidande med den rika och sänkte sakta blicken till pärlstickningen.

Emellertid fortsatte Kurt högröstad och påstridig:

Eftersom ingen annan röker, så har endera Louis eller Sussi tagit dem. Jag vill ha mina cigarretter. På detta bord låg i går kväll en oupptagen ask Sarony. Det är faktum, och jag fordrar förklaring.

Fru Ingeborg visste, att han hellre skulle dö än avstå från en nöjaktig förklaring. Hon steg upp på verandan och berättade att hon givit Larzon cigarretterna. Kurt sa: Gott! Bara jag får veta! Men fästmannen utbrast: Var det så särdeles försiktigt, mamma? Luffare är eldfarliga redan utan cigarretter! Fru Ingeborg svarade snävt: Han behövde dem, han hade astma. Hon gick in i salen för att hjälpa Tysta Marie duka till lunch. Då blandade sig herr Anderssons röst med de ungas ute på verandan. Han berättade att han åter stött på Larzon. Han hade legat i skogen, inte långt från landsvägen, sovande, antagligen dödfull, med en halvtömd literbutelj kärligt tryckt mot sitt bröst. Sannolikt hade han varit i stan och skaffat sig langarsprit. Men varför hade han återvänt? Fästmannen brast i skratt.

Återvänt! Skulle man inte återvända till ett ställe, där man får hundra kronor, snaps och cigarretter? Fråga hellre hur vi ska få honom härifrån! Det går nog inte med mindre än länsman –

Nu uppstod en tvist mellan herr Andersson och fästmannen rörande luffaren. Kurt och Sussi blandade sig inte i samtalet. Fru Ingeborg i salen hörde nästan endast vad fästmannen sa, ty under tvistens gång hetsade han för ovanlighetens skull upp sig och blev högröstad. Herr Andersson förde lågmält och godmodigt frihetens talan. Varför ska en sån där stackars luffare ovillkorligen spärras in? Jo! Därför att han är ett skadedjur! Han skrämmer barn, han överfaller kvinnor, han är ytterst eldfarlig, i synnerhet en torrsommar, då tallskogen är en enda stor bit fnöske. Därpå följde en lågmäld replik från herr Andersson, därpå ett hetsigt och hånfullt utrop från fästmannen:

Ett sånt där kräk! Jag har inte något medlidande –

Först förvånade det henne att höra fästmannen föra lagens och klokhetens talan. Därpå beredde det henne en besvikelse. När någon av ens närmaste plötsligt framvisar ett nytt karaktärsdrag, blir man orolig. Kände jag dig inte bättre, känner jag dig kanske inte alls. Enligt fru Ingeborgs förmenande var fästmannen en godhjärtad, vek, försynt slarver, en snäll gosse – kanske lite väl barnslig. Att höra honom med upphetsad kraftig stämma domdera om länsman och häkte var ungefär lika obehagligt som att höra ett barn svära. Men hon sa till sig själv: Han har rätt. Det vore rysligt om Larzon i fyllan och villan ställde till med någon olycka. Skulden bleve min.

Under intryck av fästmannens röst och ord ändrade hon emellertid snart åsikt. Skicka efter länsman? Ena kvällen sitta och prata helt förtroligt med en stackare, andra kvällen tussa länsman på honom? Ska det vara bra? Till på köpet en gammal bekant, en före detta kamrat –

Nu sa fästmannen – besvarande en sentimental replik från herr Andersson –: Äsch, ett sånt där kräk har inga känslor!

Hur överlägset sagt! Ungefär lika överlägset som: Så lustigt, en vanlig butiksflicka! Kanske kan ett osnyggt

kräk, som super sig full i skogen, vara lika bra som guldkrogarnas välklädda kräk? Inga känslor! Töserna då? Hyste han inga känslor för töserna, som under pilen vid diket väntade på sin lustiga beskedliga pappa-docka, sin levande leksak? Bilden av dessa töser, som hon för säkerhets skull och trots Larzons uppgift gjorde till riktigt små tultor, blev avgörande. Han såg den egendomliga gruppen framför sig: den vilande luffaren med ryggen stödd mot pilens stam, de lekande barnen, de guldgula blommorna på dikesrenen, det glittrande vattnet. I all dess underlighet var tavlan rörande och för kvinnohjärtat innebär det rörande en suverän dispens från klokhetshänsyn. Vem avgjorde om flickorna skulle vänta förgäves på sin pappa-docka? Kanske herr Louis de Lorche? Hur äckligt! Hon fattade sitt beslut: Länsman skulle ej tillkallas, luffaren skulle lämnas i fred.

Sådant var det beslut, hon trodde sig fatta. I själva verket beslöt hon sig för att bli ond. Hos kvinnan ligger beslutsamheten nära vreden. Hon behöver en nypa vrede för att därmed sälta och stärka sin beslutsamhet. Hon säger inte: jag bestämmer! Utan: Nej, nu är det då äntligen min tur att bestämma! Även om hon städse får sin vilja fram säger hon för varje gång: Äntligen, det var då inte för tidigt! Och när nu fästmannen yttrade: Jag tänker inte tillåta – – mumlade fru Ingeborg förbittrad: En sån ton han tar sig! Men den här saken är det då äntligen jag som avgör –

Tyvärr misstog hon sig beträffande själva saken. Hon trodde att frågan rörde sig om en för henne nästan okänd och fullständigt likgiltig man. Emellertid var hon starkt upprörd, och främmande människors vidriga öden röra oss endast i den mån de kunna bli objekt för redan befintliga, kanske under åratal upplagrade känslor. Saken var helt enkelt den, att pastor primarius' dotter, som av nöden deklasserats och av människorna förolämpats, ett kvartsekel senare plötsligt beslöt att återbörda något av den väl skrinlagda bitterheten. Louis de Lorche blev ingalunda slumpvis föremål för utbrottet. Om en vidskeplig människa hittar en hästsko, tillskrives alla lyckliga händelser dess makt. En katts språng över gatan får skuld för olyckorna. Den ovidskeplige hånler åt hästskon, men förblir trogen den gamla övertron på olycksfåglar. Sen den där kom in i firman, går allting bakvänt! Väl att märka: ej blott ärenden, som olycksfågeln handlagt, utan allt. Från och med den dag, då Louis de Lorche kommit in i familjen, hade obehag länkats vid obehag. Den alltjämt omstridda och oroande hattaffären sammanföll med den första bekantskapen. Stridigheterna med sonen hade gått jämsides med svartsjukan på dottern. Man betyder nästan allt för en människa och ingen annan betyder särdeles mycket för henne – en vacker dag betyder en annan nästan allt för den där människan och en själv ej särdeles mycket. Nog känns det snopet. Men man får tugga det i sig och hålla god min, ty det är naturens ordning, livets gång. Om man åtminstone hade den tillfredsställelsen att i intränglingen se en karlakarl, en typ sådan som mannen med halsdukarna. Men ingalunda! Snarare är han ett kräk, en person med mystiska skulder, som man luras att betala. Hans mor är en pretentiös fattiglapp som stickar pärlor på söndagarna för att visa hur otillständigt lyckliga vissa andra äro. Slutligen – sedan Larzon och Andersson luckrat upp minnet och dragit fram i ljuset en mycket plågsam tid, hoppar olycksfågeln rakt in i denna återuppståndna värld och genom att säga: Så lustigt – bara en vanlig butiksflicka! gör han sig till representant för alla de människor, som sett pastor primarius' deklasserade dotter över axeln. Lägger dessutom i dagen sitt bottenlösa förakt för en varelse, som dock förr i tiden var hennes jämlike och kamrat.

Men jag ska lära honom att inte vara högfärdig. Gunstig herrn. Någon gång måste man taga bladet från mun –

Under den rätt långvariga tvisten mellan fästmannen och herr Andersson stod fru Ingeborg i salen, orörlig, med högra handen stödd mot bordet. Till en början var hennes hållning slapp, vilande, huvudet lutat i lyssnande ställning. Så småningom rätade hon upp sig, musklerna spändes; handen stödde inte längre med flatan utan, knuten, med knogarna mot bordet, huvudet tillbakadraget så att ansatsen till en isterhaka putade fram. Den kringtassande Tysta Marie började mumla: Vad är det med henne? Hur ser hon ut? Nu inträdde fru de Lorche följd av Sussi och fästmannen, Kurt och herr Andersson. Alla fem pratade, men de fyra

tystnade genast. Blott den olycklige fästmannen fortsatte att prata och gick obekymrad fram till fru Ingeborg, sägande:

Nog tycker mamma som jag? Är det inte oförsvarligt att låta den där druckenbolten rumstera skogen?

Hon svarade:

Du bör känna drinkares vanor och ovanor bättre än jag. Men jag finner det oförsvarligt att kasta sig över ett stackars kräk bara därför att han inte är lika välklädd som du. För resten hör jag att du riktigt sätter dig på dina höga hästar. Han har inga känslor! För min del tror jag att hans känslor för sina töser är minst lika äkta som till exempel dina känslor för Sussi. I varje fall slår han inte mynt av sina känslor.

När det var utsagt erfor hon samma förnimmelse som en människa, vilken faller från en höjd: först en hjärtkramande skräck, sedan en sorts slapp tillfredsställelse – låt gå, kan inte längre hjälpas! Emellertid makade hon sig ett par steg bort till Kurt. Med vänstra handen grep hon ett fast tag i hans arm och släppte den inte; med den högra gestikulerade hon patetiskt – sannolikt för första gången i sitt liv. Fästmannen, som inte uppfattat eller inte velat uppfatta förolämpningen, yttrade förläget: Ja, de där besynnerliga töserna! Vad har de för glädje av en sådan far? Kanske vore det lika bra –

Hon avbröt honom tvärt, ty nu hade hon funnit den nödvändiga tråden. Kanske är allting lika bra! Denna slappa, vidriga sats var – åtminstone i hennes tankar – fästmannens devis. Hon hade avfärdat den som en ren barnslighet, men nu hade etiketten »kanske väl barnslig» plötsligt sköljts bort. Kan man skänka förtroende åt en fullvuxen karl, som finner det lika bra att vara skurk och hederlig, drinkare och nykter, duglig och oduglig? Det är troligt att luffaren hyllade just sådana åsikter eller åtminstone tillämpade dem i praktiken. Men i detta försvarstal för den stackars Larzon framförde hon den borgerliga moral, som hon själv älskade och ägde: flit, ärlighet, omtanke, sparsamhet. Det händer att försvarsadvokaten prisar sina egna dygder, som om de kunde utgöra en borgen för klientens, en satisfactio vicaria. När åklagaren talar om stöld, rynkar han pannan och blixtrar med ögonen som inför en personlig förolämpning. Den försvarade och försvararen bli identiska. Sålunda höll nu fru Ingeborg sin egen fasta och pålitliga moral som en sköld över syndaren Larzons huvud och förbjöd patetiskt »en sån där lättsinnig goddagspilt som du» att ingripa i den fattige men redlige mannens öde. Hon tillade tämligen sammanhangslöst:

Kom för resten ihåg, att därför att jag betalat dina skulder – av pur barmhärtighet och dessutom trugad av din mor – så har jag därmed inte sagt ja och amen beträffande Sussi!

Förolämpningen mot husets gäst, fru de Lorche, sårade Kurt i allra högsta grad. Han saknade alla förutsättningar att förstå moderns utbrott och hennes plötsliga förlöpning utanför det riktigas gränser förödmjukade honom. Han gjorde en ofrivillig liten rörelse för att lösgöra sin arm. Genast blev moderns grepp krampaktigt hårt. Detta muskelspel mellan mor och son, som till sin innebörd var ganska symboliskt och även ganska tragiskt, upprepades under det följande, alltjämt omedvetet. Emellertid sa Kurt:

Mamma, det är ju inte fråga om Louis, det är fråga om hamnbusen!

Men fru Ingeborg talade för tillfället varken om eller till någon annan än Louis de Lorche. När hon hörde sin klient nämnas vid ett nytt öknamn, tog hon för givet, att det var Louis som utslungat speordet. Därmed kom hon rakt in i cyklonens kärna: den gamla, väl lagrade förödmjukelsen. Framför henne stod representanten för dessa fräcka, slyngelaktiga snobbar, som engång hållit det för artig lek att anställa klappjakt på »en vanlig butiksflicka». Som hon i detta sammanhang näppeligen kunde tala om sig själv, framförde hon än engång Larzon och förundrade sig över att personer, som varit och kanske ännu vore så pass under isen som fästmannen, vågade slå sig för sitt bröst och se ned på en förolyckad. Åter förblandade hon sig själv med klienten och bedyrade, att den ringaste samhällsställning, det tarvligaste arbete vore vida förnämligare än

vissa herrars vinglerier och hemgiftsspekulationer. Hon glömde, att Larzon antagligen sjunkit ännu ett stycke under dessa herrars ståndpunkt, och utbrast: Jag! Jag tog emot honom som en gammal kamrat. (Vilket inte var riktigt sant.) Men jag är ju också bara en vanlig butiksflicka. Jag begriper inte att en herre som du gitter umgås i mitt hus. Och det vill jag säga dig – jag känner mig inte smickrad!

Fästmannen, som mottagit alla dessa skopor än med ett fånigt, förvridet leende, än med allvarlig, förundrad uppsyn, och hela tiden nervöst vridande sina händer, gav nu till ett riktigt nödrop, som för resten klingade ganska barnsligt:

Men mamma, vad har jag då gjort?

Vad han hade gjort? Nu visste hon det. Hon hade inte tänkt på saken förut, men fick nu plötsligt klart för sig, vari hans brott bestod. Och det visade sig, att den innersta kärnan i cyklonen inte var det – omedvetna – begäret att hämnas en gammal förolämpning, överflytta ett mått av sin egen bitterhet i en annans själ. Den innersta kärnan var rädsla. Visserligen inte rädsla för herr de Lorche eller för någon skada, han kunde tillfoga henne, men väl en kvinnlig rädsla för en viss art av grymhet. En kvinna kan vara lika grym som en man, hon kan obarmhärtigt plåga en älskare, en vän, en fiende och njuta därav. Men vad som för henne är alldeles främmande och utomordentligt skrämmande, det är den lidelsefria grymheten. Den grymhet, som kan förmå en man att sitta vid sin väns dörr lugnt avvaktande hans självmord, och sägande till sig själv: kanske är det lika bra att han tar livet av sig. Även bland män är denna art sällsynt – och uppfattas för resten inte som grymhet utan som karaktärsstyrka –; för kvinnor ter den sig som någonting ofattbart och demoniskt, helt enkelt därför att den inte är förknippad med lidelse, blott med resonemang.

Fästmannens beteende mot vännen-självmordskandidaten var alltså kärnan i cyklonens sista och våldsammaste fas. Det var inte längre förargelse, förakt och sårad stolthet som brusade fram, det var rädsla och avsky. Han var en omänniska, ett vidunder. Han var en fullständigt känslolös, en degenererad, en ofullgången. Den som gjort, vad han gjort, är i stånd till allt, som är fegt och hjärtlöst. Hon utbrast: Och till dig skulle jag anförtro Sussi? Tack. Du kan anse den frågan avgjord.

Under cyklonens sista fas blev hennes sinnesrörelse så stark, att det svartnade för hennes ögon. Fästmannen, som stod på ett par stegs avstånd, försvann i ett töcknigt mörker. Hennes sista ord, som inneburo att det hela dock medfört ett beslut, återgåvo henne ett visst lugn. Det klarnade för hennes ögon och vad hon först urskilde och envist betraktade var fästmannens panna. Den var helt betäckt av svettdroppar. Dropparna föllo och nya sipprade fram. Plötsligt blev hon medveten om den hemska kontrasten mellan hennes eget stormande, lidelsegalna, obarmhärtiga ordsvall och denna tysta, ödmjuka bön om förskoning. Hon tänkte: Finns det någonting ohyggligare än att tappa förnuft och besinning! Vad allt har jag sagt?

Samtidigt hörde hon Sussis röst tätt intill sig:

Mamma, nu får du inte säga ett enda ord mer.

Modern spratt till. Får? Vad vågade hon säga? Vågade hon förbjuda sin mor? Sannerligen var hon inte färdig att släppa lös en ny storm! Hävda sin auktoritet, upprätthålla sin myndighet, inte låta sig kujoneras – allt det där. Men när hon nu varsnade ett litet uppåtvänt, bedjande, vitt ansikte med skälvande läppar, föll hon ihop. Inte kroppsligen visserligen – stod alltjämt lika rak och stel med spända lemmar. Men denna våldsamma och plågsamma scen, som herr Andersson bevittnat hopkrupen nästan till ett klot, fru de Lorche orörlig, blind och döv, fullständigt omedveten, Kurt alltmera plågad och alltmera stram, Sussi alltmera plågad och alltmera nedbruten, denna scen slutade därmed, att fru Ingeborg kysste bort tårarna ur dotterns ögonfransar.

De satte sig till bords. Tysta Marie tassade omkring dem mumlande: vad har hänt? – begrip det! – vad har

hänt? – begrip det!

Plötsligt böjde sig fru de Lorche fram över bordet, log, sa:

Kära Ingeborg, ett sånt här litet oväder rensar luften. Inte sant? Någon gång måste man verkligen taga bladet från munnen –

Fru Ingeborg böjde sig i sin tur fram och strök fru de Lorches kind. En tacksägelse. Så småningom började de tala om ditt och datt.

Julias andra fest.

Trots den hastiga försoningen förblev stämningen tryckt. Det

finns utbrott, som rensa luften; det finns utbrott, som ladda den med än mera kvalm. Under ett par timmar såg det ut som om den vackra sommarsöndagen måste räknas bland de förspillda. Sen kom Julia.

Hennes ankomst väckte mer bestörtning än glädje. I köket hotade man med strejk. Fru Koerner kom nämligen inte allena. I tre väl fyllda bilar rullade hon och hennes följe upp på gårdsplanen, signalerade livligt med lurarna. Efter ett kort, förstulet familjeråd bakom förstudörren trädde fru Balzar, förtvivlad men leende, ut på planen och hälsades av sin väninna med en omfamning. Fru Ingeborg viskade i hennes öra: För all del, laga att ni kommer i väg! Jag har inte mat åt er. Varpå fru Koerner, vänd mot sitt följe, utropade:

Här bor snälla och vänliga människor! Här ska vi ha trevligt! Fru Balzar bjuder oss alla på middag.

Fru Balzar störtade tillbaka till köket, och fru Koerner började organisera och exersera sitt följe. Det var mer än vanligt ungdomligt: tre nybakade underlöjtnanter, en fänrik, två rika köpmanssöner och en vetenskapare i studentmössor, en adertonårig skald, vars produktion inskränkte sig till svärmiska blickar ur vackra ljusblå ögon, samt slutligen och för ovanlighetens skull tre flickor i åldern 16–19. Flickorna voro släktingar till fru Koerner, döttrar av en gammal lågadlig godsägarsläkt i Småland. De tillhörde den sällsynta ungflickstyp, som kan vara på engång blyg och glad, vördsam och vänlig, starkt erotisk och följaktligen kysk, stursk mot närgångna pojkar och svärmisk med den försynte. Fru Julia hade ’fått dem på halsen’ och behandlade dem med fullständigt exemplarisk moderlig stränghet.

Ryktet visste förmäla att den stora skådespelerskan efter en stark själskamp åtagit sig en roll, som beträffande åldersläget låg ett decennium över hennes eget. För skådespelerskan är det en allvarlig sak att »spela gammal». Man skildrar inte den gamle utan att själv bliva gammal. Inte ens en dålig skådespelare utför konststycket, långt mindre en god. Visserligen är åldrandet blott tillfälligt, men vem vet om inte någon liten rynka kan gömma sig kvar i den mjälla huden! Eller i själen. Fru Koerner, som aldrig gjorde medvetna förstudier, hade dock redan tagits i besittning av sin roll. Sålunda omgav hon sig med en ljusgrön ungdom för vilken hon knappt kunde hysa annat än moderliga känslor. Då hon varsnade sin favorit, tjugufemåringen Kurt, ropade hon: Kurt, min älskling, kom och giv din tant en kyss på kinden! Sussi hälsade hon med en snäv nick och anmärkningen: Är inte den där kjolen väl kort? (Den var ovanligt lång.) Fästmannen, som hon såg för andra eller tredje gången, klappade hon med två fingrar på kinden, sägande: Du ser ju duktig ut, min gosse! Hennes livlighet var dock inte mindre än vanligt – även gammalt folk kan vara livligt – och truppen sattes i stark verksamhet. Möbler, som brukade stå inne, flyttades ut, och möbler, som brukade stå ute, flyttades in. Bersåer och rabatter fingo ett delvis ändrat utseende; smärre träd fälldes och placerades på lämpligare ställen. Sedan scenen sålunda omdekorerats, tog hon sina flickor med sig till sjön för att »löga sin gamla kropp» – dock först sedan hon strängt tillsagt sina gossar att ej nalkas stranden. (Hennes ideal i fråga om badliv var eljest Deauville.) Från badet begav hon sig till köket, där fru Balzar förde fruktlösa underhandlingar med en uppretad köksa och en gråtmild husa. Förvånad utbrast fru Koerner: Ingeborg! Du

tvistar med ditt tjänstefolk? I mitt hus skulle dylikt sluta med ett par duktiga örfilar! Pjäsen var nämligen en gammaldags pjäs och hon ämnade inte göra några eftergifter åt de lägre klassernas arrogans. Flickorna tappade dragen, då de hörde slika ord utslungas mitt i ett demokratiskt tidevarv. Men eftersom den stora skådespelerskan i ett halvt dussin upplagor beklädde deras sovkammarvägg och eftersom de på hennes baksida brukade sända »kära hälsningar» till släkt och vänner i landsorten, kände de bergfasta principer vackla och störtade huvudstupa till fiskar Öhman och andra matkällor. Fru Koerner hade åstadkommit en visserligen mycket tillfällig återgång i släktets demokratisering. Nöjd härmed slog hon sig till ro bredvid fru de Lorche, som hon såg för första gången, fattade hennes hand mellan sina och mumlade rörd: Ack vi båda gamla –

Strax därpå upptäckte hennes kvicka ögon den vitskäggige herr Andersson, som förskräckt gömt sig i en berså. Van att förknippa vissa typer med viss rekvisita, tog skådespelerskan för givet att en vitskäggig gubbe måste äga och traktera en fiol. Hon gissade rätt! Herr Andersson ägde en fiol, men med fullt berättigad blygsamhet brukade han fila sina strängar blott i skogens ensligaste enslighet. Nu tvangs han att uppträda. Ungdomen skulle dansa, ty all gammaldags ungdom dansar så snart den kommit ut på landet. De unga herrarna, som tillbragt hela natten vid glaset och som följaktligen älskade fredlig vila, förklarade enstämmigt, att man inte kunde jazza på planen. Jazza? upprepade fru Koerner förvånad, som om hon aldrig förr hört det besynnerliga ordet. I hennes ungdom dansade man vals, polka, hambo, mazurka. Om dessa danser visste ynglingarna ingenting annat än att man bör akta sig för dem när man har kopparslagare. De suckade tungt, och Kurt sa: Det är synd om dem; låt oss ge dem lite whisky. Men den obarmhärtiga gammaldags ande, som flugit i skådespelerskan, svarade: Whisky! Inte för mina pojkar. De är tacksamma för saft och vatten, och vill de inte dansa, så ska vi leka springlekar. Då överlämnade ynglingarna sina själar åt en slö lydnad och sina kroppar åt de tre smålandstöserna, som verkligen kunde de gamla danserna och som skötte sina kavaljerer flinkt och behändigt. En av löjtnanterna bjöd upp fru Koerner. Kanske var inte heller hon alldeles fri från kopparslagare; i alla händelser smålog hon vemodigt och svarade: Tack, min gosse – om jag varit tio år yngre! Men bjud upp tante Ingeborg –

»Tante» Ingeborg kom just från köket ut på verandan. Hon var i misstämning, men åsynen av den dansande ungdomen stämde plötsligt om henne. Så trevligt! Vad de ha roligt! När nu kavaljeren bugade för henne och fru Koerner från sin bänk uppmanade henne att dansa, blev hon visserligen en smula bestört och utropade: Nej, men Julia! Ska jag dansa nu igen? Minnet av Julias fest och den gasförgiftade italienaren var alltså så livligt, att hon tyckte sig ha dansat helt nyligen. Emellertid fattade hon kavaljerens arm, och då hon upptäckte att smålandstöserna vore i färd med att lära sina kavaljerer hambo, blev hon pigg på saken. Gäller det att lära ungdomen en god, men glömd gammal dans, får farmor själv kvicksilver i benen.

Människan, som glidit in i medelåldern, råkar så småningom i ett egendomligt förhållande till sin kropp. Den unge identifierar sig helt med kroppen. Skriver (eller tänker) han reflexionspoesi brukar han apostrofera sin själ som en främling. Själen är för honom en varelse som han själv, alias kroppen, har att bära, vårda, odla, rentav dyrka och lyda som ett högre väsende. Den åldrades förhållande till kroppen liknar den unges förhållande till själen. Förnimmer han obestämda kroppsliga smärtor, tar han sig gärna med båda händerna om bålen och säger: Hur är det med dig, gamle gosse? Det är inte sig själv han tilltalar i andra person, det är sin kropp han duar. Han betraktar honom som en gammal bekant, vilken han då och då träffar: ibland framför spegeln, ibland i badet, ibland vid bordet. Med bekymrat, men svalt intresse följer han vännens långsamma, ofrånkomliga förfall, iakttar hur glansen över hår och hud mattas, hur de smidiga lemmarna stelna, styrkan avtar. Han suckar och återvänder till sig själv och sina tankar, sitt arbete. Å andra sidan gläder han sig på ett ganska barnsligt och lustigt sätt, när vännen-kroppen visar sig äga i behåll vissa ungdomliga färdigheter. Över ynglingens idrottstävlan glänser ofta ett starkt patos. Han för fram sig själv, han är sin kropp, och frågan om seger eller nederlag avgöres under andlös spänning. Old boys tåga in på arenan med avsiktligt komisk värdighet och förlägna leenden i mungiporna. Nåja, mitt herrskap, ni ska inte

få se någonting särdeles märkvärdigt. Vi komma här med våra gamla hundar. Vi fick dem när vi föddes. Nu är de gamla. Man kan inte begära, att de ska hoppa särdeles bra, men man ska kanske få se, att de hoppa bra för sin ålder. Så säger man och låter den gamla hunden hoppa. Här glänser intet patos. Det är inte vi, som tävla, det är våra gamla hundar. Ett skämt blott! Men innerst inne gömmer man dock en viss spänning. Ty hoppar hunden för sin ålder bra, så tör det betyda att han har än en tid att leva. Och hur överlägsna vännen-kroppen vi än må bli, hur främmande – skilsmässans dag frukta vi dock. Därför händer det att en gammat excellens blir mindre stolt och glad över en diplomatisk seger än över upptäckten att han alltjämt kan hoppa kråka. Att en biskop och en domprost efter slutat kapitel draga en kroppslig fingerkrok med större energi än nyss den andliga. Och att en gammal kvinna, mor till vuxna barn, plötsligt kan finna ett oemotståndligt nöje i att övertyga sig själv och andra om sina vadors spänstighet, sina knäns böjlighet, sin båls smidighet och sina armars styrka.

Alla dessa lyckliga egenskaper framvisade fru Ingeborg under det hon lärde de unga kavaljererna dansa hambo. Till en början osäker på sin kropp och smått skamsen över att hon, gamla människan, flängde omkring, greps hon snart av kroppsrörelsens eggande feber. Kinderna blomstrade, ögonen tändes, skrattet kvällde oemotståndligt fram, då unga händer grepo henne kring midjan. Fru Koerner råkade i extas. Du är underbar! skrek hon. Du är femton år! Pojkar, titta då på hennes ben! Se såna vador! Smidig som en flicka! Krama henne från mig! Kyss henne! Å, ni sömniga tummelunsar, jag önskar jag vore pojke! Med dylika utrop skärrade hon i sin tur upp ungdomen. De fingo klart för sig, att denna medelålders, ståtliga dam i själva verket var ett under av kroppslig fägring och färdighet. Den grå bakrusdimman lättade plötsligt, pojkaktigheten tog ut sin rätt och de slogos som valpar om en dans och nöjet att få krama henne. Allt under det att den vitskäggige gubben, darrande av rädsla att spela falskt, filade fram den ena tonen falskare än den andra, flög fru Ingeborg ur famn i famn, den ena ungdomligare än den andra. Den blåögde skalden, som gång på gång knuffats undan av starkare kamrater, lyckades äntligen fånga henne, men knuffades åter undan av fästmannen. Hans leende lyste av beundran. Nej, nu måste min vackra mamma dansa med mig! Han tog henne om livet. Hon pustade ut och sa: Låt mig vila ett ögonblick! Det var skönt att stå stilla ett slag. Från skogskanten kom en ganska stark bris, kryddad med doften av heta barr och kåda. Mellan vassarna vid bryggan skummade sig vattnet vitt. Hon tänkte: Han är i alla fall bra snäll, som inte är ond på mig. Hon klappade honom på kinden och sa: Du är en snäll pojke. Jag ska aldrig gräla på dig mer!

Under det att hon dansade med fästmannen, upptäckte hon Kurt sittande på bänken bredvid fruarna Koerner och de Lorche. Hon log mot honom och nickade, men han nickade inte tillbaka. Hans panna var rynkad, munnen smal. Han tänkte: Varför ska mamma flänga omkring med de där pojkvalparna? Det är ju bara obehagligt. Först lever hon rövare med de Lorche som om hon vore tokig. Sen gör hon så här. De där lymlarna skratta åt henne.

Barn vilja i sina föräldrar se den utkristalliserade makten, klokheten, värdigheten. Varje far är en världsskapare, en jätte, som på sina skuldror bär alltet. Vacklar han, vacklar världen. Denna pyramidala övertro avtar dagligen – man kan nästan säga från minut till minut – med barnets tillväxt, men betydligt långsammare som känsla än som tanke. Femtonåringen hyser i regel inga överdrivna föreställningar om sina föräldrar. Likväl känner ännu tjugufemåringen ett smärtsamt styng i hjärtat, när mamma »bär sig dumt åt». All högspänd kärlek är förenad med alltför stora fordringar på den älskade. Ingen annan än den i sin mor fanatiskt förälskade Kurt kunde finna någonting klandervärt i hennes uppträdande. Den alltför fordringsfulla kärleken är den drivande kraften i mänsklighetens utveckling. Säkert var den man förälskad som först kom på den besynnerliga och orimliga tanken, att människan bör vara god. Detta den alltför fordringsfulla kärlekens påfund ha betytt mer för mänskligheten än alla vetenskapliga upptäckter sammantagna. Den store och i sanning alltför fordringsfulle älskaren Kristus skapade det moderna samhället, som i en mycket långsam, trevande och osäker takt söker förverkliga en del av hans ideal. Å andra sidan alstrar den alltför fordringsfulla kärleken fanatism, intolerans. Det milda överseendet är den lågspända kärlekens makliga och

föga mäktiga dygd. »Förståelse» för fel och brister är vanligen tecken på degeneration, nedåtgång, vandring hän mot den stora vilan eller mot det kaos, som kan betecknas med den de Lorcheska satsen: kanske att allting är lika bra.

Kurts surmulenhet hade dessutom en annan orsak. Trots sina tjugufem år och tack vare sin starka förälskelse, stod han alltjämt i ett barns beroende till modern. Säkerligen hade han själv god lust att leka med sin ungdomliga omgivning, enkannerligen den kvinnliga – smålandstöserna, Julia – jaga, fånga, famna, symbolisera lustans handlingar i en förstulen kyss. Dylika naturliga drifter åtföljas endera av den vuxnes besinning (det är orätt, opassande, kan få tråkiga följder) eller av barnets omedvetna begär att övervakas, skyddas mot sin egen dumdristighet och oerfarenhet. Enligt Kurts visserligen outtänkta åsikt borde han själv ha lekt som en tok och under leken känt moderns kloka, övervakande blick. I stället var det hon som lekte! Ungdomen pinas i regel av att se en åldrad nalkas eller överskrida gränsen för dess eget lättsinne, självsvåld, lek. En genialisk och fanatiskt beundrad historielärare samlar sina lärjungar till ett aftonsamkväm. För att roa sällskapet söker en spjuver bevisa att Napoleon aldrig existerat. Det befängda tilltaget väcker alla pojkaktiga förstörelseinstinkter, all barnslig pajasambition. Kvickheter och dumheter hagla om varandra. Läraren sitter där med sitt tunga gamla huvud stött i handen, först överlägset tankspridd, så småningom road, intresserad, gripes själv av ett goliardiskt lättsinne, en pojkaktig äregirighet att vara »urfånig», får lysande ögon, skälvningar i hakan, börjar under stamningar och återtagningar (ty hans hjärna är inställd på arbete, ej på lek) framföra ett bevis för Napoleons icke-vara. Av artighetsskäl mottages beviset med starkt jubel, och en del av pojkarna känna sig smickrade, men resten och just de, som hålla mest av honom, tänka: Att han gitter – så obehagligt att höra honom prata strunt – usch! Bakom denna ungdomens stränghet gentemot den åldrades »återfall i barnslighet» ligger dess hemliga förhoppning, att åldrandet skall medföra en utveckling som gör livet meningsfullt, allvarligt, »värt att leva». En bland ungdomens farligaste fiender är som bekant föreställningen att livet är »meningslöst».

Då fästmannen slutat sin dans, anfölls fru Ingeborg åter av den efterhängsne blåögde. Men hon gjorde sig lös och sprang tvärsöver planen fram mot Kurt, som satt där surögd, då och då lyftande ögonen till en snabb, trumpen, förbittrad blick på modern. Han såg henne komma springande glittrande glad och soligt vänlig, och han greps av en på samma gång ilsken och räddhågad lust att såra och bestraffa henne. Ur bröstfickan tog han upp en anteckningsbok och började klottra siffror på måfå. Då fru Ingeborg på avstånd ropade: Kom Kurt, låt oss dansa ett tag! muttrade han: Tack, men jag håller på med en kalkyl. Och då hon tydligen inte uppfattat orden skrek han vresigt som en barnunge: Kan jag inte få vara i fred, när du ser att jag räknar! Fru Ingeborg hann knappt bli förbluffad, förrän den efterhängsne blåögde slagit armarna omkring henne och börjat dansen. Fru Koerner däremot begärde en förklaring. Varför ville han inte dansa med sin mamma? Kurt adderade, multiplicerade, dividerade meningslösa tal och muttrade, en smula förlägen: Man kan ha allvarligare att tänka på än sånt där förbaskat fläng! Fru Koerner utbrast: Kyss mig! men återtog genast sitt värdiga sätt och yttrade till den något förundrade fru de Lorche:

Kära vän, är det med er som med mig att ni älskar ungdomen? Jag tycker om den placerad som staffage här och var i landskapet. Den är till för att vi gamla ska ha någonting behagligt att titta på de stunder vi inte arbeta eller grubbla. Se på gossen bredvid mig, där han sitter och leker så stillsam och med viktig min? Är han inte söt, rörande och roande? Men nutidens fjäsk för ungdomen kan jag inte tåla. Den skall statistera, den bör aldrig få verkliga roller, än mindre huvudroller. Nutidens människor missförstår ungdomen. Den tänkes kunna tänka, vilket är ett alldeles förbannat misstag. Först vid trettio–trettiofem år börjar den tänka, vid fyrtio–fyrtiofem utveckla sig, omkring femtio blir den människa ifall den är avsedd att bli människa. Ungdomen skall äta, sova, leka, läsa läxor, passa upp och utföra en del grovsysslor. Nu uppträda tjuguåringar som medelåldersmän. Det blir teater, min söta, dålig teater! Man ska inte sammanblanda åldrarna. Att göra en pojke till kamrat med en vuxen är säkert värre än att plöja med en åsna och en oxe, vilket dock Skriften strängt förbjuder. Jag klandrar mindre att gammalt folk ibland försöker vara så där lite

barnsliga, ty barnslighet bevarar hyn fräsch och motverkar besvärande fetma. Men fy för de unga, som vilja spela gamla! Dem ha vi att tacka för många jäkla fiasko, som vårt klot på sistone måst uppleva. Dem skola vi näpsa, håna och tillhuta. I riksdagen skola vi invälja män mellan femtio och sjuttio år. Barnets Århundrade skall avskaffas och Ellen Key brännas. Med våra barn ska vi leka den goda gamla leken »pappa, mamma och barn» tills vi själva blivit så urgamla att vi åter kunna uppträda i ingenue- och barnroller. Och nu, min söta vän, kommer äntligen maten, som jag hoppas skall vara riklig och god. Eljest skulle det reta mig att jag stannat på detta tråkiga ställe, där en ouppfostrad och tölpig pojke fördärvat mitt briljanta humör. Och här ska du ha för att du inte dansade med din förtjusande mamma och sa nej till en dam som täcktes bjuda upp!

Så sägande ryckte hon anteckningsboken ur Kurts hand, slog honom på örat med tingesten och kastade den så långt bort hon förmådde. Den förbittrade Kurt sa till fru de Lorche: Bliv inte rädd! Hospitalsdoktorn försäkrar att hon är alldeles ofarlig. – Emellertid dukades maten fram på verandan. Brisen hade friskat i, verandagardinerna spändes och smällde som segel, fruntimmersbenen skulpterades fram ur de vita, kjolarna, bordduken hotade att flyga bort med hela härligheten. De heta unga kropparna avsvalkades, men munterheten svalnade inte. Lek och mat är oemotståndliga makter, och de unga herrarna buro med glatt jämnmod att den stränga fru Julia förbjöd dem snapsen. I sin moderliga godhet bredde och sovlade hon elva utsökta smörgåsar åt »sina småttingar», men när hon skulle dela ut dem, ångrade hon sig och åt upp flertalet själv. Kurts surmulenhet tinade bort och han bad sin mor om förlåtelse genom att ge henne en knuff i sidan, mystiska blinkningar och förfärliga grimaser, vilket allt betydde och uppfattades som: vi är buss, inte sant? Men plötsligt fick hans ansikte ett utomordentligt barskt och förbittrat uttryck. En främmande roddbåt hade landat vid Sommarros brygga och de ombordvarande, två karlar och fyra flickor, stego långsamt och tveksamt i land. Antingen hade den växande sjögången drivit dem i nödhamn eller tänkte de taga en ginväg någon vart över Sommarros ägor. Egentligen hade Kurt ingenting emot dylika förbipasserare, tyckte tvärtom i själ och hjärta, att de utgjorde en trevlig omväxling i den lantliga enformigheten. Men i en olycklig stund hade en kringvandrande försäljare lockat honom att köpa en liten vit emaljplåt med inskriften: Landning förbjuden. Tingens makt över sina ägare är avsevärd. En herre, som får en dyrbar snusdosa, blir lätt snusare. Vill man förföra en liten oskuld bör man ge henne en praktfull solfjäder – snart ska hon vara bra kokett, det lilla våpet! Sedan Kurt köpt plåten måste han sätta upp den, och sedan han satt upp den måste han hävda dess och sin auktoritet. Alldeles som då parlament, ständigt utsatta för fatala distraktioner, votera besynnerliga lagar, som sedan under årtionden med möda och kostnad upprätthållas utan att någon vet varför! Eftersom Sommarrobryggan låg väl till för många förbipasserande och eftersom plåten var mycket liten och oansenlig, måste Kurt så gott som dagligen föra en eller annan brottsling tillbaka till bryggan och i förolämpad ton fråga: vad har ni era ögon till?

Även nu klev han med en polismans tungt beslutsamma gång och hållning fridstörarna till mötes men hejdade sig på halva vägen och fick i detsamma en mera inspirerat martialisk hållning. Han lyfte högra handen och pekade på de annalkande flickorna med en gest à la Molins Karl XII, hans ansikte strålade av nöje och stolthet och han ropade över axeln upp mot verandan: Mamma! Titta! Det är mina hattar. Nu har de kommit ut i skärgårn! De fyra flickorna blevo ännu mera tveksamma i sin gång, trodde sig kanske beskyllda för stöld. Sanningen att säga skulle ingen människa falla på den idén att stjäla de förfärliga skrållor, som klädde deras stackars huvuden. Den eländigaste produkt har, så länge den är alldeles ny, ett visst värde: nyhetsvärdet. Fräschören mutar ögat, färgsammansättningens odämpade bjärthet gör smaklösheten så förbluffande att man tar den för pikanteri. På samma sätt kan en människa, som för en oriktig saks talan, till en tid bluffa sina åhörare genom att utskrika i stället för uttala sina argument. Så länge de stodo i skyltfönstret hade de Kurtska »färgglada» hattarna så att säga utskrikit sina falska behag: nu viskade de snart urblekta färgerna, de slankiga stommarna om skam och nesa. Emellertid åsåg Kurt med stort välbehag hattarnas förbimarsch och följde dem med blicken tills de försvunno vid husknuten. Givetvis ville han inte neka dessa hattars bärare och eskort fri väg, och när han åter steg upp på verandan upprepade han

självbelåtet: Jaha, det var mina hattar. Alla fyra! Jag kände igen dem. – Känner igen! utbrast fru Koerner. Vem känner inte igen firman Balzars välgjorda arbete, förfinade smak och redbara varor? Hade du ett uns heder i kroppen skulle du gå land och rike runt och köpa igen dessa rysligheter, som du lurat på hundratals fattiga flickor och som fördärvat deras sommar och satt en fläck på Stockholms fägring. – Ja, de välsignade hattarna! suckade fru Ingeborg, plötsligt tyngd av tråkiga minnen. Men Kurt stramade upp sig till en merkantil upphöjdhet över etiska och estetiska hänsyn. Han sa: Affären var god; såna ska vi göra många! Fru Ingeborg drog upp ögonbrynen högt i pannan och mumlade: Såå? Tro det –

Nu tog fru Koerner avsked, sägande: Tante Ingeborg kan vara trött på er bråkstakar, och sen vi nu fått mat i magarna ska vi tacka och gå. Kära Ingeborg, det här har varit, en av de angenämaste dagarna i mitt liv! Vad det ändå är roligt att vara på landet! Och dina barn är riktigt söta: särskilt äldste pojken med sitt fina sätt och sin goda smak. Han blir en hjärtekrossare då han blir stor. Och nu, mina ungar – bocka och nig för tante Ingeborg!

Pösande av modersstolthet tågade hon, följd av sin tropp, ned till bilerna, stuvade in sällskapet under ideliga förmaningar, blev bestört då hon upptäckte att ena smålandstösen tappat klacken, grälade på äldste löjtnanten därför att han fått en blåbärsfläck på sina nytvättade vita byxor, och satte sig äntligen vid ratten i främsta bilen. Så långt kommen vinkade hon till sig fru Ingeborg, lade armen kring hennes hals och viskade i örat: Ingeborg, du var gräsligt söt, då du skumpade omkring som en ung kviga! Klumpig och dum och förtjusande! Jag – älskar – dig! Farväl! Smällde en kyss på kinden, höjde handen och ropade: Barn! Kasten ännu en blick omkring eder! Så här ser den så kallade bondvischan ut! Jag tror inte att vi återvänder i brådrappet, nej inte så länge det finns baler, barer och bio i gamla Ekis! Rullade därpå bort med sitt följe.

Familjen Balzar sjönk ned på verandatrappan och domnade sakta bort i den angenäma dåsighet, som vanligen infann sig efter ett längre eller kortare möte med den stora skådespelerskan. Tystnad rådde, undantagandes några matta frågor från fru Ingeborg. Kunde inte Kurt och Louis ställa lite i ordning? Det såg så skräpigt ut. Kunde de inte flytta in möblerna? Fästmannen mumlade: Jo visst, mamma, strax – men rörde sig inte ur fläcken. Han satt överst på trappan med Sussi bredvid sig och hennes hand i sin. Nedanför dem sutto fruarna Balzar och de Lorche, den senare med pärlstickning. Nederst sutto Kurt och herr Andersson, benen högt uppdragna, huvudena hängande mellan knäna. Timman runt solnedgången dåsades bort i slöhet. Så kom Tysta Marie ut på verandan, tassade ett par slag av och an och muttrade: Jag begriper inte – var kan det komma ifrån – jag förstår inte jag – Ingen fäste sig vid hennes mutter. Hon gick men återvände efter en kvart och muttrade detsamma: jag begriper inte jag – Försvann åter.

Plötsligt började Sussi dra några korta, hastiga andedrag, satt ett ögonblick tyst med återhållen andedräkt, viskade något till fästmannen. Han reste sig hastigt men ljudlöst, stod uppsträckt, lång och smal, med ögonen spelande till höger och vänster i det långa, smala ansiktet, tog trappan utför i ett vigt språng, rusade ut på gårdsplanen, tvärstannade och stirrade upp mot himlen. Herr Andersson reste sig långsamt, lade händerna på ryggen och vankade bort till husknuten. Han vinkade åt fästmannen och båda försvunno på andra sidan gaveln. Nu lyfte Kurt sitt djupt nedböjda huvud och vädrade som nyss Sussi. Så vände han ansiktet upp mot modern, därpå upp mot himlen. Ett stort, av vinden nästan sönderrivet och snart i små gråsvarta tussar upplöst moln gled, bakifrån kommande, fram över husets tak. Kurt vände sig åter mot modern och gav henne en egendomlig blick, som uttryckte en blandning av medlidande och förargelse. I nästa sekund hade han försvunnit, lika tyst som de andra. Strax därpå hördes Sussi ringa i telefon.

Detta tysta försvinnande visade, vilket starkt intryck morgonens våldsamma uppträde gjort. Om fru Ingeborg nöjt sig med att förbjuda länsmans tillkallande, skulle ungdomarna nu med en mun ha ropat: Det brinner i skogen! Och kanske tillagt: Där ser mamma! Varför fick vi inte hämta länsman! Deras tystnad var en starkare, mera hotfull förebråelse, en efterverkan av hennes måttlösa utbrott. Fru Ingeborg rodnade långsamt: när blodvågen stigit upp till hjässan, sjönk den åter sakta, lämnande ansiktet nästan vitt. Fru de

Lorche stoppade pärlstickningen i väskan och sa i det hon betraktade fru Ingeborg bekymrat leende: Ja, kära vän, Louis hade kanske ändå rätt? Det går inte an att vara för ömhjärtad mot sådana där ansvarslösa varelser. För resten – tillade hon tröstande – vet vi ju inte ännu, att det är hans fel. Kanske är det inte ens skogsbrand, fast det luktar så. Men nu måste jag gå om jag ska hinna med niotåget. Och senare vill jag inte fara. Portvakten ser så förargad ut, ifall man kommer mycket sent.

Portvaktens missnöje betydde för henne mer än den fara som hotade vännerna. Det var inte själviskhet, det var fattigdom.

Skilsmässan börjar.

Snart fick man klart för sig att branden uppstått unge-

fär samtidigt – eller med endast korta mellantider – på minst sex olika ställen. Det var således inte fråga om vådeld. Visserligen kunde slumpen ha spelat in, så att t. ex. luffarens vårdslöshet skapat den första eldhärden, ett söndagssällskaps slarv den andra. Men slumpen kunde näppeligen ha placerat en försupen luffare och fem slarviga sällskap söndagsfirare på en och samma timme och kvadratkilometer. Den starka brisen smälte snart samman de sex småeldarna till en mäktig brasa i den täta, fnösktorra ungskogen, vars nedhängande grenar bildade en brygga från markens brinnande ljung och ris till trädtopparna. Brisen mojnade strax efter solnedgången, men branden var redan omfångsrik nog att mata sig själv med starka luftdrag. Till en början bredde den sig med ungefär lika hastighet i alla riktningar, nådde i norr en äng, där den antände en lada och en ladugård, tog efter ett par timmar starkare fart i västlig riktning, hotande ett sommarhem för tuberkulösa barn, vände efter ytterligare ett par timmar mot söder, mot Sommarro och dess grannar.

Kurt och Louis mötte fienden med svaga krafter: ett halvtjog unga och medelålders fiskare, ungefär lika många skröpliga gubbar, några stadsherrar, som blott teoretiskt kände sågens och yxans rätta bruk. Först vid midnatt kom en första, för resten alltför obetydlig undsättning från staden, en andra, mera tillräcklig, sex timmar senare. Under den första timmen kom Kurt tvenne gånger tillbakarusande för att telefonera med sin kasärn. Fru Ingeborg satt hopkrupen i en av verandans korgstolar. Han såg henne inte. Första gången vågade hon inte tilltala honom, men andra gången fattade hon mod och ropade, då han sprang förbi: Kurt, kan jag inte göra någon nytta? Han gav henne en hastig, sneglande blick, svarade: Du? Jo, du kan hålla dig hemma! När han efter telefoneringen åter passerade verandan, mildrade han snäsan genom att tillägga: Jag menar att du kan samla ihop silver och värdesaker. Ifall vi skulle bli tvungna att utrymma huset.

Emellertid kunde hon inte stanna hemma. Hon var ensam med Tysta Marie, som brummande irrade omkring i huset, lyftande på möblerna, utdragande byrålådor, öppnade skåpsdörrar, snokande i alla vrår, antagligen i en förvirrad avsikt att börja räddningsarbetet. De båda tjänstflickorna hade sänts ut i bygden för att om möjligt uppbåda mera manskap och gingo som bäst från kaffekopp till kaffekopp, själaglada och stolta över en uppgift och ett förtroende, som de sveko, i det de ersatte en budkavles snabba färd med en serie kafferep. Sussi hade försvunnit utan att säga ett ord till modern. Vad hade hon för sig? Naturligtvis deltog hon på något sätt i arbetet. Skulle alltså fru Ingeborg, upphovet till olyckan, ensam sitta med armarna i kors? Branden, den tysta beskyllningen, att hon hade förorsakat den – en beskyllning, som hon godkände – klubbade i förstone fullständigt ned henne. Hon kände sig maktlös, brottslig, rädd. Men ur en dylik djup depression springer självkänslan upp plötsligt och till stor höjd. Svaghetskänslan är fysiskt plågsam. Man vet att det står illa till, men man känner på sig, att det inte är så farligt som man tror. Det är snarare kroppen än själen, som fattar mod. Därför kan man få se mycket skarpsynta och besinningsfulla personer i en förtvivlad situation plötsligt gripas av en glad tillförsikt, som snart visar sig vara fullständigt oberättigad. Fru Ingeborg sa till sig själv: Naturligtvis kan jag göra nytta! Bara jag aktar mig att gå i vägen för de andra – Visserligen ägde hon ingen erfarenhet av skogsbrand, men hon hade hela sitt liv visat rådighet och

beslutsamhet, värdefulla egenskaper i alla situationer. Hon visade dem även nu, i det hon hastigt tog av sig kjolarna och iförde sig herr Anderssons overall. På fötterna satte hon ett par tjockbottnade kängor, Kurts, betydligt för stora men förträffliga för den, som skall beträda brännande mark. Slutligen beväpnade hon sig med en stor kvast på skaft, som hon fuktade i vattenhinken. Hon hade nämligen hört att man »slår ut» elden i gräs och ljung. Så praktiskt utrustad drog hon åstad, manhaftig, modig och nästan glad samt lika väl ägnad att bekämpa elden som vilken barnunge som helst.

Hon hörde yxorna gå i ungskogen och höll själv kurs till höger därom för att undvika manskapskedjan som arbetade mellan branden och Sommarro. Hon trodde, att hon gick jämsides branden, men i själva verket avlägsnade hon sig från eldhärden. Det susande, fräsande, ibland smattrande dånet avtog i styrka. Hon tänkte: Kanske ha de redan fått bukt med elden: det var nog inte så farligt, som de sa. Hon började se sig omkring och märkte en ovanlig rörelse i det natttysta halvmörkret, som glimtvis rödfärgades av den flammande toppelden i ungskogen. Råttor i skockar kilade fram över gråmossan, ekorrar kastades som bollar från den ena sviktande grenen till den nästa, hejdade sig ett ögonblick upprätta, med tassarna tryckta mot vita bröst, smackade, fortsatte. Hon skrek till då en hare plötsligt spratt upp mitt emellan hennes ben och i ett flygande skutt försvann. Hon tänkte: Det här är intressant. Så mötte hon en räv. Han stod framför henne på ett par, tre meters avstånd; han tittade på henne och hon på honom. Hon nickade åt honom. Han vände. nosen i riktning mot branden, vädrade, gled utan brådska vidare. Hon tänkte: Men det här är ju riktigt lustigt, det är som en saga. Fåglar flaxade med ostadiga vingslag mellan träden, stötte mot stammarna. En tjäder eller orre flög med brakande vingslag tätt förbi henne. En kropp kom nedsinglande i sicksack genom luften, föll tätt framför henne. Den starka brandlukten bemängdes med en vidrig stank av bränd fjäder. Kroppen på marken, en halvbränd kråka, studsade upp och ned, krängde, slängde av och an. Hon måste sätta sin grovklackade häl på kräkets huvud. Det var inte lustigt längre.

Hon ökade farten, hon måste komma fram till brandgränsen, göra nytta. Hon gick genom en del av skogen, som var äldre och betydligt glesare än den brinnande ungskogen, dessutom här och var avbruten av kala berghällar. Hon halvsprang uppför en berghäll, stod plötsligt inför ett litet stup. I dalen nedanför sig upptäckte hon en man. Ehuru hon inte kunde känna igen honom i halvmörkret, förstod hon att det måste vara luffaren. På den pösande mossbädden hade han travat upp ett hövolmsstort bål av torra grenar, ljung, bärris. Nu sökte han i fickorna efter tändsticksasken. Synen var fantastiskt skrämmande. Under det att ett tjog män uppbjödo sina yttersta krafter för att hejda branden, gick denne ensamme dåre omkring och anlade nya eldar. I sanning, dåren är de klokas arbetsgivare!

Fru Ingeborg visade sin rådighet. Hon tänkte: Det viktigaste är, att jag oskadliggör honom. Kanske rår jag inte i en brottning, men om jag smyger mig på honom bakifrån och slår honom så hårt jag kan i nacken, får jag övertaget. Hon satte sig försiktigt på hällkanten och lät sig glida utför. Olyckligtvis var stupet för brant för en glidning. Hon föll framstupa, och innan hon hunnit resa sig, hade luffaren tagit till flykten. Likväl stannade han redan efter några meters språng, vände sig om och ropade med en röst som porlade av en druckens ymniga gråt:

Frun! Är det frun? Kära frun! Jag skulle bara gå till töserna! Jag vet inte, hur det här kom sig!

Troligen ljög han inte, troligen visste han inte alls, hur »det här» hade kommit sig. Han hade sannolikt vaknat ur sin rusiga sömn, omgiven av frampyrande rök, knastrande ris. Skräcken hade i hans överalkoholiserade hjärna frammanat en pyromans instinkter, en vansinnig önskan att hjälpa elden, öka den, stegra den, förvandla den till en gigantisk förstörare av »hela världen», eller med andra ord: en bedövare av pyromanens nervsmärtor. Inte heller nu tappade fru Ingeborg besinningen. Mannen var sinnessjuk och måste som sådan behandlas. Hon förblev sittande i mossan, talade milt och lockande: Larsson vet att jag är hans vän. Jag vill hans bästa. Men luffaren ropade snyftande: Kvasten då! Varför har frun tagit med sig kvasten? Kanske hade kvasten jagat tiggaren ur månget kök, kanske förknippade han den med

barndomsminnet riset. Hon lyckades inte lugna honom. Då tog hon sitt parti, reste sig hastigt och började förfölja den flyende. Han sprang inte särdeles fort, men hon sprang inte heller särdeles fort, hindrad av de tunga och alltför stora kängorna. Luffaren sprang i sicksack med sidokast som en hare. De närmade sig ungskogen. Utan att veta det oskadliggjorde hon skadedjuret. Hon drev honom rakt in i elden. Trots fru Ingeborgs ömsinthet skulle töserna under pilen vid diket förgäves vänta sin pappa-docka.

Plötsligt tvärstannade fru Ingeborg, kippade rosslande efter andan. Ögonen svedo ohyggligt. Luften omkring henne hade på en sekund blivit brännande het. Hon torkade ögonen med blusärmen. Luffaren hade försvunnit. Hon såg sin omgivning genom en tjock, lätt blåfärgad simmig glasvägg. Ett stycke framför henne stod en något mer än manshög gran med täta, nedhängande grenar. Vid dess fot låg en ekorre på rygg. Hon skakades av en våldsam hosta och ögonen tårades ånyo. Hon torkade dem än engång för att speja efter luffaren. Här är ju varken eld eller rök, tänkte hon, vad är det då som kväver mig? I detsamma stego ur den risiga mossmarken omkring henne sirligt svajande gulgrå strålar, alldeles som strålarna ur en vattenkonstbassäng eller som röken i sista akten av Don Juan. Trots det nu starka dånet från brandkärnan gåvo dessa sakta uppstigande små rökpelare ett intryck av lugn och tystnad. Hon tog ett steg framåt i den halvt omedvetna avsikten att lyfta upp ekorren, undersöka om han ännu var vid liv. Så övergår man ibland på grund av en plötslig viljemattning från en viktig och betydelsefull handling till en alldeles oviktig. Hon hade förföljt luffaren som man förföljer ett förfluget yttrande, fällt i obetänksamhet, och som man vill hejda, infånga, oskadliggöra. Mitt i denna betydelsefulla handling klippte hon av tråden, ägnade sig åt att rädda en sannolikt död ekorre. Därav blev dock intet. Hon ryggade tillbaka för ett smattrande ljud, ej olikt en ojämnt avfyrad gevärssalva, och från granens ettrigt fräsande barrdräkt slog en meterbred eldslåga ut, en gulröd, flikig, fladdrande fana, skogsbrandens standar.

Hon flydde samma väg hon kommit, andades ut i svalare luft, tappade rätta riktningen, råkade åter in i den överhettade zonen, vandrade sicksack, driven inte längre av någon ambition att medverka vid eldsläckningen, utan blott av begär att få andas sval och frisk luft. Hon visste inte, var hon befann sig eller vart hon gick. Branddunsterna rusade henne. Hon smålog som en drucken och sa till sig själv: Jag är bestämt gasförgiftad alldeles som italienaren. Tänk om jag dör här i skogen! Varför inte? Det är kanske lika bra – Hon började känna sig trött, lat, sömnig, funderade så smått på att lägga sig i den mjuka mossan. Men hennes slöhetstillstånd bröts hastigt av en uppjagande syn.

Hon tvärstannade, torkade sina rinnande ögon, Genom den här svagt rökbemängda, dimgrå luften upptäckte hon mellan fyra tätt stående granar en man. På mossbädden mellan granarna hade han travat upp ett hövålmsstort bål av torra grenar, ljung, bärris. Nu började han treva i fickorna efter tändstickor. Fru Ingeborg förstod, att det måste vara luffaren. På en sekund hade hon återvunnit sin rådighet, sin spänstighet. Med långa, tysta steg gled hon fram, besluten att utan vidare parlamentering kasta sig över honom. Dånet från branden var betydligt starkare än i dalen och hon skulle säkert ha lyckats överraska honom om hon själv ej blivit än grundligare överraskad. Mannen, trevande i sina fickor, vände sig till hälften emot henne och hon såg ett långt, vitt skägg, ett spasmodiskt grinande gubbansikte. Herr Andersson! Hon stannade för att besinna sig. Hon sa till sig själv: Han har blivit tokig: jag tror att vi bli tokiga allesammans. Emellertid förlorade hon inte sin rådighet. Hon ropade gubbens namn i kort, lugn, befallande kontorston – så som man ropar på kontoren i bråda tider: Andersson! Titta hit ett tag! Han vände sig om. Utan brådska gick hon fram till honom. Där stod han med en tändsticksask i ena handen, en hopknövlad tidning i den andra. Hon tog dem ifrån honom, befallde: Nu går Andersson genast hem. Följ mig! Men han följde henne inte. Han började ett stammande, sluddrande tal: Kurt, order, moteld, för lite folk, befallning att samla bränsle, just här mellan granarna, tända genast, order, order! Talets mening var denna: Kurt ansåg det omöjligt att med sitt fåtaliga manskap i tid åstadkomma en tillräckligt bred och lång gata. Följaktligen hade han beslutat att tillgripa vapnet moteld, och herr Andersson jämte ett antal andra hade fått befallning att på utpekade ställen samla bränsle och anlägga eld.

Olyckligtvis hade fru Balzar aldrig hört talas om moteld. Själva ordet klingade vansinnigt. Tanken att med eld bekämpa eld måste vara alstret av en förvirrad fantasi. Hon, som nyss sett en dåre i färd med samma handling som nu herr Andersson, jämställde dem. Därtill kom att gubben betedde sig som en förvirrad, stammade, grimaserade, trampade, vaggade, fäktade med armarna. Trots sina sommarsöndagar på landet och sina vetenskapliga expeditioner i skogens villande djup var herr Andersson en ohjälplig stugsittare, och då nu den gamle kammarsvennen kallats att bekämpa det fruktansvärda elementet, visserligen i truppens bakersta led, hade hans förstånd börjat betänkligt smälta. Fru Ingeborg greps av en nervkittlande ångest. Tanken att ha två pyromaner springande omkring i skogen med tändstickor och hopknövlade tidningar i händerna, blev henne för stark. Hon kände sig omgiven av en dold galenskap, som oväntat pyrde fram och slog ut som nyss röken och elden ur mossan. Ett ögonblick skrämde henne den gamle kamraten till den grad att hon hart när tagit till flykten.

I nästa ögonblick andades hon ut. Två män kommo springande fram mot bålet mellan granarna. Den främste var Kurt. Med ens blev hon trygg och myndig. Hon tog den förmente galningen i armen och började dra honom med sig. Hon gjorde nytta, hon höll god vakt, hon upptäckte faror som andra förbiságo! Men Kurt ropade redan på avstånd: Har Andersson tänt? Varför djävulen har han inte tänt! Fru Ingeborg släppte sitt tag. Under det följande blev hon stående orörlig med slappt hängande armar. När Kurt kommit fram, pekade herr Andersson på henne och mumlade: Chefen förbjöd mig. Kurt stirrade under starkt rynkade ögonbryn på modern. I hetsigheten och på grund av hennes ovanliga dräkt hade han inte känt igen henne. Så tog han ur västfickan upp ett cigarrettpapper, antände och lät det flyga. Luftdraget bar hastigt det brinnande papperet i riktning mot brandhärden. Sedan han sålunda övertygat sig om, att branden sög luft med tillräcklig kraft för att möjliggöra en moteld, ryckte han tidningen ur moderns hand, stack in den i rishögen och tände. Ett ögonblick dröjde han med blicken vid den uppflammande elden, vände sig därpå mot modern.

Det är möjligt att herr Anderssons overall hade någon skuld i det som nu hände. Som man går klädd, så blir man hädd! En kvinna i karlkläder bör aldrig räkna med att bli behandlad helt och hållet som kvinna. Den grova mansdräkten gav sonen-löjtnanten en omedveten förnimmelse av att han framför sig hade en av »sina karlar». Härigenom förgrovades tonfallet, kanske också ordvalet. De verkliga orsakerna till utbrottet voro flera: minnet av de många små striderna kring »hattaffären», den unges begär att »äntligen göra sig gällande», skammen över moderns obehärskade utbrott mot de Lorche (sonens utbrott var ett eko), skammen över hennes »smaklösa» lek med pojkvalparna, kanske ännu flera, ännu mer förborgade orsaker – alltsammans hopkokat och överhettat vid jättebrasan i skogen.

Vändande sitt ansikte, som för resten var nedsotat och nedblodat, mot modern, sa han:

Va gör du här? Befallde jag dig inte att stanna hemma? Är det inte nog att du med din fördömda fjolliga sentimentalitet har vållat det här eländet? Det är du som tänt eld på skogen! Ska du nu hindra oss andra att släcka? Hur dristar du lägga dig i en så allvarlig sak? Du är ju tokig, du borde spärras in! Men det är din satans egenkärlek. Du tror, att du begriper allt. Du tror att du begriper, hur man ska sköta en affär, men minsta springpojke begriper den saken bättre än du. Du vet hur man släcker en skogsbrand! Du tillåter dig att läxa upp gamla karlar på det grövsta sätt! Som i morse. Men själv tål du inte en motsägelse. Därför att du begriper allt! Duger till allt! Men jag ska säga dig vad du egentligen tycks duga till. Du duger till att låta dig kurtiseras av ett dussin stryktäcka lymlar. Det tycks du duga till. Ingenting annat! Jag tycker att du borde skämmas!

Knappt hade han framslungat den sista satsen, förrän han störtade åstad, försvann. Den yttre orsaken till flykten var nödvändigheten att snabbt återvända till släckningsarbetet, den inre orsaken var en redan begynnande ånger och ångest. Fru Ingeborg stod kvar vid bålet. Plötsligt kastade sig elden fräsande upp i de fyra granarna. Det varsnade hon inte. Framför henne stod herr Andersson med sänkt huvud och stirrade på henne under lugg. Hela hennes själ koncentrerade sig för ögonblicket på en enda uppgift: att tvinga ansiktet

till ett leende som – i brist på ord – borde säga: Stackars pojke! Han var så uppjagad. Han visste inte vad han sa. Jag är lite, lite förargad, men inte mycket. Emellertid lyckades hon inte åstadkomma detta leende. Då hörde hon tätt intill sig en hjärtlig, lugn, behaglig röst, som yttrade:

Lilla mamma är väl inte så dum att bry sig om det här? Kurt hade själv inte en aning om, vad han sa! Vid såna här tillfällen bli alla människor lite virriga och prata i vädret. Kom så ska jag följa mamma hem.

Rösten – fästmannens – hade framfört den förklaring av det hemskt oförklarliga och den ögonblickliga förlåtelse, som hon själv önskat men inte mäktat framföra. Under vissa omständigheter uppträder en mor gentemot sina barn på samma sätt som en regering gentemot sina undersåtar: undersåtarna göra uppror och regeringen utfärdar genast en proklamation, som bagatelliserar saken och förklarar att den beror på ett missförstånd. Värre är och får det inte vara! Nu lade fästmannen sin arm kring hennes midja och förde henne med ett mjukt och fast grepp bort från elden, faran, smärtan. För några minuter hängav hon sig helt och slappt åt den utomordentligt behagliga känslan av att vara beskyddad, omhuldad, älskad. Hon mumlade: Käre vän – kära, älskade gosse – Så småningom fann hon dock hans fasta grepp plågsamt. Hon vaknade upp ur sin slöhet, tankarna klarnade. Var det inte meningslöst att han, en av ledarna, skulle övergiva släckningsarbetet för att följa henne hem? Hon avskedade honom med en kort tacksägelse, vankade ensam vidare genom skogen, som hon trodde i riktning hemåt. Emellertid kom hon fram till stora landsvägen ett bra stycke ovanför Sommarro. Hon dröjde kvar i skogen, ty på vägen frammarscherade en avdelning soldater, den äntligen anlända undsättningen. Då de tågat förbi framkom ur dammolnen från motsatt håll en trupp av helt annat slag. I spetsen gick en ung kvinna med ett litet barn på armen och hack i häl följde en kull pladdrande småttingar. Det var barnhemmets små gäster, som nu, då branden hotade hemmet, fördes till säkrare ställe. Kvinnan var Sussi. Fru Ingeborg smålog, njöt. Vad hon var söt! Vad hon var duktig! Hur beskäftigt hon spelade ung mor i kullen, pratade, övervakade, ledde!

Sommarnatten övergick i sommarmorgon. Fru Ingeborg följde den lilla sakta framtågande truppen – men inte på vägen. Hon föredrog att vanka jämsides i skogen, osedd. Ett par ord ur Kurts utbrott hade här sin första obetydliga och av henne själv oförstådda verkan. Orden: »oss andra». Hon sa inte till sig själv: jag ska inte blanda mig med »oss andra». Men hon kände redan olust att göra det. Under vissa omständigheter kan »oss andra» vara ett obarmhärtigt, avgörande, avfärdande uttryck.

Dagen medförde en fullständig begränsning av branden. Vid middagstid återvände fästmannen. Han berättade, att man funnit luffarens lik. Ansiktet var förbränt till oigenkännlighet, men i de förkolnade kläderna hade man funnit den cigarrettask, fru Ingeborg givit honom. Först fram mot kvällen kom Kurt. Fru Ingeborg satt på verandan. Denne gick förbi utan att se henne. Hon hörde honom gå uppför trappan till övre våningen och in i hennes rum. Efter en stund kom han åter nedför trappan. Så steg han ut på verandan, ställde sig framför henne. Han var uttröttad, kunde knappt hålla upp ögonen, som för resten voro till hälften igensvullna. Han sa:

Mamma kan väl aldrig förlåta mig?

Frasens utformning var inte tillfällig. Varje familj har sina rituella satser, varmed makterna dyrkas, tillbedes, ombedes, besvärjes. Hos den ena familjen heter det: Snälla mamma, förlåt! – hos den andra: Jag ska aldrig göra så mer! Hos familjen Balzar hade otaliga stormar, framkallade av sönderslagna leksaker, rivna kläder, slagsmål, snattade sötsaker, olovliga utflykter, dåliga betyg – besvurits med formeln: Mamma kan väl aldrig förlåta? Fru Ingeborg svarade ritualenligt: Jag får väl försöka. För den här gången. Egentligen hette det: Men kom ihåg, bara för den här gången. De orden fingo bortfalla, kanske såsom varande överflödiga.

Hon tog honom i armen och följde honom in på hans rum. Tysta Marie kom med varmt vatten.

Fru Ingeborg tvättade hans sotiga, blodiga, svedda ansikte och händer, beströk dem med salva. Han klädde

av sig, ramlade ned i sängen och somnade ögonblickligen. Men just i insomningsögonblicket såg fru Ingeborg att hans högra hand trevade på täcket, öppnades, slöts. Det påminde henne om ett för tjugu år sedan avskaffat bruk eller missbruk: han kunde inte somna om han inte fick hålla modern i hand. För tjugu år sedan hade hon skämt ut »stora pojken». Nu satte hon sig på sängkanten och tog hans hand i sin. När blir man vuxen, gammal nog att inte rädas ensamheten?

Den fordringslösa kärleken.

En väluppfostrad son har nästan blott ett sätt att visa sin mor ömhet: – vara en smula

ohövlig. När den vanartige sonen i ett av sina bättre ögonblick kysser sin stackars mor på kinden, fröjdas som bekant änglarna i himlen och än mer modershjärtat. Han håller dock av mig! Mycket skall varda honom förlåtet! Den välartade sonen har det sämre ställt. Hans smekningar, artighet, påpasslighet och ömma omsorger falla helt inom det väntades vardagliga sfär, väcka ingen uppmärksamhet och öka inte hjärtats takt. Den väluppfostrade tillgriper raljerier, uppträder då och då lekfullt bryskt, retas, läxar upp sin »dumma mamma», framslungar barskt ett fullständigt oväntat och förbryllande: »faller mig inte in» eller »det kan mamma göra själv, det är lagom åt mamma». Ett par förälskade, som slitit väl mycket på ömma ord och smekningar, gripa i samma syfte första bästa orsak till tvist och övertyga sig genom ett kraftigt gräl och våldsamma scener om kärlekens styrka. Kvinnor inom primitiva folk och folkskikt övertygas först genom ett duktigt kok stryk om uppriktigheten i mannens känslor. Gnabbet mellan mor och son är mera lidelsefritt. Det är i själva verket en lekfull repetition av de otaliga tragedier i kolt, som utspelats under barnets uppfostringstid. Man söker starkare kontakt genom att leka sig tillbaka till tider, då kontakten var så oändligt mycket starkare än nuets.

Uppträdet i skogen avklippte denna lekfulla förbindelse mellan Kurt och hans mor. Snäsan hade inte varit värre än att fru Ingeborg några timmar senare strukit förlåtelsens streck däröver. Åtminstone trodde hon sig ha gjort det. Kurt däremot kunde inte förlåta sig själv. Han hade sårat sin egen sonliga ömhet, men i än högre grad hade han förödmjukat sin manliga stolthet. Att vara ett sådant ärans fä! Att förgå sig så plumpt! När karaktärsfasta pojkar »med bättre hjärta än huvud» pålägga sig själva en strängare regim som straff för någon förseelse, går straffet som oftast ut över deras omgivning. Bränd av skam och helig iver beslöt Kurt att hans förhållande till modern hädanefter skulle präglas av den djupaste vördnad. Tyvärr var han mera fanatiskt konsekvent än finkänslig. Det lekfulla gnabbet stämplades som vanvördigt och förkastligt. Han kunde knappt tilltala modern utan att först ha väl valt sina ord. Väcktes hans kritiklust, började han ett hackigt tal, som snart sinade ut i surmulen tystnad. Försökte fru Ingeborg sätta i gång ett lekfullt gnabb, drog han sig förskräckt tillbaka. Själva de vardagliga smekningarna, den artiga uppmärksamheten, som förut präglats av en behaglig nonchalans, fingo nu tycke av en sträng och tvungen pliktuppfyllelse. Denna korrekthet tillfredsställde Kurt. Han trodde sig sona uppträdet i skogen. Fru Ingeborg trodde, att han i en mera behärskad form fortsatte att snäsa henne.

Samtidigt utvecklades förhållandet mellan fru Ingeborg och fästmannen i alldeles motsatt riktning. Scenen vid frukostbordet hade verkligen utlöst spänningen dem emellan. En pojke, som agats grundligt och delvis orättvist, känner sig kunna fordra vissa fri- och rättigheter. Louis de Lorche började behandla sin »kära mamma» mera familjärt. En liten händelse ökade förtroligheten.

Efter branden begav sig fru Balzar till staden. Allt under det hon på kontoret än engång genomgick och nagelfor »hattaffärens» siffror, arbetade hennes tankar jämsides och med större iver på ett självförsvar, ett förringande av hennes delaktighet i brandolyckan. Naturligtvis lyckades hon bygga upp en liten mur av ursäkter. En dag ringde emellertid Kurt upp henne och meddelade, bekymrad och förlägen, att länsman stämt henne till sig. Hon skulle höras rörande orsakerna till brandens uppkomst. Med ens störtade den bräckliga muren av ursäkter! Hon tyckte sig se Rättvisan själv sträcka sitt mäktiga pekfinger mot den

skyldiga. Hon skyndade hem för att hämta sina nattsaker. Där hon nu med skälvande knän irrade omkring i den halvmörka och fientligt tysta våningen, upptäckte hon i spegeln, att hon bar en mycket ljus och lätt sommardräkt. En obestämd känsla sa henne, att en allvarligare klädnad vore mera passande i hennes dystra belägenhet. Hon sökte i garderoben. Sommarkläderna voro på landet, vinterkläderna nedlagda, men där hängde en gammal svart klädesklänning. Hon hade burit den några månader efter en avlägsen släktings död, och de sparsamma garneringarna voro av krusflor. Hon tog den på sig. Utkommen på gatan, halvt bländad av solskenet, fann hon sig plötsligt ansikte mot ansikte med fästmannen och en av de tre smålandstöserna, fru Koerners skyddslingar. Utan att akta på flickan tog hon fästmannen i armen och sa brådskande och bedjande: Louis, du måste följa mig ut till landet!

På den lantliga järnvägsstationen möttes de av Kurt. Förvånad över fästmannens oväntade ankomst och än mer häpen över att se modern i sorgdräkt, drog han samman ögonbrynen och satte upp en trumpen min. Den för ögonblicket överkänsliga fru Ingeborg hälsade snävt och yttrade: Det är onödigt att du följer mig: jag har ju Louis. Så skildes de, båda sårade av en förment ovänlighet.

I själva verket skulle sorgdräkten bespara fru Balzar ett ganska stort obehag. Hennes kallelse till extra länsmansförhör – det egentliga brandförhöret hade redan hållits – berodde på en angivelse av grannen Öhman. Gubben hade fått nys om brännvinet och cigarretterna och detta obegripligt lättsinniga sätt att behandla skadedjuret-luffaren hade upprört hans bondesjäl. Så vansinnigt beter sig endast en fjollig stadsfru! Vad rör det henne, att stugor och ladugårdar, människor och kreatur utsättas för den största fara – blott hon får tillfredsställa sina dåraktiga nycker! Öhman, brinnande i anden, skulle säkert själv ha givit henne en allvarlig läxa, om hon inte varit en så god köpare av hans fisk och mjölk. Inte ens den heliga vreden får löpa bort med förståndet! Däremot kan man i hemlighet själv löpa till länsman, grannar och vänner. Länsman, en f. d. furir, som nyligen avlagt länsmansexamen, hade visat alltför ringa nit under branden, för att inte uppträda ytterst nitiskt efteråt. Han antydde i allmänna, men lovande ordalag, att lagens arm är mäktig. Öhman och hans vänner litade dock inte obetingat på lagens arm, då det gällde en rik stadsfru. De beslöto, att hon skulle höra sanningen, kosta vad det kosta ville, och till den ändan samlades de i en klunga på femton-tjugu stycken utanför länsmansgården. De skulle säga henne ett allvarsens ord.

Från denna offentliga bestraffning, som skulle ha plågat henne över hövan, räddades fru Balzar av sorgdräkten. Då gubbarna varsnade den svartklädda gestalten, till på köpet sirad med en smula krusflor, grepos de i förstone, alldeles som Kurt, av häpnad. Förvåningen undanträngdes snart av vaga aningar om »sattyg», vilka i sin tur ersattes av en motvillig vördnad och tillfredsställelse. De funno, att stadsfrun i denna djupt allvarliga sak uppträdde värdigt och riktigt. Hon underskattade inte den ofärd, hon vållat. Sorgfloret erkände en skuld, bad en avbön. Dessutom framkallade kontrasten mellan den svarta dräkten och den soliga, ljusa sommardagen, en högtidlig begravningsstämning. Om fru Balzar vid sin sida haft en präst i ornat i stället för en löjtnant i uniform, skulle gubbarna ha lommat hem, druckit kaffegask och gläntat på bibeln. Som det nu var, stannade de, vresiga men tysta.

På länsman gjorde sorgdräkten intet intryck, snarare då löjtnantsuniformen, och detta till en början så, att han framför allt sökte hålla på sin värdighet. Hans ton blev grov och försmädlig, och då fru Balzar tillstått, att hon givit luffaren cigarretter och brännvin, utbrast han: Hur fan kan man göra en sån dumhet? Genast reste sig de Lorche, gick fram till skrivbordet, fattade en linjal och yttrade i det han sakta men eftertryckligt knackade länsman i huvudet: Hör nu min lille länsman, om jag en gång till får höra en dylik oförskämdhet, skall jag laga att han hastigt och lustigt blir av med sin vackra länsmansmössa samt dessutom straffad för fel i tjänsten. Vidare skall jag personligen och kroppsligen avbasa honom på ett utomordentligt effektivt sätt. – Vänd mot fru Ingeborg tillfogade han: Mamma får ursäkta mitt vulgära språk: sådant läder skall sådan smörja ha. Den ursinnige, men än mer förbluffade länsman stammade: Löjtnanten är inte kallad, löjtnanten kan gå! Som svar återtog de Lorche sin plats bredvid fru Balzar och yttrade: Tillåter mamma att jag drar ett

bloss? Den här stugan vädras tydligen inte var dag. – Den nya förolämpningen förvandlade länsmans rodnad till blånad. Han var en bjässe till karl och skulle med lätthet ha kunnat kasta den spenslige de Lorche på dörren, men vissa ingrodda furirföreställningar om faran av att förgripa sig på överbefäl höll honom inom skrankorna. Han fortsatte förhöret med en röst som gurglade av ilska. Åter avbröt honom de Lorche, men denna gång vänligt leende och skälmaktigt hotande honom med pekfingret. Han sa: Herr kommissarie, jag vill ge honom en vink, som, om han följer den, kommer att föra honom långt på ämbetsmannabanan. En god ämbetsman beflitar sig ej blott om ett hyfsat ordval utan även om en hyfsad ton. Nu kan ju ingen begära att kommissarien skall känna skillnad mellan hyfsad och ohyfsad ton: men om han fäster blicken vid mig, så lovar jag att höja pekfingret var gång den blir ohyfsad. Och låt oss nu fortsätta! Kommissarien fortsatte, men den sista vänliga reprimanden tycktes i någon mån ha fördunklat hans förstånd. Efter några få och alldeles meningslösa frågor muttrade han med en liten bugning ett »tack för tillmötesgående». Fullständigt strålande av vänlighet klappade de Lorche honom på axeln och yttrade: Ser man på, det gick ju riktigt bra! Jag önskar kommissarien lycka och framgång i hans ämbete. Då gled furiren in i länsmansrocken och karlen stod där i givakt, förnöjd och stolt över det epåletterade berömmet. Han följde sina gäster ut på trappan och avskedade dem med bugningar. De väntande gubbarna funno visserligen sin misstro mot »lagens arm» bekräftad, men hade redan kommit alltför långt bort från den förr upphetsade sinnesstämningen för att idas återvända. Det fruktade förhöret, Rättvisans upptagande av skuldfrågan, hade genom fästmannens finurlighet och pojkaktiga fräckhet förvandlats till en fars. Inte förty råkade fru Ingeborg på hemvägen i en nervös skälva och ett lika nervöst skratt. Fästmannen, som endast uppmärksammade skrattet, utbrast helt förtjust:

Där ser mamma själv! Inte ska man ta såna här saker högtidligt! För resten – vad i denna värld ska man ta högtidligt? Inte vet jag!

Man klandrar en människas lättsinne, men om detta lättsinne plötsligt kommer klandmren till godo och räddar honom ur en pinsam belägenhet, råka de stränga åsikterna i glid. Fästmannens pojkaktiga och ovederhäftiga uppträdande på länsmanskontoret gjorde fru Ingeborg benägen att betrakta honom som en ganska vederhäftig, nästan överlägsen person. Sedan denna föreställning om hans värde i smyg slagit rot, var hon tillräckligt kvinnlig för att i viss mån tillägna sig hans tänkesätt och syn. Hon lyssnade helt andäktigt och allt annat än skeptisk då han på tal om luffaren sa:

Honom gjorde mamma den största tjänst, som någon människa gjort honom. Jag har varit drinkare, jag kan tala med sakkunskap, vilket mamma för resten i ett mindre älskvärt ögonblick behagat påpeka. Jag vet hur han kände sig då brännvinet och hundralappens oändliga spritmöjligheter ramlade ned från himlen. Och jag har en klar föreställning om den gudomliga dag, han måste ha tillbragt i skogen. Mamma anar inte, hur gruvligt lycklig man är när man är gruvligt full och till på köpet ensam i en skog. Man bär världsalltet i sin ena hand, en myra i den andra, och är vän och bror med dem båda. Man är idiot, det är sant, men på samma gång halvgud, oändligt mäktig, god, vis, stor. Sen krymper man och det är alldeles förbaskat plågsamt. Men luffaren slapp krympa! Ur sin milda slummer vaknade han upp till en världsbrand. Ty mindre än som så tedde den sig inte för hans ögon. Nu dör jag, men det gör detsamma, för nu dör hela världen. Brassa på. Luffaren fick dö som en halvgud, under det att andra drinkare få nöja sig med en långsam död som idioter.

Dylikt anammade hennes sjuka samvete med rörande och löjlig andakt. Vid andra tillfällen gjorde hon ännu front mot den de Lorcheska slappheten. Engång, då de sutto mittemot varandra i järnvägskupen på väg till staden, började han betrakta henne med blickar, som blevo allt varmare och alltmera leende. Han utbrast: Jag tänker på en sak! Mamma har aldrig varit i min ungkarlskula. Av hela familjen är det endast Sussi, som gjort mig den äran. – Sussi, upprepade fru Ingeborg, rynkade pannan. Ensam? Han vaggade beklagande på huvudet, sa: Aj, aj, aj, vad vi är gammalmodiga! Är det så farligt att fästemö besöker fästeman? Ja, tänk om de gjorde någonting värre än att pussas! – Men när nu hennes uttryck blev på engång plågat och förbittrat,

ändrade han med ens ton och min. Nåja, sa han allvarligt, fast jag tror att mamma känner om inte mig så åtminstone Sussi tillräckligt för att inte hysa några farhågor, så medger jag, att det var olämpligt. Men att en svärmor besöker sin svärson kan inte strida mot hög sedlig kultur. Titta här! Jag har två nycklar till min tambur. Den ena ska mamma ha. Och någon gång i höst då jag kommer från kasern, ska jag överraskas av mamma, sittande i min soffa med ett väl dukat kaffebord framför sig. Ska inte det bli trevligt? – Han stack den lilla patentlåsnyckeln i hennes hand. Hon stoppade den i sin väska, där den blev liggande, obegagnad och glömd, ett halvår. Hon smålog blidkad och sa: Om dessutom Sussi står gömd bak en dörr, blir överraskningen kanske ännu trevligare? – Han tog sig om hakan, låtsades ett djupt grubbel, sa: Tänk, mamma! Jag skulle nästan tro det –

Hans sätt att snabbt retirera så snart han märkt, att ett yttrande allvarligt sårat fru Ingeborg, gav ett obehagligt intryck av feghet eller falskhet. Ofrivilligt, och fast hon skämdes för tanken, förknippade hon denna »smidighet» med de famösa skulderna och hans ekonomiska ofrihet. När han avslutade en liten tvist med orden: Naturligtvis har mamma rätt: det är jag, som är dum! – tillfogade hon i tysthet: Ja – jag har rätt, därför att du är skyldig mig pengar! Och skämdes å hans vägnar, men ännu mer å egna.

Blott vid ett tillfälle förfäktade han sina åsikter med en viss fasthet, och avlade en sorts trosbekännelse. Det skedde i en balsal och vid en tidpunkt, början av december, då de båda ungas bröllopsdag redan var halvt bestämd. Svärmor och svärson sutto sida vid sida, tittade på dansen, kallpratade, men hade båda hela sin uppmärksamhet fästade vid Sussi. Flickan, omgiven av en liten skara beundrare, sysselsatte sig med någonting, som i hög grad förbluffade hennes mor: Hon koketterade och koketterade våldsamt. Denna lek för själar utan stolthet och kroppar utan finkänslighet var ytterst främmande för den stackars Sussi och särdeles påfrestande. Hennes vackra ögon, retsamma näsa, lockande mun, behagliga gestalt satte henne i stånd att samla och elda hur många kavaljerer som helst, men hennes stolthet, finkänslighet och utomordentliga trotsighet fyllde den glada lekens atmosfär med dystra moln, som spådde blixtrande örfilar och en åskskur av bittra tårar. Fru Ingeborg förstod, att alltsammans var en gärd åt kärleken, en utmaning till fästmannen, en hämnd för någon liden oförrätt. Fru Ingeborg vände sin uppmärksamhet mot föremålet för så stora och vidriga ansträngningar. Fästmannens intresse var djupt och livligt: att det dessutom var leende kunde bero på förställning. Men nu upptäckte fru Ingeborg något, som gjorde ett egendomligt och obehagligt intryck. Musklerna i fästmannens ansikte, delvis även i hans kropp – framför allt händerna, utförde små, snabbt skiftande rörelser, liknande dem som hos epileptikern föregår ett anfall. Bäst fru Ingeborg grubblade över denna underliga mimik, i vilken hon trodde sig se ett utslag av upphetsning, svartsjuka, lade fästmannen huvudet på sned, spetsade munnen, klatschade med ögonen. Och plötsligt gick det upp för henne, att han satt där och – tydligen omedvetet – härmade den koketterande flickan. Fru Ingeborg, som vid den tidpunkten var särskilt angelägen att utröna fästmannens verkliga känslor för Sussi, grep tillfället och överraskade honom med en brysk fråga: Jag tror att du är svartsjuk? – Jag? mumlade fästmannen. Och utan att helt avbryta sin mimiska imitation – vilket bevisar att den var omedveten – fortsatte han i samtalston: Tyvärr kan jag inte stå till tjänst. Jag säger tyvärr, därför att min svartsjuka skulle bereda Sussi ett nöje. Men lusten att behaga Sussi har aldrig lyckats övervinna lusten att behaga mig själv. Och det behagar mig obeskrivligt att se Sussi omfjäsad. – Verkligen? sa fru Ingeborg kort och torrt. Fästmannen fortsatte: Det beror kanske på att jag känner min egen obetydlighet. Har mamma inte märkt att jag är en älskare, klippt ur någon hederlig gammal roman? D. v. s. jag är inte den demoniske älskaren: jag är den beskedlige, godhjärtade unge mannen, som till sist får flickan. Minns inte mamma, att han brukade känna sig ovärdig den dyrkade sköna och att han med ett lamms fromma fröjd såg den demoniske strö ungdomsglädjens fagraste blomster framför flickans fötter? De där blomsterna, som sen satte frö och spirade upp till telningar med annan hårfärg än kära pappas. Jag är kanske inte lika skönt osjälvisk som denne hedervärde älskare, men jag är i alla fall en modern representant för den fordringslösa kärleken.

Obehagligt berörd, sökte fru Ingeborg åstadkomma en av de vanliga snabba reträtterna genom att säga: Sånt

där prat tycker jag inte om. Fordringslös kärlek kan låta vackert, men är allt annat än nyttig för föremålet. Inte heller vidare smickrande. – Men mamma, invände fästmannen med låtsad eller verklig förvåning, jag är en helt liten man på klotet. Jag tar, vad man ger mig och tackar till. Vad ska jag eljest göra? Jag kan tigga, om man sätter mig på svältkost. Men jag är inte någon oförskämd tiggare. Jag sneglar inte snålt på andras portioner. – Uttrycket portion stötte henne, och just därför använde hon det i sitt svar: För såvitt jag vet, skulle Sussi just vara din »portion». – Ja visst, mumlade fästmannen, åter tankspridd. Naturligtvis, men det hindrar ju inte att andra kan få smaka på den. – Pösande av indignation och fast besluten att driva honom till återtåg, sa fru Ingeborg: Det där pratet om fordringslös kärlek finner jag vedervärdigt. Det påminner om din äckliga sats att allting kan vara lika bra. För min del anser jag att man bör ställa höga fordringar på den man älskar. Det är bara nyttigt –

Men fästmannen slog inte till reträtt. Han tog blicken från Sussi, hans ansikte blev lugnt liksom ock rösten. Utan de vanliga obestämda, än försmädliga, än skygga, än vänliga grinen, yttrade han: För att uppställa höga fordringar måste man besitta en smula moralisk fantasi. Men världens moraliska fantasi har sinat. Klotet är omgivet med ett nät av urgamla moraliska fordringar, sammanvävt av Tio Guds Bud och otaliga andra bud. Hur många av dem äga kraft och betydelse? Ytterligt få. Bör man då riva sönder skräpet? Inte det jag tror. Skall man riva ned en moral bör man ha fantasi nog att bygga en ny. Men fantasien saknas fullständigt. Ny moral salubjudes dagligdags – humbug, uppkok på det gamla. Vad vi har att göra är att söka upprätthålla status quo, vilket visserligen inte ska lyckas oss särdeles länge. Vi återsjunka i det mjuka kaos, mogna för sömn. Vår dag är slut och vi ängslas som barn för sängen. Den är kanske inte så farlig. Vi ropa på framåtskridande och utveckling, alldeles som barnen för att få vara vakna lite längre i sista stund ropa att de glömt läsa sina läxor. Ha vi glömt att läsa vår läxa, så är försummelsen ohjälplig. Vi är redan för trötta att lära något nytt. Låt oss tillbringa den sista timmen i frid, roande oss med våra mekaniska leksaker, våra flygmaskiner, vår radio, vår tilltagande livslängd (som om vi inte hade nog med gubbar), våra snabba kommunikationer (som om vi inte lika gärna kunde hålla oss stilla), vår materiella kultur, vår folkökning (som om vi inte redan vore alltför många), vår psykologiska forskning (helst i spiritistisk riktning, som skänker nästan ännu större möjligheter att bluffa), våra upptäckter och vår beundran för vilda folkslag (vi är nämligen lite för lite råbarkade). Låt oss inte heller glömma den skimrande, förbryllande och nyckfulla leksak, som roat oss så tappert under årtusenden: kärleken. Men låt det vara en fordringslös kärlek. Ty vår moraliska fantasi har slocknat. Vi ha inga nya prydnader att hänga på vår julgran. De gamla betlehemsstjärnorna ha slocknat, de gamla vaxänglarna ha tappat sina vingar. Lämna dem i lådan, pryd granen med vanliga färska ljus och tänd dem. Det är min åsikt.

Du har inga åsikter! muttrade fru Ingeborg förbittrad. Vartill fästmannen genmälte: Jo många. Jag anser att en karl inte bör förskingra honom anförtrodda medel. Jag anser att en löjtnant bör gå snyggt och anständigt klädd samt utföra det arbete, för vilket han har betalt. Jag har tjogtals lika förståndiga åsikter. Men jag har inte en enda, som jag anser värd att framkalla en rynka i mammas panna eller denna avskyvärda neddragning av mungiporna. Och därför säger jag: Det ska tusan vara fordringslös! Vad nu min söta Sussi, min änglarena flicka? Vad betyder detta? Du flirtar och du flirtar mitt för näsan på din mor och din ringbeprydde fästman! Nej, nu ska fan ta bofinken!

Med dessa kraftigt framslungade ord lämnade han fru Ingeborg. Samtidigt övergav Sussi helt plötsligt sin förbluffade kavaljer. Fästman och fästmö möttes mitt i salen och började omedelbart dansa.

De nakna fötterna.

Brandplatsen fyllde luften med en stickande frän stank

som skämde sommaren. Den var svår solheta dagar, värre i regn, värst då dimman sög den i sig och mättad därav gled ned mot Sommarro. Fru Balzar tillbragte större delen av sensommaren i staden och uppgav som

skäl härför, att brandlukten pinade henne. I själva verket var det en annan plåga, som höll henne borta från Sommarro : hon fick inte sova.

Några år tidigare hade Kurt bott i vindskammaren ovanför moderns sovrum. Fru Ingeborg, som vinter och sommar gick till sängs klockan halv tio, väcktes klockan elva eller tolv av ett taktfast klampande över sitt sömndruckna huvud. Därefter en minuts tystnad. Därefter taktfast klampande i två minuter åtföljt av ett starkt vattenplask. Därefter en minuts tystnad. Därefter under två minuter det dova ljudet av oskodda fötters vandring. Därefter ett fruktansvärt brak mitt över hennes huvud, då Kurt, trogen en pojkvana, hoppade jämfota upp i bädden, varvid resårerna skriade av smärta och hela huset skalv. Efter denna dagens sista kroppsövning inträdde omedelbart sömn och åtta timmars obruten pålitlig tystnad. Då fru Ingeborg påpekat att en öm son ej bör väcka sin nyss inslumrade mor, hade Kurt lovat bättring men klampat på lika oförskräckt, helt enkelt därför att han inte begrep, vad det var frågan om. En neurasteniker, som tvingas att vara i rum med den för honom infernaliska sammansättningen: ett barn och en leksakstrumpet, utbrister: Kan du inte höra upp med detta rysliga oljud! Jo då, svarar barnet och fortsätter med ökad frimodighet i tro att det fått höra en komplimang. Ty orden »rysliga oljud» ha förlorat sin ursprungliga betydelse i och med det att de tillämpas på någonting så piggt, stiligt och trevligt som tonerna från en leksakstrumpet. Den stackars neurastenikern kan lika gärna uttrycka sin bisarra åsikt och besynnerliga uppmaning på latin.

När fru Ingeborg nödgades upplåta vindskammaren åt fästmannen, befarade hon att han skulle vålla henne samma obehag som förut Kurt. Nu blir det att vakna klockan tolv igen! Om hon betänkt skillnaden mellan de båda herrarnas karraktärer, skulle hon ha sovit ostörd. Nu väckte henne vid tolvtiden inte klampande fotsteg utan frånvaron av klampande fotsteg. Hon hade i sömnen väntat det väckande bullret, längtat efter det för att äntligen bli det kvitt. Hon satte sig upp, lyssnade och förnam slutligen ett svagt tassande ljud, som inte ens skulle ha väckt en vaksam hund. Kurts klampande hade varat nio minuter, uppdelats i bestämda, aldrig varierande tempo och avslutats med det resoluta jämfotahoppet, som betydde: punkt, godnatt, nu rör jag inte en fena de närmaste åtta timmarna. I fästmannens tassande kvällsvandringar fanns ingenting regelbundet. Fem minuters tassande, en kvarts tystnad (varunder hon spände hörseln till det yttersta), åter några minuters tassande, en halvtimmes tystnad. Har han äntligen lagt sig? Sover han? Nej! Nu börjar han igen –

Ljudet plågade henne dels därför att det var så svagt att hon måste anstränga hörseln, dels därför att det var smeksamt. Fästmannen, som antagligen varnats av Sussi, utförde sina sena vandringar på smygande och nakna fötter. Beröringen med en naken människokropp – vare sig den förmedlas genom känseln, synen eller hörseln – verkar som en smekning eller som ett slag. Den är aldrig helt fri från en viss sensuell verkan. Den stundom helvakna, stundom halvsovande fru Ingeborg hade fästmannen kroppsligen närvarande i sitt rum. Hans nakna fötter smekte henne på ett mycket oangenämt sätt. Ibland blev hon ond, mumlade: Förbaskade karl, varför kan du inte hålla dig stilla! Ibland erfor hon en viss oro och suckade: Vad jag måtte vara nervös, som inte kan sova! Han går ju så tyst! Naturligtvis kunde hon ha bett honom att upphöra med sitt nattliga tassande. Men då en människa tydligen gör sitt bästa för att inte störa, är det obehagligt att säga honom att han gör sitt värsta. Det blir ingen annan råd, sa hon till sig själv, än att jag får hålla mig i stan de dagar och nätter, han är här. Vi få turas om att bo på Sommarro. Jag hoppas att han inte märker något och tar det som en ovänlighet. Det vore tråkigt. Han är snäll. Jag tycker om honom. I detta lugna: »jag tycker om honom» – brukade hon äntligen somna.

Ett annat mera löjligt obehag beredde henne den besynnerliga omständigheten, att hon inte fick vara i fred för fästmannens tillhörigheter. Under sommarens lopp satte han ej en enda gång sin fot i hennes sovrum, men i hennes sovrum återfanns regelbundet den kniv, den pipa, den mössa, den bok, som han förlorat och letade efter. Antagligen bar Sussi skulden, ty driven av ett omedvetet begär att ständigt vara i kroppslig kontakt med fästmannen, brukade hon under hans frånvaro gå omkring och fingra på en eller annan av hans

tillhörigheter. Emellertid förargade det fru Ingeborg att gång på gång behöva säga: Var såg jag den sist? I mitt rum! Så snart hon såg fästmannen leta efter något, gick hon därför in i sitt rum, sökte, fann som oftast det sökta och placerade det i smyg på annat ställe. Men fästmannen hade också lagt märke till den besynnerliga omständigheten. En dag sa han: Hur förklara detta: själv är jag aldrig i mammas rum, men mina tillhörigheter är alltid där? Skulle mamma lida av kleptomani eller är min efterhängsna kärlek så stark att den smittat mina ägodelar? Fru Ingeborg rodnade och svarade snäsigt: Man hittar dem överallt: du är odräglig med ditt slarv! En annan gång, då Kurt kom från tennisbanan drypande av svett, tog hon en ren näsduk ur sin förklädesficka och räckte honom. Nu var Kurt en man, som om man velat begrava hans döda kropp i en annan mans kista, skulle ha rest sig ur svepningen för att i ordningens intresse konstatera detta faktum. Följaktligen granskade han näsdukens monogram och yttrade triumferande: Denna näsduk tillhör inte dig utan Louis! – Än sen? utbrast fru Ingeborg. Va skulle det göra? – Häpen och förlägen över hennes häftighet torkade Kurt svetten, mumlade: Vem har sagt, att det skulle göra något?

Det plågade henne, att fästmannen så småningom lyckades förvandla hennes och barnens hem till sitt eget. Han blev familjens huvud. Tjänarna begärde order av honom. Öhman underhandlade med honom och de avgjorde på tu man hand vissa tvistiga frågor, som kunna uppstå grannar emellan. Till och med Tysta Marie, som alltjämt avskydde honom, försummade inte att inhämta hans åsikt rörande viktigare ting. Louis styrde och ställde i den lyckliga tron att han gjorde fru Ingeborg en tjänst. I stället retade det henne att se honom »göra sig viktig». Orsaken var i själva verket en rädsla att barnen och framför allt Kurt skulle tro henne villig att ge främlingen ett husbondevälde, som hon tidigare krävt för egen räkning. För att övertyga dem om motsatsen tog hon sig för med att motsäga alla fästmannens order, ändra hans anordningar, vare sig de voro goda eller dåliga, avbeställa hans beställningar. Fiskar Öhman hade en pojke, som nyligen kommit hem från Amerika och gick och slog dank. På gubbens förbön gjorde de Lorche honom till bas för ett litet arbetarlag, som skulle röja upp efter branden. Fru Ingeborg avskedade honom och anförtrodde åt Kurt att skaffa en annan bas. All världen – d. v. s. de sju, åtta liven på Sommarro – skulle se att fästmannen inte hade någon bestämmanderätt! När husan bjöd mat, skulle Kurt bjudas före fästmannen. Kurt skulle ha största kräftan på fatet. När ölskjutsen uteblivit, skulle de sista flaskorna pilsner ställas undan för Kurts räkning. När fästmannen och Sussi kysstes, utbrast hon: Men kära, ni vet ju att ni plågar Kurt! Genom alla dessa småaktigheter sökte hon framhäva, att Kurt betydde oändligt mycket mer än fästmannen. Vad hon lyckades åstadkomma var att göra fästmannen en smula snopen, Kurt djupt generad och sig själv skamsen. Hon vantrivdes och gav fästmannen skulden för vantrevnaden. Det var de nakna fötternas tassande som plågade henne. Man kan under åratal leva i dagligt samarbete med en människa utan att få något som helst intryck av hennes kropp, tills plötsligt någon liten omständighet kommer denna »astrala» varelse att »materialiseras». Svettdropparna, som under det stora utbrottet sipprat fram på Louis' panna, hade materialiserat det vaga begreppet »min dotters fästman». När han vid skogsbranden smög armen kring hennes liv fullföljdes samma process. Och då hon de sömnlösa nätterna förnam ljudet av hans nakna fötters vandring, sa hon till sig själv: Det är besynnerligt – jag kan inte hjälpa det – men jag hyser en rent fysisk motvilja mot honom.

HÖSTEN

I det blåvita rummet.

En morgon läste hon i tidningen, att fru Koerner

slagit sig ned på Saltsjöbaden för att i lugn och ro instudera en ny roll (den äldre damen i det gammalmodiga stycket hade hon efter förnyad själskamp avsagt sig). Fru Ingeborg sken upp, tänkte: I kväll ska jag roa mig; jag ska bjuda Julia på champagne! Men när hon leende och med en stor kvast rosor i handen trädde in till väninnan, blev hon illa mottagen. Den stora Skådespelerskan utbrast: Det här var det

obehagligaste som kunde hända mig! Vad du är förändrad! Gammal i ansiktet och rultig i kroppen! Hur länge tänker du stanna? Det går tåg var halvtimme. – Och då denna störtskur ej förmådde släcka fru Ingeborgs bedjande leende, tillfogade hon: Min vink var för fin för att fattas. Jag väntar min älskare och anhåller om en smula grannlagenhet! – Snopen drog sig fru Ingeborg tillbaka och hennes snopenhet blev inte mindre, då hon strax därpå upptäckte, att den förmente älskaren inte var någon annan än Kurt. De möttes på stationen och Kurt meddelade trumpet, att han kommit för att »äta en bit mat med teaterapan». Någon förfrågan om modern ville dela den där biten mat hördes inte av. Sonens trumpna och förlägna uppsyn hade sin goda grund. Fru Julia hade med sin vanliga, självsvåldiga uppriktighet talat sanning: Kurt var hennes älskare. Ett mångårigt syskonlikt kärleksgnabb hade plötsligt övergått i en allvarligare lek. Därom visste fru Ingeborg intet och kände sig förödmjukad. Väninnan och sonen funno henne så tråkig och obehaglig, att hon inte kunde få vara med på ett hörn! När man blir vägrad en liten gunst måste ogunsten vara stor.

En ny väninna ersatte den förment förlorade. Fru de Lorche. Vänskapen mellan skådespelerskan och fru Balzar hade varit slitstark och uppriktig, men hade – vad fru Ingeborgs känslor beträffar – förblivit sval och lugn som varje verklig vänskap är. Hennes nya känslor för »den obehagliga stackars människan» flammade upp ett, tu, tre som en förälskelse. Hon dyrkade henne, tillbragte var ledig stund i den blåvita kammaren, medförde ständigt gåvor, som för varje gång blevo allt dyrbarare. tog den lilla damen med sig på teatrar, fester, utflykter, planerade slutligen en längre resa, som de skulle göra tillsammans – »så att vi få vara alldeles för oss själva». Om sonen ingav henne en fysisk motvilja, så fyllde henne modern med fysiskt och psykiskt välbehag. Luften i den blåvita kammaren på ålderdomshemmets vind var mängd med en svag doft – kanske av torkade rosenblad – som nästan berusade henne. Den hade samma verkan som minnet av en doft, vi insupit i vårt tidigaste barndomshem. Hon längtade efter den på kontoret, hon längtade efter den om nätterna. Hon längtade efter pastellen i blått och vitt, där en tunn fin liten gumma i en mycket gammaldags klänning ses långsamt vandra bland få och gamla möbler eller sitta vid fönstret, stickande sina pärlor och leende åt ett minne.

Hennes nya känslor för fru de Lorche kan delvis förklaras därmed, att den lilla damen verkligen var en mycket angenäm människa så snart hon upphörde att vara Olyckans prästinna, en patetiskt siande Kassandra. Hennes sätt var så mjukt att man fick intrycket av en själ med utomordentligt lätt, glidande flykt. Hon var klok och i sin klokhet – som det tycktes – utan beräkning, osjälvisk. Denna kyliga, men mot allt och alla välvilliga, förstående klokhet finner man ofta hos folk av gammal, kultiverad stam. För människor med tyngre och hetare blod skvallrar den om en förståndets och känslans jämvikt som är dem själva förment. Därav följer beundran och avund – oftast i oträngt mål. Under deras samtal undvek fru Ingeborg såvitt möjligt att nämna fästmannen, väl vetande att hon därmed endast skulle väcka den slumrande Kassandra-andan. Och vad hon mest älskade i det blåvita rummet och bäst behövde var dess lidelsefria, svala atmosfär. Engång lockades hon dock att vidröra ett ämne, som aldrig lämnade hennes fantasi helt i fred: förhållandet mellan Louis och vännen-självmordskandidaten. Genast täcktes himlen av stormmoln och fru de Lorche utbrast: Nämn honom inte! Jag har glömt honom, jag vill inte ens minnas hans namn. Jag brukade kalla honom Nattdjuret. En vidrig varelse, en äcklig vampyr. Han förstörde min pojke under mina ögon och jag kunde ingenting göra. Folk påstår att Louis försökte tvinga honom till självmord. Det tror jag inte på: men vore det sant, så hade han handlat alldeles rätt.

Som om detta frikännande av sonen varit för mycket för Kassandra, tillade hon med en suck: Min stackars pojke har tyngre saker på sitt samvete. Han tog livet av sin egen far.

När en Kassandra framslungar ett ohyggligt och osant påstående, använder hon en mindre patetisk ton än vanligt och bilfogar ett småleende, som betyder: Det är inte fullt så ohyggligt som det låter, men – – Därmed förhindrar hon att påståendet just genom sin orimliga hemskhet förfelar sin verkan. Äger däremot

påståendet en sanningskärna, använder Kassandra sina djupaste brösttoner, sitt mörkaste patos. Hon säger till exempel: Tänk, det var självmord. Han tog livet av sig. – En undersökning ger vid handen, att »han» dött i blindtarmsinflammation. Vari bestod sanningskärnan? Då mannen ansattes av de första häftiga smärtorna, trodde han sig vara offer för ett kolikanfall. I stället för att gå till sängs och tillkalla läkare sökte han bota sig genom våldsamma kroppsrörelser. Efteråt konstaterade läkaren att sjukdomens olyckliga förlopp haft till orsak denna första okloka åtgärd. Alltså hade mannen tagit livet av sig. Med en dylik sanning som grundval ser sig Kassandra i stånd att genom mörkt tonfall och dyster min förvandla en olyckshändelse till ett hemskt drama. Fru de Lorche kombinerade de båda metoderna: hennes röst var patetisk, hennes min vardaglig. Därmed vann hon, att fru Ingeborg inte genast slöt öronen för den orimliga skräcksagan om ett fadermord och likväl fick ett första förberedande intryck av någonting onaturligt och hemskt. Författare, som arbeta i Hoffmannsk eller Poesk riktning, använda ofta samma metod.

Sanningskärnan var här den, att sonen de Lorche pinat sin far obarmhärtigt. Sonen hade under uppväxtåren hållits i en faderlig tuktan, vars stränghet varit överdriven. Så länge fadern tedde sig som en utomordentligt upphöjd, vis och mäktig varelse, fann sonen ingenting förödmjukande i att titt och tätt bli snäst som en hundvalp. Att en man som hans far kärvt ställde stora fordringar på andra var helt naturligt och ökade endast hans beundran. Men när fadern avslöjade sig som svindlare, skojare och därtill en feg och ömklig stackare, fylldes pojkhjärtat av en het förbittring, som inte lämnade plats för någon barmhärtighet. Allt under det att han spelade den vördnadsfulle sonens roll, gav han med oblidkelig påpasslighet hugg på hugg. Fru de Lorche sa: Det var hemskt bara att se honom! Han tassade omkring fadern som katten kring råttan och så snart stackarn rörde sig, fick han en klösning! – Bland annat brukade han ur de dagliga tidningarnas rika samling av bedrägerier söka ut de lämpligaste och läsa upp dem för fadern, avslutande läsningen med en oskyldig fråga: Pappa, den karln är väl ändå en skojare? eller: Pappa, hur skulle du döma i en sån här sak, om du vore domare? eller: Pappa, tror du att han klarar sig från fängelse lika fint som du? Ibland sökte fadern komma undan med ett stammande svar, ibland tog han till flykten. Då skyndade sonen efter honom, ställde sig i hans väg med den strama och vördnadsfulla givakthållning, som fadern själv trumfat i honom, och han sa: Pappa, har jag sårat dig? Jag trodde nästan att du redan glömt den där lilla tråkigheten! – En annan gång kunde han säga: Vad folk ändå är snälla! Jag mötte den och den (en fordringsägare) och han hälsade på mig som om vi inte skojat honom på ett öre! Eller: Den och den frågade om pappa hade någon sysselsättning, men jag sa att pappa njuter sitt otium cum dignitate. – Fadern: Kära du, jag vet nog, att jag inte längre har någon dignitas. – Sonen: Det vet jag också. Men likaväl som man säger fattig men stolt, kan man kanske säga ohederlig men vördnadsvärd. Jag håller på pappas värdighet! – På detta och liknande sätt förföljde han fadern med oblidkelig ihärdighet. Den äldre de Lorche sökte skydd hos hustrun. Han kunde komma in i hennes rum skälvande och med svetten ymnigt rinnande över panna och kinder. Kära du, jag har så ont i huvut – skulle du inte vilja be Louis att lämna mig i fred?

Om jag bad! utbrast fru de Lorche, och en glimt av smärtans vällust flammade i hennes ögon. Där stod jag dagligdags mellan dem. Min ömklige man hopkrupen bakom min rygg, min son framför mig med ögon som skeno av grymhet. Min man höll jag inte längre av, min son älskade jag över allting. Och dagligdags skulle jag för den enes skull kämpa mot den andre, uppretas, förbittras, finna honom omänsklig, avskyvärd. Å fy, fy! Jag var en vek och beskedlig liten människa – undra på att jag blev den gamla markatta jag är!

Med den äldre de Lorches död hade dessa förföljelser ingenting annat att skaffa än att den vidriga tvekampen därmed tog slut. Fru de Lorche andades ut. Sonen förvandlades, blev åter hennes pojke, som älskade henne och som hon kunde linda om fingrarna. Han visade arbetslust, arbetskraft, hemkärlek. Några månader såg det ut som om mor och son skulle gå mot ljusare och lugnare förhållanden. Plötsligt kom omslaget. Den falske vännens inflytande, nöjen, försumlighet, vinglerier, drinkarperioden. Fru de Lorche sa:

Nattdjuret tog honom. Jag slogs om min pojke, till sist nästan kroppsligen. Engång gav jag den andre en

örfil. Då gav han mig blommor och bad att få kalla mig mor. Jag kunde ta löfte av Louis: Gå inte ut i kväll! Han lovade. Så kom Nattdjuret, satte sig bredvid mig och började konversera. Såg inte åt Louis. Jag försökte vara älskvärd, glad, underhållande, kvick. Jag vämjs, när jag minns. En mor, som vill hålla kvar sin son med gråt är ömkansvärd, men när den gamla stackarn försöker skratta kvar honom, blir hon ömklig. Där satt jag och konverserade med Nattdjuret och sneglade varannan minut bort mot Louis. Först var han lugn och beslutsam, nickade åt mig. Så blev han orolig och undvek att se på mig. Så blev han slapp i ansiktet och började småle. Så brast han i skratt och då var det färdigt, de båda herrarna gingo till sina nöjen på krogar och bordeller. Allt det där är över nu; Sussi har gjort Louis till en annan människa. Men för mig är det inte över och går aldrig över. Hur kunde han så blint låta leda sig av det där kräket? Tron på demoniska makter måtte ha uppstått hos någon stackars mor, som såg sin son förförd och som inte ville erkänna det enkla faktum att det ena kräket sällar sig till det andra. Ibland är han mig vidrig.

Vem? skrek fru Ingeborg, och hela hennes kropp restes och spändes till försvar. Samtidigt slappnade den andras kassandriska spänning och hon sjönk ihop till en liten gumma, som mumlade: Louis – Louis – Louis – min pojke –

Fru Ingeborg viskade – som om någon obehörig varit i rummet –: Du borde skämmas! Du menar inte vad du säger! Du kommer att ångra dig! – – Vid ett senare tillfälle, då hon inte längre visste vilka gåvor hon kunde bjuda väninnan, begärde hon i sin ömma iver besked om hon verkligen inte kunde göra någonting för henne. Fru de Lorche klappade henne på handen och svarade: Vad du gör för Louis, det gör du mig! – Genast lyste fru Ingeborg upp och yttrade triumferande: I dag är det kanske annat ljud i skällan! I dag är han kanske inte så förtappad? – Vartill fru de Lorche genmälte: Är han förtappad, så är jag förtappad. Vi hänga samman. Men med dig är det ju en annan sak.

Yttrandet var en smula gåtfullt, men fru Ingeborg begärde inte någon förklaring, erkände inte ens för sig själv att fru de Lorches yttrande var egendomligt. Under de följande kvällarna undvek hon sorgfälligt alla ämnen, som kunde föra fästmannen på tal. Den blida harmonin i blåvita kammaren förblev några veckor ostörd. Men en kväll sa fru de Lorche: Numera tala vi aldrig om Louis. Är det inte besynnerligt, att hans mor och svärmor sitta samman kväll efter kväll utan att tala om honom? Varför undvika vi det? – Fru Ingeborg svarade tankspritt: Det finns ju annat att tala om. – Visserligen, medgav den andra, tillade långsamt och lågmält: Men jag skulle vilja veta, varför du undviker att tala om Louis? – Fru Ingeborg leende och alltjämt tankspridd: Jag vet inte! Jag ska kanske tänka efter! – Fru de Lorche ännu mera lågmält: Ja, du bör kanske tänka efter. I tid.

Jag, Kurt Balzar, son till firmans grundare –

Uppmaningen att tänka efter i tid tog fru Ingeborg som en före-

bråelse därför att hon ännu inte planerat något för fästmannens framtid. Redan diskuterade Louis och Suzanne dagen för bröllopet och roade sig med att titta på våningar, men den ekonomiska grundvalen för det blivande hemmet tycktes inte bekymra dem stort. Det är jag, som ska tänka på allt, suckade fru Ingeborg och låtsades en förargelse, som i själva verket var en förklädd tillfredsställelse. Hon började undersöka möjligheten och lämpligheten av fästmannens inträde i firman. Därvid råkade hon i strid dels med Kurt, dels med sina egna åsikter om firmans framtid.

Dagarna efter branden, då stämningen på Sommarro var som mest kvav och tryckt, hade mor och son, var och en på sitt håll, med ny iver »gått i selen». Kurt förberedde ett fältslag i stil med hattaffären, en framstöt i samma riktning. En lätt halsschal, som under senvåren fladdrat över kontinenten och som sparsamt och huvudsakligast i kvalitetsarbete nått norden, skulle bli den stora balzarska utställningslokalens förhöstprakt. Affären borde inte få någon särdeles stor omfattning: den avsåg blott att bevara kontinuiteten, understryka

lokalens karaktär av nedslagspunkt för snabbt kreverande massmoder. Den egentliga bataljen (en pälsartikel) borde levereras ett par månader senare. För att nu inte firmans chef skulle få tillfälle att uppställa lika många om och men som vid hattaffären, bedrev Kurt sina förarbeten ytterst hemlighetsfullt, mottog agenter i smyg och hyrde särskilt postfack för sin schalkorrespondens. Och var alltjämt tillräckligt pojke för att i detta hemlighetsmakeri finna ett synnerligen eggande behag. För den överraskade modern skulle framläggas fullständiga, noggranna kalkyler och preliminära avtal med leverantörerna.

Den som vill överraska har stora utsikter att själv bli överraskad. Kort innan han skulle lägga sista handen vid sina förarbeten upptäckte Kurt i tidningens uthyrningsspalter sin kära lokal, de vårliga hattarnas valplats! Att hyra! Före branden skulle han ställt till med ett uppträde, lugnat sig, bett om ursäkt, smekt mamma mjuk och med seg envishet pressat sin vilja fram. Nu sa han visserligen: Detta måste förhindras. Men tillade: Framför allt får jag inte förivra mig! Han red ett par timmar, tog en kalldusch, gick upp på kontoret, lade tidningen framför chefen och pekade på annonsen. Fru Ingeborg nickade. Hon hade spekulanter och en byggnadsfirma hade redan fått i uppdrag att avstänga lokalen från huvudaffären.

Under det att Kurt lagt sina planer, hade fru Ingeborg än engång granskat hattaffärens siffror. Förstämningen efter branden, modlösheten, tröttheten gav dem ett nytt utseende, helt och hållet avskräckande. Och mer än av siffrorna skrämdes hon av tanken på affärens omläggning. I det svenska borgardömets själ kvarsitter en svårutrotlig vördnad för hantverket. Maskinen och maskinskötaren ha näppeligen blivit erkända som verktygets och den konstskickliga handens legitima efterträdare. Det gamla hantverket omges med en nimbus av hederlighet, trygghet, förfining. Massfabrikationens, stordriftens större vinstmöjligheter motvägas av större risker, större kapitalbehov och större svårigheter att avväga kapitalbehovet, större beroende av själva arbetet ovidkommande politiska och sociala element. Vinsten förändrar i viss mån karaktär och förblir inte blott och bart det livförande blodet och den nödiga upplagsnäringen utan dessutom en utväxt, en sorts tentakel, som trevar efter nya företag. Den förstorade volymen motsvaras av minskad inre spänstighet. Nutidens stora förmögenheter sammanhållas snarare av sin tyngd än av sin fasta konstruktur. De gamla hantverkar- och småköpmansläkterna, som med sparpenningen uppbyggde och underhöllo verkstad och hem, tillfogade en lott jord, insatte ett litet överskott i något lika blygsamt och riskfritt företag som det egna, kunde under århundraden bevara sitt yrke, sin förmögenhet, sin sociala ställning, sina vanor, seder, åsikter. De byggde på hälleberget. Nutidens människor ha knappast något hälleberg att bygga på. Det har sjunkit i ett hav av politiska, ekonomiska, sociala teorier, i vilket nya vågriktningar dagligen uppstå och korsa varandra och där individer och släkter i en ständig växelvis rörelse stiga uppåt och nedåt. Det stabila läget var länge mänsklighetens ideal, men mänskligheten i sin helhet tycks ha förändrat smak. De individer, som alltjämt behålla den gamla smaken, skrämmas av allt, som kan föra dem själva in i en ny åsiktssfär och för deras verksamhet utstaka nya vägar. Fru Balzar hade betjänat en jämförelsevis liten kundkrets, vars smak krävde för henne välkänt kvalitetsarbete. Omläggningen skulle betyda ej blott en obestämbar risk utan ock att hennes egna insikter och erfarenhet skulle bli tämligen betydelselösa för firman. Det var orsaken till hennes beslut att helt och hållet slopa den nya avdelningen.

Kurt trodde emellertid att hon hade en annan orsak. Sedan han grubblat några dar och övat sig i självbehärskning – ibland med gråten i halsen – sökte han åter upp modern på kontoret, sa: Hör här! Mamma och jag ha alldeles för olika åsikter beträffande affären. Vi skulle inte dra jämnt. Därför tänker jag stanna vid regementet och tillsvidare avstå från att ingå i firman. Det är visserligen emot pappas sista vilja, men det kan inte hjälpas. Han kunde ju inte ana att du och jag inte skulle –

Han tvärtystnade, befarande en mycket omanlig och olämplig snyftning. Den uppoffring han gjorde var stor, och framkallandet av faderns minne och minnet av den lilla familjens trygga enighet och sämja upprörde honom. På fru Ingeborg hade hans ord en annan verkan. Hon hade blivit misstänksam, hon vädrade överallt förebråelser. Sonen beskyllde henne för att bryta mot mannens sista vilja. Hon sa: Det finns också en annan

utväg. Jag kan draga mig tillbaka. – Han hade tagit förslaget med i beräkningen och svarade rappt: Det är en utväg, men den är idiotisk. Du har skött den här affären så länge och så utmärkt – – Verkligen? inföll fru Ingeborg. Jag trodde, att den minste springpojke kunde sköta den bättre än jag!

Efter ett ögonblicks tystnad vände sig Kurt om och gick mot dörren. Fru Ingeborg greps av en plötslig ångest, hon ropade: Kära barn, missförstå mig inte! Låt oss resonera om saken! – Han svarade: Vi behöver inte resonera. Saken är avgjord. – Gick.

Vare sig saken avgjorts eller ej, fördes den inte vidare på tal. Fru Ingeborg hade fått ett nytt intresse, som under de första regniga höstveckorna helt tog tid och tankar: Sussis utstyrsel. Som om det gällt någonting alldeles utomordentligt viktigt och brådskande sprang hon omkring i hällregnet, klafsade fram genom vattenpussarna, fyllde butiksdisk efter butiksdisk med sina mångahanda beställningar: duktyg, lakan, linne, broderier, husgeråd, prydnadssaker. Om kvällarna förevisades dagens inköp för Sussi, som regelbundet och med få variationer yttrade: Vad du är snäll! Louis kommer att bli alldeles föiftjust. – Till en början märkte inte fru Ingeborg den egendomliga form, tacksägelsen fick. Men en kväll slog det henne och hon utbrast med rynkad panna: Varför säger du alltid att Louis ska bli förtjust? Tycker du inte om det själv? – Sussi svarade: Jo visst. Men du vet, att jag inte har mycket sinne för sånt där. – Inte mycket sinne! upprepade fru Ingeborg förargad. Tänker du gifta dig eller tänker du inte gifta dig? – Sussi svarade: Jo. Det är väl meningen, kan jag tro –

Fru Ingeborg tänkte: Det måste ha kommit en fnurra på tråden. Hon började ge akt på fästmannens kommande och gående och märkte dels att han kom rätt sällan, dels att han gick rätt snart. Och hon såg dem nästan aldrig smekas. Plötsligt erinrade hon sig att hon vid två eller tre tillfällen mött fästmannen tillsammans med en av Julias smålandstöser. Kunde det vara någonting på den kanten? Misstanken var svag, allra helst hon inte visste om det vid de tre tillfällena varit samma flicka – hon kunde inte skilja mellan de tre systrarna. Hon försökte sondera Sussi. Vad jag tycker, att ni har blivit kyliga mot varandra, du och Louis? Svaret dröjde, men kom äntligen med ett muntert skratt: Det är Kurt som drillat oss efter anständigt fästfolks exercisreglemente! Här i huset törs man inte kyssas! – Skrattet och svaret lugnade henne. Hon fortsatte att göra inköp och beställningar, tog ibland Sussi med sig, men gick helst ensam, eftersom dottern visade en upprörande likgiltighet. Klädd nästan som en torgmadam klafsade hon omkring i regnet med kutig rygg och framskjutande mage. Till mötande vänner och bekanta sa hon: Här rultar jag omkring och sätter bo åt min dotter: det är ett riktigt höstgöra! – Vännerna tänkte: Vad hon har blivit gammal! Hade de uttalat tanken, skulle de ha berett henne en stor tillfredsställelse, men det kunde de näppeligen ana. Den nya håruppsättningen – slätt uppkammat hårkrön med en liten svart spetsmössa – hade gjort henne tio år äldre. Dessutom började hon kisa med ögonen, som om hon varit närsynt, vilket dock inte var fallet.

Den 21 oktober uppträdde hon hemlighetsfullt och mysande som en mormor på julafton. Hon skulle ge middag. Inbjudna voro fästmannen med mor, fru Koerner och herr Andersson. Värdinnan tog emot i höghalsad, långärmad svart sidenklänning med beigefärgat krås kring hals och handlovar, på huvudet en vit spetsmössa med beigefärgade band. Fru Julia sa: Är det fråga om maskerad, så går jag hem och sätter något på mig. – Bordet var dukat med husets gedignaste silverpjäser, rikt blomsterstrött samt med blomgirlander kring två av kuverten. Mittpå bordet en krokan med datumsköld krönt av en marsipanamorin. Kurt utbrast: Herregud, är det pappas och mammas bröllopsdag? – Men det var det inte. Den mysande fru Ingeborg spejade förgäves efter någon förståelse hos Sussi och fästmannen. De voro lika förvånade som sällskapet i övrigt. Snopen vände sig fru Balzar mot fru de Lorche, frågade: Var det inte i dag ett år sen de förlovade sig? Du sa engång i våras att det var den 21 oktober? – Jag vill minnas det, mumlade fru de Lorche, smålog förläget och rynkade pannan. Förvåningen övergick i förstämning. Vad var det för en besynnerlig idé att fira en hemlig förlovningsdags ettårsjubileum! Inte ens fästfolket hade kommit ihåg dagens betydelse. Fästmannen utropade: Mamma är storartad! Tänk så vänligt! Och kysste på hand. De övriga tego, togo plats.

Tysta Marie vankade runt bordet, bjöd och mumlade: Konstigheter och besynnerligheter, konstigheter och besynnerligheter. Plötsligt lade Sussi armen över ögonen, reste sig hastigt från bordet och försvann. Tystnaden fortfor. Fru Ingeborg stirrade oavbrutet på fästmannen och såg nu för andra gången svettpärlorna sippra fram på hans panna. Hon sa befallande men med grumlig röst: Gå genast efter henne! Fästmannen reste sig försiktigt som om han varit rädd att störa en festtalare, smög sig ut ur rummet. Och tystnaden fortfor att tala. Det blev fru Ingeborg omöjligt att sitta kvar. Hon följde efter de båda andra och fann dem i dotterns rum. Hon såg dem genom den halvöppna dörren. Fästmannen höll flickans huvud mellan sina händer och kysste henne. Åsynen av denna ömma scen fyllde fru Ingeborg med ett varmt välbehag. Hennes spänning brast i en djup, lättnadens suck: hennes heta ögon tårades. Hon greps av en frestelse, som hon inte förmådde motstå. Hon steg in i rummet, tog dottern ur fästmannens famn och kysste den nyss kyssta munnen. Själv strålande av lycka utbrast hon: Vad ni unga är lyckliga, vad ni ändå är lyckliga! Åter kysste hon dottern, som förblev orörlig med huvudet bakåtböjt, de fuktiga ögonen slutna.

Ett par veckor senare kom det till en ny brytning mellan fru Balzar och hennes son, skilsmässan fullbordades.

Ungefär samtidigt med Kurts uppoffring, tronavsägelsen ad interim, överkorsandet av hans framtidsplaner, hade den stora skådespelerskan utsatts för något, som hon själv kallade en skamlös intrig, under det att andra nämnde olyckan fiasko. Den vemodiga höststämningen och det ömma förhållandet till Kurt gjorde fru Julia benägen att taga olyckan snarare romantiskt än tragiskt. Det ödsliga men komfortabla Saltsjöbaden bildade ett lämpligt sceneri för en idyll i grått. Skådespelerskan blev för någon tid vemodig och romantisk. Kurts förmåga inom det romantiska facket var visserligen begränsad, men han hade ingenting att invända emot långa, ensliga skogsvandringar med den vackra damen eller ömma tête-à-têter på det dystra och »verkligen ganska stiliga» havet. Var och en klemade med sin sorg och deltog varmt i den andres. Att trösta och tröstas är en av älskogens vackraste och mest sinnrika lekar. Den ljuva plikten att trösta lockar fram de finaste känslor, de mjukaste tankar och renar njutningen från dess fräna bismak av krass egoism. Fru Julias ettriga förargelse över fiaskot blev till en smäktande romans och Kurt kände sin förbittring mot modern förvandlas till en vemodig men upphöjd känsla av förlåtelse. Desto mer oförberett träffade honom slaget.

Han hade ett ärende till kontoret och tog vägen genom affären. Till sin häpnad såg han, att den skiljovägg, som redan rests mellan utställningslokalen och affärens herravdelning, åter nedrivits. Han kunde inte begripa det. En springpojke gick förbi och Kurt sa: Va ska det här betyda? – Stursk över att veta mer om »affären» än själve chefens son, utbrast pojken triumferande: Vet inte löjtnanten det! Herravdelningen skall utvidgas kolossalt och löjtnant de Lorche ska bli chef för den!

Den gången sökte han inte lugna sig med en ritt, svalka sig i en kalldusch. Han gick raka vägen till modern och frågade om uppgiften var riktig. Hon stammade: Vad vill du, jag ska göra? Jag måste ju tänka på deras framtid – – Han bibehöll sitt lugn, sa: Mamma inser väl att de Lorche är fullständigt inkompetent, fullständigt ovederhäftig? – Hon mumlade: Han kunde ju alltid få försöka – – Och Kurts röst sjönk till en viskning, hes av ansträngningen att behärska stämman: Alltså, han skall få försöka, men inte jag? – Fru Ingeborgs huvud dalade och Kurt tog denna slappa huvudböjning som ett jakande. Han teg ett ögonblick, yttrade därpå med en värdighet och en helig vrede, som kunnat anstå en kronprins, vars tronföljd hotas:

Jag, Kurt Balzar, son till firmans grundare, skall alltså drivas bort för att lämna plats åt en främling, en utböling? I all anständighets namn förbjuder jag mamma att handla så hänsynslöst. Sker det kommer jag inte vidare att sätta min fot i mammas hem. Som för resten inte längre är mitt hem.

Sade och gick. Chefen, fru Balzar, satt där blek och glåmig, trumpen och trött, mumlade: Kära, vad har jag gjort? Jag har ju ingenting gjort. Ännu. Jag får naturligtvis hitta på någonting annat –

Gammal kärlek rostar.

Herr Andersson kom till henne och sa:

Chefen! Gamle Andersson är trött på det här jobbet. Han har fått flugan. Han vill till Paris. I femtio år har han sett Paris på brev, fakturor, kartonger och annat skräp. Så att namnet känner han och nu vill han känna gagnet. Han ska bli en stor syndare på gamla dar, dricka smällkork och älska sköna hetärer. Från och med nästkommande första januari blir firman nödd att pensionera honom. Men oss emellan sagt behöver pensionen inte vara stor. Andersson har skott sig och är förmögen karl. Kontrollen har aldrig varit över sig i den här firman och Andersson har nog prasslat till sig en hundralapp då och då. Tittat i lådan som man sa då jag var springpojke. Så att pensionen behöver inte vara stor, men vad som ges med gott hjärta, det tas emot!

Detta skämtsamma, under många och långa kvällar avfattade tal var herr Anderssons avskedsansökan. Att han skulle ha »prasslat till sig» hundralappar var en ren och skär lögn. Enkla och hederliga själar skylla sig ofta på skämt för ohederlighet – därmed måhända förhånande minnet av lyckligt övervunna frestelser. Besynnerligare var att herr Andersson gav sin avskedsansökan en så narraktig form. Av denne sentimentale gubbe, som hyste stora tankar om sin egen och sin sysslas vikt och betydelse, kunde man ha väntat någonting högtidligt. I själva verket överskattade herr Andersson stundens tragik. Folk blir aldrig riktigt så ledsna över vår bortgång, som vi själva inbilla oss. Den dödsdömde mannen, som efter mycken tvekan och vånda anförtror sin hustru läkarens trista ord, skall aldrig känna sig fullt tillfredsställd med bestörtningen i hennes ögon, skälvningen kring hennes mun. Och den stackars hustrun anstränger sig förgäves att i några högtidliga patetiska stunder sammanpressa den smärta, som hon är dömd att tära till sitt bröd under dagar och år. Herr Anderssons avsked var ett avsked från livet. Han hade hyst dunkla föreställningar om en våldsam scen, ett tårbestänkt famntag, varma böner att han måtte stanna. Emellertid var hans beslut att avgå orubbligt och beslutets motiv av den art, att det inte borde undersökas eller ens omnämnas. För att skydda sina känslor och bevara en pinsam hemlighet uppträdde han som cyniker. Hans cynism överträffades av chefens.

Ännu förr ett år sedan skulle fru Balzar ha använt sin för resten obetydliga förställningskonst till att övertyga herr Andersson om hans värde för henne och firman. Hon skulle inte ha tillfredsställt hans krav på bestörtning och sorg, men hon skulle ha gjort ett försök. Nu sökte hon inte ens dämpa det glada och högst belåtna utseende, som vissa tankar bredde över hennes ansikte. Hon nickade och sa: Vi bli nog sams om pensionen, kära Andersson, var inte orolig för den saken! – Skämtet om hundralapparna tog hon för en blygsam vink, att den redlige bör belönas. Hon trodde att det hela var en penningsak och att hon gjorde nog, då hon utlovade en tillfredsställande pension. Utan att ha en aning om den stackars gubbens själstillstånd tillfogade hon helt muntert: Nej, tänk att Andersson ska fara till Paris! Ja, varför inte? Någon gång i livet ska man väl roa sig. Det är min åsikt. – Herr Andersson svarade efter ett ögonblicks tystnad: Jag börjar förstå det! – Men varken det egendomliga svaret eller det ännu egendomligare tonfallet bekymrade fru Ingeborg, som spann vidare på sina angenäma tankar. Anderssons avsked hade försatt henne i en synnerligen optimistisk sinnesstämning, och då optimism liksom alkohol betänkligt försvagar hjärnans hämmande och kontrollerande verksamhet, råkade hon strax därpå yttra någonting förfärligt. Hon sa: Andersson, jag sitter och tänker på att han inte kunde ha valt en lämpligare tidpunkt att begära pension. Jag vill gärna på ett eller annat sätt binda Louis vid firman, men Kurt har inte stort förtroende för hans affärsduglighet. Han motsätter sig absolut att Louis får någon mera krävande och ansvarsfull post. Hur skulle det vara att låta honom efterträda Andersson?

Hon kunde ha slagit honom i ansiktet och han skulle ha kysst hennes hand. Hon kunde ha kallat honom en gammal idiot och han skulle ha funnit skämtet ypperligt. Men när man säger en gubbe att hans livsverk varit föga krävande och ansvarsfullt, begår man en dödssynd. Emellerlid svarade herr Andersson ganska lugnt fast med grötig röst: Det vore kanske inte så tokigt. Lönen är ju god och så finge chefen angenämt sällskap

även under kontorstiden. – Så värst angenämt bleve det kanske inte, mumlade fru Ingeborg tankspridd.

Vi är inte alltid benägna att följa budet: Handla mot din nästa så, som du vill att hon skall handla mot dig. Däremot tänka vi gärna om nästan detsamma, som hon förmodas tänka om oss. Folk, som sätta värde på oss, är värdefullt folk. Folk, som anse oss odugliga, är själva oduglingar. Få äro de människor som sakna medlemskort i en eller annan förening för inbördes beundran. Och ingenting förändrar så snabbt vårt omdöme om en människa som upptäckten att vi misstagit oss på hennes omdöme om oss. Hos barnet och gubben, båda lika känsliga för andras omdöme, ske dessa förändringar blixtsnabbt. På få minuter ryckte herr Andersson upp en örtagård av dygder och besådde den med ogräs. God blev hjärtlös (eftersom hon hade »hjärta» att säga dylikt), uppriktig blev hycklande (hur många gånger hade hon inte berömt hans arbete!), hennes beundrade chefsegenskaper blev till löjeväckande inkompetens, eftersom hon kunde påstå, att en kontorschefspost är föga krävande! Herr Andersson hade grundligt misstagit sig! Frågan var blott om han misstagit sig hela tiden. Så fick det inte vara. Herr Andersson kunde inte ha ägnat tjugufem års from dyrkan åt en ovärdig. Hon hade plötsligt förändrats, hon var förhäxad! Hans hjärta bräddades med en bitterhet, som måste få utlopp. Men han var feg, vilket smädeord helt enkelt betyder att hans uppfostran varit starkare än hans självkänsla. En sådan människa ger inte luft åt sina heligaste och hetaste känslor utan att först fråga sig: Törs jag? Tio minuter tidigare hade den sentimentale pensionssökaren brytt sig föga om Mammon: den djupt kränkte och uppbragte mannen däremot tänkte: blir hon ond, kan hon vägra mig pension! En dylik eftertänksamhet mitt upp i högsta känslosvall bevisar ingalunda att känslorna äro oäkta, konstlade. Men deras uttryck blir konstlat. Särskilt för den andligen fattige är intervallen mellan känsla och utbrott ödesdiger. Han får tid att förneka sig själv, gripa efter en förebild, intaga pose, härma någon beundrad person, en romanfigur, en skådespelare. Det var sålunda en vredgad och dödligt bedrövad père noble som mot fru Ingeborg framslungade tiraden:

Hur är det möjligt? Hur är det möjligt!! Hur kan en människa förändras så på några månader, några veckor, några dagar? Och var skall detta sluta? Vi gå på randen av en avgrund!

Fru Ingeborg blev i högsta grad förbluffad. Var det ett av hans vanliga dåliga skämt? Herr Anderssons strömmande tårar svarade nej. Inför det obegripliga begagnade sig fru Balzar av ett universalmedel, använt flitigt av chefer – hon rätade upp sig, rynkade pannan och skärpte rösten, i det hon sa: Vad går åt Andersson? Vad menar han? Vem är förändrad? – Medlet förfelade inte sin verkan. Herr Andersson föll genast ur posen; hans tårar sinade, han yttrade halvviskande och med ett förvridet leende: Förlåt en gammal narr, som ska lämna sin post i livet! Den må ha varit krävande eller ej. Man blir sentimental. Här har jag suttit år efter år på samma gamla stol och kladdat ned samma gamla siffror och hållit av samma gamla flicka. Nu är det slut. Förlåt!

En kärleksförklaring och ingalunda den första. Under årens lopp hade herr Andersson förklarat chefen sin kärlek på ungefär samma sätt och ungefär en gång i kvartalet. Det hade inte varit någon särdeles stor plåga för föremålet; som oftast hade hon inte ens märkt den, ibland hade hon blivit otålig och snäst av. Nu lugnade det henne att höra de välkända sentimentala tonerna. Än mer – hon fann behag i dem. Hon tyckte att gubbens dyrkan bestyrkte hennes ålder bättre än något prästbevis. Hon grep hans hand, tryckte den varmt, hon gav honom ett leende, en blick, hon sa: Vad hör jag? Vad är det för en gammal flicka? Det skulle väl aldrig vara jag?

Herr Andersson lösgjorde varligt sin hand ur det varma greppet. Han stirrade på hennes hårfäste: han vågade inte längre se på hennes ögon eller mun. Han mumlade invärtes: Å hu! Å fy! Å hemskt! Hon är ju en gammal kokett –

På sätt och vis hade han rätt. För ögonblicket var hon en gammal kokett eller snarare – trodde sig vara. Handtryckningen, leendet, ögonkastet, det skälmska tonfallet var ingenting annat än en fulländning av

gumbilden. Först då man alldeles tappat bort sig själv, börjar man undra, vem man är – vad man är. Finner man då, att man är en person som börjat glida in i den höga ålderns dödvatten, där ett stort och tryggt lugn råder, måste man rätta sig därefter och framför allt fastslå och framvisa faktum för andra och främst för sig själv. Fru Ingeborg hade funnit att hon var gammal och tung, ljum och trög – början till en gumma. Enligt hennes kanske gammalmodiga föreställning bär en gumma spetsmössa på hjässan, krås kring halsen, hennes rygg är kutig och magen putig, hennes gång är ful och när hon möter bekanta, kisar hon med ögonen och säger »här rultar jag omkring» – eller någonting annat som godmodigt skämtar med ålderns osköna skick Vidare smakar henne en gammal kavaljers hyllning rätt väl, hon blir brydd och förtjust, koketterar. Fru Ingeborg trodde, att hon koketterade. Hon hade sett, hur det går till på teatern, i romanerna, bland bekanta. Hon hytte skälmskt med pekfingret och sa: Ja, ja, kära Andersson, vem vet hur det hade gått, om han hållit sig framme i tid. Nu är det för sent.

Rollerna tycktes ombytta. Den otillgängliga sköna syntes le och locka och hennes koketteri skrämde den enträgne beundraren till den grad, att det svartnade för hans ögon. Han visste inte ens, hur han skulle ta sig ut ur rummet. I själva verket var det blott ett taskspeleri, en ommaskering, ett qui pro quo. Karaktärerna förblevo desamma.

Officiella meddelanden.

Dörren till yttre kontoret öppnades och

Kurt steg in. Herr Andersson försvann genom dörrgläntan. Vid åsynen av sonen, som hon inte sett på de senaste veckorna, utbrast fru Ingeborg: O nej så roligt! I tonen fanns så mycket kvar av den forna moderliga hänförelsen och avgudningen, att sonen rodnade. Han gjorde emellertid inte något försök att besvara hennes känsla. Han hälsade, satte sig, sa: Jag har kommit för att meddela mamma något, som jag anser att mamma bör få veta före alla andra. Julia och jag tänker gifta oss. – Julia? Julia? upprepade fru Ingeborg oförstående: fick plötsligt klarhet och ropade: Vår Julia? Gamla Julia? Det menar du inte! – Ett par ögonblicks tystnad, varpå Kurt svarade: Hon är ungefär femton år yngre än mamma. Ser jag nyktert på saken, så måste jag ju medge att hon är höggradigt giftasvuxen. Men det kan inte hjälpas. Jag är kär i henne. Jag får dras med henne sådan som hon är.

En mor uppfattar i förstone sonens förälskelse som ett trohetsbrott mot henne själv. Är föremålet hennes bästa väninna, fördubblas brottet. Fru Ingeborg satt där och trulade, mumlade misslynt med neddragna mungipor: Äsch vad det var tråkigt. Det tycker jag inte om. – Vartill Kurt lugnt men snävt genmälte: Jag kom inte heller för att fråga vad mamma tycker. Jag ville bara inte göra mig skyldig till samma taktlöshet som Suzanne vid hennes förlovning. Vi eklatera någon av de närmaste dagarna. – Hemma hos mig? frågade fru Ingeborg och märkte själv att hon inte längre sa hemma hos oss. Kurt svarade: Ingenstans. Bara i tidningarna. Bröllop i tysthet, så snart säsongen är över och teaterapan upphört att hoppa. Nu vet mamma lika mycket som jag.

Tystnad, varunder fru Ingeborg tog en linjal, omfattande dess ändar med båda händer, lyfte den långsamt över sitt huvud som en atlet lyfter sin stång, krökte armbågarna och vilade huvudet tungt mot linjalen. Hon såg några sekunder sonen stint i ögonen: därpå sa hon lugnt och likgiltigt men med en viss stålklang i rösten:

Andersson har begärt pension från och med första januari. Det ska han naturligtvis få. Jag tänker att Louis kan ta hans plats. Saken är avgjord, men jag ville i alla händelser underrätta dig.

Kurt, med armbågen stödd mot knät, hakan i handen, såg hastigt upp på henne och lika hastigt åter ned i golvet. Modern betraktade honom oavvänt och för varje tyst sekund steg hettan i hennes ögon. Slutligen yttrade Kurt sävligt:

Jag antar, att gubben Andersson inte gjort särdeles stor nytta på de sista tio åren. I gengäld får vi väl hoppas att den andre inte kommer att göra särdeles stor skada.

Tystnad. Fru Ingeborgs vänstra hand släppte plötsligt sitt tag i linjalen. Båda armarna föllo slappt ned och huvudet sjönk mot bröstet. Kurt spratt till. Han rätade upp sig och sa i korrekt och uttryckslös ton: Ja, kära mamma, sedan jag nu meddelat dig, att Julia och jag ska gifta oss och sedan du meddelat mig att du tänker låta de Lorche ingå i firman, antar jag att vi inte har någonting vidare att meddela varandra. Eller hur? – Fru Ingeborg förblev orörlig i samma slappa ställning: hon stirrade framför sig under halvsänkta ögonlock och mumlade:

Gå du, kära barn. Inte behöver du sitta här. Jag är lika gärna ensam.

Dixi et salvavi –

Knappt hade Kurt lämnat henne, förrän herr Anders-

son åter inträdde. Liksom en förvandlingskonstnär avträder från scenen för att på några minuter anlägga en helt ny mask, så hade herr Andersson använt sig av Kurts besök för att förvandla den snopne, förbittrade, »avdankade» tjänaren till en högtidlig, om sin tunga plikt medveten vän. Han hade fattat ett heroiskt beslut, som inte blev mindre heroiskt, därför att mannen i själ och hjärta var feg. Även den yttre masken var förändrad i heroisk riktning. Under kampen med feghet och mildare känslor hade han burrat upp sitt yviga skägg och hårkransen kring hjässan; musklerna i det eljest pussiga ansiktet stramade, ögonen glödde av en grym lust att se den hänsynslösa sanningens verkningar. Grymhet är den feges heroism. Med händerna stödda mot fru Ingeborgs skrivbord, huvudet lagt på sned, ögonen spasmodiskt blinkande, började han:

Chefen! Att jag nu lämnar firman beror inte på överansträngning. Ännu några år skulle jag kunna sköta min föga krävande syssla. Men jag orkar inte se firman förfalla. På den punkten brister mina krafter. Chefen har funnit skäligt att avlägsna herr Kurt Balzar till förmån för herr de Lorche. Men sannerligen ej till förmån för firman! Upplysningsvis kan jag meddela, att jag inte är ensam om min häpnad och min harm. Dessa känslor delas av firmans övriga personal.

Han klubbade av sitt anförande med högra handens knogar. Genom att bruka vändningar som »funnit skäligt» och »upplysningsvis meddela» sökte han uppnå en sorts kurialstil som skulle antyda att det var den sakkunnige affärsvännen som talade. Nu kom familjevännen.

Fru Balzar! Jag talar i en död mans stad och ställe. Engång i tiden fann herr Balzar mig värdig att stå fadder vid Suzannes vagga. Jag är hennes gudfar, jag har rätt och plikt att tala.

Herr Andersson tillhörde den talrika människoart, vars själsliga utveckling ofrånkomligt kulminerar i utropet: Dixi et salvavi animam meam! Någon profetisk anda äga de inte – till skillnad från Kassandra – men återspegla som kören i ett grekiskt drama handlingen. Även då de gripas av dunkla aningar om ett tragiskt slut, hålla de sig tysta som möss. Först när det tragiska slutet synes dem oundvikligt, störta de fram, riva skägget, rulla ögon och ropa: Ett ögonblick! Sänk dolken! Jag måste rädda min själ! Den ogudaktige, som inte låter varna sig, måste dö (säger Hesekiel), men varnaren frälsar sin själ! Denna billiga frälsning tilltalar den politiske eller religiöse Pelle- Jönsen likaväl som familjelivets parasit, »farbrodern», »tanten». Dixi et salvavi! Att han talar, det hör man nog men betvivlar frälsningen. Hans själ har inte varit utsatt för någon fara. Den talande koristen gripes mindre av dramat än den stumme åskådaren.

Det är tre saker, som jag måste påpeka, innan det är för sent, fortsatte herr Andersson, väl vetande att det redan var »för sent». Först och främst, fru Balzar – Suzanne är inte någon nutidsflicka. Hon har varken dansat, flirtat eller festat bort sina känslor. Hon är en återuppstånden Guds ängel från mormors dagar, mjuk

och spröd, stolt och ömsint. Märk det! För det andra: det kan se ut, som om hennes känslor för fästmannen svalnat. Till och med jag har ibland låtit lura mig. Och jag har sagt: Gud ske pris! Jag har på sistone sett, att hon inte längre bär förlovningsringen. Varför? Är fästmannen henne likgiltig? Har hon ingenting emot att låta honom gå? Misstag, fru Balzar! Jag är en enfaldig människa, men jag har tränat min iakttagelseförmåga. (Han tänkte på myrorna.) Och jag vet, jag kan med visshet säga er att det lilla hjärtat är ohjälpligt fånget. Man kan riva sönder nätet, men varje maska ska efterlämna ett blödande sår!

Kära då! avbröt fru Balzar milt och med trötthetens trista tålamod. Kära då, varför talar inte Andersson hebreiska? Jag skulle visst förstå honom bättre.

Herr Andersson krökte sina fingrar till klor, rev och burrade upp sitt skägg och sitt hår, höll sina krökta fingrar över bordet som en pianovirtuos över tangenterna. Han utbrast triumferande:

Chefen! Jag talar hebreiska. Om jag talade svenska, skulle jag inte våga fatta mina egna ord. Nej, låt oss tala hebreiska och förstå på hebreiska! Ämnar ni tillåta att Suzanne gifter sig med herr de Lorche? Eller tror ni er utan vidare kunna bryta förlovningen? Och i så fall – vad tänker ni göra med Suzanne? Har ni planerat något? Ska hon resa utomlands? Får hon följa mig till Paris? Jag ska bli en förträfflig ciceron: jag kan Bædeker utantill. Jag ska bära henne på mina händer –

När vi lyssna till ett pladder, som tyckes oss mer eller mindre förnuftslöst, händer det ibland att vi bli starkare påverkade av det svassande ordsvallet än vad vi skulle blivit av en redig och klar framställning. Ur dimman framskymta fantomer. Det händer till och med att vi i likhet med primitiva människor söka djupare betydelse i en idiots framramsade obegripligheter än i den förnuftiges ord. Han har finare känselspröt, han anar, har på känn: det är bara uttrycksförmågan som fattas honom. Ungefär så verkade herr Anderssons dunkla hänsyftningar på fru Ingeborg. Hon blev skrämd och försökte växla rädslan i vrede. Hon avbröt hans svada med ett kraftigt linjalslag i bordet.

Nu kan det vara nog, min käre Andersson. Av allt det här käringsladdret har jag bara förstått en sak: Andersson vet, eller tror sig veta någonting ofördelaktigt om herr de Lorche. Men han sjunger inte ut sin skvallerhistoria på begripligt språk. Ty han är feg. Utomordentligt tarvlig och feg. Nu vet han min åsikt om saken och om honom själv. Och inte ett ord vidare! Adjö.

Sålunda åthutad bugade herr Andersson och drog sig mot dörren. Emellertid var han alltjämt besjälad av den obetydliges okuvliga dixi-et-salvavi-patos och yttrade i det han punkterade varje sats med steg mot dörren och en bugning:

Chefen, nu går en vän från den gamla goda tiden, den siste. – Han har älskat och beundrat sin chef. – Han skall fortfara därmed till sitt sista andedrag. – Han vet att det finns makter inom oss, vilka inte ens den starkaste natur förmår kuva. – Han har tillåtit sig att tala därom. På hebreiska, – Han har inte blivit förstådd.

Slutligen, med handen på låsvredet, ödmjukt böjd som en präst inför monstransen, patetiskt viskande:

Dixi et salvavi animam meam.

Åter ensam sa fru Ingeborg högt till sig själv:

Någonting har hänt. Det är klart. Och nu begär de att jag ska ta reda på det och reda upp. Det är alltid så. Jag ska ta reda på det obehagliga och reda upp det krångliga. Annars bli de onda på mig.

Svartsjukans logik.

Till sin väninna, fru de Lorche, sa hon:

Det var besynnerligt att Larzon skulle komma till mig efter så många år. Det varslar olycka, när gengångare dyka upp. Man ser sig tillbaka och blir vilsen. Man känner inte igen sig. Barn och vänner gå sin väg. Gamla trotjänare bli uppstudsiga och oförskämda. Därhemma går Tysta Marie omkring och muttrar att frun är vriden. Nej, jag är inte vriden, men jag är husvill. Jag trivs inte hemma. Jag vankar omkring på gatorna så länge jag orkar. Ibland väcks jag mitt i natten av huvudvärk. Jag kan inte ligga stilla: jag måste ut och hämta frisk luft. Då luffar jag gata upp och gata ned. Det ser väl besynnerligt ut? Lyckligtvis är jag en gammal käring och får luffa i fred.

Alltsammans var sant, undantagandes huvudvärken. Och alltsammans blev sagt för att dölja sanningen. Hon var husvill, därför att hon gripits av en erotisk feber, vars främsta symtom är ett planlöst kringirrande. Denna brännande kringdrivarlust, åt vilken djur, vildar, ungdom hänger sig tanklöst som åt en feberfri lek, finner den civiliserade stadgade människan ovärdig och oroande. Vad är det med mig? Libertinen kommer lättast från frågan, i det han svarar: jag söker en n jutning, jag ämnar gå »på jakt». Han liknar dessa allt annat än skottsnåla jägare, som driva omkring i skogen dagen lång bland fågel och harpaltar utan att avfyra ett skott. Den erotiska njutningen är för libertinen någonting »förnuftigt», varmed han tror sig kunna förklara den oförnuftiga driften att irra omkring utan mål. Den moraliskt eller hygieniskt samvetsömme tror sig också i blodets oro finna en frestelse, ett begär efter famntag. Genom en lång, ansträngande vandring söker han bekämpa sin lusta. I själva verket tillfredsställer han lustan och skulle inte göra sig så stora skrupler, om han kände dess väsende. Andra åter, som inte kunna eller vilja se ett erotiskt inslag i vandringslusten, söka alldeles ovidkommande förevändningar: huvudvärk, sömnlöshet, bristande matlust, förstoppning, kärlek till naturen, vetenskapliga intressen av samma art som herr Anderssons myrstudier. Huvudsaken är att den rena oförnuftiga driften förvandlas eller förklädes till den treenighet av drift, tanke och vilja som bör vara motor i varje civiliserad människas handlingar.

Fru Balzars förevändning var av ett annat slag. Herr Anderssons orakelmässiga uttalanden hade övertygat henne om att förhållandet mellan Suzaune och fästmannen hotades av en olycka, som sannolikt inte kunde vara någonting annat än en förment eller verklig otrohet från fästmannens sida. Hon beslöt att taga reda på saken och om möjligt reda upp den. Samma dag mötte hon på hemväg från kontoret ånyo Louis och en av Julias flickor. Ni ska få se att det är hon! tänkte fru Ingeborg. Den omständigheten, att hon själv umgicks med endast ett fåtal personer, gjorde henne benägen att underskatta antalet av fästmannens frestelser. Man hälsade i förbigående. Fästmannen log sitt mest förvridna leende, flickan rodnade! Se där! Att fästmannens leende i nio fall på tio var förvridet och att smålandstösen rodnade vid varje hälsning ströks ut som oväsentligheter. Det onda samvetet hade röjt sig. Fru Balzar gick några steg, vände, följde, förföljde. Gatan upplystes av starkt strålande butiksfönster. De båda ungdomarna gingo tätt intill varandra och då flickan var rätt liten, fästmannen lång, böjde han sig gång efter annan ned över henne och hon riktade sitt ansikte upp mot hans. Hur förtroliga! tänkte fru Ingeborg. Tacka Gud att de inte kysser varann mittpå gatan! Nu stannade de plötsligt i ett gathörn, vände sig om och sågo nedåt gatan. Som fru Ingeborg befann sig på blott några meters avstånd och mitt i ljusfloden från ett fönster, måste de ha upptäckt henne. Hon tappade huvudet, tvärstannade mittpå gångbanan och hade inte ens nog besinning att vända sig mot butiksfönstret utan stod där orörlig och stirrade på dem. Paret fortsatte emellertid sin vandring, vikande in på sidogatan. Så snart de försvunnit återfick fru Ingeborg förståndets och lemmarnas bruk. Hon vände och skyndade flämtande åt sitt håll, men tvärstannade på nytt. Det blänkte till för hennes ögon – upptäckten, Sanningen kom med en rent fysisk förnimmelse av blixtrande ljus. Just vid den gata, på vilken de båda unga slagit in, var fästmannens bostad belägen! Behövdes starkare bevis? Vare sig de behövdes eller ej, gjorde hon helt om och sträckande ut stegen på ett löjligt, okvinnligt sätt skyndade hon fram till hörnet. Paret fanns inte på gatan, alltså hade de stigit upp i de Lorches bostad. Vissheten verkade i förstone befriande. Hon andades ut. Strax kom nästa skede. »Vissheten» måste styrkas. Den misstänksammes visshet måste ständigt styrkas, ständigt bekräftas på nytt – kanske därför att det i grund och botten är en helt annan visshet man eftersträvar. Fru Ingeborg gick in i huset, upp för dess trappor, stannade vid en dörr med fästmannens visitkort. Plötsligt

slappnade hon som om hon i sin blinda iver stött huvudet mot dörren och domnat bort. Hon mumlade: Jag kan ju inte ställa till med skandal. Det är bäst att jag går. Nu vet jag i alla fall – – Hon gick nedför trappan, dröjande vid varje steg och stannade vid första avsats, kom inte längre. En pojke sprang visslande uppför trappan, dröjde en halv sekund vid avsatsen, stirrade på henne, fortsatte. Hon upprepade: det är bäst att jag går. Men kom inte ur fläcken. En gumma hasade sig tungt och långsamt uppför, stannade vid avsatsen, flåsade: Det är tungt med trapporna, frun – hasade vidare. Fru Balzar böjde sig med, löste upp ett kängband, tänkte: När jag snört ihop det, ska jag gå. Men när hon snört ihop det, löste hon upp det andra kängbandet utan att tänka någonting alls, rent mekaniskt sökande en förevändning att stanna på denna »visshetens» ort. Nu hördes en dörr hastigt öppnas och stängas, flygande steg utför trappan. Det var fästmannen. Mamma! skrek han, ljusnade. Mamma, du kommer som efterskickad! Jag måste tala med dig. Ska vi gå ut eller ska vi gå upp till mig? Men det är inte värt: där skuras. – Han tog henne under armen och de gingo utför trapporna. Först på gatan gjorde hon sig lös, varligt och utan att han märkte det. Louis sa:

Det här går inte. Mamma får lov att tala med Sussi. Vad har jag gjort? Jag gissar, jag frågar, jag tigger och ber. Nej! Jag får inte veta vad jag gjort henne. Har hon sagt något till dig? För resten kan det mycket väl hända att jag inte gjort henne någonting alls.

Fru Ingeborg avbröt med sträv, mörk, nästan hes röst:

Du bör väl själv veta, vad du har gjort. Jag vet inte av att man behöver fråga andra, vad man själv har gjort.

Louis utbrast hetsigt:

Men det vet vid Gud jag! Det har hänt mig otaliga gånger – från det jag liten var – att jag måst fråga andra, vad jag har gjort. Och när de sagt mig det, har jag vanligen inte varit stort klokare för det; men i alla händelser tillräckligt klok för att säga: Förlåt! Och då ha de endera förlåtit mig eller också inte förlåtit mig. Och sen har den saken varit klar. Nu vill jag ha besked. Har jag gjort någonting galet eller har Sussi helt enkelt tröttnat på mig? I senare fallet är det hela meningslöst och hopplöst. Då får vi göra slut. Jag kan inte se henne gå och trula. Jag kan inte trula själv. Man ska ha en rent förbannat stark karaktär för att kunna gå omkring och trula. Saknas!

Hemkommen började fru Ingeborg en timslång vandring genom rummen. (En vandring som längre fram skulle förläggas till gatorna.) Kurt var borta, Sussi var borta. Tysta Marie dök som vanligt fram ur någon vrå, tassade omkring, försvann, återvände ständigt med sysslor för händerna och ständigt mumlande en ramsa, som denna gång löd: stackars unge – bara barnet – tro det känns – stackars unge – Utan att medvetet lyssna till hennes mummel började fru Ingeborg snart upprepa samma ramsa: Stackars unge – bara barnet – tro det känns – – Hennes tankar sysslade oavlåtligt med »vissheten», som förblev lika viss och i lika starkt behov av att styrkas. Han byggde den på fyra fasta punkter. Den första var de båda ungdomarnas »tydliga förvirring» vid mötet, den andra deras »otroliga kallblodighet» då de vid gathörnet upptäckte den förföljande och inte låtsades märka henne. Man kunde tycka att dessa båda argument bort slå ihjäl varandra – kallblodigheten betaga förvirringen dess betydelse eller vice versa. Men ingalunda! Ty då vissheten om deras brottslighet redan baserats på förvirringen, blev kallblodigheten ytterligare en stöttepinne. De äro till den grad brottsliga att de äro förhärdade – alltså behöver man åtminstone inte betvivla att de äro brottsliga. Den tredje fasta punkten var det »löjligt dumma påhittet» – skurningen! För en husmor är skurningen alldaglig sak, någonting som så att säga ligger nära till hands. Fru Ingeborg satte sig i den »brottsliges» ställe och tänkte: han måste ha varit bra illa däran, bra förvirrad, eftersom han inte ens kunde hitta på ett bättre svepskäl för att hålla mig borta. Där skuras! – det låter endast alltför troligt, alltför lättköpt! Det kan vinna tilltro i farser, ej i verkligheten. Ty visst skuras det i verkligheten – men varför skulle det skuras just då? Detta »just då» är en magisk formel, varmed elen misstänksamme trollar bort de vardagligheter, som hindrar honom från att bygga upp sin verklighet. Naturligtvis kan du ha varit utgången, men bra

egendomligt att du skulle ha gått ut just då! Jag vet, att du brukar vara där, men det är dock ett egendomligt sammanträffande att du skulle vara där just då! Grunden till detta resonemang är den, att den misstänksamme ständigt väntar sig ett orimligt motskäl. Mötes han i stället av ett högst rimligt och vardagligt, föraktar han motståndaren och finner det särskilt graverande att han »inte kunnat hitta på någonting bättre». Det låter så troligt det där, det är så lätt att säga, det kunde minsta barn kläcka ur sig! Den fjärde fasta punkten var fästmannens angrepp på Sussi och hans fråga: vad har jag gjort? Qui s'excuse, s'accuse! Denna idiotiska generalisering av enstaka fall – i sin dumhet endast jämförlig med ordstävet: Ingen rök utan eld! – är för den misstänksamme en orubblig trossats. Dessutom eggar varje motbevis hans fantasi till ökad verksamhet. Han liknar katten, som slagit klorna i råttan. Så länge råttan förhåller sig stilla, är katten stilla, men minsta sprittning i offrets muskler utlöser rent automatiskt en motsvarande sprittning i kattens muskler och klor.

Smålandstösen sysselsatte under någon tid fru Ingeborgs fantasi. Hennes »visshet» var så fast grundad, att hon mycket väl kunde ha ställt fästmannen till rätta, begärt klart besked, framkallat ett avgörande. Men den moderliga önskan att taga reda på, vad som hade hänt, gled snart in i en brännande förvetenhet rörande vad som alltjämt hände. Var möttes de båda älskande, när, hur? Tyckte de verkligen om varandra eller var det en nyck? Vad talade de om? Talade de om henne själv? Gjorde de narr av hennes misstankar, hennes fruktlösa spioneri? Hade de stått på andra sidan dörren och skrattat åt henne, smekts, hånlett mun mot mun? Dagar och nätter matade de hennes hjärna med bilder av smekningar, ljud av kyssar, suckar, skratt. Ibland försökte hon bli dem kvitt. Hon sa till sig själv: Det där angår mig inte. Jag vet, vad jag vet och jag ska naturligtvis snart göra slag i saken, processen kort. Det blir pinsamt. Men vad de där båda ha för sig sinsemellan – det angår mig inte. Tack vare sin viljestyrka lyckades hon skaffa sig lugn – för en dag eller två. Tills plötsligt mitt i arbetet eller mitt i sömnen den mystiska »vissheten» infann sig, sprängde in i hennes hjärta, bemängde hennes blod, brann i hennes hjärna. Då släppte hon, vad hon hade för händer eller satte sig upp i sängen, stirrade, höll andedräkten som om hon sett och lyssnat. Stundom blev svedan olidlig: hon vankade kring i rummet eller strövade på gatorna, ibland fram och tillbaka utanför fästmannens bostad, ibland långt ute på malmarna. Andra dagar gjorde hon inte ens något försök att vara lugn. Tvärtom! »Vissheten» måste ånyo styrkas. Jag måste gå till botten med det här! Då gjorde hon mer eller mindre tafatta försök att »konfrontera brottslingarna». Men hon var en dålig intrigmakerska och blev själv så förlägen att hon helst tog till flykten. Icke förty fann hon ständigt nya belägg för deras brottslighet – »de kunde inte styra sig» – eller för deras förställningsförmåga – »man kunde ingenting märka».

Emellertid förlorade smålandstösen snart sin betydelse. De tre systrarna drogo till sitt land igen. I och med detsamma började »vissheten» blekna och försvann efter kort tid fullständigt ur hennes medvetande. Om tösen fördes på tal, väckte hennes namn inte ens ett svagt minne av de brännande fantasibilder, i vilka hon varit den ena gestalten, fästmannen den andra. Det hela hade varit ett lappri, ett löjligt misstag, vars orimlighet hon själv kunde bevisa, om hon bara gittat. Men svartsjukan i och för sig var inte något misstag – eftersom den alltjämt existerade. Här verkade åter den misstänksammes egendomliga logik. Att hon kunnat misstänka en fullständigt oskyldig flicka, som själv inte givit minsta anledning till misstankar, bevisade bäst att den andra parten, fästmannen, var desto mera värd att misstänkas. På samma sätt resonerar ofta de yrkesmässigt misstänksamma. Två personer misstänkas för ett brott, som även kan ha begåtts av en okänd tredje. Lyckas nu den ene bevisa sin oskuld, ökas rent automatiskt misstankarna mot den andre, ehuru möjligheten att en tredje okänd begått brottet borde ha förblivit lika stor.

Redan ett par veckor efter herr Anderssons avskedstagande kunde fru Ingeborg själv indela sitt liv i tvenne perioder, med dixi-et-salvavi-dagen som gräns. Från och med den dagen – sa hon sig – är jag inte längre densamma. Förut var jag lugn och nöjd och obeskrivligt godtrogen. Jag trodde alla människor om gott. Men den dagen blev jag klarvaken. Jag upptäckte Louis' verkliga karaktär.

Riktigt så förhöll det sig ej. Fästmannens karaktär hade hon känt i månader och redan från förlovningsdagen betraktat honom som en mer eller mindre lättsinnig krabat. Men hon gjorde verkligen en upptäckt den dagen och de följande – hon upptäckte nya, d. v. s. hittills dolda drag i sin egen karaktär. Hon upptäckte en överdriven stolthet, en överdriven känslighet och sårbarhet, en överdriven härsklystnad – allt främmande drag för den bild av beskedlig, förståndig, lugn matrona, som hon dittills sett i sin självbespegling. Att hon ägnade just fästmannen och hans förhållanden ett så ihärdigt och överhettat intresse förklarade hon alltjämt på samma sätt: Det är min skyldighet som mor att gå till botten. Kanske var det en aning, en förkänsla, som kom henne att förkorta det vanliga uttrycket »att gå till botten med saken». De sista båda orden uteslöt hon.

Sedan svartsjukan i och med smålandstösens försvinnande mistat sitt föremål, blev det fantasiens uppgift att skapa ett eller flera andra. Men hennes fantasi var inte särdeles stark, än mindre var den tränad. Hon måste kasta hela sin varelse, alla sina sinnen in i kampen. Upptäcka! Upptäcka med ögon, öron, känsel, lukt, att varsna ett långt kvinnohår på hans rock, att lukta sig till en parfym, att plötsligt framkasta en förrädisk fråga för att med hörseln på spänn särskilja ett falskt tonfall, en ofrivillig bekännelse. En människa med starkare fantasi skulle haft mindre kroppslig möda. Hon skulle ha nöjt sig med några få »fakta» och låtit fantasien sköta resten. Fru Ingeborgs kombinationsförmåga var svag. Visserligen blev även för henne varje kvinna eller kvinnlig sak, som kom i hans närhet, utgångspunkt för en svartsjukans tes, men hon förmådde inte finna de nödiga hypoteserna för att »bevisa» sin sats. När hon en tidig morgontimme såg en ung flicka lämna fästmannens hus, kände hon sig övertygad om, att det var just från honom hon kom. Men hon kunde inte bevisa saken, vilket eljest för den tränade misstänksamme hade varit enkelt nog – nämligen så här: Att döma av dräkten är hon (antagligen) butiksflicka, en butiksflicka bor (antagligen) inte i ett så pass förnämligt hus, de övriga hyresgästerna äro (antagligen) hedervärda borgerliga familjer, och flickan kan inte ha varit där i ett tillfälligt ärende, eftersom porten (antagligen) just nyss öppnats, följaktligen måste hon ha tillbragt natten hos honom. Den tränade misstänksamme sparar ej på hypoteser. Hos fru Ingeborg hade misstänksamheten helt underlagt sig känslan, men ej förnuftet. Hon måste se! I en blick omfatta det hela. Hon liknade på intet sätt de konstförståndiga, vilka med en marmorfot som utgångspunkt rekonstruera Afrodite. Av alla de hundratals brottstycken, hennes svartsjuka samlade och granskade, lyckades den inte åstadkomma en enda fulländad bild. Och hon fortsatte att samla.

Nu började vandringarna. Först i bestämt, genomtänkt syfte. Hon uppehöll sig t. ex. vid middagstid i närheten av fästmannens kasern, följde honom på avstånd då han lämnade kasernen, iakttog att han gick in i den och den butiken, följde honom till ett okänt hus, återvände till butiken för att titta på dess biträden, återvände till huset för att på dörrplåtarna avläsa hyresgästernas namn, skyndade i förväg till hans bostad och stack i brevlådan ett visitkort på vilket hon skrivit, att hon önskade tala med honom, så snart han lämnat kasernen, gömde sig i porten mittemot och såg honom hemkomma och efter några minuter åter lämna sin bostad, dröjde en kvart, for hem och hälsade honom med ett otåligt: Jag gick ut för jag trodde inte att du skulle komma. Brukar du inte lämna kasernen klockan fyra? – Fästmannen: Nej, mamma, jag gick från kasern klockan tre (riktigt!), men sen gick jag i den och den butiken för att prova ut det och det, och det tog nog en halvtimme (riktigt), sen gjorde jag visit hos den och den (riktigt), men sen gick jag hem och fann din biljett och snodde i väg (riktigt!). Det är sant – jag var inne i en cigarrbod också, ifall det kan roa mamma att veta. – Med upptäckten av cigarraffären ramlade hela det vackra dagsarbetet. Ty hon kunde varken frigöra sig från tanken att cigarraffären betydde en vacker och kurtisant flicka, ej heller kunde hon som den tränade misstänksamme uppbygga ett bevis i denna stil: Han lämnade (antagligen) kasernen så tidigt för att hinna besöka flickan, han gick in i butiken därför att han (antagligen) upptäckt mig och dröjde så länge för att jag skulle tröttna. Då det inte lyckades att komma undan gjorde han visiten, och först när han (antagligen) märkt att jag avlägsnat mig, besökte han flickan. Emellertid tror han att jag möjligen kan ha följt honom dit och därför talar han om besöket som om en oskyldig sak, men jag som vet att han förberett mötet (genom att lämna kasernen tidigare) och ansträngt sig att inte bli upptäckt (butiken, visiten), jag begriper!

Om fru Balzar handlat som den kloka och omtänksamma mor, hon trodde sig vara, skulle hon ha överlämnat bevakningen åt en privatdetektiv. Själv saknade hon alla förutsättningar för yrket: djärvhet och försiktighet, slughet och hänsynslöshet, förmågan att skilja mellan betydelsefulla och betydelselösa fakta och att foga de betydelsefulla samman. Hon ställde ut klumpiga fällor och vågade ofta nog inte vittja dem. Än hölls hon tillbaka av en hemlig avsky för sig själv och sin gärning, än drevs hon framåt av en ursinnig förbittring mot honom, som »tvingade» henne att spionera. Så småningom blevo vandringarna, dagens och ännu mer nattens, fullständigt planlösa. Hon brydde sig inte längre om sannolikheten av ett möte, möjligheten av en »upptäckt». Sagans prins drar ut i världen för att finna den älskade och har inte annan grundval för sitt hopp än den omständigheten att de vistas på samma planet. Fru Ingeborg sökte som han på måfå, eggande sin trötta varelse, själ och kropp med ett fatalistiskt hopp: Är det meningen att jag skall finna något, så finner jag. Satsen ändrades snart till: Är det meningen att jag skall möta honom, se en skymt av honom, så sker det lika bra här som där. Om någon sagt henne: Gå dit och dit, där finner du honom – hade hon kanske inte ens följt vinken. Medlet hade blivit angelägnare än ändamålet. Den febrila vandringslusten, begäret att känna kroppen lika hemlös och rotlös som själen, drev henne. Dessa ändlösa vandringar från Sabbatsbergsparken till Tantolunden, bland Östermalms och Kungsholmens stenmassor, i Stadens gränder, fram genom Österlånggatan, som doftar brottslighet, och Västerlånggatan, som doftar borgerlighet, förbi Södermalms fyrtiotalsidyller och sekelskiftets bank- och industripalats, förbi teatrars och kaféers skimrande lustighet in i fattigkvarters tunga, mörka, råa trumpenhet, hela denna klafsande, av trötthet vacklande, än slappa, än uppjagade vandring var ingenting annat än en tyst klagan, en anklagelse mot dem, som övergivit henne, mot sonen, mot dottern och framför allt mot hennes forna jag, den rådiga, sansade, myndiga fru Ingeborg Balzar. Vart hade hon tagit vägen? Hon fanns inte. Hon låg kanske i familjegraven mellan den fine, kloke herr Jacques Balzar och ett litet kryp, som kommit till världen för att titta på julgran? Likheten mellan herr Balzars hustru och den på engång slöa och uppjagade kvinna, som envist strövade gatan framåt, ständigt med nästa lyktstolpe som mål, var inte särdeles stor. Ännu så länge svartsjukan var stark och verklig, fanns likheten. Men inte ens vid svartsjukan förmådde hon i längden hålla fast. Hon gav sig andra förevändningar för de meningslösa vandringarna, sökte övertyga fru de Lorche och sig själv att hon led av en pinsam huvudvärk. Vid andra tillfällen spökade Larzon: hon hade astma, kunde inte andas i rum. Ut, gå, gå, gå. Nattvandringen var ett opiat och på samma gång en hjärtskrämd varelses förnuftslösa försök att treva sig in i en ny värld. Hon hade varit en utpräglad dagsmänniska. Nu sökte hon natten, dess luft, dess arom, stämningar, människor. Hon såg typer, som hon aldrig sett, eller aldrig lagt märke till. De väckte hennes intresse och hennes sympati. Hon kunde stanna i en gränds klärobskyr framför en grupp karlar och kvinnor, stirra på dem, nyfiken och skygg som en barnunge, granska dem bit för bit, drag för drag. Hon skulle velat tya sig till dem, men vid första ord eller rörelse från dem till henne tog hon till flykten med hjärtat i halsgropen.

Samtidigt med att hon sålunda sökte ersätta känslan av att vara en viss bestämd person, Ingeborg Balzar, med känslan av att vara ett kringirrande obestämt något, en människa, ett djur, vad som helst, domnade hennes tankeverksamhet bort. Eller rättare: för att undvika en enda tanke, som ej fick tänkas, lät hon sin hjärna massfabricera alltmera betydelselösa och meningslösa tankar. Till en början ägde de åtminstone formellt en viss mening och voro av följande typ: »Varför har Sussi förälskat sig i de Lorche, när det finns så många präktiga pojkar?» eller: »Varför var Kurt så envis med hattarna, när det ändå blev en dålig affär?» eller: »Varför ska Julia alltid få vara glad och jag ledsen?» I nästa stadium var meningslösheten större och typen blev: »Varför går Sussi inåt med tårna, när det kan vara lika bra att gå utåt?» eller: »Om det blir vackert i morgon, behöver ingen människa spänna upp sitt paraply.» Eller: »Få vi sälja hela lagret, kan det vara lika bra att sätta pengarna på banken i morron bitti klockan halv fyra.» Slutligen framvevades ramsor sådana som: »Nu dricka vi ett glas gul svavelsyra på denna röda tårta.» Eller: »Om den snälle kungen ville stiga upp, skulle jag plocka vita narcisser.» Eller: »Allt fönsterglas är rött, därför att folk inbillar sig så mycket.» Denna sista typ, i vilken frågeformen ersatts med ett meningslöst påstående, tillfredsställde henne

fullständigt som bedövningsmedel.

Bedövningen var avsedd att hindra en viss bestämd tanke från att födas. Emellertid fick hon tanken utifrån en tidig morgon i det blåvita rummet. Efter nattvandringen hade hon gått upp till fru de Lorche, därför att hon i daggryningen, d. v. s. vid åttatiden, befann sig i närheten av ålderdomshemmet. Hon satt med ansiktet riktat mot fönstret och mot solen, som vinterröd höjde sig över Djurgården, färgande vattnen, de lätta dimmorna och trädens vita dräkt av frostkristall. Hon kom ur natten och blinkade mot ljuset just som resenären då tåget störtar ut ur tunneln. Vandringens takt fanns kvar i blodet och hon hade alltjämt en förnimmelse av att hon rörde sig framåt. Likaså arbetade tankekvarnen alltjämt med meningslösa satser. I samtal måste hon dock giva dem en sådan form, att de kunde tagas för gångbart mynt, förnuftiga om än tämligen intetsägande tankar. Och hon sa:

Det är det tråkiga med Louis att han slarvar med sina kläder. Hade han inte i går en ny kostym – mycket klädsam för resten. Ja, den klädde honom verkligen. Jag skulle vilja påstå att brunt klär honom bättre än blått. Men vad var det jag nu skulle säga? Jo, nu vet jag! Men du vet att jag är en gammal modehandlerska! Jag tänker bara på kläder. Och det är det tråkiga med Louis att han slarvar med sina kläder. Hade han inte i går en ny kostym – mycket brun för resten. Jag menar en alldeles särskilt brun färg. (Nu märkte hon kretsgången och fortsatte med en tvär omkastning av tonen, förargad:) Men vad jag ville säga var det, att han redan hade en fläck på rocken. Här under bröstfickan. Hur kan man vara så slarvig med sina kläder? Det är det tråkiga med Louis – (Hon avbröt sig, fortsatte hastigt och ännu mera förargad:) Sådant irriterar mig. Jag är kanske småaktig. Ja, jag är verkligen småaktig. Jag skulle vilja påstå att småaktig är jag särskilt – jag menar att jag är särskilt småaktig, när det gäller Louis. Det är det tråkiga eller rättare sagt – det är det olyckliga att jag inte riktigt kan tåla honom –

Fru de Lorche, i sin soffa, med sin pärlstickning, lyssnade uppmärksamt som om hon hört något av vikt, väl värt att ord för ord begrundas. Med samma min lyssnar man till en sinnessjuks ramsor, men också i vardagslivet till en vän, då han eller hon med iver tar upp ett ämne, som fyller hans själ, men som man för länge sedan avfärdat såsom likgiltigt. Nu rider han sin käpphäst igen! tänker man med förnämt överseende och tålamod. Då händer det stundom att ett ord eller en vändning i vännens tal befinnes vara en stigbygel, angjord vid lyssnarens egen käpphäst. Raskt svingar han sig i sadeln. Så skedde här. Den till synes uppmärksamt lyssnande Kassandra halvsov, men väcktes plötsligt av ordet olyckliga. Nästan yrvaken lyfte hon handen, avbrytande, och yttrade:

Olyckan, min kära vän! Olyckan är ju den, att du håller för mycket av honom.

Varken ord eller ton voro högtidliga. Just så säger en mor till sin väninna: Du skämmer bort min pojke. Likväl gjorde fru Ingeborg inte något försök att tolka yttrandet som en menlös beskyllning. Lika gärna kunde Kassandra ha använt sina djupaste brösttoner och framslungat ett anatema: Du är blint förälskad. Din kropp begär honom och din själ begär honom. Du är dömd.

Tanken som inte fick tänkas, hade fått gestalt. Fru Ingeborg gjorde verkligen ett försök att förneka den, men blott till det yttre. Hon smålog och skakade på huvudet, blev åter slött allvarsam, strök med handen över de sömnhungriga, brännande ögonen, smålog på nytt och riste huvudet, sjönk sakta samman i stolen. Leendet hängde kvar i de slappa mungiporna. Fru de Lorche besvarade det så som spegeln besvarar ett leende. Några minuter sutto de tysta. Det föreföll som om de hade lyssnat, väntat återupprepandet av ett nyss hört egendomligt ljud. Alltjämt med det slappa leendet förnekande tanken frågade fru Ingeborg sömnigt och långsamt:

Hur kan du veta det?

Kroppens uppriktighet.

En ostrogotisk konung, förföljd av grekerna,

sammankallade sina yppersta krigare och sporde: Vem av er är min trognaste tjänare? Krigarna betraktade varandra, än grannen till höger, än grannen till vänster, och var och en fann det förmätet att framhäva sin egen trohet som den yppersta. Blott en av dem vände sig varken till höger eller vänster utan betraktade oavvänt sin egen bild i den blanka skölden. På hans skuldra lade kungen sin hand och upprepade frågan. Krigaren svarade: Herre, jag. När kungen avlägsnat sig utbrusto de andra i harmsna rop, men krigaren tystade dem, sägande: Varför avundas? När en konung frågar efter sin trognaste tjänare, har han redan dömt honom till döden. Den trognaste bland de trogna fick rätt. Sedan han åt konungen utfört ett hemlighetsfullt uppdrag, prisade kungen hans trohet och tillade: Hur vill du bevara min hemlighet? Kan inte smärtor avtvinga dig den, skall varken vinrus eller kärleksrus avlocka dig den, skall du inte förråda den i sömn eller yrsel, med din tunga eller tecken? Krigaren svarade: Konung, jag känner det säkra sättet att bevara din hemlighet. Och han reste sitt svärd i marken och lyftande händerna över sitt huvud kastade han sig mot svärdsspetsen.

I vardagslivets vänskapsförhållanden utspelas då och då liknande tragedier, fast i smått. Är du min bäste vän, så måste du säga mig sanningen utan förbehåll! Av dig kan jag höra den och av ingen annan. Och vännen avslöjar den gorgoniska sanningen, ler vemodigt och vet att han fäller vänskapens dödsdom. Ty en sann vänskap består många svåra prov, blott ej det hänsynslösa sanningsprovet. Fru de Lorche förstod, att väninnans täta besök i blåvita rummet härmed skulle upphöra, att deras vänskap skulle bli kylig och spröd och vid minsta yttre påfrestning brista. Icke förty gav hon vika för den hetsande ångesten i fru Ingeborgs frågor. Hur hade hon för andra förrått, vad hon inte förrått för sig själv?

Kroppen är uppriktig. Människan ljuger med sin tunga, med miner, blickar, åtbörder, hållning, handlingar, kläder. Men kroppen som helhet står endast stundtals under själens kommando och även i dessa disciplinens stunder finner den medel att förneka sin påtvungna falskhet. Vid dansen på Sommarro dagen före branden hade fru Ingeborg avsiktligt undvikit de Lorche. Avsiktligt, men blott med den svala, nyktra, halvt omedvetna motiveringen: Han bör väl dansa med sin fästmö och inte med mig. Hennes kropp varken kände eller erkände att ett så svalt motiv kunde vara äkta. Alltså insatte den all sin livlighet, smidighet, styrka i de ständigt upprepade försöken att undvika de Lorche, som – ej mer, ej heller mindre angelägen än de andra ungdomarna – fikade efter en dans med den vackra frun. Motståndslöst, behagfullt och på lek gick fru Ingeborg ur famn i famn för att plötsligt, då och då, med bryska vändningar, livliga språng, snabbt ökad hastighet undvika en ende. I åskådarnas ögon, fru de Lorches, Kurts, Julias, herr Anderssons, blev dansen en av dessa pantomimer, där tvenne älskande gäckas med varandra – en grotesk Amor och Psyche-balett, i vilken en förvuxen Amor söker famna sin skälmskt kringirrande, blott alltför robusta Psyche. Detta halvt löjliga, halvt patetiska uppträde, som plågat Kurt, roat fru Julia, förvånat herr Andersson, hade av Kassandra uppfattats som ett järtecken, bådande nya olyckor.

Hennes dystert fikna sinne matades nu med järtecken efter järtecken i växande mängd. Fru Ingeborg hade förargat sig över att hon inte »fick vara i fred» för fästmannens ägodelar. De »kom henne i händerna». Vad han var slarvig! Fru de Lorche sa: Men kära barn – jag fann ingenting mystiskt i det, eftersom jag tydligt såg, att du gick på jakt efter dem. Först trodde jag, att det verkligen var ett utslag av ditt ordningssinne, men när jag märkte, att samlar-manin uteslutande riktade sig på Louis’ tillhörigheter, började jag begripa.

Kärlek går väl aldrig fri från ett inslag av fetischism, men för den förkvävda eller försmådda kärleken är fetischismen älskogens enda kroppslighet, ett surrogat vars ytterliga fattigdom kommer fantasien att svälla. I min ficka bär jag ett hårband och min hand glider in i fickan smygande och het som älskaren, då han glider in i det mörka sovrummet. Nu är det stilla omkring mig och jag tar fram bandet, sluter ögonen och låter

bandet glida fram och tillbaka över ögonlocken. Det känns som en smekning och ur smekningen framträder de smekande fingrarna, händerna, munnen, ögonen, lockarna, halsen, skuldrorna, brösten, midjan, gestalten. En bild, som min fantasi kan skapa när helst den vill, men som fetischen ensam kan skänka några ögonblicks kroppslighet. I sitt förhållande till hädangångna släkten är hela mänskligheten fetischdyrkare. Farfarsfars länstol, som inte får rubbas från sin plats, mormorsmors spinnrock, »som gumman själv spann på», Gustav Adolfs kyller, Napoleons hatt, Galileis instrumenter, Kyrkans reliker, gravfynd, de historiska och arkeologiska museernas samlingar sätta oss i förbindelse med de hädangångna ej blott genom kunskapen utan lika mycket genom känslan. Ur den primitiva driften att genom en fetisch komma i kroppslig beröring med en fantasibild, ett minne, »förfädrens andar», har framvuxit vårt begär efter kunskap om förgångna släkten, historia, arkeologi, vår kulturs palladion. Den vuxna människa, som inte bränner »skräpet i lådan», hårbandet, vissnade blommor, gulnade brev, är förebilden för den vuxna mänsklighet, som inte nedsmälter guldfynden från Mykene för att därav prägla gångbart mynt.

Men fru de Lorche sa:

Stackars du! Jag kan inte hjälpa, att jag ibland fann dig löjlig. Där kunde du sitta med Louis’ tobakspung i händerna, fingra på den och kela med den som en kattunge. Och än såg du ut, som om du ville kasta den i huvut på någon, och än som om du skulle brista i gråt, och än kunde du helt plötsligt bli glad och uppspelt, tralla och sjunga. Men kom Louis i närheten blev du ond och fräste. Hur han än bar sig åt, gick, han i vägen för dig. Och råkade han bara snudda vid dig i förbigående tog du eld och blev ond. Då hettes det: Vad du är otymplig, låt bli att knuffas! Men det var sannerligen inte hans fel att ni stötte samman. Dina tankar kunde du kanske styra, men din kropp gick i sömnen och brydde sig inte om tankarna. Så tog du till flykten, kunde inte längre vara under samma tak. Då kom du till mig. På fem månader hade du gjort mig ett besök, nu kom du var dag. Klappa barnet för ammans skull, brukar man säga, men det här var tydligen att klappa mamman för sonens skull. Du sa: Jag får inte sova, jag står inte ut med att höra honom tassa omkring. Det känns som om han trampade på mig med sina nakna fötter. Kors i all sin dar! Hur kan en stark och sund människa plötsligt bli så känslig? För resten gick han säkerligen i tofflor, så att jag vet inte var du tog de nakna fötterna. Redan då tänkte jag tala med dig. Men var skulle jag börja, hur skulle jag komma in på ett så ömtåligt ämne? I dag slapp det ur mig oförhappandes därför att jag sannerligen grubblat mig trött. Ett tag föll jag på den dumma idén att söka väcka någon sorts avsky för Louis. Jag berättade det värsta jag visste om honom – hans förhållande till sin far. Aj, aj, aj! Aldrig såg jag en människa lyssna med så förälskad min, skrämd visserligen, men ännu mera imponerad och betagen. Då förstod jag att olyckan var fullkomnad. God eller ond, grym eller barmhärtig – det var lika bra. Vad hade jag sen att komma med? Ingenting. Jag satt som på teater. Hur ohygglig pjäsen än var, kunde jag ingenting göra för att ändra den. Jag såg dig maskerad som vördig matrona anordna tête-à-tête mellan Louis och den där stackars smålandstösen, som för resten var så rädd för dig att hon skalv! Minns du, hur du lockade mig ut i köket för att själv stå på lur och i rätta ögonblicket »ta dem på bar gärning». Jag kallsvettades, fast jag mycket väl visste, att det inte fanns det ringaste klandervärt mellan Louis och tösen. Och du frågar, hur jag kan veta! Hur kan du själv undgå att veta? Kan en människa förvandlas så fullständigt utan att hon själv märker det?

Ditintills hade fru de Lorche talat i en nykter och tämligen kärv ton i den riktiga föreställningen att kärvhet skulle verka mindre sårande än känslosamhet. Den hopsjunkna, dödströtta varelsen framför henne, med domnad blick, ett ömkligt leende i mungiporna, kom hennes medlidande att svalla över bräddarna. Hon sprang upp, bredde ut sina armar, ropade: Min kära, stackars, älskade vän! – I samma ögonblick förvandlades fru Ingeborg. Gestalten återfick en spänstighet, som den inte vidare skulle förlora. Ansiktsmusklerna spändes och de slappa gumvecken, grubblets och ångestens rynkor utplånades. Varken utan skäl, ej heller förgäves hade hennes fädernesläkt valt och burit en rovfågels namn. Hon var tillräckligt ödmjuk för att utan motsägelse höra sanningen, men hon var icke ödmjuk nog att bära medlidandet. Snabbt lyfte hon handen, avvärjande, och pekade med en befallande åtbörd på soffan, i vilken den förvirrade och

snopna fru de Lorche åter nedsjönk. Efter några minuters tystnad yttrade fru Ingeborg: Du har sagt mig åtskilligt, som jag måste tänka över. Säg mig nu bara en sak: Har de andra sett och uppfattat på samma sätt som du? – Undvikande hennes frågande och uppmärksamt granskande blick svarade fru de Lorche långsamt: Vad vet jag? Hur skulle man kunna tala om dylikt? Jag har sagt dig, vad jag såg. Det var inte svårt att se. Det var svårare att inte se.

VINTERN

Översikt av ställningen.

Fru de Lorches vemodiga förmodan, att de-

ras vänskap ej skulle bestå sanningsprovet, visade sig riktig. Då vi med stark fart glida fram mot ett avgörande, kasta vi skrymmande och överflödigt gods över bord. Vänner och vurmar, nöjen och njutningar, vördnaden för konventionalismens budtavlor, vetenskapliga och litterära intressen vrakas. Se, allt skall bliva nytt! Det är varje omvändelses paroll – blott i enstaka fall förvandlas stridsropet till ett triumferande: Se, allt har blivit nytt!

Efter fulländat värv insåg den ostrogotiske krigaren att han kunde göra ännu något för sin konung – befria honom från en farlig tjänare. Fru de Lorche, som gjort en bitter väntjänst, insåg att hon borde befria fru Ingeborg från en pinsam vän. Hon drog sig sakta och varligt tillbaka ur den lilla kretsen, blev åter en gammal liten dam i en Terborchsk tavla. Fru Ingeborg måste ensam reda ut minnena från sommaren och hösten. Det lyckades henne inte. Förgäves söker opiumrökaren skapa sig en klar bild av de i rökskyar svepta dygnen. Vad hände? Vad gjorde jag? Var befann jag mig? Vem såg mig? Hur betedde jag mig? Vem skrattade åt mig? Var bland dessa än tätnande än lättande dimmor funnos de granskande ögonen och hur sågo de mig? Situationer dyka upp i minnet plötsligt som då ridån lyftes för en tableau vivant. Belysningen är stark, allt är väl ordnat, minsta detalj träder tydligt fram. Men var är devisen? Vad föreställer tavlan? Den står där isolerad. Jag vet inte hur jag kom in i situationen. Jag vet inte, hur den blev till, vad den betydde, hur den upplöstes. Varför står Kurt där och ser på mig med onda ögon? Vad har jag gjort? Jag måtte inte vara ond själv eftersom jag nickar och småler: men han besvarar inte mitt leende. Eller varför sitter Sussi på kökstrappan och gråter? Bakom henne står Tysta Marie, torkar sina händer på en kökshandduk, stirrar framför sig, mumlar. Varför gömmer jag mig nere vid stranden? Jag vill vara i fred. Plötsligt kommer Louis springande: han ropar mamma, mamma! men jag gömmer mig i vassen. Han springer fram och tillbaka, ropar. Jag faller på knä, hukar ned mig mot dyjorden. Vem såg mig, när jag smög mig upp med klänningen dränkt i dy? Vad tänkte de? Louis säger: Mamma ropade på mig från sjön. Men jag har inte ropat. Eller har jag ropat?

Minnesbildernas bristande continuitas och oändligt skiftande skärpa omöjliggör en exakt tolkning av bildens innebörd. I vardagslivet orsakar denna oklarhet små obehag; vid utomordentliga tillfällen stora. Det samvetsgranna vittnet vid en betydelsefull rättegång måste – åtminstone inför sig själv – erkänna sitt vittnesbörds opålitlighet. Han minns tydligt att han befann sig på gärningsplatsen klockan tio. Hur vet han det? En klocka slog – slagen ringa ännu i hans öra. Var befann han sig strax förut? Det minns han inte. Varför begav han sig till gärningsplatsen? Det minns han inte. När lämnade vittnet sitt hem? Kl. 9,45, som vanligt. Då måste vittnet ha gått mycket fort, nästan sprungit; han måste alltså haft ett viktigt ärende? Säkert, men han har glömt det. Är det inte lika troligt att vittnet missminner sig beträffande platsen? Nej: däremot talar den utomordentligt klara bilden av den anklagade just på den och den platsen. Bilden är klar men stödes inte av andra bilder, står där isolerad. När vi söka rekonstruera flydda skeden av vårt liv stöta vi otaliga gånger på samma svårighet. Jag vet att jag var där, jag ser ju stället framför mig! Men hur kom jag dit? Vad hade jag där att göra? Det begriper jag inte. Kanske jag missminner mig.

När fru Ingeborg rannsakade sitt minne kunde hon ställa framför sig ett tjogtal skarpa bilder av situationer, vars uppkomst och betydelse hon ej förmådde förklara. Särskilt en av bilderna övertygade henne om, att hon röjt sina känslor ohjälpligt. Hon gick i skogen, sent en afton med Louis vid sin sida och tätt tryckt intill honom. Han höll henne om livet och hon kunde ännu känna handens fasta grepp strax under hennes vänstra bröst. Hon var starkt upprörd, kunde knappast andas, erfor samtidigt en ljuvlig känsla av självuppgivelse, låt gå, jag kämpar inte längre emot! Nu smekte hon honom, nu viskade hon ömma ord: Min kära, älskade vän! Mörker. Före bilden och efter bilden mörker. Den hade en ytterlig skärpa, men stod isolerad. Hon satte den inte i samband med skogsbranden, som i hennes minne slutade med Kurts utbrott och att hon »blev skymfligen hemmotad». Däremot förknippade hon den med ett dunkelt minne av att Sussi gått förbi henne, vänt sig bort, inte velat se eller låtsas om henne.

Självrannsakan utan praktiskt syfte är en farlig sysselsättning, upplösande och förslappande, som oftast ett sjukdomstecken. Lyckligtvis hade fru Ingeborg ett praktiskt syfte. Hon kände inte något behov av att rota i sina känslor, att bli på det klara med sig själv. Hon var fullständigt på det klara med sig själv. Men hon ville överblicka ställningen, övertyga sig om vad hon röjt och vad »de andra» visste. Hennes sentimentalitet hade plötsligt smält bort. Hon önskade klart besked för att kunna fatta ett beslut. Hon lyckades aldrig skingra det töcken, som insvepte tiden mellan branden och sista besöket i blåvita rummet, hon kunde varken tolka eller sammanfoga minnen, som den bekämpade lidelsens hetta gav en övermättad glans, en överdriven betydelse. Likväl blev resultatet av hennes självrannsakan just det, som fru de Lorche antytt med orden: Det var inte svårt att se, det var mycket svårare att inte se.

Resultatet var riktigt. Ingen i den lilla kretsen hade undgått att »se». Kurt omtolkade det sedda på sitt sätt. När fru Julia obetänksamt antydde, att hans mor kunde vara förälskad i fästmannen, utbrast han med sjudande förbittring: Man ska verkligen vara en fördömd gammal kokett för att komma på en så infam och dum idé! – Vartill fru Julia ödmjukt genmälte, att hennes förstånd var klent, hennes uppfostran försummad och att hon dessutom hade den fula ovanan att döma andra efter sitt eget lättsinniga jag. För resten var hon djupt bedrövad över Kurts brytning med modern och likväl var det just denna brytning som skänkt henne rollen av beundrad och åtrådd herdinna i en romantisk idyll, där den mycket smäktande fast något burduse herden spelades med bravur av en pojke, som brukat säga: Jag blir inte kär i någon annan, så länge mamma lever! Förbittringen mot modern motiverade han helt och hållet med hennes förslag att intaga de Lorche i firman. Men han sa inte: Hon ruinerar firman bara för att hjälpa de Lorche! Han sa: Hon ruinerar firman bara för att Sussi ska få gifta sig. Men vänta! Min tid kommer!

Om brodern alltså höll sig uppe på förbittringens vågkam, sjönk däremot systern ned i en skygg, tyst tröstlöshet. Hennes trotsiga, känsliga själ hade ett klent kroppsligt underlag. Hon kunde flamma upp, men orkade inte brinna, slocknade i modlöshet. Bredvid modern kände hon sig fysiskt underlägsen. Alla de små pinsamma scenerna, styngen av en dubbel svartsjuka tröttade ut henne. Hon ville bara vara i fred. Hon försvann. Var är Sussi? I sitt rum? Nej. Utgången? Nej, här hänger hennes kappa. Äntligen säger Tysta Marie: Va frågar ni efter? Hon sitter inne hos mig. – Då lämnas hon i fred. Tysta Maries rum är en asyl för obotligt trista. Där får de icke störas. Rummet är litet, luften unken, bemängd med köksos, billig parfym, gammal-jungfru-doft. De trista, kantiga möblerna, de trista broderade kuddarna, det trista gråspegelglaset, de trista porträtten av trista släktingar i landsorten, den trista bilden av den trista och enda ungdomskärleken inramad i mattgrå snäckor – allt detta slipper man se, ty det är mörkt i rummet. Tysta Marie lever i hopplöshetens kyliga klarhet och behöver intet ljus för att se. Se mer än tillräckligt. Därinne sitter Sussi timme efter timme, händerna knäppta kring knäna, huvudet tillbakalutat. Hennes tankar spinna sakta och spinna omigen en liten saga om en stor försakelse.

Och fästmannen? Vet ingenting. Vad skulle han veta? Ingen har sagt honom att det är så och så; alltså behöver han inte veta att det är så och så. Särskilt ifall »så och så» är krångligt. Även om någon – Kassandra

t. ex. – formligen underrättat honom – än sen? Förälskad? Vem? Mamma? I mig? Tänk så bra! Och jag som trodde, att hon inte kunde tåla mig! Där ser man hur dumt det är att ta sorg på förlag! Om nu bara Sussi tycker om mig så tycker vi ju om varann allesammans. Tänk så bra! Men jag är inte säker på det. Jag börjar tro, att hon tröttnat. Då får hon ge mig respass. Det är kanske lika bra för henne eller bättre. Och för mig? Bah, vad betyder jag! Jag har varit glad och jag har varit ledsen och det var ungefär likadant. Jag svär, att ingen såg någon skillnad. Man ska vara hederlig och anständig och inte krångla. Återstoden kan vara lika bra det ena som det andra. Hederlig är man, när man inte förskingrar andras pengar, och anständig, när man inte väcker pinsam uppmärksamhet. Men krånglar gör man, när man säger att mamma är förälskad. Att tycka om eller att vara förälskad – var går gränsen? Gränsen är bara en gammal gärdesgård av murkna ord: den flyttar man efter behag. Man ska inte fästa sig så mycket vid benämningarna – de träffa inte samma sak två gånger i rad.

Till Louis de Lorches tankar och känslor behövde fru Ingeborg inte taga någon hänsyn, då hon skulle fatta sitt beslut. Och gjorde inte heller. Fästmannens känslor för henne själv hade överhuvudtaget aldrig sysselsatt hennes tankar, inte ens i svartsjukans stunder. Sannolikt skulle han inte ha kunnat såra henne djupare än genom att göra henne en kärleksförklaring. En härskare sårar sin trotjänares känslor, om han behandlar honom som jämlike.

Örfilen.

En sjuk lem är ett ständigt hot mot kroppen i dess helhet. Chefens svag-

het spred sig inom firman och hotade dess välstånd. Under höstens lopp försummade fru Balzar för varje dag alltmera sitt kontor, skötte inte ens de löpande ärendena och satte knappt sin fot i försäljningslokalerna. Sistnämnda försumlighet betydde kanske minst. En välfuntad organisation fungerar tämligen länge efter det att den drivande kraften slappnat. Men husbondens slöhet smittar till sist hans duktigaste dräng. Han blir olustig, missmodig, likgiltig. Rykten smedos, spredos och alstrade nya rykten. Agenter, som i timmar och dagar tålmodigt väntat besked från chefen, avlägsnade sig slutligen, i det de sa till herrarna på yttre kontoret eller till någon avdelningschef: Det här går inte! Tänker ni inte göra några inköp? Ämnar ni avveckla och lägga ner? De skickligaste och mest betrodda medlemmarna av firmans personal började redan i smyg se sig om efter andra platser. Deras intresse för Jacques Balzar svalnade. Alltjämt gjorde de sin plikt, men tyvärr kan man göra sin plikt på så skilda sätt. En och annan blev till och med förrädare och sålde affärshemligheter till konkurrenter mot löfte om anställning. Största skadan gjorde de gång efter annan ändrade besluten rörande den nya expeditionslokalen. Firmans trognaste tjänare tappade modet. Det här går inte! Man har ju ingenting att rätta sig efter! I dag ett, i morgon ett annat! Villrådighet är lika farlig på det ekonomiska slagfältet som på det militära. Ryktet att Kurt Balzar skulle avlägsnas från firman och ersättas av löjtnant de Lorche vände missmodet i harm. Kurts högtidliga och indignerade utrop: Jag, Kurt Balzar, son till firmans grundare – fann ett lika högtidligt och indignerat eko i firmans lokaler. Gubben Jacques' ende son! Och den andre? En löjtnant – kan man tänka sig något galnare? Kurt var visserligen också löjtnant, men hans epåletter betydde i personalens ögon ej mer än reservofficersepåletterna på en bankchefs skuldror. När Kurt någon enstaka gång visade sig i lokalerna, anlade man sorg. Alla flaggor på halv stång! Sänkta huvuden, förstulna blickar, djupt och vördsamt beklagande miner. de Lorche åter mottogs med kylig överlägsenhet och motvilja. Den där! Chef? Pah!

Harm, misströstan, förakt nådde sin toppunkt vid herr Anderssons avsked. I tio års tid hade detta avsked varit stående samtalsämne vid personalens lunchbord eller eljest varhelst ett pålitligt och slitstarkt samtalsämne behövdes. Vad tänker gubbstuten på? Begriper han inte, att han är för gammal? På den platsen skulle vi ha en rivande kraft! Varför får han inte sparken, fint och smärtfritt? – Nu lät det: Gamle Andersson går! Han som varit med nästan från början! Han som vet allt! Han, som har förbindelser och kunder på sina

fem fingrar! Han, som känner branschen in i minsta detalj! Han, som skött firman alla dessa år! Han går! – Om borgmästaren i en småstad hela livet varit ett »vita plåster», blir hans begravning ståtlig. Orsaken är ingalunda glädje över att äntligen vara honom kvitt. Tvärtom! Man har dagligdags klankat på hans oduglighet, men upptäcker i avskedets timme en gyllene dygd: han har aldrig ofredat någon människa! Är inte strävan efter lugn och trygghet, frid och ro en av de kraftigaste motorerna i mänsklighetens farkost? Besynnerligt nog räknas oförarglighet bland de mindre dygderna, men får dock till sist en lysande upprättelse. Kontorschefens begravning blev pompös. Ståtliga fester anordnades av firmans personal, kolleger, vänner, föreningar. Hedersgåvor överlämnades. Varhelst herr Andersson framskred genom »sina kära gamla lokaler», högtidlig, resignerad, stundom med fuktig blick, vek man med en vördsam bugning åt sidan. Flickorna logo mot honom som mot en filmhjälte, springpojkarna viskade till varandra: Det är en skarp gubbe, mårru tro! – Chefen för en konkurrentfirma sa till fru Balzar: Att ni verkligen låter Andersson gå! Han är dock en av pionjärerna inom branschen. Jag skulle inte släppa honom, om jag så måste fördubbla hans lön! – Fru Balzar sa: Kanske ni vill ge honom en reträttplats? – Ett ofrivilligt och fånigt leende och en livlig huvudskakning blev svaret.

Konkurrenterna voro inte de minst intresserade iakttagarna av firman Balzars sjunkande livskraft. Var och en i sin stad gjorde mer eller mindre kraftiga framstötar mot Jacques Balzars kundkrets. När en ledande firma av en eller annan orsak plötsligt visar tecken till avmattning, blir resultatet stundom att branschen i dess helhet rycker framåt i snabbare tempo än förut. Nu är rätta stunden inne, nu gäller det att undantränga den avtynande och intaga dess plats i främsta ledet. Aldrig förr hade Jacques Balzars konkurrenter visat maken till livaktighet! I tidningarna skriade deras utropare, i skyltfönstren blommade stundom smakfulla, stundom sällsamma, stundom plumpa fantasier. För människoforskaren är skyltfönstret ett utomordentligt givande studieobjekt. En utställare framlägger i skyltfönstret sin personlighet med en mera oförbehållsam och naiv uppriktighet än t. ex. Goethe i Dichtung und Warheit. Kurt Balzars intresse för konkurrenternas skyltfönster var av annan art, men synnerligen varmt. Mars och Venus voro hans officiella skyddspatroner, men i smyg dyrkade han alltjämt Merkurius med brinnande nit. Han gick från skyltfönster till skyltfönster, återvände, jämförde, begav sig till Balzars, jämförde, återvände till konkurrenterna – och rasade! Sanningen att säga, gjorde raseriet honom plump. Han knöt nävarna, han rullade med ögonen, spottade som en bonddräng, muttrade fram kötteder, som han inte skulle ha tagit i sin mun på exercisfältet. Ty om också konkurrenternas brådskande ansträngningar inte alltid slogo väl ut, så funnos de dock där, dessa ansträngningar, vittnande om livaktighet och framåtvilja, under det att en fullständig slapphet och tröghet präglade de Balzarska fönstren. Kurt flydde från Merkurius till Venus, från skyltfönstren till Julia, kysste den täcka damen med romantisk glöd och utbrast: Hon ruinerar firman!

Kanske var hon på god väg. Men omslaget kom och om dess goda verkningar inte framträdde lika hastigt som slapphetens dåliga, så blev det dock ett slut på förfallet. Några dagar efter samtalet i blåvita rummet gjorde fru Balzar för första gången på två månader en inspektionsrond genom försäljningslokalerna. Än här än där saknade hon varor, som borde ha funnits där: och de varor, som funnos, voro slarvigt ordnade eller illa exponerade. Hennes anmärkningar besvarades av biträdena tämligen snäsigt: Hur kan jag hjälpa det? Här finns ingen ordning! Ingen vet, hur det ska vara! Fru Balzar låtsades inte märka den snäsiga tonen. Dagen därpå gjorde hon åter en rond utan att chefens närvaro tycktes vare sig egga eller besvära de liknöjda biträdena. På tredje dagen kom hon in i ett av lagerrummen, där några flickor voro sysselsatta med att packa upp för länge sedan anlända varor. Bland flickorna rörde sig en ung lagerbokhållare, som synbarligen tagit till sin uppgift att fördröja arbetet och förnöja arbeterskorna medelst en skämtsam och påträngande kurtis. Chefens inträde dämpade för ett ögonblick den glada stämningen, men bokhållaren, ensam tupp bland ett halvt dussin unghöns, började snart åter flaxa frimodigt med vingarna, skrapa med foten. Och unghönsen kacklade på nytt, skälmskt kilande kors och tvärs för att undgå den lekfulle hanen. Fru Balzar iakttog några minuter denna naturens seger över en konstlad disciplin. I firmans ruiner spirade redan älskogens vildvin! Så poetisk tedde sig inte synen för chefen fru Balzar. Hon gick fram till den unge mannen och gav honom

en rungande. örfil.

Örfilen som medel att upprätthålla tukt och ordning inom köpmannavärlden har på goda grunder överlämnats till Handelshistoriskt Museum. Så länge »affären» höll sig inom familjelivets gränser och sköttes patriarkaliskt hade den nyttiga lilla handlingen sin betydelse – fostrade ungdomen och eggade den åldrandes energi. Sannolikt har ingen sentima handelsteknisk uppfinning tillfullo ersatt detta enkla, billiga och verkningsfulla medel, och det sporadiska återupptagandet av primitiva metoder ger stundom gott resultat. Örfilen väckte uppståndelse. Firmans personal kände sig kränkt, dess chef upplivad. Vi ha ett behov av att giva vår själsliga energi ett kroppsligt uttryck. Den, som slår sig ned vid skrivbordet för att avfatta en politisk ledare, spänner ofta nog sina muskler som om det gällde att gräva upp ett potatisland. Här ska tas friska tag! Väckt av sin egen kraftyttring började fru Balzar en storstädning, som varade ett par veckor. Personalen hann aldrig fatta, hur djupt dess värdighet kränkts genom bokhållarens örfil. I förstone var man mer förvånad än förtörnad och blev snart mer förskräckt än förvånad, ty chefens vreda nit urladdade sig i oväder på oväder. Arbetet mångdubblades, månaders försummelser skulle gottgöras på några dar. Samtidigt som hennes fordringar på personalen ökades, minskades hennes välvilja. Hon blev barsk och butter: kommenderade fåordigt och kärvt som en gammal militär. Trotjänare, som vant sig vid en viss förtrolighet, avsnoppades vid första försök att komma henne nära. Hon arbetade själv som en slav, men hennes arbetsiver var sannerligen inte parad med någon arbetsglädje. Helst skulle hon ha vänt alltsammans ryggen. Firman Jacques Balzar intresserade henne inte längre: dess affärer, biträden, varor, möbler, lokaler plågade henne: hon avskydde firman Jacques Balzar. Men hon sa till sig själv: Man måste städa efter sig! Den kraftiga, karlavulna, buttra, beslutsamma, rastlöst arbetande chefen var i själva verket åter en förklädnad, ett skal. När personlighetens kärna upplösts blir skalet den sammanhållande kraften.

Genom att utdela örfilen lyckades fru Balzar övertyga sig själv om att hon var en sträng, krävande och hänsynslös chef. Den svagt grundade övertygelsen skulle inte stå sig, men verkade gott så länge den varade. Godmodighet är en dygd, som blott den starke kan kosta på sig: för den svage gäller det att visa tänderna. Örfilen fick lyckliga följder. Bokhållaren hävdade visserligen sitt kränkta människovärde genom att lämna sin plats och uttaga stämning för misshandel, men då det för en käck ung man är obehagligt att erkänna sig misshandlad av en kvinna, återtog han snart både plats och stämning. Disciplinen inom firman blev med ens mönstergill. Kurt kunde snart konstatera att huset Balzar tagit upp striden med konkurrenterna. Han sa till fru Julia: Våra fönster är bäst! Obetingat! Härmed erkänner jag att mamma är duktig. Hälsa henne det från mig!

Hälsningen framfördes vid nästa provning i spegelrummet. Fru Balzar brast i skratt, sa:

Vad han är lustig med sina hälsningar! Snart börjar vi nog brevväxla, fast vi bo i samma våning. Men jag ska följa hans exempel och skicka hälsningar. Hälsa honom alltså från en viss fru Balzar att hon har fått nog av affärer. Hon stannar tills bokslutet är gjort, sen överlämnar hon firman i sin herr sons händer. Så står det till! Människan är visserligen varken gammal eller sjuklig, men hon är lat och nöjeslysten.

Chefen abdikerar.

Om hon genom hälsningen sökte försoning med Kurt,

slog syftet slint. Han betraktade förslaget som en nyck. Ena dagen är det de Lorche – andra dagen jag. Hon vet inte, vad hon vill! Emellertid höllo de en konferens rörande firmans närmaste framtidsplaner. Den gick på tok. Chefen visade sig myndigare och envisare än någonsin. Hon tycktes vilja binda sin efterträdare, tvinga honom att hålla den gamla kursen. Rätt vad det var kom den olycksaliga hattaffären åter på tapeten, nagelfors grundligt från början och allt till den dag, då de förfärliga fågelskrämmorna döko upp vid Sommarro. Kurt smålog och sa: Det där har ju blivit en fix idé hos mamma. – Hon svarade barskt: Det har

alltid varit min fixa idé att Jacques Balzar bör vara hederlig och anständig. – Sammanställningen »hederlig och anständig» återkom ofta, men det hela slutade med att fru Ingeborg otåligt utbrast: Jag vet nog, att du kommer att göra som du vill, tjurhuvud! Och för resten – det kanske kan vara lika bra! Vad vet jag?

Kurt fäste sig så litet vid förslaget att han just i samma veva tog en kommendering i Norrland för stundande vår. Under konferensen hörde han knappast på, vad modern hade att andraga, roade sig i stället med att granska hennes ansikte drag för drag. Han konstaterade att hon alltmer började likna sin far, pastor primarius, och för resten alla de gamla Höökar, som han sett i daguerreotyp och teckningar. Han sa till Julia: Hon kommer att likna en örn, då hon blir gammal: hon kommer att bli vackrare och ståtligare än någonsin! – När en kär människa plötsligt framvisar drag och egenskaper, som man inte anat, som man inte kan gilla, och som man varken kan eller vill förklara som en karaktärsutveckling, skjuter man gärna skulden på tillfälliga eller åtminstone övergående orsaker: en själsskakning, en allvarlig sjukdom, en betydelsefull åldersgräns. Samtidigt söker man teckna och i minnet inprägla bilden av den »riktiga» människan. Under morgonritterna med fru Julia ägnade Kurt sina tankar åt denna pietetsfulla gärning. Resultatet framlades i några korta satser uttalade i varm och bestämd ton: Mamma har i alla fall varit ett satans duktigt fruntimmer. Eller: Du skulle ha sett! Mamma kunde sköta ett hem hon! Eller: Kors i all sin dar, vad hon var snäll mot oss ungar! – De äro inte ovanliga dessa nekrologer över ännu levande, sparas dock ofta till de sista stunderna, en dödsmässa med agoniens suckar till ackompanjemang. Från Kurts sida var det också ett avskedstagande. Då fartyget glidit så långt från kajen att man inte längre kan urskilja resenärens ansikte, vänder man sig till de omkringstående och säger: Vad hon ändå var rar! Nu är hon borta – (Vilket betyder: Hon kommer alltid att förbli densamma.)

Under den korta tid, då fru Balzar som rivande och rustande chef sökte återvinna, vad som förlorats under försumlighetsperioden, inträffade följande: hon blev, den myndiga och barska frun, ett hjälplöst, förvirrat, huvudlöst offer för en penningutpressare. En dag stod han inför henne på kontoret, insmusslad eller framtrollad på samma hemlighetsfulla sätt som engång Larzon. Han sa: Jag är den enda människa i kristenheten, som kan rädda er. Lägg märke till det. Visar ni mig dörren så går jag och kommer inte igen. Visa mig dörren, om ni vågar! Jag vet allt! – Ett ögonblick tänkte hon följa det kloka rådet och visa honom dörren, men för en människa, som dag och natt frågar sig: Vad har jag gjort – hur mycket vet »de andra» – ligger det en oemotståndlig lockelse i orden: jag vet allt. Vad visste han? Egentligen ingenting, vilket kanske är den matnyttigaste kunskapen för en bluffmakare. Han var son till Sommarros granne, fiskare Öhman, och till läggning och yrke blodsugare – en odåga, som under några Amerikaår utbildat vissa metoder att utnyttja andras svaghet. Dylika typer ha alltid funnits, men med kulturens tilltagande amerikanisering är det fara värt, att de skall tränga allt längre in i de »hedervärda» yrkena och allt högre upp på den sociala trappan. Så snart vinstbegäret helt överskuggar yrkesstoltheten och yrkesglädjen är bluffmakaren färdig, en man, som ej litar på egen skicklighet utan på andras dumhet eller svaghet. Gynnaren Öhman hade utövat ett dussin yrken utan att känna dem. Från de hårdarbetade yrkena hade han övergått till ögondiagnostik, chiropraktik, sektmakeri och liknande. Äntligen hade han som deported skickats till sitt land igen och återvänt till faderstjället i rättan tid för att övervara skogsbranden och deltaga i tömmandet av de otaliga kaffekaskar, som blev dess naturliga följd. För att upprätthålla god grannsämja med fiskaren hade Louis satt honom till bas över det arbetarlag, som skulle röja upp efter branden. Fru Ingeborg, som vid den tiden gjorde så många desperata och dumma försök att förödmjuka fästmannen och visa »att han inte hade något att bestämma», avskedade basen. Gynnaren Öhman blev i förstone mäkta vred, men vreden övergick snart i grubbel, grubblet i glad beslutsamhet. Branden var värd pengar. Ty branden hade ingalunda slocknat, den lågade över milsvida sträckor, över öar och kobbar, den lyste och värmde i novembers dis, decembers dusk, den glittrade i sura gubbögon och sprakade fram ur tandlösa gumgap, den upphettade kaffepannor och hjärnor, den insvepte hela nejden i en bolmande rök av rykten, gissningar, påståenden. Och mitt på detta jättebål, fastkedjad vid skampålen, avklädd av skvallret, stod som en annan häxa fru Ingeborg Balzar. Det var sannerligen inte bara bluffmakaren som visste »allt».

Han yttrade i början av sin salvelsefulla harang: Hur skulle det vara till exempel om tidningarna fick fatt på det där med löjtnanten? »Det där med löjtnanten» var en av de mest dunkla, omstridda och fantasieggande punkterna. Hur hade det lyckats löjtnanten att fria fru Balzar från länsman? Hade inte gubbarna med egna ögon sett, hur hon ödmjuk och ångerfull (sorgdräkten!) infunnit sig hos länsman för att en kvart senare avlägsna sig, följd av den ödmjukt bugande potentaten? Mutor? Hotelser? Befäl är befäl, finner utvägar, där menige man ohjälpligt stöter näsan mot muren. Överhetens olika representanter hänga ihop som ler och långhalm, när det gäller att rädda fint folk från följderna av deras brott och laster. För fru Ingeborg fingo emellertid bluffmakarens ord en helt annan betydelse. Skrik åt den döve att han är snäll och hövlig och han skall svara : jo visst är jag väl lite döv. Tysta Marie med eldmärket blir ursinnig, om man råkar be henne om lite eld. Fru Ingeborg kunde inte fatta att man hyste ett livligt intresse för branden, för hennes skuld däri, för den mystiske luffaren och för det ännu mera mystiska förhållandet mellan den rika frun och luffaren. Allt detta var endast ytterverk – prat för att förhala tiden – ett sätt att låta henne långsamt vandra på glödande kol fram mot kärnan: det där med löjtnanten. Och »det där» – var det inte ett av folkfantasiens dystraste, mest eggande och flitigast omspunna tema? En far, som förälskar sig i sonens käresta, en mor, som trår efter dotterns älskare, kärlek i förbjudna led, blodskam.

Först nu under de oändligt pinsamma, ångestflämtande samtalen med den vidriga, svamlande varelsen lyckades hennes fantasi äntligen fullborda bilden av en ohjälpligt fallen människa. Det fanns inte något religiöst inslag i hennes ruelse; hon kände ingen skuld, men väl en bottenlös olycka. Det fanns ingen räddning, intet sätt att komma upp ur gyttjan, att göra sig fri. Då en förryckt eller melankoliker söker sammanhålla sin själ kring tanken på en begången ogärning förstorar han ogärningens betydelse på det mest fantastiska sätt. En gammal dagsverkare förkunnar för den skräckslagna världen att han i sin ungdom begått ett ohyggligt brott: han har tagit potatis ur grannens täppa. Han ber inte om förlåtelse, han vet att varken Gud eller människor kunna förlåta honom, ty att taga potatis hör självklart till de synder, som ej kunna tillgivas. I själva verket har det brottsliga begäret, som silats genom glömskans täta silduk, engång svävat kring vida värdefullare ting än några fattiga skäppor potatis – det har kretsat kring allt det välstånd, den lust och gamman, som kan snattas från nästan, om man är samvetslös, skicklig och djärv. Brottet motsvarade inte begäret, det blev inte till annat än lite potatis.

Därför måste synden förstoras i en negation, i ånger och ångest. Fru Ingeborg fullföljde i skam och ångest, vad hon inte velat, inte vågat, inte kunnat fullfölja i lust och tillfredsställelse. Bluffmakaren liknade en av dessa hypnotismens charlataner, som ur själens innersta kamrar lyckas framlocka väl dolda tankar och frammana syner, vilkas yttre overklighet bäst bevisar deras inre verklighet. Dessutom försummade han inte att begagna sig av en kraftig och råbarkad manlig fysiks magnetiska inflytande. För varje gång ryckte han henne allt närmre inpå livet, fattade henne hårt kring handloven – då han hade något särskilt viktigt »meddelande» att göra – såg henne med en orubblig och kall blick in i ögonen. Han hade också lyckats tillägna sig en god del av den amerikanska jargong, som söker framställa en renodlad manlighet, rättframhet, kärv ärlighet, butter men redlig välvilja. Själva hans amerikanismer förbryllade den redan förbryllade och bidrog genom sitt främlingskap att göra otroligt mera troligt, sårande ord mindre sårande, därför att de kunde uppfattas som rena språkfel. Han kallade henne ständigt »ma'am», korrekt nog enligt de lägre amerikanska klassernas språkbruk och på samma gång verkande förtroligt, barnsligt intimt på grund av ljudlikheten med ett svenskt ord.

Vad penningutpressningens yttre förlopp beträffar, så hade det sin gilla gång. Vissa genomhederliga människor skulle hellre dö än förråda något, men ansattes hårt av nöden och borde kanske stödas i sin hederlighet. En och annan fullfjädrad skurk – »som jag nog ska värma vid tillfälle» – var däremot redan beredd att mata vissa tidningar. Här måste man snabbt och verksamt köpa tystnad. Alla dessa salubjudna hemligheter rörde branden och borde inte ha ägt stor betydelse. Men dels hade branden blivit en symbol för någonting annat, dels utmynnade själva händelsen i hennes och fästmannens besök hos länsman.

Bluffmakaren hade under samtalens gång snart fått klart för sig att allt som rörde löjtnanten hade en alldeles särskild vikt och betydelse. Utan att bry sig om, vad som kunde ligga bakom denna känslighet, omgav han fästmannen med sina på engång dunklaste och hotfullaste anspelningar. Verkan var förträfflig: Fru Balzar betalade. Summor som för varje gång blevo allt drygare. Kanske betalade hon i ett omedvetet begär att »göra bot», kanske betalade hon för att om och om igen få skåda sommarens händelser i den egendomliga, skärande, pinande och eggande belysning, som skurkaktighet, käringsladder, illvilja kastade däröver. Upphetsningen förblindade henne och hon gick i bluffmakarens garn. Men så småningom lade sig upphetsningen, efterträddes av trötthet och vämjelse. Hon upptäckte bredvid sig i en besynnerligt förtrolig ställningen vidrig varelse, som hon sannerligen ej sett förr. Hon ville helt enkelt visa honom dörren. Då kom de stora hotelserna. Hon skulle bara våga! Han skulle ställa till skandal, skrika ut »sanningen» för kontoret, personalen, hela stan! Han lyckades skrämma henne. Hon gav åter efter för hans fordringar, som inte längre beskuros av någon falsk blygsamhet. Han tog till drygt och hon förstod att han nästa gång skulle ta till ännu drygare. Hon var för trött och för utpinad att kunna reda sig i en situation, som var mer obehaglig än farlig. Hon sa för sig själv: Vet ni vad, barn? Jag reser min väg. Det är enklast.

Julen kom. Allting förgår, almanackan ensam består. Dess holmar av helg i vardagslivets grumsgrå flod bör man inte försumma. Varje år skall man återfinna holmen just sådan som man lämnade den i fjol, förrfjol och förrfjolsfjol. Ingenting får vara förändrat. Man stiger i land, sträcker ut sig, vilar. Allt är sig likt, lugnt, enkelt. Granen klädes och granskas. Man går till fots till kyrkogården med blommor åt den fine, ridderlige herr Balzar och åt pyret som kom till världen för att titta på julgran. De få blommor – mer kan man inte göra för dem – det är obestridligt och lättfattligt. Och man går hem och äter på samma klockslag samma mat som man åt i fjol, förrfjol och förrfjolsfjol. Klockor ringa in helgen. Granen tändes. Rummen dofta av lack och barr. Papper prassla, paketer smusslas fram. Man får en julklapp och ler överraskat och storbelåtet. Man ger en julklapp och ler hemlighetsfullt och finurligt. Man tar varann i famn, tackar eller säger: Håll till godo! Slit den med hälsa! Allt är sig likt i år som i fjol, förrfjol och förrfjolsfjol.

Och fru Ingeborg sa till Suzanne, som satt hopkrupen under julgranen:

Barn, ska vi nu tala om ert bröllop? När har ni tänkt, att det skulle stå?

Svaret kom utan tövan, inlärt och överlagt, dött och torrt som en pressad blomma:

Ja, mamma, Louis och jag ha resonerat om saken. Vi tycker, att det inte är någon brådska. Jag skulle vilja se mig om i världen ett slag. Är det inte förnuftigt tänkt? Vet du vad jag ämnar be dig om? Att få följa med Andersson till Paris. Skulle inte det passa utmärkt?

Ingen förmår såra så fint och djupt som den finkänslige, ingen är så grym som den ömsinte, ingen kan förödmjuka så som den ädelmodige. Suzannes ord betydde: Jag försvinner från skådeplatsen. Du håller av den jag håller av och jag offrar mig. Men att säga så till sin mor hade varit ofinkänsligt, hårdhjärtat, lågsinnat. Det största offret skall frambäras med minsta möjliga åthävor. I smyg! (Eljest riskerar man att få höra: Vad är detta för barnsliga, dumma, överspända idéer? Ingen människa har eller kan ha någon glädje av ditt offer! dumma unge!)

Fru Ingeborg lekte med sina händer, förde samman fingertopparna, knäppte långsamt händerna. Hon smålog och sa i det hon sänkte huvudet mot de knäppta händerna:

Jaså, mina ungar tänker överge mig. Kurt far till Norrland, Sussi till Paris. Jag blir ensam, jag.

Suzanne svarade:

Så ensam blir du väl inte. Du har ju Louis.

Uttytt: Jag hyser intet agg. Jag lider inte. Hör hur lugnt (med gråten i halsen) jag talar.

Fru Ingeborg förblev en stund orörlig, huvudet sänkt, munnen pressad mot knogarna. Plötsligt reste hon sig och gick bort till Louis, som satt bredvid Sussi. Hon tog hans huvud mellan sina händer och granskade hans ansikte med en sakligt eftertänksam min, som om någon bett henne undersöka hans ögons färg eller munnens form. Hon sa, lugnt och tryggt: ja visst, jag har ju dig. – Hon tog honom i örat och hon tog även Sussi i örat och förde samman deras huvuden, kind mot kind. Så släppte hon dem och lämnade dem. Hon gnuggade och gned sin bål hårt med handflatorna, som man gör för att fördriva en doven kyla ur blodet.

Hon sa:

Nu ska ni få höra någonting annat, barn. Jag tänker själv resa. Jag är trött. Jag måste vila.

Hon rynkade eftertänksamt pannan, knep ihop munnen, som om hon grubblat över någon krånglig affär, fortsatte efter några sekunder:

Häromdagen var prinsessan inne och jag expedierade henne som jag brukar. Hon blev riktigt förskräckt, då hon fick se mig. Hon sa: Fru Balzar måste ovillkorligen ta sig ledigt. Ni förstör er. Hon tyckte att jag borde resa till Dalarna. Hon var verkligen vänlig.

Uttytt: När en så hög dame blir bekymrad över mitt dåliga utseende och värdigas ge mig råd och uppmaningar, så bör ni förstå att det här inte är något svepskäl. – För resten var uppgiften en halv lögn: den höga damen hade visserligen yttrat någonting liknande – men trekvarts år tidigare.

Fru Ingeborg fortsatte:

Därför bad jag Kurt ägna sig åt firman så snart som möjligt. Jag tror till och med att jag nämnde något om resan –

Uttytt: Mitt beslut var alltså fattat innan jag visste att jag skulle bli ensam med Louis –

Kurt svarade:

Naturligtvis ska mamma först och främst sköta sin hälsa. Jag kan nog ordna saken på något sätt. Hur länge blir mamma borta?

Frågan varken besvarades eller upprepades. Man hade avhandlat en sak av vikt och glidit över den. Nu återvände man till julaftonen, den heliga asylen, som skänker frid om man blott iakttar vissa helgade bruk och vanor, ler vissa leenden, yttrar vissa ord, rättar sig efter asylens kardinala regel: i år som i fjol, förrfjol, förrfjolsfjol.

Vandringen vidgas.

De sista nätterna i hemmet kunde hon inte sova. Tim-

me efter timme satt hon upprätt i sängen, armarna korslagda under brösten, bländade de uppspärrade ögonen med bordslampans låga. Hon väntade ett underverk som skulle hindra hennes resa eller göra den överflödig. Hon väntade, att Suzanne skulle komma in till henne och med några få ord ställa allt tillrätta. Vilka ord, vilken trollformel? De sista nätterna vänta vi underverk och vänta förgäves. Suzanne kom inte. Tysta Marie kom, tryckte henne ned i bädden, drog över henne täcket, släckte ljuset.

Hon reste. Och eftersom prinsessan sagt att hon borde resa till Dalarna, reste hon till Dalarna. Hon tog in på ett turisthotell – visste knappt var – packade upp sina saker, satt på sitt rum den dagen och följande. Hon

ställde upp barnens porträtt på bordet, herr Balzars, Julias, Tysta Maries. Louis' porträtt fick stanna i kappsäcken. Svala minnesbilder få ökad styrka om de stödas av ett porträtt: heta bilder försvagas, förfuskas, tåla inte porträttets korrigering. Hon sa till sig själv: Vad man har det bra på ett hotellrum, lika bra som hemma. Allting kan vara lika bra, – Hon tog fram ett stort och välförsett toalettskrin, redan en gåva av herr Balzar, men föga i bruk. Nu satte hon sig framför spegeln och började pröva alla skrinets medel. Arbetet intresserade henne oerhört och resultatet tillfredsställde. Hon utbrast häpen och förtjust: Kors vad jag är vacker! Tänk det visste jag inte! – Hon tänkte: Barnen har jag förlorat, hemmet har jag förlorat, affären har jag förlorat. Jag ska åtminstone gå omkring och vara vacker! I matsalen väckte hon ett visst uppseende, men de värda herrarnas beundran intresserade henne inte. Hon log, men inte mot dem. Hela omgivningen var henne likgiltig, gästerna, folket, det vackra landskapet, de historiska minnena. En dag upptäckte hon vid ett av borden den unge italienare, som på Julias fest ägnat henne en het hyllning, Då blev hon förtjust! Hon nickade åt honom. Han kände inte igen henne. Hon vinkade honom till sig, talade om vem hon var och hur de träffats. Han urskuldade sig förlägen med sitt dåliga minne. Hon sa: Gör ingenting! Slå er ned och låt oss prata. Samtalet gick trögt på hackigt blandspråk. Dessutom gjorde hon honom förvirrad genom att oavbrutet stirra på hans mun. När han tog avsked, klappade hon honom på kinden! Denna oväntade smekning i en fullsatt matsal gjorde honom alldeles förbluffad. Hon hötte åt honom med pekfingret och sa: Pas si bête, mon petit! Nästa gång kysser jag er på mun! – Kanske hon också har varit gasförgiftad, tänkte den stackars italienaren och tog till flykten. Men fru Balzar rynkade pannan och muttrade förargad: En sån dumsnut! Varför skulle man inte få klappa honom på kinden? Hur många dumma föreskrifter finns då i världen? Det är bara min Louis som är klok. Honom skulle jag få kyssa hur mycket jag ville! Å hur mycket!

Efter några dagar tröttnade hon på platsen, men visste inte vart hon skulle taga vägen. Hon upprepade gång på gång: Jag kan resa vart jag vill. Allting kan vara lika bra. Jag kommer ingenstans. Jag är fången här. – Hennes obeslutsamhet bröts av bluffmannen som plötsligt dök upp på hotellet i en amerikansk gentlemans skepnad. Han spelade upp den gamla låten. Hon skrattade åt honom. Ställ ni bara till med skandal, en stor skandal! Men dagen därefter satt hon på tåget.

Hon reste i sporrsträck till Paris för att hälsa på Sussi och Andersson, togs emot med öppen famn. I den främmande omgivningen återfann dottern sin mor, herr Andersson sin beundrade väninna. Jubel och gamman! Fru Balzar sa: När jag nu är i Paris, ska jag klä upp mig! Angelägen att visa sina kunskaper ville herr Andersson föra henne till muséer och teatrar. Hon slog ifrån sig. Usch nej! En gammal modehandlerska intresserar sig bara för kläder. Kom, låt oss gå till magasinen. De tillbragte dag efter dag i magasinen, och fru Balzar skydde varken kostnader eller extravaganser. Hon sa till Sussi: I dag är det min tur, i morgon ska vi köpa åt dig. Men den morgondagen kom aldrig, fru Balzar köpte alltjämt åt sig själv. Plötsligt gick solen i moln. Den rödblommiga, uppspelta Paris-Suzanne bleknade bort och blev till en glåmig, förvirrad, hängsjuk Stockholms-Suzanne. Fru Balzar ansatte herr Andersson och klämde slutligen fram orsaken. Fästmannen skulle komma till Paris! Brevväxlingen hade på sistone svällt ut till ett par brev om dagen och herr Andersson antog, att fästmannens resa var ett resultat av denna livliga brevväxling. – Antagligen vet han inte att frun är här, tillfogade herr Andersson, tystnade, rodnade, stoppade skägget i mun. Fru Balzar sa: Andersson, vi låtsas inte om att jag vet något! Jag måste resa i övermorgon och det kunde se ovänligt ut. – Vid middagsbordet berättade hon, att hon måste resa. Suzanne spratt upp, kippade efter andan. Och under det att hela det lilla ansiktet skalv av lättnad och fröjd utbrast hon: O så tråkigt, så tråkigt! – Det är dessa ungdomens små komedier som man åser med huvudet lutat, ögonen halvslutna, ett leende i ryckande mungipor: det är dessa små komedier som gör att man med ens känner sig så slapp och modlös och gammal. Fru Ingeborg klappade dottern på handen och sa: Ja, det finns många tråkigheter och roligheter i livet. Ibland förväxlar man det ena med det andra.

Hon slog sig ned i en tysk stad – visste knappt vilken – och vandrade på dess kajer i vinterdimman, hörde sirenerna spela, såg fartygsskrovens konturer, gissade varifrån de kommo, vart de skulle gå. Hon sa till sig

själv: Det är någonting jag har glömt. Vad kan det vara? Här går jag och går och ingenting blir gjort! Men vad skulle jag göra? Det är kanske affären, som sitter kvar i kroppen på mig. Förr hade jag alltid något att tänka på, nu har jag ingenting. Och vart ska jag fara? Jag kan fara vart jag vill och därför är jag precis som en fånge. Kommer inte loss. Jag kan fara till Paris. Jag kan stämma hemliga möten med Louis. Å, han kommer nog! Varför skulle han inte komma? Det kan vara lika bra att komma som att inte komma. Men jag far inte till Paris.

Hon for till Danmark. I en dansk tidning hade hon läst att fru Koerner gästspelade i Köpenhamn. Henne skulle hon söka upp. Men när hon trädde in i det stora hotellets vestibul mindes hon plötsligt hur snävt hon avskedats i Saltsjöbaden. Hon blev förskräckt, hennes kropp råkade i en ömklig skälva. Hon tänkte: Jag törs inte. Jag är precis som en sån där butelj, som flyter omkring på sjön med mynningen nätt och jämnt över vattnet. Jag sjunker för rakt ingenting. – Hon blev stående i vestibulen, kom varken fram eller tillbaka. Svängdörren till gatan roterade oavbrutet, hissen gick upp och ned – hon sneglade förskräckt från dörren till hissen, från hissen till dörren. Fru Koerner kom, tätt omsluten av en livvakt på fyra, fem herrar. Skådespelerskan tvärstannade mittframför väninnan, hon knuffade omilt undan sin livvakt, tog väninnan om livet, förde henne in i hissen, upp på sitt rum, satte henne i en stol, föll på knä framför henne och brast i gråt. Varför gråter du? mumlade fru Balzar. Fru Julia sa: Därför att du är hemskt vacker och därför att jag är dum. Jag kan hälsa från Kurt, att han älskar dig över allt på jorden och att affären klarar sig. Jag har hört att du köpt en massa kläder i Paris och dem vill jag se. Jag längtar efter Kurt och ingenting kan så döva smärtan som åsynen av vackra kläder. Låt oss genast fara till ditt hotell.

En vecka kamperade de båda väninnorna samman och här liksom under de första dagarna i Paris, var allting ljust och lätt, sorgerna glömda. När man nalkas bristningsgränsen är glädjen lika snabb som sorgen och lika lätt motiverad eller omotiverad. Ett meningslöst ljud kan fylla en med fröjd, ett annat lika meningslöst med skräck eller sorg. Ting och händelser ha förvandlats från verkligheter till symboler, med vilka fantasien trollar fram än rosenröda spådomar än svarta. Fru Ingeborg började ana att hon överdrivit och förstorat alltsammans: sina känslor, sommarens händelser, barnens förargelse och sorg. Skådespelerskan understödde henne genom att oupphörligt föra Louis de Lorche på tal som om han varit det minst brännbara samtalsämne i världen. Till på köpet höjde hon honom till skyarna, prisade honom utan och innan, karaktär, utseende, allt. Fru Ingeborg började säga emot: med viktig och förnumstig min påpekade hon hans fel alltifrån hans fräckhet att redan på förlovningsdagen fråga om han skulle få sina skulder betalade, ända till hans obehagliga barfotatassande på Sommarro. Fru Julia stirrade och gapade, utbrast: Man hör att du är en ättling av gamla präster och knektar, gift med en liten kramhandlare i Stockholm och mor till en dito. Din kälkborgerlighet är din olycka. Du inbillar dig vara kär och förargar dig över nakna fötter. Om jag hade varit förälskad skulle jag ha kysst de nakna fötterna. Men du är en bracka och brackor koka soppa på en spik. Råkar deras fiskblod vara en grad celsius för hett stånka de och tro sig kära! – Fru Ingeborg rodnade och hennes väninna rodnade ännu djupare, ty talet om kärlek hade undsluppit henne oförhappandes. Plötsligt sa fru Ingeborg: Han vill, att jag skall dö. Han fordrade av sin far, att han skulle dö. Han fordrade av sin vän, att han skulle dö. Nu fordrar han detsamma av mig. Det är förresten helt naturligt. Han tycker om Sussi och jag har kommit emellan. Alltså bör jag försvinna. Förr i tiden brukade Kurt säga: jag gifter mig inte så länge mamma lever. Nu tycks Suzanne tänka detsamma. Alltså bör jag försvinna. Det är hopplöst. – Hon smålog och skakade på huvudet. Fru Julia började gnola på en visa, låtsades ej ha hört. Efter en stund sa fru Ingeborg: När jag hör din röst, ringer en replik i mina öron. Jag minns bara de här orden: Då förbarmade sig den gode Guden över henne och lät henne dö av köld. I vilket stycke är det du säger så? – Fru Julia svarade tankspridd: Det var mig ett förbannat förbarmande att låta folk dö av köld. Har jag sagt något så dumt, tar jag tillbaka. Och låt oss nu förjaga alla gråtmilda känslor genom att tala illa om Axeline! – Skådespelerskan började med hurtigt mod förtala Axeline och andra kolleger och rivaler. Fru Balzar lyssnade till synes med intresse, men lyfte efter en god stund handen avbrytande och sa: Nej, Julia, det var inte på scen du sa så där. Du sa det engång i spegelrummet då du berättade rövarhistorier för flickorna. Det var for resten samma dag

Suzanne förlovade sig. – Utan sammanhang vare sig med väninnans påstående eller sina egna teaterhistorier yttrade fru Koerner: När jag upptäckte dig i vestibulen trodde jag först att du var en sån där avsatt drottning, som spelar en stump vid måltiderna och tar upp kollekt. Du var mycket vacker och avsigkommen. Men dina sex nya ganska vackra och något extravaganta toaletter övertyga mig om att du välver vittgående planer. Det har gått trögt för dig, men äntligen har puppan förvandlats till fjäril. Du gamla prästdotter, hushållerska och kontorsgumma har blivit mondän. Modehandeln har segrat över kyrkan. Jag abbonerar på alla dina fester och framför allt på ditt bröllop med en fattig och flintskallig greve, vid vilket bröllop jag skall vara den där lilla flickan, som går främst i brudnäbben. Och ändock, min vän – hur lysande och banal din framtid än torde gestalta sig, skall jag aldrig glömma att du är en stackars drottning i landsflykt! – Skådespelerskan utförde behagfullt en hovnigning, tillade: Jag niger inte för dig personligen, jag hälsar hela din anstora ätt.

Förnuftets segrar.

I förvinterns tungt och trögt framvältrande dimmor trivs

mjältsjukan. Blickens språngvidd förkortas. Världens väggar och tak äro grå och tryckande som ett fängelses. I nordens töckniga höst och förvinter är ångesten inte en sjukdom, den är ett tillstånd lika normalt som glädjen och välbehaget en vacker sommardag. Den nordbo, som ej känner höstångesten, lider sannolikt av någon maniakalisk själsåkomma.

Frosten, den starka kölden river fängelsets tak och murar och reser en dom av kristall med gotiska strävpelare av cirrusmoln. Blicken går åter vida och lockas av det rika färgspelet ut i rymden. Tankarna treva efter en större måttstock för att mäta det lilla jagets, den flyktiga stundens sorg. Höstångesten övergår i ett kyligt lugn, som i sin tur skall upplösas av kittlande vårilar. Våroro, sommarlycka, höstångest, vintervisdom. Förnuftet segrar. Som väl drillade soldater utföra tankarna sitt arbete, städa, ge var sak och händelse och känsla dess rätta plats och betydelse. Vad hade hänt? En nykter, ordentlig person deltar i en fest. En tillfällig svaghet åstadkommer att han inte tål det måttliga vinet. Han pratar gallimatias, beter sig löjligt, förgår sig, väcker skandal. Vännerna blygas, fiender håna. Det är förargligt, obehagligt pinsamt. Men en olycka? – nej. Den fatala tillfälligheten gör honom inte till drinkare och slarver. Han förblir, den han var. Den hedervärda fru Balzar förblir den hedervärda fru Balzar även om hon under en viss period beter sig löjligt, handlar förvirrat. I vinterns klarhet under vandringar i de tysta, kala, rimfrostklädda boklundarna trodde hon sig kunna överblicka de förvirrade händelsernas orsaker. Överansträngning, trötthet (konstaterad även av främlingar som prinsessan), dotterns överraskande och allt annat än kärkomna förlovning, oro över fästmannens personlighet och affärer, tvister med sonen, oro och grubbel beträffande affärens framtid, en trist förkänsla av att snart bli utträngd både ur affär och hem, den åldrandes nyfikenhet och avund mot ungdomen, en till synes betydelselös liten episod vid Julias fest. Sammanlöpande med denna kedja en annan med fäste i det förflutna. Tiggarbesök av en avsigkommen f. d. kamrat är ingenting ovanligt, ej heller att man med honom fördjupar sig i gamla minnen. Att ge honom en hundralapp och brännvin (för att bli honom kvitt) och en ask cigarretter (därför att han har astma) är kanske ytterst oförsiktigt, men knappast oförklarligt. Emellertid blev luffarens besök ödesdigert. De pinsamma ungdomsminnena bragte hennes sinne ur jämvikt. Hennes skräck vid branden mångdubblades därför att hon själv bar en stor del av ansvaret. Nu är hon alltså starkt förvirrad – vet inte hur allt det här har kommit sig – erfar en för henne ovanlig och oroande känsla av hjälplöshet – trevar efter stöd. Då glider fästmannen på allvar in i händelsen. På cirkus kan man få se en person i lakejlivré förrätta obetydliga sysslor för att plötsligt i nästa nummer uppträda som den färgskimrande hjälten i ett djärvt vågstycke. Någonting liknande här. Fästmannen, som dittills levat på nåder, blev plötsligt en huvudperson, han blev hennes stöd, försvarade henne mot sonen, räddade henne från det pinsamma länsmansförhöret, visade henne sina vackraste, gladaste, mest smekande egenskaper, helt enkelt därför att han såg hennes djupa nedslagenhet. Därpå en kort period, vars händelser minnet blott bitvis kontrollerar: en månad eller kanske blott en vecka eller spridda dagar av extatisk glädje, frihetskänsla,

ömhet, trots. Därpå dagen då hon och fästmannen komma arm i arm uppför gårdsplanen och då Suzanne sitter på trappan, stirrar framför sig, ler föraktfullt, reser sig och går in utan att besvara deras tilltal. Därpå den stadigt växande skräcken och undran vad de tänka, vad de tro, »de andra». Därpå tanken, som inte får tänkas. Tanken som ständigt måste undanträngas av andra tankar – lika gott om kloka eller dåraktiga.

Vad hade hänt? Ingenting som kunde kallas en olycka. En massa omständigheter hade åstadkommit förslappning – förslappningen förvirring – förvirringen förargelse. Den kloka fru Balzar förblev den kloka fru Balzar. Kärleken står under förnuftets och viljans kontroll. Genom överraskningen kan den för någon tid göra sig till allenarådande tyrann och ropar då som andra tyranner: Min makt är av gudi, försök ej att bryta den! Men sedan man upptäckt att en skara obetydligheter verkställt statskuppen, låter man tyrannen falla. Förnuftet tar ut sin rätt. Fru Balzar, som vandrade dag efter dag utmed Sundet och kastade långa och längtande blickar till den vita kusten mittemot, sade sig, att hon mycket väl kunde resa till Stockholm, dit fästmannen återvänt. Allt var tillrättalagt. Louis och Suzanne hade försonats i Paris. Suzanne skrev att hon och Kurt skulle fira dubbelbröllop på försommaren. Allt var som det skulle vara. Hon tänkte mera på Kurt och affären än på Louis. Hon var alltjämt arbetslysten och maktkär, hon började ångra att hon övergivit firman. I alla händelser kunde hon mycket väl resa till Stockholm. Men hon reste inte. Varför? Därför att det var lika bra att inte göra det. Vad som plågade henne var en känsla av att hon glömt någonting viktigt. Hon förspillde den ena dagen efter den andra i grubbel över det glömda. Lika gott! Det viktigaste var att förnuftet segrat. Hon vandrade av och an på den vintriga kusten och gladde sig över att förnuftet hade segrat. Fullständigt.

Svartsjukan segrar.

Så snart förnuftet segrat fullständigt bör man vara

på sin vakt mot en fara, som just då tyckes som mest avlägsen: vidskepelse! Varje fulländad kedja av förnuftsakter ändar med en vidskepelse. Vanligen består den däri att vi tycka oss se ett Högre Förnuft sätta ofelbarhetens stämpel på vårt arbetes resultat. Vetenskapsmannen faller ofta offer för denna vidskepelse. När han fulländat sin teori och med tillfredsställelse granskat dess fasta inre struktur, upptäcker han med bävan och glädje att alla vedertagna och ärevördiga teorier konvergera mot hans – universum är äntligen ordnat. Förjagas inte vidskepelsen blir teorien vetenskapsmannens herre. Ett kinesiskt ordspråk säger: Först tar mannen groggen, sen tar groggen mannen. Man skulle i likhet därmed kunna säga: Först skapar vetenskapsmannen teorien, sen omskapar teorien vetenskapsmannen.

Fru Balzar mötte sin vidskepelse på Ströget i skapnad av en ung man. Han var lång och blond, näsan var rak, hakan kraftig, och på högra kinden strax nedanför ögat hade han ett ärr. Det var mannen med halsdukarna, densamme som hon på Suzannes förlovningsdag tagit för fästmannen – densamme om vilken hon fantiserat en natt, drömt att han skulle gå i spann med hennes Kurt, förträffliga parhästar framför det Balzarska fordonet. Hon visste inte hans namn, hon hade sett honom två eller tre gånger, men hon kände igen honom på de känslor hans åsyn väckte: hon kände sig lätt om hjärtat, glad, varm och trygg. Och nu kom vidskepelsen. Varför mötte hon honom i denna främmande stad just då töcknen skingrats och förnuftet segrat? Visserligen möter man i Köpenhamn rätt ofta personer från Stockholm – men ändå! Finns det något som med skäl kan kallas kärlek vid första blick – vilket hon i sin förnuftiga sinnesstämning betvivlade – så hade hennes känslor för mannen med den kraftiga hakan varit en sådan kärlek – visserligen outvecklad därför att deras sammanträffanden varit så flyktiga. Om hennes första gissning besannats, om mannen med halsdukarna verkligen varit Louis de Lorche, Suzannes utkorade – ja, då hade också hennes olycka varit ohjälplig. Vilken glädje hade hon inte erfarit vid första anblicken av främlingen och vilken missräkning, då hon såg den verklige Louis! Just nu då hennes förnuft kämpat sig till klarhet och avfärdat de dåraktiga känslorna för Louis, just nu påminde henne Ödet, eller ett Högre Förnuft om den andre. Ser man inte

sammanhanget? Än mer! Det Högre Förnuftet lät denne främling känna igen henne, le mot henne, hälsa i förbigående. Hon rodnade lika djupt som smålandstösen.

Följande förmiddag anmälde en av hotellpojkarna att en herre önskade träffa fru Balzar. Han, naturligtvis han! Eftersom det Högre Förnuftet tagit saken på entreprenad. Hon tog med livlighet det framräckta visitkortet. Livligheten övergick i hysterisk skräck. Hon kastade med huvudet som en unghäst och utbrast: Nej, nej, jag tar inte emot, jag är inte hemma! – Strax därpå lugnade hon sig och sa: Jo visst, jag tar emot, jag kommer strax. Bed honom vänta i vestibulen. – Med skälvande händer och brinnande ögon sysslade hon några minuter framför spegeln. Så tog hon visitkortet, strök det över kinderna, över pannan, över ögonen, tryckte det mot munnen. Och läste det på nytt:

Louis de Lorche.

Även vintern har sina dimmor och det klara förnuftet fördunklas under några ögonblick. Ett år tidigare hade hon öppnat sin farstudörr i tro att möta främlingen och mött Louis. Vilken missräkning! Nu steg hon ned i vestibulen för att möta Louis och mötte främlingen! Ingen missräkning kanske, men hur skötte sig det Högre Förnuftet? Vartill detta upprepade qui-pro-quo? Hemlighetsfullt var det i alla händelser endast en kort stund. Främlingen hälsade och sa: Jag hoppas att ni inte tar illa upp? Jag visste att ni var i stan och i går mötte jag er på Ströget. Jag fick lust att göra er bekantskap. Jag känner mycket väl Kurt och likaså er dotter. Dessutom är jag ju kusin med er blivande måg. Alltså en smula släkt med släkten!

Han förbehöll sig rätten att få ta hand om sin ärade släkting. »Ta hand om» visade sig betyda att varje afton arrangera en eller annan fest, vars förnämsta syfte tycktes vara att förvandla natten till dag. Fru Balzar kom snart underfund med att mannen med den kraftiga hakan led av nattskräck. Att hon så länge och flitigt deltog i dessa fester och fortsatte ett tvivelaktigt umgänge berodde på tre omständigheter. Först och främst förde han – i likhet med fru Julia – ständigt fästmannen på tal. För det andra sökte fru Ingeborg i det längsta hänga fast vid den räddande tanken att hon hyste varma känslor för den »oriktige» Louis de Lorche. För det tredje hade frun, vars sängtid varit nio om vintern och tio om sommaren, gripits av en högst banal lust att festa, att »vara ute bland folk», att visa sitt vackra ansikte och sina fina kläder, att äta god mat och dricka goda viner, att berusa sig. de Lorche sa: Tyvärr måste jag tillstå att min käre kusin har en viss svaghet för glaset. – Fru Ingeborg svarade: Än sen! Man känner sig glad och nöjd. Är det kanske inte bra att vara glad och nöjd? Skål! – Längre fram sa hon: Det är trevligt att se en massa människor omkring sig och att dricka upp dem – jag menar: att dricka tills man inte längre ser dem! – Hennes kavaljer delade fullständigt denna smak. Vad åter hennes andra motiv beträffar så måste hon snart nog slunga inbillningen om de varma känslorna. Det Högre förnuftet som sänt »den rätte» i hennes väg och efter den förvillade kärleken till fästmannen åter låtit dem mötas, hade tydligen tagit fel på person. Hon fick för varje dag eller snarare natt allt större avsmak för den rucklare, som tydligen inte hade håg för annat än slappa och förslappande njutningar. Hans slapphet var så blöt att hon måste förvåna sig över den envishet och skicklighet han visade i de ständigt upprepade försöken att svärta ned fästmannen. Här hade han henne i sin hand och höll henne i otrolig spänning. Den som såg den halvrusiga kvinnan, trots ruset levande i varje muskel, i ansiktet, i läpparnas febrila rörelser och framför allt i ögonen, som oavlåtligt betraktade den nästan helrusige, sluddrande mannen, kunde få en vision av katt och råtta. Men han var katten och hon råttan! Han lekte i sitt rus så skickligt med anspelningar och halva ord att hans perfiditet ej ett ögonblick släppte sitt tag i hennes själ. Så länge dessa antydningar rörde sig kring dåliga affärer, slarv i tjänsten, dryckenskap, blev verkan ringa. Det såg han snart och övergick till det erotiska området. Hade henne fast. Matade henne med misstankar, fantasier, bilder, som ruset – avklippande varje kontroll – gåvo en obestridlig verklighet.

Denna långa backanal med sin förvirrande blandning av festlokalers ljus och gators mörker, smäktande musik och en sluddrande muns framviskade snuskiga anspelningar fick ett plötsligt slut då mannen med den kraftiga hakan en natt höjde sig ur den erotiska sfären och utropade med patos: Dessutom måste jag säga,

fru Balzar, att han är hjärtlös. Det är till en grym och obarmhärtig människa ni ger er dotter. Han känner ingenting sådant som medlidande! – Han såg att dessa beskyllningar inte gjorde något starkt intryck på fru Balzar, som just satt och undrade över detta besynnerliga patos. Efter en stunds fundering böjde sig mannen fram mot henne och fortsatte sluddrande och viskande:

Fru Balzar – han och jag har vari go-goda vänner. Har jag inte a-alltid sagt er det? Ja. En lång tid var vi – va ska jag säga – oskiljaktliga – som ett pa-par för-förälskade. Folk kallade oss pa-parhästarna. Ja. Men så råkade jag i en olycklig be-belägenhet. Ske-skenet var emot mig. Ve-vet ni vad min bä-bästa vän då gjorde?

Han såg framför sig med uppspärrade, glasartade ögon, ryste till som om han först nu upptäckt vilken ohygglighet han förtalde. Rullande med ögonen utbrast han i hög falsett:

Han ville tammefan tvinga mig att begå självmord. Tammefan var han inte nära att lyckas! Tammefan satt han inte i rummet bredvid och väntade på skottet!

Han pekade på ärret under ögat. Hans avsky över kusinens hjärtlöshet var stor, men häpnaden var tydligen ännu större. Hos fru Ingeborg motsvarades den av en plötslig lättnad i spänningen. Hon stirrade på mannen, så brast hon i skratt, så reste hon sig, stödjande händerna mot bordet och inte utan att vackla, så stirrade hon ännu några sekunder och brast än engång i skratt. Och hon sa:

Herregud, nu förstår jag! Nu förstår jag varför ni hatar och förtalar Louis med så berömvärt nit. Ni är helt enkelt Nattdjuret.

Na-nattdjuret? upprepade den druckne förbluffad.

Fru Balzar kallade på kyparen och betalade. Hon betraktade sin kavaljer och log mot honom med en viss välvilja. Hade hon haft en käpp eller ett paraply i handen skulle hon ha kliat honom på ryggen just som man gör med ett svin.

Åter ensam på sitt hotellrum erkände hon för sig själv att det klara förnuftet någon tid dolts i dimma. Men nu hade även denna vintertjocka lättat och luften var ren, renare än någonsin. Den skarpblick varmed hon genomskådat Nattdjurets lögner och illvilja visade bäst, hur lugn, behärskad och befriad hon var. Hon beslöt att återvända hem om en vecka eller två.

Men hon reste redan följande morgon. Efter tre timmars lugn sömn råkade hon in i en lång och förvirrad dröm. Den rörde sig kring Louis, men föreföll rätt oskyldig och mycket otydlig. Plötsligt drogs ett förhänge åt sidan och hon såg Louis naken liggande framstupa i en naken kvinnas famn, de båda tätt förenade kropparna rörde sig i rytmiska spasmer.

Hon väcktes av ett långt, utdraget tjut som hon själv framstött och som hon inte ens efter uppvaknandet kunde omedelbart tysta. Hon sprang upp, klädde sig hastigt, packade.

Kärlekens seger.

Från stationen begav hon sig ut i staden och vandrade som

förr rastlöst de kända vägarna. Hon sa till sig själv att hon ville ha tid till besinning. Halva natten på hotellrummet och den långa dagsresan borde ha gett henne tid till besinning, men det var inte tid som fattats. Det var förmåga. Så länge drömbilden var det enda verkligt verkliga i denna jämförelsevis (till drömmen) overkliga värld fanns det ingenting att besinna. Däremot någonting att besluta. Vid halvettiden begav hon sig hem. Tysta Marie öppnade. Kurt sov och hon förbjöd henne att väcka honom. Marie bäddade åt henne och fick befallning att gå till sängs. När så skett smög sig fru Ingeborg in i sonens rum. Där var mörkt, men

hon visste att varje sak i denne pedantiske unge herres omgivning skulle finnas på sin plats. Hon trevade med handen över nattduksbordet och fann mycket riktigt hans revolver. Hon stoppade den på sig. Hon lät handen glida lätt över sängtäcket och kände den sovande sonens kropp. Därpå smög hon sig ut. Hon letade i en kasserad handväska och fann däri den patentlåsnyckel som fästmannen givit henne, men som hon aldrig använt. Hon tog åter på sig ytterkläderna och skulle just lämna hemmet då hon påminde sig, att hon inte gjort någonting för Tysta Marie. Hon mumlade: På alla andra tänker jag men inte på henne stackare. Det var kanske det, jag hade glömt. – Hon letade bland sina smycken – de dyrbaraste hade hon i packningen på stationen – och fann en rätt vacker och kostbar briljantnål. Hon smög sig ut i köksförstugan och fäste den i gummans kofta.

Till fots begav hon sig till de Lorches bostad. Portvakten gjorde svårigheter, men hon lyckades få honom att förstå eller låtsas förstå (skälen hade en metallisk klang) att hon genast måste tala med fästmannen. Äntligen, äntligen, äntligen stod hon vid hans dörr.

Hon hade inte kommit för att döda. Om hennes svartsjuka någonsin bemängts med ett dylikt begär, så hade det i varje fall besegrats och kvävts av kärleken. I själva verket hade kärleken redan segrat över svartsjukan. Likväl fasthöll svartsjukan vid sin oavvisliga fordran på visshet. Drömbilden innebar redan i och för sig en absolut visshet, men – som redan sagts – måste den absoluta vissheten i dessa fall ständigt bekräftas och bekräftas på nytt. Hon visste, vad hon skulle få se bakom den stängda dörren, men hade hon förmått vägra sig denna syn skulle tomheten och ångesten blivit oändliga. Hon ville dö, men hon ville inte komma till helvetet.

Hon öppnade dörren och trädde in i en trång och kolsvart tambur. Som hon aldrig varit där och ej kände dörrarnas läge måste hon treva sig omkring. Hon rörde sig fritt och brydde sig inte stort om att bevara tystnaden. Hon öppnade en dörr, steg in i ett rum, som doft och ljum värme angav vara sängkammaren. Hon fann ljusknappen vid dörren och tände.

Synen bekräftade inte drömmens verklighet. Louis var ensam i rummet. Han låg i en smal och tämligen obekväm järnsäng, ansiktet nedborrat i huvudkudden, kroppen under täcket vriden i en halv spiral, ena foten stickande ut vid sängkanten, Denna nya syn, så olik drömbilden, plånade fullständigt ut den senare. Ej blott så, att den gjorde drömbilden betydelselös och overklig – den rensade helt och hållet bort drömbilden ur hennes medvetande. Hon hade inte kommit dit för att överraska en brottsling, hon hade kommit för att en sista gång se sin älskade.

Emellertid vaknade Louis, vände upp ansiktet mot ljuset. Han vaknade så långsamt som eljest endast barn brukar vakna, öppnade ett öga, slöt det åter, gnuggade de slutna ögonen, öppnade dem, slöt dem än engång. Antagligen trodde han några sekunder att han drömde.

Med händerna på ryggen steg fru Ingeborg fram till sängen, böjde sig ned och kysste den nakna foten. Innan Louis hunnit helt vakna, än mindre förstå, var hon borta.

Hon tog en droskbil och for ut till Sommarro. Klockan var två då hon kom fram. Hon gick ett slag runt huset och begav sig sedan in i skogen. När hon gått några minuter kom hon fram till brandstället. Vandringen i den höga snön hade gjort henne varm. Hon tog av sig kappan. Hon satte sig på en nästan snöbegravd stubbe, tog fram revolvern och fann att den var laddad. Hon funderade några minuter. Så grävde hon i snön bredvid stubben och stack ned revolvern så djupt hon kunde. Hon tänkte: Det skulle bara pina Kurt om jag sköt mig med hans revolver. Han skulle tänka: Hade jag bara vaknat!

Att själv taga sitt liv kallar den fege en feghet. Han föredrar att stanna på sin post, tappert och tåligt uthärda livets vedervärdigheter, tömma den bittra kalken till sista droppen. Vad han menar med att stanna på sin post, har man ofta svårt att förstå. Ingen Gud eller människa tycks ha gett honom något uppdrag. Kanske

tror han sig genom förnedring och lidande lägga några uns rent guld till helgons och martyrers nådafond. Hans förnedring är obestridlig, men med hans lidanden kan det vara si och så. Ofta förstår han att komma tillrätta med livets vedervärdigheter och göra dem smått drägliga. Och hans fingerfärdighet tillåter honom att smussla till sig en och annan sockerbit, varmed han sötmar den bittra kalken. Huvudsaken är att han räddat sitt liv genom att inte vara feg.

Det är sannerligen ett värdigt mål för människans visdom att finna rätta stunden att dö. I de flesta fall löser väl kroppen själv problemet: en sjukdom eller ålderdomen blir den naturliga och lyckliga avslutningen. Men för hur många betyder ej varje ny morgonrodnad en ny plåga och en ny skam! Tröghet och lusta binda dem vid Ixionhjulet. Fru Ingeborg ägde inte det mod, som tvingar så många bland oss att överleva oss själva. Ålderdomen kan vara lika lycklig och värd att genomleva som någonsin ungdom och mandom. Men den behöver inte räcka i åratal: några månader, veckor, dagar kan stundom vara nog. Sennattens timmar blev fru Ingeborgs ålderdom. Allt under det att kölden så småningom stillade hennes blod, band hennes lemmar, sövde hennes nerver, blevo hennes tankar allt lugnare, allt mindre känslostyrda, allt färre, allt tystare, Beslutet att dö fattades under det förvirrande intrycket av en olidlig skam. Vad har det blivit av mig? Jag är ju inte klok! Jag beter mig som en dåre! Hur ska jag kunna leva? Var ska jag gömma mig? I vilket ögonblick som helst kan svartsjukan gripa mig, trasa sönder min hjärna. Jag blir avskyvärd. Jag blir till åtlöje. Jag blir en plåga och skam för barnen.

Åsynen av den älskade förtog helt och hållet det kväljande intrycket av skam. Svartsjukan föll till föga inför kärleken, den blev en obetydlighet, en fläck i solen. Hade hon varit en människa av samma tidskynne som fru Julia, Kurt, Louis de Lorche, skulle denna kärlek ha blivit den vackraste prydnaden i ett välordnat, komfortabelt hem, en dyrbar tavla som i vardagslag är övertäckt för att ej skadas av ljuset. Hon skulle ha tänkt: Det viktigaste är att jag lever mitt mått av år och lever dem så angenämt som möjligt. Vad är min kärlek till Louis? Ingenting annat än uppränningen till en komedi med jämna inslag av munterhet och vemod. Jag kan utan fara njuta såväl dess sötma som dess bitterhet. – Hade hon varit mäktig detta tänkesätt, skulle hon ha räddat sin kropp och fördärvat sin själ. Den mäktigaste händelsen i hennes liv skulle ha förvandlats till ett obetydligt lappri. Den kloka, starka fru Ingeborg Balzar hade fångats i ett lappri! Och trivdes i sitt lappri! Tärde sin feta del av livets håvor och älskade i anständig hemlighet sin svärson. Smekte och smektes med syn, hörsel, känsel. Begick i fantasien blodskam.

Nej.

Stora och allvarliga människor möta stora och allvarliga öden. Det är deras privilegium att ej begå små felsteg och ej ådömas futtiga straff. De böta med livet där andra slippa undan med några sömnlösa nätter, utsvävningar eller en lättköpt självövervinnelse. Under det att hundratals och tusentals profeter i ständigt växande skara förkunnar för mänskligheten skilda läror och piska henne var och en med sin piska, har den förvirrade och tröttkörda mänskligheten sökt vila i det dödvatten, som kan kallas cynism eller tolerans eller liknöjdhet. Allting är kanske lika bra. Minska alla mått, så blir konststycket att leva lättare. Se så små och bräckliga vi äro, bara barn! Låt oss tycka synd om oss, låt oss inte vara stränga. Kvar bland dessa småttingar gå de allvarliga och högtidliga, mastodonter, fördröjda urtidsdjur. Och småttingarna ta i ring kring dem, dansa och skratta. De stackars högtidliga lida inte stort därav. Deras blickar äro riktade mot en stjärnrik himmel. Där glänser Plikten bredvid Kärleken. Småttingarna tro inte att det är stjärnor: småttingarna tro att det är leksaker. De högtidliga veta bättre besked. Det är stjärnor, det är makter som bestämma över liv och död. De högtidliga äro astrologer. När Kärleken kommer i opposition till Plikten se de ett tecken, som bådar döden. De betyga Kärleken sin dyrkan genom att kyssa den älskades fot. Och fullborda själva det öde, som förutspåtts – ack, inte av stjärnor men av hjärta och hjärna!

Vinternatten smekte henne, vinternatten kysste henne. Hon tänkte: Vad jag blev dem främmande! Eller var jag främling också förut? Kanske från den dag, då jag första gången kom till Jacques Balzar? Eller ännu

tidigare? Redan hos far och mor? Borde jag ha vänt i dörren alldeles som pyret gjorde? Kanske. Men jag ångrar inte, att jag stannade. Till sist sände den gode Guden en av sina änglar till mig. Han lånade gestalt av en obetydlig herre, som heter Louis de Lorche. Han var så obehaglig, han gjorde mig så mycket bekymmer, han trampade på mig med sina nakna fötter, han påstod att allting kan vara lika bra och gjorde narr av mig, gammalmodiga människa. Men ängeln, som lånat hans gestalt, viskade till mig: Bry dig inte om, vad han säger och gör! Han betyder ingenting, han är bara en förklädnad. Det är jag, som har kommit till dig. Jag har kommit för att föra dig bort. Du ser ju själv, att du är främling här.

Som om vinternatten vaggat henne, vajade hennes kropp sakta av och an. Tankarna började sömnigt treva sig tillbaka till tidigare skeden. Nu var den fine, älskvärde herr Balzar vid hennes sida. I en omgivning av siden, spetsar, plymer. Nu döko hyllor fram, enkla bokhyllor av betsad furu, tätt besatta med vördiga folianter. Hon såg pastor primarius, långpipan i ena handen, den andra gripande kring en bred bokrygg. Nu kom modern in, tog henne i famn och vaggade henne sakta av och an. Vinternatten smekte och sövde. Hon började drömma. Hon styrde och ställde i den gamla affären. Hon kände sig mycket nöjd. Många gamla kunder kommo in till henne och när hon skulle draga ut kassalådan var den så tung av pengar, att hon inte orkade. – Plötsligt stod Kurt framför henne och ropade med pojkaktig myndighet: Varför sitter mamma där? Rör på sig! Annars blir mamma gammal och fet! – Hon smålog. Hon sa: Den där hattaffären var allt mindre hedersam. Och jag tycker inte om, att du kysser Julia. – Varför det? svarade pojken. Hon borstar ordentligt sina tänder! Hon ville hytta åt honom med fingret men orkade inte lyfta handen. På en skogsväg kom Sussi gående. Hon var omgiven av en hel liten kull pladdrande småttingar. Hur beskäftigt hon ledde dem! En ung mor. Barnen började springa runtomkring fru Ingeborg. Hon ville fånga dem, hon försökte resa sig. Ansträngningens ångest väckte henne,

Hon rätade mödosamt upp den stelnade överkroppen. Ögonlocken voro okänsliga och orörliga. Inte heller förmådde hon röra armarna. Hennes händer lågo, öppna, på knäna. Hon försökte föra dem samman. Hon kände något mellan sina händer och förstod att det måste vara Louis' huvud. Hon höll det, så som hon gjort på julaftonen, då han och Sussi sutto under granen. Hon granskade hans mun och ögon. Hon talade till honom, men fick inte något svar. Hon sa: Så du trampade ned mig! Vill du att jag skall dö? Blir du nöjd nu? Vet du, vad jag hade glömt? Jag visste att jag glömt något, men jag visste inte vad det var. Kan du gissa? Jag har glömt att bryta din förlovning! Jag borde ha gjort det därför att du är hjärtlös och grym. Men jag vågade inte! Och nu dör jag. Blir du nöjd? Är min kärlek tillräckligt fordringslös? Kommer jag aldrig mer att förfölja dig? Du är fordringslös, därför att du är svag. Och jag därför att jag är stark. Så kan det vara. Känn hur hårt jag håller ditt huvud! Hur nöjd blir du, när jag är död? Kommer du att gnugga dina händer? Kan du inte i anständighetens namn dölja att du är glad? Sussi kunde inte, Kurt kan inte. Vad ni skulle bli förtvivlade, om jag stod upp från de döda. Lugna er, stackars barn! Vad du ser belåten ut! Skulderna betalda och allting lika bra. Hur kan du vara så grym? Hur kan jag tycka om någon, som är så grym? Kan jag inte lika gärna älska Nattdjuret, som är mycket, mycket vackrare än du? Vi roade oss tappert, han och jag. Men jag känner mig så dum, när jag ska ha roligt. Det passar mig inte. Blir du verkligen lycklig nu? Å, jag avundas dig inte! Jag borde leva och du borde dö. Jag skulle gråta. Du är cynisk och hårdhjärtad. Du har intet medlidande. Du väntar helt lugnt på min död. Du är ingen människa. Du kan inte älska, inte gråta, inte lida. Du är ett vidunder. För din skull skall jag dö och du kan inte ens gråta över mig?

Nu höjde hon blicken till hans panna och såg svettdropparna pärla fram. De ha stor betydelse dessa genomskinliga pärlor. De äro en tyst klagan. De likna de blodröda pärlorna på Frälsarens panna. Vi älska Jesus Kristus därför att han lidit för vår skull. Vi älska alla, som lida för vår skull. Vi älska ingen, som ej lidit för oss. Om du älskar mig, så måste du lida för min skull. Hur skall jag eljest veta, att du älskar? Du måste lida. Ack, bliv inte rädd! Drag inte undan ditt huvud. Du behöver inte lida mycket. Jag har inte stora fordringar. Du behöver inte gråta. Jag nöjer mig med svettdropparna på din panna.

Hon böjde sig fram för att lägga sin kind intill hans. Därvid gled hon ned i snön. Hon gjorde ett försök att resa sig, men föll åter tillbaka. Hon låg på rygg i en kvinnas ställning med öppen famn. Vinternatten famnade henne.

Kurt och fästmannen gjorde redan under natten de efterforskningar, som kunde göras. Tysta Marie var den, som först talade om självmord, sedan hon funnit briljantnålen i sin kofta. Det var också hon som först tänkte på Sommarro. I sällskap med fru Koerner begav hon sig dit och upptäckte snart spåret som ledde till brandplatsen. Den döda låg där med bröstet och halva bålen nakna. Väninnan föll på knä bredvid henne, sökte väcka henne med smekningar, värma henne med sin egen kropps värme. Tysta Marie hämtade hjälp hos grannen, och det blev fiskaren och hans amerikanske sons lott att forsla den stelfrusna kroppen till Sommarro. Skådespelerskan, som grät så ypperligt på scenen, grät inte nu. Hon sa: Varför har hon behandlat oss så här? Höll vi inte av henne? Vad ont har vi gjort henne? – Tysta Marie mumlade: Vem vet det? Vad vet man? Man vet, att hon är död. Hon var så stursk av sig. Allt vad hon gjorde, skulle vara snörrätt. Blev det krokigt, klippte hon av. Vad vet man? Man vet, att hon är död. Om mer ska man inte fråga dem, som tystnat.